

**ПРАВДА
ПРО
УНІЮ**

**ДОКУМЕНТИ
І МАТЕРІАЛИ**

ПРАВДА ПРО УНІЮ

**ДОКУМЕНТИ
І МАТЕРІАЛИ**

Видання третє, доповнене

Львів
ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР»
1981

В книге собрано документы и материалы, разоблачающие реакционную роль Ватикана и униатской церкви в истории украинского народа. Освещается антинародная деятельность католического духовенства на Западной Украине, которая благоприятствовала усилению здесь оккупационной власти иностранных государств, а также антисоветская политика Ватикана и униатской церкви в годы Великой Отечественной войны.

Для широкого круга читателей.

Редакційна колегія

*Д. А. Яремчук (голова), І. С. Голодненко,
Ю. Ю. Сливка, В. П. Чугайов, Г. С. Юхименко*

Упорядники

*Ю. Ю. Сливка (керівник колективу), В. О. Бунченко,
Н. Ф. Врадій, Я. Д. Ісавич, Б. М. Подвезько,
Г. В. Подоляк, Н. Г. Романюк*

Рецензенти:

*П. Л. Яроцький, кандидат філософських наук,
О. І. Уткін, кандидат історичних наук*

ПЕРЕДМОВА

Невід'ємною, складовою частиною процесу утвердження науково-матеріалістичного світогляду трудящих є критика різних релігійних течій та церковних організацій, які ще функціонують або донедавна діяли на території нашої республіки, насамперед греко-католицької церкви, яка з самого початку свого існування була знаряддям у руках чужоземних і місцевих поневолювачів українського народу.

Викриття антинародної діяльності греко-католицького духовенства, його зв'язку з експлуататорськими класами, зокрема з українською та іноземною буржуазією, є тим більш важливим, що питання про роль уніатської церкви в історії нашого народу завжди було предметом гострої ідеологічної боротьби, яка не припиняється і по сьогоднішній день. Закордонні реакційні центри з табору українських буржуазних націоналістів, у першу чергу з оточення кардинала Сліпого, ведуть галасливу кампанію за відродження уніатської церкви на Україні, прагнуть створити навколо греко-католицької церкви та її духовенства ореол «мученика» за інтереси українського народу. Ця кампанія особливо посилилася після підписання у Хельсінкі Заключного акта загальноєвропейської наради та у зв'язку з загостренням ідеологічної боротьби на міжнародній арені.

Зусиллями кращих представників дожовтневої історичної науки і особливо завдяки працям радянських учених детально досліджена політика Ватикану щодо України. Незаперечні факти свідчать про те, що на українських, як і на інших східнослов'янських землях, Ватикан вогнем і мечем насаджував католицизм за допомогою німецьких ридарів, угорських і польських феодалів.

Великий письменник і мислитель І. Франко в статті «Католицький панславизм» рішуче заявляє: «Відколи тямить історія, католицизм був усе завзятим ворогом слов'янщини, і хто знає, чи не приніс їй більше шкоди від усіх кривавих війн з мадярами, німцями та татарами!»* Викриваючи тих фальсифікаторів історії з греко-католицького та буржуазно-націоналістичного таборів, які всупереч дійсності твердили ніби унія сприяла політичному і культурному розвитку українського народу, він писав, що «унія була причиною довгої та важкої боротьби внутрі малоруського народу і остаточно

* Франко І. Я, Монолог атеїста. Львів: Каменярь, 1973, с. 257.

принесла незмірими шкоди цілому його духовному і політичному розвоєві...»*, що католицизм сприяв полонізації і мадяризації українського народу, бо вимагав «від русинів і відречення від руської національної історії з її «гайдамацькими і схизматичськими» героями, і від руського письма, тої «московської гражданки», і від руських свят, а хто знає, може, і від руської мови»**

З таких же позицій оцінювали роль Ватікану та уніатської церкви в історії українського народу Т. Шевченко, Леся Українка, П. Грабовський, М. Павлик та інші революційно-демократичні діячі. «Мені здається,— писав П. Грабовський,— що треба погубить чуття своєї народності, треба нічого не бачити у минулому, щоб застоювати і нині унію; мені здається, що унія була нашим історичним ярмом, средством ополячити нашу народність і що тільки сліпий не бачить, що питання віри тут не мали ніякої ваги, що то була міра державна, міра стисків на нашу народну душу, гидота, від котрої кожен з русинів мусить одвернутись»***.

Найбільш об'єктивну і авторитетну оцінку діяльності Ватікану й уніатської церкви на Україні дав сам український народ, який протягом своєї історії неодноразово виступав проти намагань єзуїтів під виглядом запровадження католицизму підкорити Україну іноземним загарбникам. Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції та воз'єднання українських земель в єдиній Українській Радянській державі, український народ, ліквідувавши соціальний і національний гніт, звільнився не тільки від насильно нав'язуваної йому унії з Ватіканом, а й від усякого релігійного гноблення.

У збірнику документів і матеріалів «Правда про унію» показано примусове запровадження церковної унії на Україні і боротьбу населення проти католицької експансії, викривається антинародна діяльність клерикалів на Західній Україні в період капіталізму й імперіалізму, яка проявлялась у зміцненні окупаційної влади іноземних держав і придушенні революційного руху, а також антирадянська політика Ватікану й уніатської церкви, особливо в період Великої Вітчизняної війни, наводяться документи, що свідчать про звільнення трудящих від релігійної ідеології та утвердження марксистсько-ленінського матеріалістичного світогляду на розвиток природи і суспільства.

Перші спроби проникнення Ватікану на східнослов'янські землі з метою насадження католицизму зафіксовані в історичних джерелах уже наприкінці IX — на початку X ст., тобто тоді, коли тут

* Франко І. Я. Монолог атеїста. Львів: Камінар, 1973, с. 387.

** Там же, с. 277.

*** Наукові записки Львівського університету, т. 3, сер. філологічна, Львів, 1946, с. 43.

починала поширюватися християнська релігія. Запровадження її на Русі в X ст. було зумовлено розвитком і утвердженням нових феодальних виробничих відносин, які змінили родові, первісно-общинні.

Християнство прийшло на Русь, як відомо, з Візантії. Цей факт аж ніяк не можна розглядати як випадкову обставину. Адже наприкінці X ст. уже існувало два релігійні християнські центри — Візантія і Рим, кожен з яких боровся за сфери впливу на християнський і головним чином на нехристиянський світ. Однак якщо візантійське духовне керівництво в процесі поширення нової релігії серед населення інших, зокрема слов'янських, державних об'єднань ставилось досить лояльно до традицій народів, до їх мови, давало значну автономію церковним єпископам, то римське духовне керівництво вдавалось у цьому відношенні до більш експансивних дій. Обґрунтовуючи ідею «християнської імперії» під зверхністю католицької церкви, папи стверджували пріоритет духовної влади над світською, проповідували космополітичні ідеї відречення від національних традицій, зокрема від мови, отже, висували на перший план не релігійні, а чисто політичні мотиви.

Історичні факти свідчать, що папство дуже часто користувалося послугами західноєвропейських загарбників та й само радо «позичало» їм католицький прапор для ведення так званих «хрестових походів», тобто розбійницьких воєн, проти схизматичного з точки зору Ватікану населення. В умовах середньовіччя папство виступало як світовий інтриган, який нацьковував народи один на одного, розпалював чвари і братовбивчі війни.

Наприкінці XII — на початку XIII ст. римський престол намагався захопити південно-західну частину Київської держави, зокрема Галицько-Волинське князівство. Роль збройної сили Ватікану поперемінно виконували угорські і польські феодалі. Київська Русь у той час була ослаблена феодальними міжусобицями, а також нападами різних кочових племен, зокрема монголо-татарів. Ватікан вирішив скористатися з цієї обставини, сподіваючись на легку здобич. Однак його агресивні плани повністю провалилися.

Католики на слов'янському Сході переслідували передусім політико-економічні інтереси, і православне населення, ведучи боротьбу проти здійснення агресивних планів Ватікану, відстоювало не стільки чистоту своєї віри, як державну незалежність, право на самобутній культурно-політичний розвиток.

Починаючи з XIV ст. у зв'язку з виникненням централізованих держав у Західній і Східній Європі роль Ватікану як самостійної політичної інституції значно знижується. Однак і в цей період він має великий вплив у ряді країн, які вже тривалий час використовували як своє знаряддя для примусового насадження католицизму на землях Київської Русі. Маємо на увазі Угорську феодальну

державу, яка володіла Закарпаттям, і Польське королівство, що в середині XIV ст. захопило Галичину і Західне Поділля. Решта Правобережжя — Волинь, Київщина, Брацлавщина і частина Лівобережжя, які в XIV ст. були загарбані Литовською державою, — внаслідок політичних комбінацій між польськими і литовськими феодалами, згідно з Люблінською унією 1569 р., також відійшла до складу Речі Посполитої.

Таким чином, наприкінці XVI ст. майже вся Україна опинилася під гнітом держав, які у період середньовіччя виступали як форпости Ватикану на сході Європи.

У 1229 р. папа Григорій IX у листі до свого легата в Угорщині Згідія писав: «Честь апостольського престолу вимагає, щоб греки і слов'яни були переведені в латинників». У 1341 р. папа Бенедикт XII доручив краківському єпископу звільнити короля Польщі Казимира III від присяги шанувати права і звичаї населення Галицько-Волинського князівства, яку він дав перемиському бояринові Дмитрові Детьку*. Ці і багато інших документів, які вийшли з папської курії і містять у собі настанови панівним класам Угорщини і Польщі про ігнорування прагнень і інтересів українського народу, є яскравим обвинувальним актом реакційної діяльності католицької церкви на Україні.

У процесі примусового насадження католицизму на українських землях як засобу соціального і національного поневолення угорські і польські феодали дотримувалися в основному двох методів. У ставленні до українських магнатів і верхівки православного попівства використовувалися головним чином фактори економічного і політичного характеру, в тому числі обіцянки зрівняти їх у правах з польською і угорською шляхтою та вищим католицьким духовництвом у випадку прийняття католицької віри, а до трудових мас і значною мірою до нижчого православного духовництва застосовувався терор.

На перший погляд може здатися парадоксальним, що вище православне духовництво, яке повинно було б стати на захист віри, зрадило свої переконання і прийняло католицизм. Але глибокий аналіз діяльності священнослужителів різних релігійних напрямків свідчить, що суто земні інтереси, зокрема економічні й політичні, вони завжди ставили вище релігійно-догматичних справ, і такі їх дії є цілком законними. Зрадицтво верхівки православного духовництва знайшло своє юридичне оформлення у підписанні на Брестському соборі в 1596 р. унії православної церкви з католицькою. Польський король Владислав IV у 1632 році в розмові з папським нунцієм у Варшаві відверто визнавав, що «унія з самого початку не мала потрібної стійкості, бо не була створена за згодою... народу»,

* Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (Далі це видання позначається скорочено: DPR). Vol. I. Romae, 1953, с. 65—66.

що «вище (православне.— Ю. С.) духовенство погодилося на неї тільки тому, щоб захопити... церковні маєтки...» *

Брестська церковна унія була, таким чином, класовим союзом польської шляхти та єзуїтів з частиною українського магнатства і вищим православним духовенством з метою експлуатації українських трудящих мас, а також їх окатоличення і денаціоналізації, створення на Україні плацдарму для католицької експансії на російські землі. Це, між іншим, і мав на увазі папа Климент VIII, коли під час церемонії схвалення унії і цілування єпископами Потієм і Терлецьким папської пантофлі в 1595 році вигукнув: «О, мої русини, через вас я сподіваюсь повернути Схід!»

Після підписання Брестської церковної унії, польські магнати та єзуїти заходились вогнем і мечем насаджувати католицизм. Сучасники подій одноставно стверджують, що тих, які не бажали прийняти католицьку віру, «б'ють, граб'ять, в тюрмі, в оковах своїх держать, без милості мучать ляхи так вольних мішан, як і подданих своїх, до римської віри примушуючи і до влади папіжової»**.

Примусово нав'язана Україні Ватиканом у союзі з польськими магнатами церковна унія принесла українському народові багато горя. І. Франко писав, що вона страшенно ослабила українців та «...не допомгла ї полякам, бо переслідування православ'я викликало серед русинів роздрознення, котре 1648 року страшним пожаром вибухло у війнах Хмельницького і завдало перший смертельний удар польській державі»***.

Наприкінці XVI — у першій половині XVII ст. в результаті остаточного закріпачення селянства і посилення соціального та національно-релігійного гніту на Україні почали спалахувати селянсько-козацькі повстання. Антифеодальна боротьба, яка вилилась у визвольний рух українського народу проти польської шляхти і католицького духовництва, дуже часто набирала релігійного забарвлення, як наприклад, рух «за віру і вольності наші». Однак, це не означало зміни її антифеодальної суті. Ленінське положення про те, що «виступ політичного протесту під релігійною оболонкою є явище, властиве всім народам на певній стадії їх розвитку...»***, цілком стосується визвольних рухів на Україні в першій половині XVII ст.

Наростаюча хвиля народно-визвольної війни на Україні в однаковій мірі лякала як польського короля, так і папу римського. Ватикан не тільки освячував «хрестові походи» на українські землі, а й підштовхував магнатів до жорстокої розправи над селянами і козацькими масами. 10 лютого 1624 р. папа Урбан VIII звернувся із заклинком до короля Сигізмунда III збройною силою придушити

* Центральний державний історичний архів УРСР у м. Львові (далі — ЦДА у м. Львові), ф. 201, оп. 46, спр. 2909, арк. 187—188.

** ЦДА у м. Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 110, арк. 1570.

*** Франко І. Я. Монолог атеїста, с. 366.

**** Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 4, с. 219.

«схизматицьку ересь» на Україні і знищити козацтво, яке «осмілюється захищати справу сатани». «Встань, королю...— наказував папа Сигізмунду III,— візьмись за зброю і щита і, якщо цього вимагає публічне спасіння, задуши гадину, заразу цієї чуми, мечем і вогнем. І унія русинів, що походить від духа святого, схвалена римським папою і веде боротьбу то підступом, то силою, хай підніме нарешті голову, приемну небові, і хай відчue на півночі наймогутнішого короля, поставленого богом на захист святої справи» (Див. док. № 22 даного видання).

Вирішальним етапом у боротьбі українського народу проти соціального і національного гніту в період феодалізму була визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького 1648—1654 рр. У цей час, коли вирішувалося життєво важливе для України питання про звільнення від іноземного панування, папський престол, як завжди, став на бік її ворогів. У жовтні 1649 р. папа Інокентій X надіслав апостольське благословення королю Польщі Яну Казимиру з побажанням закінчити боротьбу проти українського народу «...славною і гідною тебе перемогою» (док. № 33).

Героїчна боротьба українського народу проти унії зривала експансіоністські плани Ватикану і польських магнатів — перетворити Україну в провінцію Речі Посполитої та створити тут плацдарм для дальшого наступу на східнослов'янські землі. Відчуваючи свою безсилість, єзуїти, щоб добитися поставлених цілей, мали намір піти на фізичне знищення населення України. В одному з «проектів винищення Русі» вони писали: «...тому що люд український, подільський і волинський, що залишився у своїй вірі, готовий підняти повстання, то в такому разі, якщо легко не можна буде ні запобігти повстанню, ні, у зв'язку з малою кількістю польських військ, вгамувати бунтівників, то тоді Річ Посполита повинна не пошкодувати тієї втрати та усіх таких фанатичних прихильників своєї віри віддати на поталу татарам, які швидко виловлюють їх як своїх бранців. А тоді опустілий край заселити людьми польськими і мазовецькими».

Проте підступні плани польських магнатів і Ватикану зазнали невдачі. У 30—60-х роках XVIII ст. у відповідь на посилення соціального і національно-релігійного гніту на Правобережній Україні широкого розмаху набрав народно-визвольний гайдамацький рух, який поставив під загрозу панування тут польських магнатів і католицької церкви. В останній третині XVIII ст., після трьох поділів Речі Посполитої, Польща перестала існувати як самостійна держава. Основна частина Правобережної України возз'єдналася з Лівобережною, що входила до складу Російської імперії. Галичину в 1772 р. загарбала Австрія.

На возз'єднаній з Росією частині України унія, позбавлена підтримки польських магнатів, незабаром втратила свою силу. Зовсім

інша ситуація склалася в Галичині і Закарпатті, де уніатська церква, будучи на службі імператора і австрійських властей, перетворилася в складову частину окупаційного апарату. Греко-католицьке духовництво до останніх днів існування імперії ревно виконувало дану габсбурзькій монархії клятву вірності.

У другій половині XVIII і особливо в першій половині XIX ст. у переважній більшості країн Європи зароджувались і почали швидко розвиватися капіталістичні відносини. Знищення феодальних порядків, на освячення й увіковічення яких церква потратила сотні років, у значній мірі підривало також і християнську ідеологію. Основні положення християнської релігії про одвічність і недоторканість існуючого ладу, ніби раз і назавжди встановленого богом, та про владу феодального монарха як помазанника бога на землі рішуче спростовувались історичною дійсністю. В зв'язку з цим у процесі ломки старих виробничих відносин і заміни їх на капіталістичні християнська церква закономірно опинилася в таборі феодальної реакції.

У період становлення капіталізму католицька церква всієї австрійської монархії та уніатське духовництво прагнули зберегти в країні пережитки феодалізму, зокрема монархію та феодальні форми земельної власності, пристосувати релігійні догми і церковно-монастирське господарство до основних принципів буржуазної системи експлуатації людини людиною.

Вже у другій половині XIX ст. клерикали володіли значними матеріальними цінностями, які з успіхом використовувалися для економічного пригноблення трудящих мас. У процесі розвитку буржуазних відносин греко-католицьке духовництво все глибше втягувалося в капіталістичне виробництво, збільшуючи свої багатства.

Церква була одним з найбільших земельних власників на Західній Україні. Площа земельних володінь львівської греко-католицької митрополії становила в 1933 р. 36,1 тисячі гектарів*. У 1935 р. церкви, костьоли і монастирі у Львівському, Станіславському і Тернопільському воеводствах мали 219,9 тисячі гектарів землі**. Віддаючи її в оренду безземельному селянству, духовництво одержувало величезні прибутки. Греко-католицька митрополія тільки від експлуатації і продажу лісів у маєтку Перегінське збільшила свої щорічні прибутки з 72 тисяч швейцарських франків у 1901—1909 рр. до 390 тисяч у 1933 р.*** Загальна сума доходів з усіх маєтків митрополії, що знаходилися в Перегінську, Якторові, Крилосі, Зарваниці і Львові, становила в 1937 р. 741,5 тисячі польських злотих****.

* ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 409, оп. 1, спр. 100, арк. 2.

** Під чорними крилами Ватикану. Львів: Кн.—журн. вид-во, 1955, с. 36.

*** ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 409, оп. 1, спр. 100, арк. 6—10.

**** Там же, ф. 197, оп. 1, спр. 1757, арк. 51—55.

Разом з тим не було такої галузі промислового виробництва на Західній Україні, в яку б уніатське духовництво не вкладало свої капітали. Церковний і попівський капітал становив основну частину капіталу таких буржуазних промислово-фінансових підприємств, як кооператив «Народна торгівля», кооперативні банки «Дністер» і «Сільський господар», «Достава», «Ризниця» в Самборі, нафтопереробне підприємство «Унія» та багатьох інших. Серед 16 засновників і учасників одного з найбільших і найсильніших банків української буржуазії «Земельного банку гіпотечного» на першому місці стояли митрополит А. Шептицький, єпископи К. Чехович, Г. Хомишин та піп Т. Войнаровський*. Напередодні возз'єднання Західної України з Радянською Україною Шептицькому належало близько 70 процентів загальної суми акцій цього банку.

Греко-католицька митрополія володіла залізницею Брошнів—Осмолода довжиною 112 кілометрів, яка оцінювалася в 1934 р. в 3360 тисяч швейцарських франків**, фабрикою паперових виробів та друкарнею «Бібльос», великою кількістю жилих будинків. «Українські попи,— справедливо відзначала комуністична газета «Сила»,— є складовою частиною табору західноукраїнської буржуазії. Це треба розуміти не тільки так, що все, без виімку, попівство знаходиться політично в таборі буржуазії, але й так, що попівство як цілість, його стан посідання становить досить значну частину господарської підстави (економічної бази) української буржуазії»***.

В експлуатації робітників і селян брало участь усе духовництво. Привласнення попами додаткової вартості, створюваної тяжкою працею трудящих, відбувалось як шляхом стягнення непомірно високих коштів за виконання релігійних обрядів, так і шляхом сплати населенням державних податків, значна частина яких ішла на утримання церкви (так зване конгруа). Входячи до складу експлуаторських класів, духовництво відстоювало вкрай реакційні погляди і об'єднувалося з найбільш консервативними силами в країні.

Спільність економічних і політичних інтересів зумовила союз української буржуазії та уніатського попівства з експлуаторськими класами австро-угорської монархії у боротьбі проти національно-визвольного руху українських трудящих. Уніатське духовенство було завзятим ворогом і душителем революційно-демократичної культури українського народу. Воно очолило реакційний табір буржуазії, який паплюжив і забороняв поширювати серед трудового населення твори Т. Г. Шевченка. У 1914 р., коли весь український народ святкував сторіччя від дня народження Т. Г. Шевченка, станіславський єпископ Хомишин заборонив відзначати це свято у школах, розташованих на території єпископства. Монахині ордена сестер ва-

* ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 408, оп. 1, спр. 38, арк. 14.

** Там же, ф. 409, оп. 1, спр. 100, арк. 6—10.

*** Сила, 1930, 24 серп.

силіанок позривали портрети Кобзаря зі стін у приміщенні станіславської дівочої семінарії і перешкодили провести тут урочистий вечір. Цей зухвалий вчинок церковників викликав загальне обурення населення Західної України.

З такою ж завзятістю уніатське духовенство цькувало і переслідувало інших революційно-демократичних письменників та діячів культури, зокрема Івана Франка. Воно докладало всіх зусиль, щоб перешкодити поширенню творів Каменяра і прагнуло навіть викоренити його ім'я з пам'яті народної, про що свідчить лист митрополита Шептицького до єпископа Богачевського. Проте ці чорні задуми клерикальної реакції зазнали повного провалу. Митрополит Шептицький змушений був визнати, що в боротьбі з Франком уніатська церква зазнала фіаско, бо «на загальне викоренення слави Франка в нашому народі не може бути надії» (док. № 110).

Факти переслідування духовенством прогресивних письменників, художників та науковців — яскраве свідчення того, що уніатське духовенство було запеклим реакціонером, ворогом культури і прогресу, сприяло денационалізації українського населення, його полонізації та мадяризації.

Після виникнення теорії наукового комунізму католицьке, як і всяке інше, духівництво спрямувало свою боротьбу проти марксизму. І хоч на різних етапах розвитку робітничого і соціалістичного руху тактика і засоби цієї боротьби мінялися, проте вона завжди мала надзвичайно гострий характер.

Виступи західноукраїнського духівництва проти соціалістичного руху на перших етапах його розвитку можна образно охарактеризувати як лобову атаку феодально-буржуазної реакції на молодий робітничий клас і його ідеї. Церква відверто документувала свій союз з австро-угорською монархічною владою, заперечуючи право пролетаріату на поліпшення свого становища, не кажучи вже про заміну існуючих суспільно-політичних порядків, оскільки навіть розмова про соціалізм розцінювалася як крамола і підрив існуючого ладу. «Пригадаємо,— писав І. Франко,— який гвалт підняло було наше попівство проти перших проб зовсім теоретичної дискусії соціалізму на нашій мові» *.

У період імперіалізму, коли внаслідок загострення соціальних протиріч між буржуазією і пролетаріатом розгорнулася масова боротьба робітничого класу за владу і в більшості капіталістичних країн Європи назрівали передумови соціалістичної революції, католицьке духівництво змінило тактику. Від тиску на маси воно перейшло до загравання з ними з метою підпорядкування робітничого руху інтересам церкви і буржуазії. Суть своєї діяльності церковники почали вбачати у створенні клерикальних робітничих,

* Франко І. Я. Монолог атеїста, с. 205.

профспілкових і культурно-освітніх організацій та товариств, за допомогою яких сподівалися відвернути маси від соціалістичного руху і класової боротьби взагалі.

На Західній Україні найбільш завзятим наставником духівництва в справі пристосування до галицьких умов теорії так званого християнства соціального руху, обґрунтованої папою Левом XIII, був греко-католицький митрополит граф Андрей Шептицький.

Велика притягальна сила і глибоке проникнення соціалістичних і революційно-демократичних ідей у гущу народу не на жарт налякали графа в митрополичій сутані. «Боїмося науки соціалістів,— зазначав він,— тих, що... не признають приватної власності, а релігію уважають приватною справою кожної людини зокрема». Шептицький вважав, що католицьке духовенство повинно стати ініціатором згуртування реакційних сил краю в боротьбі проти революційних настроїв трудящих. В одному з своїх пастирських послань він відверто заявляв: «Отже, не згадуючи людям нічого про радикалів і соціалістів, мусимо утверджувати їх у догмах науки Ісуса Христа, особливо у догмах, проти яких воює саме соціалізм».

Шептицький вислужувався перед австро-угорською буржуазією не тільки тим, що організовував наступ проти національно-визвольного і соціалістичного руху на Західній Україні, але й активною підтримкою загарбницьких планів австро-німецьких імперіалістів щодо України. Його міркування з цього приводу найбільш відверто викладені у таємному листі імператору Францу Йосифу, написаному на початку першої імперіалістичної війни 15 серпня 1914 р. (док. № 87).

У 1917—1918 рр., коли під впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції на західноукраїнських землях розгорнулася масова боротьба проти соціального і національного гніту, греко-католицьке духівництво стало на захист монархії, завзято виступивши проти возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. Одночасно церковники всіляко сприяли у 1918 р. інтервенції австро-німецьких загарбників у Радянську Україну, сподіваючись відновити там буржуазно-поміщицькі порядки та запровадити унію.

Однак підступні плани міжнародної реакції щодо українського та інших народів нашої Батьківщини і на цей раз зазнали повної поразки. Розгромивши іноземну інтервенцію і внутрішню контрреволюцію, робітники та селяни Країни Рад завдали нищівного удару не тільки спробам імперіалістів задушити молоду Радянську Республіку, але й намірам Ватикану окатоличити Схід та підпорядкувати його своєму впливові.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції український народ разом з іншими братніми народами Союзу РСР приступив до будівництва соціалізму.

Але не на всіх землях України в цей час була встановлена Радянська влада. Внаслідок імперіалістичної політики країн Заходу та зрадницької діяльності українських буржуазних націоналістів західноукраїнські землі — Східна Галичина, Західна Волинь, Закарпаття та Північна Буковина — були загарбані іноземними державами — буржуазно-поміщицькою Польщею, буржуазною Чехословаччиною та боярською Румунією, які встановили жорстокий окупаційний режим, здійснювали політику колоніального грабунку та національно-політичного гноблення українських трудящих.

Західноукраїнська буржуазія і греко-католицьке духовництво стали ревно служити новим господарям. Із страху перед Радянською владою вони ладні були плазувати перед будь-якими ворожими українському народові силами, тільки б зберегти на Західній Україні капіталізм.

Виступаючи проти революційно-визвольного руху трудящих, уніатська церква використовувала різноманітні форми і методи релігійної пропаганди, соціальної демагогії і політичної боротьби, які проявлялися головним чином в активній підтримці буржуазного окупаційного уряду та в консолідації усіх реакційних сил краю з метою придушення волелюбних настроїв робітників і селян та зміцнення буржуазної системи експлуатації і гніту.

За допомогою брудних наклепів на Країну Рад, а також шляхом фальсифікації і вульгаризації наукового комунізму (мовляв, комуністи прагнуть зруйнувати родину та ліквідувати особисту власність), клерикали хотіли злякати трудящих, скомпрометувати в їх очах марксистсько-ленінське вчення про пролетарську революцію та соціалістичне суспільство. Зрозуміло, що цю контрреволюційну політику греко-католицька церква проводила у тісному союзі з усім буржуазно-націоналістичним табором, одержуючи всіляку матеріальну і моральну підтримку з боку уряду.

У своїй антинародній діяльності на користь окупаційної влади уніатське духовництво спиралося на власні політичні партії — Українську християнську організацію (Українську католицьку організацію), Українську католицьку народну партію на чолі з станіславським єпископом Г. Хомишином та Український католицький союз, керований митрополитом А. Шептицьким. Воно активно підтримувало також одну з найбільших партій української буржуазії на Західній Україні — Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО).

У 30-х роках внаслідок дальшого загострення революційно-визвольного руху та остаточної компрометації і втрати впливу УНДО серед населення клерикали швидко взяли курс на зближення з фашистською Організацією українських націоналістів (ОУН). Зв'язок з ОУН особливо посилювався після того, як на чолі її став А. Мельник, управитель маєтків А. Шептицького. Співробітництво греко-

католицької церкви з ОУН, що мала тісний контакт з гітлерівським рейхом, було не тільки зумовлене прагненням консолідувати і зміцнити внутрішні контрреволюційні сили для боротьби проти наростаючого визвольного руху, але й продиктоване зовнішньополітичними міркуваннями, зокрема планами Ватикану щодо окатоличення Сходу шляхом розв'язання фашистською Німеччиною загарбницької війни проти Радянського Союзу.

Організатор і керівник революційного руху трудящих краю — Комуністична партія Західної України постійно приділяла велику увагу атеїстичному вихованню робітників і селян, послідовно боролася за звільнення їх з-під впливу церкви та залучення до активної класової боротьби.

Внаслідок зростання політичної свідомості трудящих та атеїстичного руху позиції греко-католицької церкви в суспільно-політичному житті краю були підірвані, що змушені були визнати і самі клерикали. Про це свідчать і численні документи, наведені у збірнику.

Побоювання остаточно втратити вплив на маси примушувало клерикалів шукати різних засобів для збереження та зміцнення своїх позицій, і греко-католицька церква все рішучіше схилялась до союзу з фашизмом, вважаючи диктатуру муссолінівсько-гітлерівського зразка найбільш надійним заслоном проти соціалістичної революції.

Історичний акт возз'єднання Західної України з Радянською Україною у вересні 1939 р. духівництво зустріло вороже. Чинячи одчайдушний опір соціалістичним перетворенням у краї, воно разом з тим намагалося поширювати католицизм на територію всієї України та інших радянських республік. Уже 9 жовтня 1939 р. митрополит А. Шептицький «поділив» Радянський Союз на екзархати, на чолі яких поставив церковних сановників Й. Сліпого, А. Неманцевича, К. Шептицького і М. Чарнецького (док. № 191).

У вересні 1940 р. цей задум А. Шептицького був схвалений на львівському церковному соборі, а в листопаді 1941 р. його затвердив папа римський Пій XII. Основні надії у справі здійснення своїх планів окатоличення населення Радянського Союзу Ватикан і західноукраїнська греко-католицька церква покладали на війну імперіалістичних держав проти нашої країни, розв'язання якої вони з нетерпінням чекали. Як тільки фашистська Німеччина віроломно напала на Радянський Союз, Ватикан відкрито заявив, що він був і є «на боці тих держав і народів, які виступали до вирішальної боротьби з ворожим церкві комунізмом і безбожницьким рухом»*.

Безславним завершенням антинародної діяльності уніатського духовенства було його співробітництво з німецько-фашистськими

* Краківські вісті, 1941, 25 черв.

заїрбниками в роки Великої Вітчизняної війни. 5 липня 1941 р. митрополит Шептицький у посланні до духовенства закликав «побідоносну німецьку армію, що зайняла майже цілий наш край, вітати з радістю і вдячністю» і скрізь на її честь відправити богослужіння*. У зв'язку з окупацією фашистами Києва Шептицький надіслав Гітлеру телеграму, в якій «як глава української католицької церкви» дякував йому і передавав сердечні поздоровлення з приводу оволодіння столицею України, златоглавим містом на Дніпрі — Києвом (док. № 203).

З церковних амвонів уніатське духовенство прославляло фашистів, молилося за їх перемогу у війні, заявляючи, що «Гітлер—божий вождь, і та війна — то є війна божа»**.

Разом з українськими буржуазними націоналістами уніатські верховоди, зокрема митрополит Шептицький, всіляко допомагали гітлерівським поневолювачам встановлювати на західноукраїнських землях «новий порядок», сприяли вивезенню багатьох тисяч людей у фашистську неволю.

За вказівками німецького командування митрополит Шептицький звертався до віруючих з посланнями, в яких закликав населення, зокрема селян, сумлінно працювати на користь окупантів і забезпечувати гітлерівську армію продуктами сільського господарства. «Очевидна річ,— говорив митрополит,— що німецькій армії маємо якнайбільше помагати, бо ж їй завдячуємо визволенням від більшовитської неволі»***.

Особливо мерзенною була роль уніатської церкви, зокрема А. Шептицького та Й. Сліпого, в створенні фашистської дивізії СС «Галичина». Капеланами при дивізії служили греко-католицькі священники. 8 липня 1943 р. Шептицький зустрівся з керівниками так званої військової управи дивізії СС «Галичина». Голова управи полковник Бізанц, як зазначалося в газетній інформації про цю зустріч на Святоюрській горі, «у своїй промові дякував митрополитові за доброзичливе ставлення його та підлеглого йому духовенства до справи формування стрілецької дивізії СС «Галичина»****.

Після переможного завершення Великої Вітчизняної війни греко-католицьке духовенство разом з буржуазно-націоналістичними бандами чинило відчайдушний опір соціалістичному будівництву в західних областях України, тероризувало населення, брало активну участь у розправах над комуністами та активістами радянського будівництва. Жертвою клерикальної і буржуазної націоналістичної реакції став у жовтні 1949 р. видатний радянський письменник, полум'яний публіцист Ярослав Галан.

* ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 201, оп. 1, спр. 34, арк. 1.

** ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 201, оп. 46, спр. 2663, арк. 2—3.

*** Українські щоденні вісті, 1941, 27 лип.

**** ЦДІА УРСР у м. Львові, ф. 201, оп. 1, спр. 102, арк. 50.

Союз уніатської церкви з фашистською Німеччиною під час Великої Вітчизняної війни, а також активна участь клерикалів у антирадянській діяльності банд українських буржуазних націоналістів у воєнні і післявоєнні роки остаточно викрили греко-католицьке духовенство як ворога народу і Батьківщини. Масовий рух за скасування церковної унії, який розгорнувся на західноукраїнських землях після їх визволення від фашистської окупації, був не тільки яскравим виявом ненависті трудового населення до греко-католицького духовенства та їх рішучого бажання припинити ворожу діяльність уніатської церкви. Він засвідчував також про зростання антиклерикальних та атеїстичних настроїв серед населення західних областей УРСР. Тому рішення Львівського собору в 1946 р. та ухвала мукачівської єпархії у 1949 р. про припинення діяльності греко-католицької церкви в західних областях України і на Закарпатті було закономірним завершенням безславної історії Брестської церковної унії, яка принесла нашому народові багато страждань і горя.

Грандіозні соціалістичні перетворення, які відбулися на Україні за роки Радянської влади, ліквідація соціального і національного гніту, небувалий розвиток народної освіти і культури зумовили перемогу матеріалістичного світогляду і масовий відхід населення від релігії.

Однак уніатське духовенство зброї не склало. Особливу активність проявляє та його частина, яка втекла від справедливого суду народу за кордон і тепер вислужується перед імперіалістичною реакцією. Ці «експерти» по антирадянській брехні продовжують виношувати плани реставрації старих буржуазних порядків на Україні й відновлення уніатської церкви. Вони активно допомагають імперіалістичним колам в антикомуністичній пропаганді, в розпалюванні ворожнечі до Радянського Союзу та інших країн соціалістичної співдружності. На кошти американських мільярдів створена так звана Асоціація американських католиків, яка проводить широку антирадянську діяльність та публікує чимало опусів, у яких зводяться брудні наклепи на Радянську Україну; всіляко вихвалюється історія уніатської церкви та вчинки її «святих отців», зокрема Шептицького та Сліпого. Греко-католицький священик Ісидор Нагаєвський заявляє, що його праці служать боротьбі проти «загрози безбожного комунізму в усьому світі» і стануть у пригоді Сполученим Штатам Америки, які «нині тільки й могли б помірятися силою з Радянським Союзом». Кардинал Й. Сліпий висунув провокаційну ідею так званого Київсько-Галицького католицького патріархату, створення якого, на думку збанкрутілих ієрархів, дало б їм змогу відновити Брестську унію, поширити свою юрисдикцію «на цілу Україну», легально повернутись на нашу землю та, облудно прикриваючись «справами божими», знову взятися до антинародної діяльності.

Підбурюванням своєї пастви займаються й інші владики решток уніатської церкви за кордоном. Уніатський митрополит у Канаді Максим неодноразово закликав до проведення серед населення «апостольської роботи», без якої, за його словами, неможливо повернути православних віруючих на Україні в уніатство. З такими ж заявами виступає і єпископ Сапеляк з Аргентини. За завданням Сліпого та інших уніатських і націоналістичних ватажків на Україну засилаються емісари та місіонери із завданням встановлювати зв'язки з колишніми уніатськими священиками і монахами, збирати наклепницьку інформацію. Одне з таких доручень виконував католицький священик Бернардо Вінченце з Італії, який у 1979 р. був затриманий радянськими органами. Вінченце визнав, що на злочинний шлях його штовхнули кардинал Сліпий і священик Ортинський. Саме вони вручили йому гроші, які він повинен був передати колишнім монахам греко-католицьких орденів редемптористів і василіан.

Навіть побіжний аналіз ідеології, політики і діяльності уніатського духовенства засвідчує його надзвичайно реакційний та антинародний характер. На всіх етапах історичного розвитку українського народу греко-католицька церква перебувала в таборі його ворогів, була знаряддям чужоземних держав в іноземному поневоленні України. Уніатське духовенство завжди відстоювало ворожі, реакційні погляди, сприяло асиміляції українського населення, проповідувало войовничий націоналізм та релігійну ворожнечу, було і є завзятим ворогом Країни Рад, дружби народів, радянського способу життя.

У збірнику «Правда про унію» вміщено в основному документи, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові (у легендах він не вказується), а також у Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Києві, партархіві Львівського обкому Компартії України, державних архівах Львівської та Івано-Франківської областей. Крім того, використано ряд матеріалів з газет і журналів, що виходили на Західній Україні з кінця ХІХ ст., а також документи, надруковані в інших виданнях.

Дане видання збірника — третє (перші побачили світ у видавництві «Каменярь» у 1965 і 1968 рр.), доповнене. У зв'язку з тим, що вийшли збірники документів «Таємне стає явним» і «Документи розповідають» (обидва — в Ужгороді, 1961, 1971 рр.) в яких розвінчується антинародна діяльність церковників на Закарпатті, упорядники вважали за доцільне не включати до даного видання матеріали, що стосуються цього регіону.

Документи в збірнику розміщені за хронологічним принципом. Дати подаються за новим стилем.

У збірник увійшло 259 документів. Деякі матеріали друкуються фрагментарно: пропущено місця, які повторюються або не стосуються теми. Пропуски тексту, зроблені упорядниками, позначено крапками, взятими в квадратні дужки, і пояснено в примітках.

Документи і матеріали, написані українською або староруською мовами, подано із збереженням стилістичних особливостей оригіналів, а написані іншими мовами — у перекладі на українську. Текстуальні пояснення і пояснення, що стосуються тільки даного документа, вміщено у підрядкових примітках. Розшифровка скорочених слів і слова, додані упорядниками для кращого розуміння змісту речень, взято в квадратні дужки.

Археографічне опрацювання матеріалів здійснено за «Правилами видання історичних документів». Скорочення у бібліографічних описах — за РСТ УРСР 1743—76. Після тексту кожного документа подається легенда, в якій вказується місце його зберігання, аутентичність, мова оригіналу, адреса публікації і т. д.

Завершують збірник коментарі (короткі характеристики партій, організацій, газет і т.п.), список застарілих, маловживаних та незрозумілих слів, географічний покажчик, а також перелік документів.

*Ю. Ю. СЛИВКА,
доктор історичних наук*

№ 1

1215 р., влітку*.— Лист угорського короля Андрія II папі Інокентію III з повідомленням про повстання населення Галичини проти католицької експансії і з проханням заохотити польського князя Лешка до спільного походу проти непокірного населення Галичини

Преподобному во Христі папі Інокентію, з ласки божої найвищому первосвященнику пресвятої римської церкви, [від] Андрія, з тієї ж ласки короля Угорщини, Далмації, Хорватії, Руми **, Сербії, Галичини і Володимирії, поклін і належна побожна у всьому пошана.

Засвідчуємо вашій святості почуття вдячності за те, що наше прохання про коронування нашого сина на короля Галичини, як це видно з наказу апостольської столиці, частково прихильно задоволене.

Одночасно [повідомляємо], що недавно народ Галичини, відмовившись від присяги на вірність, не тільки відступив від свого короля, але також, зібравши військо з навколишніх русинів, взяв у облогу галицький замок, в якому перебував наш син з нечисленним загоном.

У зв'язку з цим нам довелося негайно вирушити в ті краї, і тому ми не тільки мусили на певний час відкласти вшанування вашої папської [святості], але навіть не могли чекати [на повернення] свого війська. Оскільки у воєнний час не можна було провести вашого посланця в цей неспокійний край, ми його відіслали до вас, взявши на себе зобов'язання прислати русинських єпископів на собор***, якщо бог в цьому буде до нас милостивий. Щиро просимо папство надіслати посланця з листом до нашого родича Лешка — короля Польщі, в якому схвалювалося б укладене між нами і ним породичан-

* Дату документа взято за його публікацією в «Записках Наук. т-ва ім. Шевченка».

** В тексті Romae — Руми — теперішня західна Румунія, тобто південно-західна Трансільванія.

*** Йдеться про четвертий Латеранський собор, що скликався на осінь 1215 р.

ня через одруження нашого сина з його дочкою. Також [просимо папство] заохотити його вирушити разом з нами проти його ворогів на захист Галичини. [Це потрібно] насамперед для того, щоб взятих таким чином у лещата галичан тримати у вірності своєму королю та в покорі і присязі римській церкві.

Наприкінці просимо вашу святість, щоб зволили якнайшвидше передати через присутнього нашого довіреного посланця золоту корону нашому синові, достойну королівського титулу. Тоді він міг би похвалитися урочистим помазанням апостольської столиці — отриманою від вашої щедрості золотою короною. Цим він зміг би добитись собі більшої честі у своїх [підлеглих], а у сусідів — визнання вічного права на престол свого королівства.

І хай ваша святість виявить повне довір'я пред'явникові цього, а також і нам у всьому іншому.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 123—124. Львів, 1917, с. 79—80. Пер. з лат.

№ 2

1232 р., лютого 3.—Лист папи Григорія IX папському легатові у Галичині з вимогою заборонити християнам-католикам вступати в союзи і укладати угоди з русинами

Цим наказуємо тобі, побратиме, щоб ти рішуче заборонив усім во Христі віруючим, розселеним на території твого легатства, вступати без твого дозволу у союзи і [укладати] угоди з поганинами, а також з русинами, які проживають на цих землях, у питаннях мирних відносин або права на тимчасовий притулок чи тих, що стосуються якихось маєткових справ.

Якщо ж буде потрібно для справи, то всякі угоди, вже складені у володіннях твого легатства, слід скасовувати за допомогою церковної цензури, нехтуючи при цьому апеляціями про їх перегляд.

Дано 3 лютого у п'ятий рік нашого понтифікату.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 123—124, с. 82. Пер. з лат.

№ 3

1233 р., лютого 24.— Бreve папи Григорія IX провінціалові ордену домініканців у Польщі з вимогою заборонити одруження католиків з русинами-схизматиками

Схизматицькі помилки, що шкодять релігії, не тільки не подобаються нам, але й завдають чималого горя. Ми довідалися, що зловмисні русини, не задовольняючись тим, що самі себе прирікають на вічне прокляття, прагнуть потягти туди і тих християн, які поселилися поблизу. Так, на образі християнській вірі вони спонукують католицьких жінок, з якими одружуються, вдруге охрещуватись згідно з їх обрядом і дотримуватись шкідливих помилок. Отже, якщо ми справді не хочемо, то не повинні допускати, щоб вірні влаштовували подружні вінчання з невірними, бо не повинно сполучатись світло з темрявою, не повинно тіло Христа-спасителя з'єднуватися з тілом проклятого сатани і не слід змішувати смолу з бальзамом.

Цим наказуємо: заборонити в тих краях такого роду шлюби більш рішуче, аж поки не припиняться, і, покликаючись на авторитет, ні в якому разі не дозволяти шлюбів, які надалі мали б статися, а також за допомогою церковної влади карати їх, як незаконні й бунтівні, та відхиляти апеляцію у цих справах.

Дано шостого дня березневих календ у шостий рік нашого понтифікату.

Оубл.: *Записки Наук. т-ва ім. Шевченка*, т. 123—124, с. 83. Пер. з лат.

№ 4

1246 р., травня 3.— Лист папи Інокентія IV прусському архієпископу Генріхові з дозволом призначати католицьких єпископів і священників на території Русі

З метою кращого виконання обов'язків легата на території Русі силою цього послання дозволяємо тобі наставляти і висвячувати латинських єпископів монашого ордену проповідників або убогих і інших священників, а також і світських духовників у тих краях, які ти, як легат апостольської столиці, вважатимеш гідними, і наділяєм тебе правом надавати висвячення і миропомазання апостольською владою та за допомогою церковної

заборони стримувати противників і не брати до уваги їх апеляції.

Дано у Ліоні 3 травня у третій рік нашого понтифікату.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 123—124, с. 87. Пер з лат.

№ 5

1254 р., березня 9.— З бреве папи Інокентія IV пруському архієпископу з дорученням насаджувати католицизм на Русі

Отже, колись ми посилали тебе у країни: Пруссію, Естонію і Лівонію — виконувати легатський обов'язок. Після цього ти повернувся в апостольську столицю. Проте, як і раніше, керуючись прихильністю до тебе, ми розпорядилися, щоб ти знову приступив до виконання обов'язку легата і постарався повернутися у згадані країни. Ти не заперечував цьому, усвідомлюючи, що не зміг би принести більшої користі, ніж працюючи легатом у краях Прусії.

Як видно з твоєї заяви, ти був повідомлений про місію того ж легатства і одержав від апостольської столиці це повторне призначення. Але, оскільки в цьому призначенні говорилося не про Лівонію, Естонію або Русь, а тільки про Пруссію, ти став сумніватися, чи ти також компетентний у відношенні до Лівонії та інших країн, у які тебе, побратиме, слід було післати, давши відповідний апостольський мандат.

Ось чому, повністю уповаючи на господа бога і на твою розсудливість, силою цього послання ми надаємо тобі право діяти в першу чергу в Лівонії, Естонії та Русі і, залежно від обставин, не залишати поза увагою Пруссію, повсякчасно і обачно не забуваючи про хвалу божу.

[...] * Хай ніщо не стоїть тобі на перешкоді, і бажаємо, щоб віднині невдача не була тобі супутником.

Дано в Латерані** 9 березня в одинадцятий рік нашого понтифікату.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 123—124, с. 99. Пер. з лат.

* Випущено частину документа, що не відповідає темі збірника.

** Папській палаті в Римі.

1255 р., березня 6.— Брєве папи Олександра IV литовському королеві Міндовгу з дозволєм завойовувати руські землі

Ти нас повідомив, що з неослабною енергією борешся проти королівства Русі і його мешканців, які перебувають на бездоріжжі схизми. Ми вважаємо, що ти можеш підпорядкувати собі деякі землі цього королівства, бо тоді, коли ти будеш управляти згаданими землями, сусідні райони поганинів і схизматиків зможуть увійти в лоно християнської релігії. В зв'язку з цим ми [згідні] визнати твою зверхність [над згаданими землями] і, незважаючи на застереження з боку деяких католиків, ласкаво схиляємося до твоїх прохань та нашим апостольським авторитетом надаємо згадані землі тобі і твоїм наступникам, що силою цього послання скріплюємо.

Дано в Неаполі 6 березня у перший рік нашого понтифікату.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка. т. 123—124, с. 101. Пер. з лат.

№ 7

1257 р., лютого 13.— З листа папи Олександра IV оломоуцькому римо-католицькому єпископові Брунові, вроцлавському римо-католицькому єпископові Томасу з дорученням виступити проти «невірного» Ватіканові галицько-волинського князя Данила Романовича

В минулому король Данило, прагнучи вийти з темряви, яка закрила очі його розуму навіть після охрещення, і звернутись до світла римської церкви... під присягою обіцяв дотримуватися католицької віри, як і інші правовірні володарі світу. В зв'язку з цим церква, бажаючи зміцнити його у своїй відданості відповідною прихильністю і захотити гідними благодіяннями, піднесла його особу до королівської гідності, погодившись з тим, щоб він був помазаний єлеем святого помазання і щоб його голова була увінчана короною. Але, як нам стало відомо... не пам'ятаючи про духовні і дочасні благодаті церкви, з небезпекою для своєї душі, на шкоду вірі та

церкві і на зневагу Ісусові Христу, він відмовляється від послуху цій самій церкві і дотримання вищезгаданої віри.

А тому ми смутимося тим більше, чим гарячіше бажаємо понад усі прагнення нашого серця, щоб визнання цієї самої віри, розповсюдившись якнайдалі і якнайширше за допомогою господа, безперервно зростало... Отже, бажаючи своїми... нагадуваннями привернути його до правди, якою є Христос, і сподіваючись, що він сам, усвідомивши свою тяжку провину перед богом і його церквою, відповідно розкається і буде намагатися виправити свою помилку, [ми] застерегли його величність, щоб... негайно відмовився від шляху загибелі, яким він йде [...]*

Тому доручаємо вам цим апостольським листом, якщо згаданий король не виконає своєї обіцянки, примусити його до цього церковним судом, відкинувши апеляцію, і скористатись проти згаданого короля допомогою світської влади.

Виконання [згаданого у] цьому листі розпорядження не може бути затримане ніякими іншими апостольськими листами будь-якого змісту [...]

Дано в Латерані 13 лютого у третій рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 51. Пер. з лат.

№ 8

1257 р. — Регест грамоти папи Олександра IV з наданням відпущення гріхів хрестоносцям, які воювали проти татар і русинів

Папа Олександр IV надає хрестоносцям, які воюють проти татар і русинів, відпущення гріхів так само, як і тим, що йдуть походом до Пруссії та Лівонії.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 123—124, с. 104. Пер. з лат.

* Тут і далі випущено частину документа, що не відповідає гемі збірника.

1341 р., квітня 29.— З листа папи Бенедикта XII краківському римо-католицькому єпископові з дорученням звільнити короля Польщі Казимира III від присяги шанувати права і звичаї населення Галицько-Волинського князівства

Надзвичайна відданість апостольській столиці, що її проявив найдорожчий син во Христі славний король Польщі Казимир, заслуговує того, щоб і ми були прихильні і ласкаві до нього і до всього, що стосується спасіння його душі. З поданого до нас прохання цього короля ми недавно довідались, що, коли схизматицький народ русинів за допомогою отрути вбив Болеслава, князя Русі, сина віруючих батьків і двоюрідного родича згаданого короля, а також деяких інших християн, які були слухняними цьому князеві за його життя, тоді король, вражений цим злочином і прагнучи помститися за кривду християнської віри, напав своїм військом на Руську землю, щоб завоювати цей народ, який і йому самому завдав багато шкоди [...]*

Староста** цього народу звернувся до татарського імператора Узбека, що йому, як стало відомо, цей народ давав данину, і добився, що той послав дуже велике татарське військо для завоювання і знищення Польського королівства. Зважаючи на те, що він не отримав би від навколишніх католицьких монархів необхідної допомоги, якщо б навіть просив її, враховуючи наслідки цього і знаючи про готовність старости і згаданого народу виконати його доручення, король уклав договір з цим старостою і народом, які засвідчили йому послуги і підданство. За цим договором король під присягою обіцяв, що збереже за старостою і народом всі їх обряди, права і звичаї. Проте король висловлює сумнів, чи діятиме він цим самим згідно з волею бога. Тому він просив, щоб ми ласкаво звільнили його від цієї присяги.

Дбаючи про спасіння душі згаданого короля і маючи до тебе особливе довір'я в бозі, ми доручаємо апостольською грамотою, щоб ти нашою владою звільнив короля від присяги дотримуватися хибного договору, признавши йому відповідну спасенну покуту.

* Випущено частину документа, що не відповідає темі збірника.

** Дмитро Детько — боярин, який управляв Галицько-Волинським князівством.

Дано в Авіньйоні третього дня червневих календ у третій рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 65—66. Пер. з лат.

№ 10

1412 р.— Уривок з повідомлення польського історика Я. Длугоша про перетворення польським королем Владиславом Ягайлом перемиського православного собору в костьол і викинення праху похованих там православних

[1412 р.] Король Владислав з Медики вирушив до Перемишля, маючи у своїй свиті стригонського архієпископа і Михайла Кохмистра. Прагнучи очиститися перед ними від несправедливого обвинувачення німців [у тому, що] він начебто був прихильником схизматиків і їх головним захисником, [король] наказав кафедральну церкву (збудовану з квадратного каменю з дуже гарною архітектурою і розташовану в центрі Перемишля), якою до цього часу управляв руський єпископ грецького обряду, посвятити на католицьку церкву латинського обряду, викинувши перед тим з могил прах руських небіжчиків. Руські священники і народ, вважаючи це зневагою свого обряду і ганьбою, супроводжували [такі дії] гіркими риданнями, криком і плачем. З часом, напевне,десь року божого 1470-го, за Миколи, єпископа перемиського, вона [церква] була зруйнована, а деякі її квадратні камені використані для будівництва кафедрального костьолу в місті [...]

Опубл.: Dlugosz J. Opera omnia, т. 13. Cracoviae, 1877 с. 148—149. Пер. з лат.

№ 11

1584 р., червня 30.— Ухвала ради м. Львова про недопущення до цеху золотарів учня Хоми некатолицької релігії

Нашій міській раді скаржиться Хома, учень Леська-золотаря з передмістя Львова, на славетних цехових золотарських майстрів міста за те, що вони виганяють його з своїх майстерень та з братства товаришів, до якого він хотів вступити згідно із звичаєм. Але згадані

майстри не визнають своїм цеховим [майстром] майстра Леська, в якого Хома навчався згаданого ремесла. При цьому вони заявляють, що для них небувале і незвичайне — бути зобов'язаними приймати майстрів, товаришів або учнів руської віри. Ми, що стоїмо на сторожі ладу і давніх звичаїв міста та цехів, ухвалили в цій справі таке: оскільки учень Хома вивчив ремесло не у цехових майстрів, а також вірою чужий для католицьких майстрів і товаришів, майстри правильно роблять, що не допускають його до своїх майстерень і свого товариства. Сеньйори подбали, щоб цей декрет у справі цеху був вписаний у ці акти.

Діялося, як описано вище.

Ф. 52, оп. 3, спр. 18, арк. 1480. Рукопис, ориг. Пер. з лат.

Опубл.: Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1961, с. 48.

№ 12

1593 р.— Із скарги Львівського успенського братства Львівському гродському судові на раду м. Львова за знущання над українським населенням

Насамперед змушувала [рада м. Львова] великим насильством нас, осілих міщан, наших дітей і нашу челядь, до послуху папському костьолові, до свят нового календаря, мордуючи в'язницями і караючи штрафами. Вранці в день св. Маргарити, пославши своїх міських слуг, насильно виволокли і вкинули до темної в'язниці у вежі під ратушею Василя, учня сідляра Юрія Рогатинця, а також челядників, кушніра Юська, кушнірчика Івана та учня Іванка. Майстри і челядники прийшли до пана бурмистра, питаючи, з якої причини їх слуг з дому похапали під час їхньої відсутності. На це пан бурмистр відповів: «Причина та, що ви не святкуєте наших свят, не буваєте на казаннях в нашому костьолі і не слухаєте, коли ксьондзи заповідають свята. Отже, ідіть і ви сидіти». Потім, на прохання і вимогу наших братів та своїх сусідів, [арештовані] були випущені. Однак вони [члени ради] обіцяли самі зберегти мир лише за тієї умови, якщо ті [звільнені з-під арешту] під страхом суворої урядової кари не протестуватимуть і не почнуть судової справи. А такого навіть у поганській державі не терпить християнський народ. Не дотримавши обіцянки

про мир, наавтра після свята трьох королів посадили до в'язниці Дмитра Красовського і Лукаша [Губу] [...]*

Ф. 9, оп. 1, спр. 206, арк. 1715—1716. Рукопис. ориг. Пер. з пол.
Опубл.: Архив Юго-Западной России, ч. 1, т. 10. Киев, 1904,
с. 87.

№ 13

1599 р., січня 13.— Запис у книзі ради м. Львова скарги кравців українців на кравців католиків за обмеження їх прав, зневагу і кривду у спільному цеху

Діялось у Львові в найближчу середу після свята богоявлення 1599 р. [13 січня].

Кравці русини — кравці католики

До львівських радних особисто з'явилися славетні Лука Бартникович, Микола, зять Золоторуки та багато інших товаришів кравців грецької віри. Вони подали скаргу від імені всіх братів цієї ж релігії проти славетних цехмистрів та інших старших і молодших майстрів католицької релігії, своїх товаришів, яких згідно з законом викликали до магістрату. Скаржаться на них за те, що насправді нехтують і відкидають давні цехові привілеї та постанови, натомість складають за їх спиною якісь нові закони, ставляться з презирством до русинів, виключають їх [з цехів] та не допускають до секретних цехових нарад. [Позивачі скаржаться на те, що відповідачі] розпоряджаються без їхнього відома спільними грішми, на засіданнях цеху безчестять їх різними непристойними та зневажливими словами, кажуть їм мовчати, коли вони бажують висловитися в якій-небудь спірній справі. [Католики] роблять майстрам руської нації багато іншої кривди. [Доходить] до того, що останні займають [в цеху] становище не братів, а гірше від слуг. Вони домагалися, щоб уряд своїм авторитетом попередив відповідачів, а їм залишив давні привілеї, закріплені довговічною практикою. Згадані відповідачі, вислухавши скарги позивачів, попросили відкласти розгляд справи до найближчої сесії уряду, щоб відповісти обдумано на деякі пункти, чого добилися, оскільки це було обгрунтоване.

Ф. 52, оп. 3, спр. 25, арк. 12—13. Рукопис, ориг. Пер. з лат.
Опубл.: Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст.,
с. 66—67.

* Далі випущено подібний випадок, коли слуги бурмистра увірвалися в церкву.

1599 р., липня 3.— Запис у книзі ради м. Львова скарги майстрів католиків кравецького і чинбарського цехів на майстрів українців за відмову святкувати католицькі свята

Діялося у Львові в суботу наступного дня після [свята] явлення пресвятої діви Марії року божого 1599-го [3 липня].

Протестація кравців
і чинбарів католиків

Особисто з'явилися в приміщення міської ради славетні Микола з Ларто, Іван Радороський — цехмістри цеху кравців — та ще Петро Кобзур і Станіслав Мацкович — також цехмістри цеху чинбарів — з рештою цехових майстрів, що визнають католицьку віру. [Вони] і скаржилися на славетних майстрів цих же цехів грецької, або руської, віри за те, що вони відмовилися слухати як вселенську католицьку церкву, так і уряд цього міста.

Не звертаючи уваги на заборони, видані львівськими радними і старшинами цехів, вони навіть відважуються в святкові дні займатися своїм ремеслом і виконувати різні роботи, не боячись кари, ухваленої урядом для покарання такого свавілля. Це вони завдають великої шкоди вірним християнам, які живуть тут і в усіх місцях на землях Русі. В зв'язку з тим, що майстри ремесла руської віри є причиною чвар, [майстри католики] не хочуть довше терпіти їх у своєму цеху, навіть заявляють урядові, що не хочуть їхніх учнів руської віри в цьому ремеслі визволяти*, щоб не збільшувалася кількість відступників у вірі.

На що [майстри католики] знову й знову скаржаться і просять вписати це в книги, чого і добилися рішенням уряду.

Ф. 52, оп. 3, спр. 25, арк. 346. Рукопис, ориг. Пер. з лат.
Опубл.: Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст., с. 74—75.

* Тобто переводити учнів після вивчення ремесла у підмайстри.

1599 р., вересня 2.— Із запису у книзі Львівського гродського суду скарги ткача українця П. Молодчука на раду м. Львова і ткацький цех за напад на його будинок, грабунок і насильне примушування прийняти католицьку віру

В найближчий понеділок перед святом пресвятої богородиці року божого 1599-го. Молодчук протестує проти львівських міщан.

З'явившись особисто до уряду і львівських гродських актів, чесний Пилип Молодчук ткач з Замарстинова*, скаржився на пана бурмистра Станіслава Ансеріна і на панів львівських радних, що не виконали обов'язків свого уряду згідно з присягою, як повинні робити. Коли я позивав цих цехмістрів і братію їх ткацького ремесла за насильний напад і за грабіж мого майна, то ні пан бурмистер, ні пани радні не хотіли притягти до відповідальності цих насильників, а також не наказали повернути пограбоване. Крім цього, виганяли мене з мого власного будинку [туди, де я мав би] жити під владою замкового уряду, та наказували прийняти папську віру. Так вони [цехмістри] виступають проти прав, вільностей і стародавніх звичаїв, зневажають їх. Хоча вони цих прав не визнають, але останні затвердені й зміцнені конституціями бл[аженої] п[ам'яті] королів і збережені в спокою універсалом й[ого] к[оролівської] м[илості], пана нашого милостивого, аж до майбутньої сесії. На те все він [Молодчук] склав протест, в якому беруть участь возний і шляхта.

Для підтвердження вищезгаданого [Молодчук] вказав [на свідків] у даній справі перед цим львівським гродським урядом — генерального возного обачного Андрія Стратинія з шляхтичем Христофором Горлицьким, які, особисто з'явившись до цього уряду, на підтвердження своєї публічної реляції заявили про все разом і кожен зокрема, що згадані події бачили як в суді, так і в будинку обвинувача, і внесли цю виразну реляцію до суду [...]**

Ф. 9, оп. 1, спр. 353, арк. 2268—2269. Рукопис, ориг. Пер. з пол. і лат.

Опубл.: Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст., с. 79—80.

* Передмістя Львова.

** Випущено перелік пограбованого і знищеного майна Пилипа Молодчука.

№ 16

1603 р., травня 10.— Лист папи Климента VIII польському королеві Сигізмунду III з вимогою призначити на звільнену посаду київського воєводи прихильника унії

Найдорожчому во Христі синові нашому Сигізмунду, славному королю Польщі та Швеції, папа Климент VIII посилає привітання і апостольське благословення.

Думаємо, що не треба пояснювати твоїй величності того, як близько ми беремо до серця спасіння руського народу. Йдеться про славу бога, про спасіння душ, про поширення католицької віри. Отже, всією тією справою збереження унії та її поширення з допомогою божої милості ми займаємося дуже давно. Не сумніваємося, що твоя величність, у набожності якої ми вже переконалися, відчуває те саме. З уваги на важливість справи і нашу пастирську турботу ми якнайгарячіше доручаємо справу унії твоїй величності. І оскільки ми знаємо, що твоїй величності найкраще відомо, яке велике значення має те, хто керуватиме Київським воєводством, дуже наполегливо просимо, щоб у виборі наступника на посаду воєводи не забували про пильність і обережність, яких найбільше вимагає справа святої унії. А ми в бозі віримо, що твоя величність розсудливо матиме це на увазі. Одночасно від щирого серця бажаємо всього найкращого і посилаємо [тобі] наше апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] св. Петра 10 травня 1603 р., у дванадцятий рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 304. Пер. з лат.

№ 17

1606 р.— Уривок із книги Щ. Гербурта про авантюристичну політику короля Речі Посполитої Сигізмунда III та єзуїтів, спрямовану на окатоличення й ополячення українського населення

Образи, які зазнаємо від солдатів, великі, але вони подібні до рани на руці, яка хоч і болить, але не смертельна, адже людина живе і з пораненими руками, навіть без рук.

Але тепер я буду говорити про рану в серці нашої

батьківщини, тому що хто порушує закони і згоду між народами, з яких складається Річ Посполита Польська, той убиває саме серце вітчизни. Такою є незгода з нашим єдинокровним братом — руським народом. Незгода — це як рана сердечна, якою б не була малою, приносить смерть цій справі. Одних [у цій незгоді, тобто русинів] я розумію, інших [поляків], хоча постійно про них думаю, зрозуміти не можу, бо добре знаю, що робиться з часу Брестського собору і як на сеймиках... і на сеймах над ними [русинами] насміхаються — на сеймиках обіцяють, а на сеймах відмовляють. Все це я знаю, та й кожний це знає.

Чого хочуть від цього народу? До якої мети прагнуть? Дійсно, [цього всього] ніяк не можу зрозуміти, бо якщо бажають того, щоб русинів не було на Русі, то це неможливо і було б подібне до того, коли б я побажав, щоб тут, біля Самбора, було море, а суша — біля Гданська [...]*

Ніякий розум, ніяке насилля не може досягти того, щоб русинів не було на Русі, а якщо б хтось... бажав, щоб поляків не було в Польщі, то це вже майже так і є, тому що хоч і розмовляємо по-польськи, але забули права і звичаї польські. Скажуть: не хочемо ліквідувати русинів на Русі та й не можемо. Але хочете їх притягнути до віри нашої римо-католицької і до унії згідно з Флорентійським собором. Я нічого не маю проти, якщо тільки діяти в цій справі пристойно і згідно з вченням христовим.

Наведу слова... пана канцлера до євангеликів. Він говорив так: «Якби було можливим, щоб усі зробилися папістами, я б віддав половину мого життя, щоб, користуючись другою половиною, міг тішитися цим святим єднанням [віри]. Але якщо хто буде чинити над вами насилля — віддам за вас все моє життя, щоб тільки не бути свідком цього поневолення». Точно такої думки я і про кожного чесного нашого шляхтича — нехай говорять: «Просимо вас, будьте нашої папської віри, тому що вона, безперечно, є найбільш духовна, добра, правдива і має незаперечні докази, але якщо хочуть вас звернути до неї примусово, тоді ми за вас і перед вами покладемо своє життя».

Але чому ж хочуть, щоби вони [русини] були наши-

* Тут і далі випущено частину документа, що не відповідає темі збірника, а також повторення.

ми папістами, і яким способом прагнуть цього досягти? Якщо таким, як господь спаситель наказав: повчати, пророкувати, творити чудеса,— тоді не одні вони (тобто шляхта), але і я буду вважати А. Крупецького апосто-лом. Відбивати за допомогою гайдуків церкву, бентежити [населення] позовами в трибуналах, ловити попів, проганяти черниць — все це не узгоджується з волею і вченням нашого спасителя.

Скажуть: шукаємо не для себе користі, а во славу Христову. А якщо духовних справ шукають, то чому ж не духовними засобами? Чи може бути духовний засіб, вказаний ким-небудь іншим, кращим від того, який вказав Христос? Чинити щось проти вчення спасителя є не тільки безглуздя, але і богохульством. А якщо шукають користі в селах, то чому їх не забирають раптово, примусово, подібно до ворога, не перекручуючи святого писання і не порушуючи духовного вчення для прикриття своєї зажерливості?

На Тридентському соборі французькі священники кинули іспанським духівникам докір: «Навіщо король іспанський незаконно і не по-християнськи захоплює Індію? Якщо хоче повернути їх (індійців) до християнської релігії, то чому не повертаєте згідно з християнським вченням — проповіддю, пророкуванням, чудесами, а робите це з допомогою війська і вогнепальної зброї, яку не застосовували Христос і всі його справжні учні?» Іспанське духівництво відповідало, що іспанський король хоче повернути індійців до праведної віри з християнської любові і засилає до них своїх проповідників, а щоб їх не побили, надсилає з ними війська, мовляв, індійців він не силує, а війська супроводжують проповідників тільки для захисту, щоб їх не винищили індійці. Всі засміялися на таку відповідь іспанців, і далі було заборонено говорити про це.

Також і я в цій справі скажу: якщо з християнської любові [хочуть] показати нам кращий шлях, то нехай слухають господа бога нашого, який сам є зразком правди і життя. Якщо ж в Індії іспанець шукає золота, а у володіннях руських шукають грошей, то нехай покинути благочестя такого характеру.

Але чого не переносить бідна Русь, щоб залишитися з своїми правами? Прав вони [русини] не мають. Якщо вони не мають їх на папері або на пергаменті, то в народній пам'яті у них є право — звичай. Бо що таке право, як не звичай, визнаний на протязі багатьох літ за

благо, потім прийнятий і записаний, щоб хтось не міг його перекрутити. Звичай, запроваджений шляхом тривалого вживання, підтверджує і пояснює права, але записане право є мертвим, якщо його не оживляє звичай. Звичай, який існує з таких давніх часів, що про початки його немає пам'яток, має авторитет найдавнішої привілеї. Адже здібна людина легко може перекрутити слова писання, але те, що вживається народом, і найбільш хитрому важко подати інакше, ніж воно існує в народі. Розумію, коли, борони боже, забажалося б якось спотворити звичаї, що існують у вітчизні, тоді жодна наша свобода не залишилась би [...]

І взагалі, яка користь його милості королю від тих багатьох прикростей, які він завдав руському народові? Хіба має тільки ту користь, що нас, різних слов'янських народів, роз'єднали. Всі вони раніше сподівалися на охорону своєї свободи польськими королями. Всі вони гадали, що польський народ звільнить їх від тяжкого язичеського ярма. Всі вони були б готові віддати своє життя за короля і польський народ. Тепер коли почали чинити образи руському народові, слов'янські народи, зробилися нашими ворогами. Тепер вони ладні скоріше самі умерти у війні [з нами] і дітей своїх спалити, ніж якось примиритися з нами.

А що є перешкодою до заспокоєння Москви, як не образа руської релігії? Чого [нам] чекати, якщо [вони] надумують за грабіж платити грабежем? І, нарешті, якщо за порушення своєї віри стануть мститися порушенням нашого спокою і достатку? Кожний чесний чоловік, кожний, хто любить свободу і спокій Польщі, повинен прагнути до того, щоб права і звичаї повністю зберігалися.

Опубл.: Сборник документов, уясняющих отношения латинопольской пропаганды к русской вере и народности. Вильно, 1865, с. 69—75. Пер. з рос.

№ 18

1608 р., січня 6.— Лист папи Павла V польському королеві Сигізмунду III з подякою за прихилення львівського єпископа Є. Тисаровського на бік унії

Найдорожчому во Христі синові Сигізмундові, славному королю Польщі та Швеції, папа Павло V посилає привітання і благословення. З листа достойного Франческа,

єпископа фульгінатенського, нашого нунція у твоєї величності, ми зрозуміли, як багато йому допоміг твій авторитет у старанні про унію нового львівського єпископа з апостольською столицею. Розуміючи, що в цій справі ми найбільше зобов'язані твоїй величності, складаємо тобі найщирішу подяку за те, що ти попрацював з великою ревністю до гідності святої римської церкви, найлюбішої твоєї матері. Цією побожною працею ти допоміг спасінню багатьох душ, які, без сумніву, були під загрозою пастиря, що залишився відділений від католицької отари. Отже, хай отець милосердний, щедрий на доброту, відплатить тобі нагородою, гідною твоєї чесності і побожності, і хай зберігає тебе довго щасливим і здоровим, а ми постійно молимося за спасіння і твій душевний спокій та благословляємо тебе з почуттям любові.

Дано в Римі у [резиденції] св. Петра 6 січня 1608 р., у третій рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 323. Пер. з лат.

№ 19

1621 р., квітня 28.— Скарга міщан м. Любачева Белзькому, гродському судові на римо-католицького ксьондза М. Добростанського за організований напад на церкву і пограбування її майна

Протест любачівських міщан

До Белзького гродського суду прийшов присяжний судовий возний Лука Княжик з Олешниць разом з шляхтичем Степаном Ільницьким і, запевнивши, що має з собою іншого шляхтича — Грицька Гарлінського, публічно і виразно заявив, що він сам був у м. Любачеві в четвер після цвітної неділі, яка недавно минула, і там же, від імені славетних бурмистра, радних, підвійта, лавників і всієї громади м. Любачева, заявив протест проти всесесного Матвія Добростанського — любачівського ксьондза, який у вівторок після цвітної неділі, зібравши багато спільників (імена та прізвища яких йому краще відомі), силою вдерся до церкви грецького обряду св. Миколи і забрав у ній майно. Цей протест любачівські громадяни обіцяли подати судові в ширшій

формі. Але хоча на нього чекали, міщани не подали протесту до актів протягом трьох днів як вимагає право. Тому писар цих актів шляхтич Борзіковський вніс протест з власної пильності.

Ф. 1, оп. 1, спр. 206, арк. 292—293. Рукопис, ориг. Пер. з лат.

№ 20

1621 р., травня 30.— З інструкції папи Григорія XV ватиканському нунцію у Варшаві де Торресу з вимогою вести послідовну боротьбу за окатоличення України

[...]* Тут, до речі, слід нагадати, що приєднана до Польської корони Русь була колись цілком схизматицькою і потопала в помилках греків. Коли ж завдяки зусиллям світлої пам'яті Климента VIII кілька єпископів відступило від схизми, а частина русинів возз'єдналася з Римом, король своїм декретом віддав уніатам деякі церкви, які належали схизматикам. І з цього часу вони не перестають голосно вимагати своїх церков і виступати на всіх сеймах, зокрема на останньому, на якому ледве не домоглися скасування згаданого вище декрету. Оскільки козаки, які далі відстоювали схизму, наполегливо цього вимагали, то поляки, потребуючи їх допомоги [в боротьбі] проти турків, вже схилилися до того, щоб їх задовольнити. Але завдяки старанням нунція і побожності короля козаки нічого не досягли. Ось чому, твоя преподобність, пане, у тебе буде ще більше перешкод у цій боротьбі на наступному сеймі, адже ж потреба схилити козаків на свій бік стає все більш пекучою через загрозу війни з турками. В зв'язку з цим, напевно, більшість послів підтримуватиме козаків і стане схильною до їх вимог. Проте, посилаючись на негативну відповідь, дану їм на останньому сеймі, зможеш сподіватися на виграш цієї справи [...]

Оныбл.: Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od r. 1584 do 1690. Berlin — Poznań, 1864, с. 124—125. Пер. з пол.

* Тут і далі випущено частину документа, в якій папа Григорій XV дає інструкції і поради щодо роботи ватиканського нунція у Польщі.

1622 р.— Із звіту папського нунція у Варшаві де Торреса Ватикану про запровадження унії на українських та білоруських землях і боротьбу українського народу проти католицької церкви

[...]* Про уніатів і дезуніатів

Хоча теперішній польський король Сигізмунд III з однаковою завзятістю силкувався возз'єднати схизматиків з римською церквою і навести до праведної віри лютеранів і кальвіністів, проте це йому не дуже вдалося, тому що схизматики — здебільшого прості люди, які не спокусилися принадою доступу до урядів і староств, які до цього часу були для них недоступні, і не пішли на те, щоб зреченням своєї релігії і переходом в іншу заслужити собі королівську милість.

Не можна також застосувати проти них більш насильних засобів, бо крім свободи совісті, яку король скріпив присягою, є ще на перешкоді козаки — хоробрий і сміливий народ, який обстоює свою віру іноді з проханнями, іноді з погрозою на устах, але завжди із зброєю в руках. Про те, до чого можуть привести ці погрози, не догадується тільки той, хто не знає, що козаків є 60 тисяч, хто не має уяви про спосіб ведення ними війни, який полягає в швидкій концентрації і зосередженні сил з метою підпалювання, грабунку і винищування мешканців, завдяки чому протягом кількох годин завдаються величезні збитки, зокрема у такій позбавленій фортеці країні, якою є Польща.

На основі вищезгаданого можна зробити висновок, що кількість схизматиків у Польщі велика, яка, напевно, перевищує кількість лютеранів і кальвіністів. [Схизматики] проживають на Волині, Поділлі, Україні, але основним їх гніздом є Русь, яка розподіляється на три частини: Русь Червону — з містами Львовом, Перемишлем, до якої зараховується також Волинь; Русь Білу, що простягається від Риги — столиці Інфлянти аж до московських границь і охоплює Полоцьк, Вітебськ, Оршу, Могильов; Русь Чорну — між Литвою і Волинню аж до Києва разом з містами Пінськом, Новгородком, Овручем. Перш ніж розповісти про сучасне становище

* Випущено частину документа, в якій говориться про стан католицької релігії в Польщі.

схизматиків, слід нагадати про давніше і з'ясувати причини поширення схизми.

В давніші часи київський митрополит мав під своєю зверхністю багатьох єпископів грецького обряду у Польському королівстві та у Великому князівстві Московському. Коли ж митрополит Ісидор, перебуваючи на Флорентійському соборі *, прийняв латинський обряд і став кардиналом, то його вбили московити. З того часу московські єпископи, не бажаючи далі визнавати зверхності київського митрополита, піддалися константинопольському патріархові, під зверхністю якого залишаються до цього часу. Після смерті Ісидора населення Волині, Русі і Поділля повернулося до схизми разом з єпископами, які їздили висвячуватись у Москву.

Тільки через 150 років Іпатій Потій, який з світського сенатора став київським митрополитом, задумав разом з іншими схизматиками відновити унію. Підтриманий повагою короля і апостольської столиці, він запровадив шасливо цю унію за часів блаженної пам'яті Климента VIII і зміцнив її, призначаючи на місце вмираючих деуніатських єпископів лише самих уніатів.

Його місце зайняв Йосиф Велямин Рутський, колишній учень грецької колегії у Римі. Наслідуючи свого попередника, ведучи зразкове життя, він значно поширив унію і дедалі щораз більше і безперестанно її поширює.

Таке становище унії у Польщі сприяло тому, що єпископи грецького віросповідання перейшли на латинський обряд, крім львівського єпископа, який свого часу під присягою заявив, що вважає себе уніатом, і дванадцять років тому отримав від короля номінацію, а від митрополита — висвячення. Проте, отримавши те, що бажав, повернувся до схизми і до цього часу вперто її тримається. Крім двох архієпископів — київського і полоцького — в Польщі є ще шість уніатських єпископів, а саме: володимирський, луцький, перемиський, пінський, холмський та львівський.

Київське архієпископство охоплює частину Литви, дає до 6 тисяч золотих річних прибутків та має шість василіанських монастирів: у Києві, Новгородку, Гродно і в трьох інших містах та крім них — ще монастир василіанок у Вільно.

Полоцьке архієпископство охоплює також віленську

* Флорентійський собор відбувся в липні 1439 р.

епархію, приносить до 4 тисяч золотих прибутку та має три василіанські монастирі в Могильові, Полоцьку й іншому місті.

Володимирське єпископство займає ту саму територію, що й епархія латинського обряду, приносить до 4 тисяч золотих прибутку та має тільки один василіанський монастир у Кременці. Луцьке єпископство територіально збігається з луцькою [римо-католицькою] епархією, дає прибутку до 8 тисяч золотих і має тільки один монастир у Жидичині.

Перемиське єпископство, розташоване в перемиській епархії латинського обряду, приносить до 5 тисяч золотих і не має жодного монастиря.

Пінське єпископство займає частину віленської епархії, має прибутку до 2 тисяч [золотих] та два монастирі в Супраслі та іншому місті, а також один монастир василіанок.

Холмське єпископство становить частину луцької епархії, приносить до 3 тисяч золотих прибутку і не має жодного монастиря.

Львівське єпископство на Русі простягається так широко, як і латинське архієпископство тієї самої назви, і дає до 4 тисяч золотих прибутку.

У всіх цих архієпископствах і єпископствах є багато інших монастирів, але вони зараз закриті через відсутність або недостатню кількість монахів: у вищезгаданих монастирях їх бракує більше як 200. Дезуніати мають значно більше монастирів з більшою кількістю монахів, наприклад, у самому Києві є монастир, в якому нараховується 800 монахів.

Король призначає на уніатські єпископства тільки самих василіанів, згідно з канонічними правилами, у відповідності до яких лише монахи можуть бути єпископами, чого зараз дуже суворо дотримуються. Давніше, навпаки, на єпископів призначалися не василіани, а світські уніатські священики, які тільки після призначення брали василіанський габіт. Призначених королем [єпископів] висвячує київський митрополит, який має на це дозвіл від апостольської столиці.

Теперішній митрополит працював з великим запалом над наверненням до віри схизматиків, але минулого року його задуми розладнав ерусалимський патріарх, посланий константинопольським патріархом для висвячення московського митрополита. Повертаючись після відбутого церемоніалу [з Москви], патріарх зупинився

на Україні, де його з великою пошаною приймали козаки. Впевнений у їхній підтримці і допомозі, [він] відважився, хоча й безуспішно, звільнити київського і полоцького архієпископів, а разом з ними також усіх уніатських єпископів і на їх місце висвятив стільки ж схизматиків, які тепер носять єпископський одяг, вигідно живуть за рахунок пожертвувань осіб їхнього обряду і вимагають маєтків уніатської церкви.

Від'їжджаючи з Польщі, згаданий єрусалимський патріарх роззухвалився до того, що заборонив козакам воювати проти Москви, звільнив їх від гріха, до якого, на його думку, опустились козаки, допомагавши полякам у війні [проти Москви]. Нарешті, залишив їм наказ — повбивати уніатських архієпископів та єпископів. Така нахабність цього сміливця, що загальмувала справу унії і внаслідок якої втратило надію навіть чимало уніатів, важко образила короля і народ. Тому мали намір покарати його як слід, але цього не здійснили, не насмілилися затримати його із-за страху перед козаками, шалена завзятість яких, що стосується їх релігії, відома. Щоб тільки зрозуміти, до яких насильств вони можуть дійти, досить нагадати випадок, що трапився два роки тому: розлютовані на одного уніатського священника, який навернув багатьох схизматиків до віри, [козаки] виволокли його з хати, роздягли догола і кинули у вирубану на Дніпрі ополонку. Коли ж цей нещасний, бажаючи врятуватися, хапався за кромку льоду, відрубали йому руки, гукаючи. «Проси папу, щоб тебе врятував».

Київський митрополит — людина доброчесна, вчена і розсудлива — виконує свої обов'язки ревно і з великою користю [для віри].

Полоцький архієпископ веде суворе життя, завжди носить на тілі волосяницю і є прикладом для всієї своєї єпархії. Інші єпископи мають найкращі прагнення, однак їм не вистачає здібностей, потрібних для поширення божої слави.

Познайомившись з минулим і теперішнім становищем польських дезуніатів на основі цього короткого опису, розгляньмо методи, що вважаються легшими для їх приєднання до римо-католицької церкви. Тому що козаки, як вже було сказано, з такою запеклістю тримаються хиб своєї релігії, слід застосувати проти них дійові засоби, але одноразово лагідні і так завуальовані, щоб не могли їх навіть розгадати. Інакше будуть дуже обе-

режними і, можливо, вдадуться до насильств і накоять чимало лиха. Тому також не слід суворо розправлятися з львівським єпископом, який часто хворіє і житиме недовго. Буде краще, якщо, померши, він сам залишить єпископство, ніж його живого звільнити.

Дезуніати впевнені, що їх релігія найкраща в світі, і дуже не люблять того, хто інколи перейде на латинський обряд. Однак, бачачи, як такий далеко краще влаштувався, ніж коли дотримувався їх обряду, перебувають в постійному страху, щоб не виникла думка про їх цілковите знищення. І не можна вибити їм з голови такої настороженості, до речі, дуже шкідливої для наших задумів, інакше як лише відкласти на якийсь час справу про перехід з грецького обряду на латинський. Крім того, слід поводитись з ними широко і ласкаво, щоб вони переконались, що ніхто і не думає про їх навернення.

Не виглядає, щоб глибокі знання були вкрай потрібні уніатам. Все ж таки їм бракує моралі і чистих звичаїв, яких не стараються прищепити їм у грецькому колеґіумі *, де більш працюють над освітою розуму, а не над формуванням поглядів. Було б непогано, якби два або три реформати монахи одягли василіанські чернечі ряси і прийняли уніатське віросповідання у відповідності до бреве Климента VIII, підтвердженого папою Павлом V, з метою поліпшення звичаїв і піднесення релігійного духу тих монахів.

Можна було б також якусь кількість василіан поселити недалеко від монастиря реформатів, які б щоденно зустрічаючись з ними, молячись, умиртвляли тіло та, придивляючись до богобоязливого життя, ставали подібними до них і надбали тієї моралі, якої їм не вистає. З свого боку, кармеліти босі, які перебувають у тісних зв'язках з Руссю і де їх поважають з уваги на їх суворе і побожне життя, могли б поліпшити звичаї уніатів і, напевно, не відмовилися б від тієї послуги, якби її від них зажадати.

Навіть неможливо висловити, як руський народ ненавидить латинників. Ця ненависть доходить до того, що, побачивши латинського ксьондза, люди плюють на землю з жаху і огиди. Ось чому не багато русинів переходить в унію, і важче навертати до віри їх, ніж лютеранів і кальвіністів.

* Школі для підготовки уніатського духовництва у Римі.

Схизматики цілком довіряють своїм попам, яких дуже слухають і перебувають під їх керівництвом. Якби можна було цих попів схилити на наш бік, то люди швидко пішли б за ними. І це не зовсім неможливе, адже попи такі бідні, що для того, щоб зробити собі на шматок хліба, мусять власними руками обробляти землю. Якби прийти їм на допомогу і поліпшити їх нещасну долю, напевно, [вони] не були б такими завзятими і впертими, як досі. Латинські єпископи, багато з яких мають маєтки, заселені українцями-дезуніатами, могли б легко прихилити попів до унії, позбавивши їх злиднів і приниження. Про те, наскільки це легко здійснити, свідчить свіжий приклад отців домініканців, які таким чином домоглися того, що в одному своєму селі, недалеко від Львова, попи разом з селянами приєдналися до унії. Можна було б також попросити короля призначити на посади тільки нижчу уніатську шляхту, щоб, побачивши це, ті, які досі цураються унії, швидше до неї приєдналися.

Нарешті, потрібно, щоб апостольська столиця не лише шанувала латинських єпископів, а й взяла під свою опіку уніатських. Чимале значення мало б і те, якби святий отець написав у їх справі до короля, нунція і до всіх латинських єпископів, а також якби поновив колишні старання про надання київському митрополитові звання сенатора і місця в сенаті. Це надзвичайно допомогло б справі унії. Ні на хвилину не можна забувати про її підтримку, зважаючи на важливі наслідки цього в майбутньому, бо ж коли вона буде добре зміцнена в Польщі, то звідтіля пошириться не лише в Москву, а й в Грецію.

Опубл.: Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690, т. II. Berlin—Poznań, 1864, с. 150—156. Пер. з пол.

№ 22

1624 р., лютого 10.— Лист папи Урбана VIII польському королеві Сигізмунду III з закликом збройною силою придушити «схизматицьку ересь» на Україні

Наші вороги не сплять, а батько роздорів сіє кукіль, щоб у церковному винограднику замість збіжжя родилися будяки, а замість ячменю — терен.

Нам треба старанно повиривати затруєне коріння і пообрізувати ушкоджені гілки. Бо інакше всі країни

заростуть дикими хащами і те, що повинно бути господнім раєм, стане поволі розсадником отрути і пасовищем драконів. А про те, що це дуже легко може трапитися на Русі, свідчить теперішнє нещастя. Бо звідтіля запеклий ворог католицької релігії — схизматичька ересь — поширює страхіття безбожних догм на сусідні провінції, а недавно, підступно вдираючись на козацькі ради, з підтримкою найхоробріших воїнів осмілюється захищати справу сатани, що загрожує правовірній правді.

Встань, королю, славетний поразками турків і ненавистю до безбожників. Візьмись за зброю і щита і, якщо цього вимагає публічне спасіння, задуши гадину, заразу цієї чуми, мечем і вогнем. І унія русинів, що походить від духа святого, схвалена римським папою і веде боротьбу то підступом, то силою, хай підніме нарешті голову, приемну небові, і хай відчує на півночі наймогутнішого короля, поставленого богом на захист святої справи.

Ми довідуємось, що там [на Русі] засновуються товариства схизматиків і часто освячуються нові закони проти унії.

Королівський авторитет, який повинен бути оплотом віри, хай зломить цю безбожну одчайдушність; а тому що безбожність звикла легковажити погрозами, якщо вони навіть підкріплюються карами, і не лякаються пекельних мук, постарайся, щоб руські псевдоепископи, які підбурюють натовп і намагаються верховодити на козацьких радах, понесли кару, гідну такого зухвалого злочину. Тоді той палій заворушень, вождь злочинців, ерусалимський патріарх *, хай відчує на собі силу королівського гніву, а його нещастя хай налякає зухвальство інших народів. Хоча б навіть це здавалося неможливим, то чого не доб'ється побожність, яку опікає небо і озброює королівський авторитет?

Напевно, той грек Никифор **, який є прислужником диявола і прапороносцем стількох повстань проти русинів уніатів, викликав стільки заворушень у тих провінціях і ще за часів папи Климента XIII був спотворений скорботами і безперервно закутий в окови, пізнав

* Йдеться про константинопольського патріарха Кирила Лука-ріса.

** Протосингел, надісланий константинопольським патріархом на Україну. За участь у боротьбі проти Брестської унії був арештований польським урядом, заточений у марієнбурзьку фортецю, де і помер.

не тільки те, якою жорстокою, але й якою жалюгідною справою є злочин. Якщо такі приклади часто бачитиме схизматицька засліпленість, то не буде так підноситися вгору і навчиться боятися помсти пана.

Тому ми просимо твою величність поставитись до цієї справи по можливості з усією серйозністю і відданістю. А цього можна легко досягти, якщо королівською опікою захистити уніатських єпископів і наказати широко відкрити їм доступ до сейму і рад і старатися, щоб єпископська гідність священства поважалася там не з меншою пошаною, ніж інших єпископів. Гідному великої честі братові Іоаннові Баптистові, полянському єпископові, нашому нунцієві, що також виконує важливе завдання, твоя величність може довіряти так само, як і нам. Твоя випробувана побожність обіцяє цей захист русинам, які стоять перед небезпекою, а нам, сумуючим, обіцяє потіху, і їй посилаємо своє апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] св. Петра 10 лютого 1624 р.

Опубл.: DPR, с. 447—448. Пер. з лат.

№ 23

1625 р., не пізніше 6 липня.— З повідомлення севських воєвод П. Воейкова і М. Власьева Розрядному приказу в Москві про підготовку повстання запорозьких козаків проти польсько-шляхетського гніту і насильного запровадження католицької віри*

Нынешнего, государь, 133 году июня в 26 день** на твое государево цареве и великого князя Михайла Федоровича всеа Руси имя пришли в Севеск из-за рубежа из Ноугородцкого уезду Северского, из села Зноби, крестьяне Якушка Микитин, сын Деменина, да Ивашка Гаврилов, сын Збитнев, з женами и з детьми. А в распросе нам, холопом твоим, те крестьяне сказали: жили де они в том селе Зноби с паном Завольским, и тот де пан Завольский поехал из Новагородка к королю в нынешнем в 133 году, в великий пост. Да слышали де они от своей братьи от крестьян, что пан Завольский пи-

* Дата одержання адресатом.

** Тобто 6 липня 1625 р.

сали с Польши в Новгородок-Северской к Вишлю к капитану, чтоб Вишель в Новгородке жил бережно для того, что запороские де, государь, черкасы вывезли из Запорог в украинные городки 70 пушек и под остальных черкас в Запороги послали, чтоб и остальные черкасы из Запорог шли в сход в украинные городки. Да запороские же де, государь, черкасы в литовских городках накликали к себе в прибавку вольных людей в козаки 20 000 из * Дону твоих государевых козаков к себе на помощь призвали. А збираютца де, государь, запороские черкасы для того, что ляхов стоит в зборе в Польше 50 000, а в котором месте стоят, тово де оне не ведоют. А хотят де, государь, ляхи битца з запороскими черкасы за то, чтоб де в Киеве и во всех литовских городех крестьянская вера извести, а учинити римская вера. А запороские де, государь, черкасы хотят с ляхами битца за крестьянскую веру, чтоб у них ляхи римские веры не учинили. А только де запороских черкас мочи не возьмет битца с ляхами, и запороские де, государь, черкасы все хотят переехати на твое государство царево и великого князя Михайла Федоровича всеа Русии имя [...]**

Опубл.: Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы т. I, М.: Изд-во АН СССР, 1954, с. 54—55.

№ 24

*1630 р., не пізніше 5 вересня***.— Донесення київського греко-католицького митрополита Й. В. Рутського римській конгрегації пропаганди католицької віри про збройні виступи населення м. Степаня проти митрополита та католицького духівництва*

Степанська трагедія

Від його високості київського воєводи князя Заславського з Острога я отримав степанський монастир, розташований на річці Горинь, на віддалі однієї милі від м. Степаня. Отримавши його у володіння, я рушив туди, щоб дати розпорядження. Треба було їхати через Степань, бо міським мостом найлегше перебратися через

* Можна прочитати і так: и з.

** Випущено частину документа про епідемію чуми.

*** Дата одержання документа адресатом.

річку по дорозі до монастиря. За два дні перед тим, як рушити до Степаня, я послав [до монастиря] свого слугу, який, переходячи містечко Деражне, розташоване поблизу Степаня (на віддалі 5 миль), зайшов до віта цього міста, щоб повідомити про мій приїзд і одночасно попросити, щоб до мого прибуття не зачиняли міських воріт, бо саме того дня їх замкнули, розпустивши чутку про поширення пошесті. Але священник цього міста, степанський протопіп, як тільки довідався, що я їду до Степаня, негайно сів на коня і галопом помчав до Степаня, залишивши позаду мого слугу, який трохи забарився в Деражні.

Як тільки зібралось духівництво і численні міські старійшини, він всіма способами намовляв їх чинити [мені] опір, а численний натовп простолюдинів підбурив майже до змови. Після того, як до протопіпа прийшов мій слуга, він заборонив йому перейти місто, більше того, степанському бурмистрові донесли, що то не мій слуга, а його світлості князя Чарторийського. Тому цей слуга, провівши багато часу під мостом і через таку їх хитрість марно проблукавши декілька миль, лише на другий день прибув до монастиря, повідомив другого слугу (посланого до вищезгаданого монастиря за декілька тижнів, щоб приготувати все необхідне до мого приїзду) і звелів йому йти мені назустріч, щоб провести мене прямою стежкою до монастиря. Та випадково обставини склалися так, що йому не довелося зустрітись зі мною. Тому, не маючи жодної звістки, я добрався прямо до Степаня. Коли я вже здалека помітив, що міські ворота зачинені, мені не залишилось нічого, хіба тільки послати слугу до бурмистра з проханням, щоб дозволив мені вільно проїхати через Степань до монастиря. Це було 24 листопада 1629 р.

Степанські громадяни, підбурені вже вищезгаданим протопіпом та іншим духівництвом, не хотіли, щоб бурмистер знав про моє прибуття. Після довгих переговорів з моїм слугою вони сказали: «Як тільки ваш пан прибуде під самі ворота, ми їх негайно відкриємо і дозволимо вільно проїхати через місто». Я ж, запевнений такими обіцянками, не маючи жодного поняття про їх віроломні наміри, прибув у Степань. І коли я під'їхав аж до самих воріт, вони сказали, що я оточений 300 вершниками і понад 20 возами. Деякі з них [міщан] вийшли навіть за ворота, а інші, засівши на воротах та мурах міста, привітали мене, як тільки могли, найгіршими словами,

яких звичайно не вживають навіть у корчмах. Я ж, хоча і слухав, не чув цього та наказав своїм [людям] не розмовляти з ними і нічого не говорити.

Так ми чекали будь-якої відповіді — негативної чи позитивної. Тим часом прибув десятник у супроводі десяти піхотинців. Перевіrivши, чи все так, як йому доносили інші, і помітивши, що зі мною є декілька возів, він сказав, що мені дійсно дозволили переїхати через місто, але тільки одним возом; інші вози і вершників [я мав] залишити за воротами. Той самий десятник, взявши за вуздечку першого коня, повів [його] до моста і поставив воза перед самим табором, а сам увійшов в ворота, мабуть, бажаючи донести панові бурмистру про те, що він бачив. Майже годину, сидячи на возі, чекав я рішення з замку. Поки це діялось, підійшов заступник бурмистра і, привітавши мене від імені бурмистра, розпитав одночасно, з яким наміром я прибув до Степаня — добрим чи поганим. Я відповів йому, що, прибуваючи до Степаня, не мав поганого наміру, а тільки добрий, більше того — їду не до Степаня, а до призначеного мені монастиря, що в Степані хочу лише переїхати міст через річку.

Коли пан заступник бурмистра це почув, відійшов, і як тільки увійшов у ворота, ті, що були перед воротами, повернувши трохи моїх передніх коней від моста, закричали: «Ану, нападайте тепер, нападайте на них!» Одні з них вдарили в церковні дзвони (щоб викликати ще більше замішання), інші замкнули ворота. Чернь, яка тільки була у місті, вибігла з шаленою люттю, озброєна різними знаряддями як військовими (рушницями, гарматами, мечами), так і домашніми (сокирами, сапами, вилами, палицями, дрючками, корінням, якого було декілька возів перед воротами і [яке] разом з нами [мало] попасти до міста). Всі вони перш за все напали на вози, так часто кидали [каміння]... (?) *, а тих, що стояли по боках, відштовхували і одночасно ламали залізні знаряддя. Однак я, сидячи на возі, не постраждав. Вони не пощадили жодного воза, на якому було духівництво і світська служба. Б'ючи дрючками, палицями, корінням і т. п., поскидали декого з возів, а коли ті поховалися під возами, накинулися на візників, які, не витримавши такого натиску, мусили рятуватися,

* Знаки запитання, проставлені в копії, мабуть, означають нечітке місце оригіналу,

тікаючи з возів. У цей час ті, що захопили вози, посідали на них і побили тих, що попалися їм у руки, перш за все двох духівників — мого диякона і світського священника... [Духівників] оточили декілька чоловік і побили кулаками і палицями, так що один з них загубив ковпака, а другий — черевики. Обох їх мої вершники ледве визволили. Але і вони не врятувалися, бо одному повалили коня і заподіяли досить важкі удари. Слугу, скинувши з коня, побили палицями, а ще одного разом з конем кинули до ями. Інших також переслідували палицями та в інший спосіб, як тільки могли.

Вершники, яких це спонукало до помсти, хотіли накинись на них [степанців] з зброєю і пострілами, але я просьбами і погрозами закликав вершників не стріляти. А коли вози від'їхали трохи від мурів міста, їх затримали з мого наказу, поки духівництво, вирвавшись з рук [степанців], прибігло до возів. Тим часом вершники далі стримували натиск степанців, а коли вже не могли втримати натиску, відступили до возів. Побачивши це, я наказав гнати коней щосили, хоч, захопивши одного з дяків... (?), ті почали стріляти з мурів і воріт. Але сам бог закрит нас своєю рукою, бо навіть найменший не був поранений. Всемогутній бог також подав тим, що йшли попереду, таку думку, щоб вони рушили не вулицями, а полями через зарослі та бездоріжжя до якогось лісу. Якби ми вийшли вулицями... (?), без сумніву, нам багато пошкодили б кулі, що сьогодні визнають і підтверджують самі міщани.

Тим часом звістка про заколот донеслася до замка, головним чином тому, що почули звук церковних дзвонів. Тоді пан бурмистер підбіг до воріт з деякими шляхтичами, які були в цей час з ним у замку, і ледве міг стримати розгнівану і оскраженілу чернь. Мені та моїм людям, які блукали по лісах більшу частину ночі, ледве вдалося добратися до якогось села біля Степаня, на віддалі однієї милі від міста, і я провів там решту ночі. Трохи перегода пан бурмистер, заспокоївши натовп, послав до мене князя Заславського. Він хотів того самого дня догнати мене і просити, щоб я повернувся до м. Степаня, але оскільки була ніч, він не потрапив на дорогу, якою я поїхав, і не міг знайти те село, в якому я заночував. Тому лише другого дня [він] прийшов і від імені пана бурмістра попросив мене, щоб я не їхав, куди задумав, а повернувся до Степаня, обіцяючи мені повну безпеку і пошану хазяїна. Я дав згоду. І, зу-

стрівши вершників за півкілометра від міста, він повів мене в супроводі їх до замка, звідкіля я після дводенного перебування прибув до степанського монастиря.

В ті дні міщани чекали, щоб я простив їм їх вину, хотіли видати провідників цього заколоту, але я відіслав їх кількома словами. Потім ще кілька разів вони послали шляхтичів і приходили самі до монастиря, одночасно чекаючи милосердя за гріх. Але ми відіслали їх таким самим чином, як і раніше, і просили, щоб вони нашу відповідь передали тим, кого, як я знаю, це стосується.

[На звороті рукою Інголо:] Одержано 1630 р.

Степанська трагедія, тобто про те, що трапилося з руським митрополитом при переїзді через місто схизматиків. Дня 5 вересня 1630 [р].

Ф. 201, оп. 46, спр. 2909, арк. 1—5. Машинопис, копія. Пер. з лат.

№ 25

1632 р., липня 8.—3 листа папського нунція у Варшаві архієпископа Ларіси кардиналові Людовізі у Римі з повідомленням про посилення боротьби населення України проти католицизму після смерті польського короля Сигізмунда III

Варшава, 8 липня 1632 [р.]

Рішення цієї святої конгрегації щодо вимог руських єпископів-уніатів, які ваша достойність рекомендувала мені листом 11 числа минулого [місяця] *, передані мною монсенйорові митрополиту, який тепер перебуває тут у зв'язку з дуже пильними справами. Свята конгрегація вражена смертю короля Польщі Сигізмунда III, тому що його життя було не чим іншим, як тільки безперервною боротьбою на захист і за поширення католицької віри. Тепер ясно видно, як дуже боялися вороги навіть тіні його авторитету, бо роблять зараз на цих сеймиках всі спроби не тільки ослабити, але і викорчувати з корінням святу унію. Схизматики, підтримані єретиками, які висувають такі претензії, прийшли сюди вперто домагатися повернення всіх відібраних уніатами маєтків. [Вони] заявляють, що не погодяться на яку-не-

* Рішення конгрегації пропаганди католицької віри та лист кардинала Людовізі в документальних матеріалах архіву не виявлені.

будь на раду в справах служби державі і в виборі майбутнього короля, якщо не будуть задоволені їхні вимоги. Об'єдналось також більше 30 тисяч козаків, які є осередком схизми. Кількість їх кожного дня зростає, і вони погрожують добитись свого силою [...]*

Найнижчий і найбільш зобов'язаний слуга вашої достоїнності, почесний архієпископ Ларіси.

[На звороті:] Дня 28 серпня 1632 р.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2909, арк. 183—184. Машинопис, копія. Пер. з іт.

№ 26

1632 р., листопада 4.— Лист ватиканського нунція у Варшаві архієпископа Ларіси кардиналові Людовізі у Римі з повідомленням про переговори з польським королем Владиславом IV щодо недопущення поступок противникам унії на Україні

Я послав вже вашому преосвященству попереднім кур'єром документ, складений у присутності короля Швеції** в справі порозуміння між уніатами і схизматиками. Тепер ваше преосвященство побачить новий документ, складений пізніше на користь останніх. Довідавшись про нього, я пішов у неділю на аудієнцію до його величності [короля Польщі] і сказав досить відверто, що мені відомо про існування нового проекту угоди відносно влаштування руських справ, але що я не можу вірити, щоб його величність могла підтримувати справу, настільки шкідливу для святої унії. Я сказав, що мене як християнина і апостольського слугу не може не схвилювати такий шкідливий вплив [схизматиків] і я прошу його високість не тільки перешкодити цьому і підтримати своїм королівським авторитетом уніатів, але й звернути увагу на те, що подібні дії мусять відбуватися на очах усього світу, і тому його величність повинна подбати, щоб вони викликали схвалення усього світу. У довгій розмові я висловив усе, що вважав найнеобхіднішим для своєї мети.

Король відповів мені, що він належно оцінює мою ревність, яку я міг і повинен був виявити, але додав, що той, хто знає причини, не може дивуватись вищезга-

* Випущено частину документа, в якій нунцій запевняє, що зробить все для забезпечення перемоги католицизму на Україні.

** Йдеться про короля Густава II Адольфа.

даній угоді, тому що унія з самого початку не мала потрібної стійкості, бо не була створена за згодою принаймні досить значної частини народу, як це годилося б для такої важливої справи. Вище [православне] духовництво погодилося на неї тільки [тому], щоб захопити — так він сказав — церковні маєтки, про що не раз висловлювалися і самі уніати у своїх постійних протестах і безперервних надокучливих скаргах на схизматиків, які витрачали більшу частину своїх прибутків, щоб бувати на сеймах і там захищатися. Отже, за цих обставин було необхідно задовольнити де в чому схизматиків, щоб запобігти великій шкоді, яку вони могли б завдати королівству, якби залишилися зовсім незадоволені. Адже вони [постійно] затримують вибір короля і всякі інші переговори. Крім того, в теперішніх непорозуміннях з Москвою можна до деякої міри використати заспокоєння козаків, тоді як у прогивному разі можна було б побоюватись, що вони стануть ворогами [королівства].

Він [король] сказав, що таким способом, якщо врахувати упертість і могутність схизматиків, йому удасться не тільки перешкодити виникненню серйозних внутрішніх заворушень у королівстві, які мали місце, наприклад, у Німеччині і могли б становити дуже велику небезпеку для самої католицької віри, оскільки схизматики готові використати всяку прогалину, щоб заплутати наші справи і поправити свої, але й цим самим поліпшити справи святої унії. Адже з п'яти частин церковних землеволодінь чотири залишаються за уніатами. Крім того, він подбав, щоб єпископства більше не об'єднувалися, як це не раз діялось за попередніх королів, і щоб усі маєтки залишились уніатам. Якщо ж передати справу до суду, то уніати можуть втратити землеволодіння, які перейдуть до їх противників, бо король дотримується думки, що аргументи уніатів не зовсім ясні і всі або принаймні більша частина маєтків повинна належати схизматикам.

У таких роздумах я знайшов короля. Та, незважаючи на це, на всі його аргументи я відповідав так, як мені личило, і нарешті сказав, що на соборі, який тут відбувався і про який я вже писав вашій ексцеленції, вирішено, що уніати і ніхто інший не може погодитися ні з чим, що б шкодило церкві. Тоді король сказав мені, що після коронації Річ Посполита пошле спеціальну людину, яка б в усьому склала звіт його святості і точно пред-

ставила їй стан переговорів. Він думає, що після всіх цих міркувань його святість, врахувавши сучасну обстановку і зваживши на ці аргументи, повинна визнати їх достатніми, якщо не хоче побачити руїни королівства і католицької релігії. Я маю намір спритно відрадити його від цієї місії, вважаючи, що вона могла б бути дуже прикрою для його святості, якщо представити їй аргументи короля. Думаю, що для короля ця угода є дуже важливою, бо вона відповідає його власній меті та інтересам, зокрема намаганням здобути прихильність козаків, на яких, як я зауважив, [він] дуже розраховує. Його величність сказала мені, що має надію з часом створити загальну унію, але я не можу сказати, чи є це засіб пом'якшити у сучасних бурях страждання правовірних*.

Я не занедбаю свій обов'язок і зроблю все, що зможу сам і користуючись авторитетом інших. Про цю справу переговорю з гнезненським архієпископом, щоб той, скориставшись своїм авторитетом, відмовив його величність від його наміру. Тим часом уніати і багато інших католиків не перестають протестувати проти цієї угоди. Цього достатньо, як я вже писав раніше, щоб позбавити її авторитету для запровадження в життя, хіба що доведеться поступитися перед силою.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2909, арк. 187—190. Машинопис, копія. Пер. з іт.

№ 27

1633 р., жовтня 1.— Лист київського греко-католицького митрополита Й. В. Рутського пінському римо-католицькому єпископові Р. Корсаку про боротьбу українського народу проти католицизму

Раптовий від'їзд вашої достойності не дозволив мені писати того, що звичайно хочеться написати в моєму становищі. Архімандрит печерський Могила, тільки що висвячений на митрополита, перед своїм від'їздом до Києва доручив одному псевдомонахові Мужилівському та іншим своїм монахам, слугам та козакам, щоб захопили не тільки церкву св. Софії, тобто мою київську митрополічу, але також митрополічий двір і всіх моїх міщан, які тільки є в Києві. Вони не лише не чека ти-ко-

* Тобто поліпшити стан релігійних справ на Україні.

ролівського урядовця на кордоні, без якого не могли входити в володіння, але, навіть не маючи звичайного возного, потрошили засуви і вдерлися до церкви. Пізніше, прийшовши до двору, який майже настільки віддалений від церкви св. Софії, як і грецька колегія від брами Фламінія (по-простому народної брами), сказали вийти звідти моему управителеві, а тому що він не хотів, вхопили його за руку і вивели поза двір. [Вивели] і одного прелата кафедрального костюлу латинського обряду в присутності ксьондзів домініканців, бернардинців, а також декількох шляхтичів, яких мій управитель саме закликав до себе у той час. Тоді пограбували майно та домашнє начиння, а частину відвезли у дім якогось сусіднього шляхтича (де перебував мій брат). Почувши це, київський єпископ, номінат луцький, написав до Могили листа, засуджуючи таке зухвальство, написав також до найяснішого короля в Оршу і до мене в Мінськ.

[На звороті рукою Інголо:] Перший [?] лист митрополита Русі про напад на його церкву і маєтки, здійснений схизматиками.

Дня 1 жовтня 1633 р.

Ф. 201. оп. 46, спр. 2909, арк. 254—255. Машинопис, копія. Пер. з лат.

№ 28

1640 р., травня 4.— Скарга міщан Любачева Белзькому гродському судові на адміністратора староства Я. Бембновського, римо-католицького ксьондза Буковецького і греко-католицького священника Михайла у зв'язку з нападом на церкву і примусовим наставленням священника уніата

П'ятниця після найближчої третьої повеликодної провідної неділі року господнього 1640 [4 травня]. До уряду й гродських белзьких книг особисто прибув любачівський міщанин славетний Яцко Піхурчак. Від свого імені та імені всіх інших міщан і любачівських громадян під присягою він обвинувачував і скаржився насамперед на його милість п. Яна Бембновського, адміністратора Любачівського староства, по велінню й з дозволу якого це скоїлося, а також на любачівського пароха преподобного ксьондза Буковецького, підстаро-

сту п. Стефана Рикачовського та на попа уніата преподобного Михайла з Ярославла.

Він свідчив, що з дозволу названої його милості п. Яна Бембновського усі вищезгадані [особи] прибули з озброєним загоном в містечко Любачів у вівторок після останньої провідної неділі і навмисно напали на церкву св. Миколи в цьому самому містечку Любачеві, та протестував проти цього.

Невідомо, на підставі якого права вони розбили вищий замок, що замикав двері церкви. Своєвільно й насильно загарбали церкву разом з усім устаткуванням, сріблом та іншими церковними цінностями, а попа Тимофія, який був вікарієм у цій церкві на підставі даного йому призначення, геть прогнали та всупереч правам і привілеям, що були надані з давніх-давен цій церкві, і давньому звичаєві насильно приставили до церкви преподобного Михайла — уніатського попа з Ярославла.

Це сталося всупереч правам і бажанню всіх людей грецької релігії, а тому ще раз протестуємо проти такого свавілля.

Для підтвердження цієї скарги подали свідків, а саме: відомого нашому урядові головного возного Пйлипа Княжика з Олешич та одного шляхтича шановного Тому Паславського, які справді підтвердили своїми показаннями, що їх обох покликали любачівські міщани грецької релігії і що вони спостерігали все те, про що говорить в скарзі.

Ф. 1, оп. 1, спр. 226, арк. 485—486. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 29

1641 р., квітня 9.— З протокольного запису розповідей свідків про опір міщан Белза холмському греко-католицькому єпископові М. Терлецькому під час його спроби підкорити православне населення своїй владі

По-перше, славетний Петро Грушівський, міщанин і колишній радник Белза, зізнав під присягою:

«Я добре знаю, що коли преподобний отець владики холмський і белзький грецької *релігії минулої п'ятниці приїхав на ніч до нашого міста, то Семен Козаник, який теж приїхав того дня невідомо звідкіля, повідомив попів та парафіян микулинської, п'ятницької і святодухів-

* Тобто греко-католицької

ської церков, що владика буде в п'ятницю. Тоді [скликані] парафіянами святодухівської церкви Дацьком Панчуком, Сеньком Туриком і Пархацьким вони зібрались вночі з п'ятниці на суботу, позакладали деревом церковні двері в двох церквах — святодухівській та п'ятницькій і ходили від будинку до будинку, закликаючи, щоб кожен з парафіян зі зброєю, яку хто має, йшов охороняти ці церкви. І мене самого просив Сахничок з Війтівської вулиці, кажучи: «Рятуй теж нас від того поганина уніата» *. Наступного дня, в неділю, коли отець владика послав своїх отців відправляти службу божу, парафіяни цих трьох церков вчинили заколот. Багато їх — чоловіків і жінок — зібралося коло кожної церкви з киями, кочергами, колами, яких вони приготували чимало. І коли отці приходили, кидалися на них, штовхаючи і лаючи: «Бодай того уніата нещісте огорнуло, злодія. Не годен він того, аби нам церкви відмикав, і не допустимо ми йому, хоча б нам і до горла, і хоч би нам шиї постинано, бо не є пастирем нашим». І в церкві п'ятницькій дзвонили, інші збігались» [...] **

Опубл.: С. Т. Голубев. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники, т. 2. Киев, 1898, с. 191—192. Пер. з пол. і лат.

№ 30

1644 р.—Скарга міщан м. Любачева Белзькому гродському судові на греко-католицького священника М. Копистинського за насильне захоплення майна міщан

Прийшовши особисто до Белзького гродського суду, відомий Яцентій Піхурчак, любачівський міщанин, не уніат, від себе і всіх не уніатів того самого міста урочиство протестував проти любачівського уніатського священника всечесного Мелетія Копистинського. [Протестував] проти того, що минулого 1643 року, не маючи на це жодного права, священник відважився збирати з усіх міщан грецького обряду, що не мають поля, по 6 грошів, а від тих, які мають поле,—десятину. [Робив це] під тим приводом, наче йому належить щось з доходів. Як тільки візьме — відразу ж привласнює.

Той, хто протестує проти цього незаконного збору

* Вислови, взяті в лапки, в оригіналі подано по-українськи, але латинськими літерами.

** Далі випущено аналогічні зізнання ще 16 свідків.

[Яцентій Піхурчак], протестує від себе і всього м. Любачева і заявляє, що вестиме проти нього [попа] судову справу. Відомий судові присяжний возний Пилип Княжик з Олешиць, стоячи на цьому суді, підтверджує таку заяву, оскільки на офіційну вимогу згаданого королівського міста Любачева в понеділок після свята усупення пречистої діви Марії минулого 1643 року він був особисто за містом, на полях любачівських міщан. На тих полях він бачив всечесного Михайла Кречковського, священника любачівської церкви грецького * обряду з багатьма возами, дворовою службою і гайдуками шляхетного Яна Бембновського, управителя цих маєтків, які зі зброєю в руках силою забирали копи. Возний сам бачив те, про що складена заява і протест, і вносить своє донесення до цього гродського суду.

Ф. 1, оп. 1, спр. 230, арк. 295—296. Рукопис, ориг. Пер. з лат.

№ 31

*1648 р., липня 8 **.— Із скарги монаха кармеліта Ф. Лютомського Львівському гродському судові з вимогою притягнути до судової відповідальності селян с. Луб'яни за напад на нього*

До суду і львівських звичайних гродських книг прийшов панотець Фелікс Лютомський, священник львівського монастиря отців кармелітів взутих. Від себе і від цього монастиря він скаржився на робітних людей Дуду, Кузьму, Яртима, Івана Мельників і інших їх спільників — підданих с. Луб'яни маєтку вельможного кастеляна санчівського, імена і прізвища яких невідомі, за те, що вони без всякої причини порушили спокій і безпеку паломників.

Одного разу не так давно, а саме в найближчу середу, на восьмий день після свята пренайсвятішого тіла Христа [17 червня], коли позовник, уповаючи на громадський спокій і переганяючи волів, які належали згаданому монастиреві, йшов з м. Жидачева громадською дорогою, що тягнеться біля с. Луб'яни, вони без усякої причини і приводу, але із злим наміром накинулися з вигуками: «Тепер, такі-сякі ви сини, будемо вас уби-

* Тобто греко-католицького.

** Дата взята за діловою нумерацією. Ф. 9, оп. 1, спр. 398, арк. 62.

вати!» І його самого побили палицями по різних частинах тіла, багато разів прикладали до його шиї сокиру та дошкульно зневажали, чим порушили громадський спокій і публічну безпеку та заслужили покарання, яке з цього виникає [...] *

Ф. 9, оп. 1, спр. 398, арк. 66—67. Рукопис, ориг. Пер з лат.
Частково опубл.: Жерела до історії України-Руси, т. 4, Львів, 1898, с. 34.

№ 32

1649 р., травня 10.— З ухвали Белзького гродського суду про судове переслідування селян с. Юрова — учасників нападу на костьол у м. Городку

[...] ** Згідно з конституцією, недавно прийнятою в Кракові на коронації найсвітлішого теперішнього короля, а також відповідною цій конституції постановою белзького партикулярного сеймика щодо підданих змовників, тобто бунтівників, перед Белзьким гродським судом мають стати кріпаки: Війт, Мацько Цесельчик, піп Василь, Мартин, Юшко Кунець, Яцько Лойко, Лесько Колбана, Кручко, Пилик, Несачек Войтовичі із згаданого села Юрова — провідники нижчеописаних виступів і насильств підданих всієї громади с. Юрова та інших їх співучасників і послужних спільників і посібників, імена та прізвища яких їм краще відомі і які в даному процесі серед них виділяються.

Недавно, а саме під час вторгнення ворогів королівства, зокрема козаків і татар, ці піддані, зібравши чималий натовп простого сільського населення, зовсім не зважаючи на закони королівства про публічну безпеку під час теперішнього безкоролів'я ***, які передбачають покарання порушників публічного спокою і тиші, таємно змовившись між собою, нехтуючи законами божими і людськими, з поганим наміром раптово вдерлися до парафії скаржника, розташованої в маєтку с. Городка. Виламавши двері костьола, вони спустошили [його] і заподіяли велику шкоду, а саме: зірвали дві ризи — одну адамашкову зелену, другу атласну білу

* Далі випущено частину скарги, де описуються тілесні пошкодження позовника.

** Випущено прізвища позовників.

*** Безкоролів'я після смерті короля Владислава IV.

[...] * і як здобич забрали та розділили між собою, а також спалили речі згаданого городоцького косяулу.

Белзький гродський суд постановляє, щоб відповідачі представили названих вище підданих на найближче судове засідання [...] **

Ф. 1, оп. 1, спр. 527, арк. 735—738. Рукопис, ориг. Пер з лат. Частково опубл.: Жерела до історії України-Руси, т. 4. с. 271.

№ 33

1649 р., жовтня 15.— Лист папи Інокентія X польському королю Яну Казимиру з вимогою вести рішучу боротьбу проти визвольної війни українського народу і не робити козакам ніяких поступок, шкідливих для унії

Тяжку війну, несподівано оголошену Польщі татарами і козаками, яку твоя величність разом з короною мужньо прийняла і яка ведеться з незрівнянною відвагою і хоробрістю непереможної сили, належить також закінчити славною і гідною тебе перемогою. Незадовго до того, як ми зібралися писати цього листа, поширилася чутка, що там [у Польщі] все закінчилося миром, небезпека минула, татари залишили королівство і повернулися в свої околиці, а козаки повернулися до своїх обов'язків. Коли ми, охоплені великою радістю з приводу цього успіху, складали богу найвищу подяку, несподівано нам донесли, що ті самі козаки, скориставшись з умов миру, сподіваються від тебе якихось поступок та договорів, які ще більше сприяють їх вимогам і помилкам, а також прямо шкодять католицькій релігії та загальному добру Польщі. Хоча ми аж ніяк не можемо сумніватися у твоїй побожності та твоїй і сейму винятковій обачності, однак з уваги на серйозність справи і нашу виняткову любов до тебе і до цих народів ми більше, як нам личить, занепокоєні.

Ми наполягаємо і благаємо, щоб ти не дозволив вчинити такого тяжкого проступку проти божого закону, проти визначного імені найславнішого народу і проти слави твоєї — [слави] великого короля. [Ми не допускаємо думки], щоб стільки прекрасних, гідних подиву подвигів, здобутих у цій війні як завдяки тобі, верхов-

* Далі подається перелік захоплених речей.

** Далі подається частина тексту процесуального і процедурного характеру.

ному вождеві, так і завдяки великій кількості хоробрих воїнів пропали, [щоб пропало] те, що повинно навіки зберегти безсмертну славу твого імені і твоїх часів. Інші результати (хай відверне їх господь!) знищили б ту славу, якою ти сам недавно заблищав між визначними вельможами церковного чину, що відомо цілому світові. Про всю цю справу хай детальніше розповість тобі достойний брат архієпископ андріанопольський, а ми з усіх сил молимо милостивого господа, щоб він схотів розвіяти наші тривоги, а тобі вселити хоробрість на знищення стремлінь безбожників. А щоб ти щасливо міг добитися цього, ми по-батьківськи посилаємо твоїй величності апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] св. Марії Більшої дня 15 жовтня 1649 р., у шостий рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 484. Пер. з лат.

№ 34

1649 р., грудня 29. — Из скарги пріора рогатинського монастиря домініканців С. Швана Галицькому гродському судові з вимогою покарати рогатинських міщан за напад на монастир і костьол

В середу, наступного дня після свята св. Інокентія 1649 [р.] [29 грудня].

Преподобний отець Самуїл Шван, пріор рогатинського монастиря ордену проповідників, від свого імені і від [імені всього] монастиря скаржився на Гаврила Кучарського, війта, призначеного козаками як провідника, його батька Івана Кучарського та їх помічників, імена і прізвища яких є: Луць Натинка, бурмистер; Іван Слюсар, присяжний; Андрій Галуґа, радник, із своїми синами; Іван, міський писар; Яцько Натинка і його син, який поїхав з козаками, [...] * — за те, що вони в 1648 р., після відходу ворога, зробили жахливі насильства в монастирі і костьолі св. Гіацинта і заподіяли чимало шкоди [...] **

Опубл.: Жерела до історії України-Руси, т. 5. Львів, 1901. с. 90—91. Пер. з лат.

* Далі подаються ще 59 імен та прізвищ учасників виступу.

** Далі подається перелік цінностей, знищених рогатинськими міщанами.

1650 р., липня 4.— Протест римської конгрегації пропаганди католицької віри проти поступок козакам, зроблених польським королем Яном Казимиром за Зборівським миром 1649 р.

У колегії конгрегації поширення віри відбулося загальне зібрання, на якому були їх емінінції кардинали: Барберіно, Каппоніно, Джінетто, Палотто, Цесій, Чеккіно, Карафа, д'Есте, Відман і Майдалкіні, а також преподобніший і найчестигідніший Ланувіо.

Його емінінція пан кардинал Майдалкіні виклав зміст листа пана апостольського нунція в Польському королівстві, в якому повідомляється про дуже великі збитки, завдані католицькій релігії тим, що найясніший польський король зробив поступки руським схизматикам, проти яких пан нунцій висловив протест. Свята конгрегація постановила, щоб пан кардинал Панчіроллі написав послання до князів цього королівства з закликом не затверджувати поступок і не приймати їх. Далі ухвалили, щоб пан асесор св[ятого] чину згідно з своїм урядовим обов'язком запропонував на зборах цього трибуналу, що в цій справі необхідно зробити.

Оныбл.: Acta S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et spectantia. T. 1. Romae, 1653, c. 243. Пер. з лат.

№ 36

1650 р., серпня 19.— Із судового вироку Люблінського коронного трибуналу, винесеного міщанам м. Яворова за напад на католицький костьол

Діялося в Любліні перед виборними головними суддями Люблінського коронного трибуналу у найближчу п'ятницю після свята успення пречистої діви Марії року божого 1650-го [19 серпня].

У судовому процесі святотатців, що глумилися з належного костьолові майна й утварі і справа яких знову розглядається цим виборним головним судом Люблінського коронного трибуналу за участю прокурора цього суду, справу вирішено на користь скаржника і позивача знаменитого й всечесного Лук'яна Вітковського, каноніка львівського, пароха яворівського костьолу, секретаря світової королівської величності.

Обвинувачені подані нижче громадяни м. Яворова, а саме: Яцько Кочан, Сидір Ткач, Іван Пихунчик, Матвій Коробатий, Іван Чоп [...] * — співвинуватці і співучасники злочину, з приводу якого скаржник порушив справу і пред'явив претензії до цих осіб та всього їхнього майна, а також щодо визначення їм мір покарання.

А к т о б в и н у в а ч е н н я

У 1648 р. під час недавнього безкоролів'я** вищезгадані обвинувачені, не зважаючи ні на що, в найбільшій мірі порушили спокій і публічну безпеку.

Тоді всечасний скаржник, втікаючи в затишні райони королівства від нестримної навали татар і козаків, не зміг вивезти з собою покинуті напризволяще матеріальні цінності свого костюлу в Яворові, що перераховуються нижче, і залишив їх у яворівській святині. Обвинувачені, сповнені презирством і зневагою до недоторканості костюлу та до святих речей, самовільно, натовпом зломивши вхідні двері святині, зі злістю і галасом увірвалися в святий храм.

Хапаючи все, що потрапляло під руки, вони забрали прикраси, призначені для побожного вжитку, а саме: 30 риз вартістю 400 польських золотих, білі фелони вартістю 100 польських золотих, 14 антепедіїв вартістю 300 польських золотих, воскових свічок на суму 100 польських золотих, малий срібний хрест вартістю 60 польських золотих, книги на суму 300 польських золотих, 2 оксамитних покривала вартістю 150 польських золотих, оксамитне покривало вартістю 200 польських золотих, грати, замки, завіси на суму 200 польських золотих.

Вони порізали і порубали органи вартістю 2 тисячі польських золотих, вітарі вартістю 1050 польських золотих, шафи, кивоти, скрині вартістю 200 польських золотих, лавки загальною вартістю 100 польських золотих.

Крім того, знищили дощенту належний костюлу парафіяльний будинок. Столи, крилоси, крісла, вікна, дверні перегородки разом з залізними завісами та інше майно вартістю найменше 600 польських золотих силоміць захопили і використали для себе.

Відповідачі, яких для докладніших пояснень викликав суд Люблінського коронного трибуналу, внесли свій позов.

* Далі подається перелік імен та прізвищ 242 обвинувачених осіб.

** Безкоролів'я після смерті короля Владислава IV.

Тому на судовій розправі з приводу цього позову, який законним шляхом вноситься і розглядається, діючий головний суд Люблінського коронного трибуналу дав згоду одній і другій сторонам на відстрочення розслідування, причому розгляд позову обвинувача перед головним судом Люблінського коронного трибуналу відкладено на шість найближчих тижнів, рахуючи від подання позову у суд.

Справу відповідачів також відкладено на шість найближчих тижнів, рахуючи від дати виклику на судовий процес, проте цю їх справу та зустрічний позов проти позову обвинувача відіслано на термінове, навіть поза каденцією, полагодження у Жидачівський гродський суд.

Одночасно суд попередив сторони і визначив їм останній термін з'явлення під час слухання кримінальних справ перед змішаною, в тому числі і духовною, колегією суду Люблінського коронного трибуналу, а саме: двотижневий термін для розгляду цієї дійсно за давньої справи, незважаючи на результати розслідування, передорученого Жидачівському гродському судові.

І коли, нарешті, настав цей останній термін з огляду на цей правний декрет, обидві згадані сторони за своєю умовою та за згодою суду, який свого часу відмовив відповідачам у праві нез'явлення на суд або апеляції, відстрочили дату з'явлення на судове засідання цього трибуналу на найближчу п'ятницю після свята успення пречистої діви Марії. Цей термін припадає якраз на час розгляду відкладених кримінальних справ змішаним, у тому числі духовним, судом.

Проте на нинішнє судове засідання цього урядуючого суду, що скликане й відбувається законно з огляду на відкладання остаточного судового розгляду, як говорилося вище, відповідачі не з'явилися, незважаючи на те, що позивач-обвинувач викликав їх за посередництвом генерального коронного возного шановного Матвія Вільського і, крім того, за допомогою чотирьох повідомлень, тобто більше разів, ніж цього вимагає загальноприйнята юридична процедура.

Цей суд присудив: визнати обвинувачених винними, позбавити їх права відстрочення [судового розгляду] та апеляції; крім того, вважати юридично недійсним їхній позов; стягнути з них кошти на процес і визначити їм міру покарання, а саме: позбавлення громадських прав і смертну кару.

Також на виконання вищеобгрунтованого й заочно винесеного вироку в справі згаданих обвинувачених відповідачів та на задоволення позивача-обвинувача цей виборний суд Люблінського коронного трибуналу постановляє застосувати проти перерахованих вище обвинувачених міру покарання, а саме: позбавлення усіх прав і страту.

Одночасно суд проголошує цих засуджених вигнанцями і такими, які можуть і повинні бути страченими на території володінь, підвладних короні польській.

Суд доручає генеральному коронному возному шляхтичеві Адаму Куровському обнародувати цей вирок про кару засудженим та проскрипцію.

Суд розсилає на місця рішення цієї судової справи усім старостам та їхнім компетентним судам, під юрисдикцією яких тепер є майно перерахованих вище і юридично засуджених обвинувачених відповідачів у тому, що [старости та їх суди] повинні і мають право переслідувати й ловити засуджених для остаточного виконання вироку. У відповідності до цього [вироку] вищезгаданий возний шляхтич Адам Куровський, який, виконуючи свій обов'язок, звичайно промовляє і оголошує повідомлення на публічному місці, став перед цим судом та публічно доповів, що він обгрунтував кару позбавлення усіх прав і страти, присуджену вищезгаданим відповідачам і проголосив на площі перед Люблінським магістратом у присутності численної шляхти і таким чином згідно з існуючим законоположенням довів до загального відома.

Текст привів до порядку: *Псарський*.
[Підписи]: *Микола Стоїнський, Вітковський*.

Ф. 127, оп. 1, спр. 129, арк. 1—3. Рукопис, ориг. Пер. з лат.

№ 37

1651 р., не раніше 28 лютого.— Запис зробленого в Посольському приказі в Москві повідомлення монаха дорогобуйського монастиря Григорія про підтримку римським папою шляхетської Польщі у війні з Україною і про заборону скасовувати унію

А на Москве бизяковского монастыря старец Григорей сказал: перед нынешним де великом постом, в неделю мытаря и фарисея, был он на погребень Юрья Потемкина в маетности его, от Дорогобужа в 40 верстах.

Да тут же де приехал на погребенье из Могилева брат ево бизяковского ж монастыря игумен Гедеон и сказывал ему, старцу Григорью, что был он, игумен, у Ивана Мещеринова в маетности. А он де, Иван, приехал из Варшавы с сойму и говорил с ним, игуменом, что прислали к королю на сойм запорожские казаки послов своих, чтобы король по Збаражскому* договору и присяги унею велел везде снести. И король де и сенатары им, казакам, говорили, что они над унею власти не имеют, а владеет духовным чином папеж римской, и о том де король и сенатары пошлют на доклад к папе.

А наперед де сего, как король под Збаровом с черкасы помирился и присягал, а в договорных статьяx написал, что унея в коруне польской в Великом княжестве Литовском вывезть, и доведался де про то папеж римской, что он, король, обещался и присягал, что в государстве своем унея вывезть, и писал к королю с клятвою: как он то учинил, что соединение греческие церкви с римским костелом поломать хотел, и он бы, король, никоими мерами того не делал, чтоб унею снести.

И король де против того писал к папежу, что он, король, на том присягал, что унея снести, и ему де присяги нарушить не уметь.

И папеж де римской писал к королю в другоряд, что он, король, на том присягал поневоле. И он, папеж, от той клятвы ево разрешает, и разрешенной лист прислал, и словом приказывал, чтоб он, король, унеи однолично не сносил и за веру стоял, и с казаки бился, покаместа мочь ево будет. И обещался ему, королю, учинить вспоможенье людьми или казною. Да и ко окрестным де государем, которые римские веры, папа писал же, чтоб они польському королю на казаков помогали ж.

А что де по тому папину письму, которые, государь, учинят, того неведомо.

И по тому де папину письму, что он велел против казаков за веру стоять, велел король из Варшавы запорожских посланцов отпустить без дела, а сказано им, что король о тех статьяx пошлет к ним, казаком, комиссаров своих.

ЦДАДА, ф. Посольський приказ, Зносини Росії з Польщею, 1651, спр. 1а, арк. 145—147. Рукопис, ориг.

Опубл.: Воссоединение Украины с Россией, т. 3, с. 12—13.

* Тут, мабуть, допущена помилка і йдеться про Зборівський договір.

1651 р., жовтня 14.— Лист папи Інокентія X королю Польщі Янові Казимиру з поздоровленням у зв'язку з перемогою над військами Б. Хмельницького під Берестечком та з вимогою скасувати поступки, зроблені козакам за Зборівським миром 1649 р.

Сповнені великої радості, вітаємо твою достойність із світлою перемогою над татарами і козаками схизматиками, тим більше, що, здійснивши цей знаменитий безсмертний вчинок, ти додав до слави свого імені заслугу перед християнською державою, тому що відвернув загрозливу бурю шаліючих варварів.

Ми на папському престолі саме в день річниці нашого обрання в присутності апостольського сенату наказали скласти милосердному богові урочисту подяку. Нашу радість затьмарювало хіба тільки те, що слабе здоров'я не дозволяло нам брати участь у цьому торжестві, чого ми справді прагнули. Нарешті, виняткову твою побожність, яку бог військових сил нагородив ласкою перемоги, також найкраще видно з того, що той пресловутий проклятий привілей, вирваний схизматиками, ти постановив цілком скасувати, як про це нас повідомив достойний брат єпископ адріанопольський, наш нунцій, який запевняв з найвищою похвалою, що ги найбільше сприяв двом церквам, відданим католицькому обрядові.

Отже, спіши, найдорожчий во Христі сину наш, виконати славне і побожне діло і зроби так, як це й личить такому великому побожному королеві і переможцеві, щоб той пам'ятник варварської невгамованості був вирваний з пам'яті і припав вічним забуттям. А ми з свого боку просимо у господя для твоєї достойності успіху та щастя в усьому і від найглибшого почуття батьківського серця посилаємо тобі апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] св. Марії Більшої дня 14 жовтня 1651 р., у восьмий рік нашого понтифікату.

Оубл.: DPR, с. 554—555. Пер. з лат.

1652 р., лютого 3.— Лист папи Інокентія Х королю Польщі Янові Казимиру з виславленням задоволення його боротьбою проти визвольної війни українського народу

Ми так добре пізнали визначну і безперервну відданість твоєї величності і шляхетності справі непорушності католицької релігії в тих краях, що вже в цій справі не можемо почути нічого нового. Однак дуже приємно було в недавно одержаному листі знову побачити ці прекрасні та наочно засвідчені докази і одночасно докладніше зрозуміти побожні та спасенні наміри, якими бог, творець благ, запалив твою душу проти безбожності схизматиків і удостоїв забезпечити дивною силою стійкого духа. А щоб розпочаті славні діла успішно завершувалися, ми не перестаємо просити божественної допомоги постійними молитвами як нашими, так і всіх релігійних та побожних людей, чого ти віддано бажаєш.

Посилаємо твоїй величності найлюбіше апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] Марії Більшої дня 3 лютого 1652 р., у восьмий рік нашого понтифікату.

Опубл.: DPR, с. 555. Пер. з лат.

1653 р., березень.— Запис зробленого в Посольському приказі в Москві повідомлення мешканця м. Путивля О. Мискова про загальне бажання українського народу об'єднатися з Росією і про ворожу політику папи римського щодо України

А на Москве путивлец Олексей Мисков сказав: как де он ехал ис Киева в Путивль, и в литовской де стороне в Киеве и в ьных городех за государское многолетное здорovie бога молят и молебны поют с звонами и ис пушек стреляют. А говорят то, чтоб де царское величество изволил их принять под свою государскую высокую руку. Да ему ж де, Олексею, сказывал в городе Прилуках полковник Яков Воронченко, что де Яков Лихарев да подьячей Иван Фомин пришли в Чигирин и приняты с честью,

А к польскому де королю присылал папа римский кардинала своего с тем, что де он с казаками мирился и им хотя десятью присягал*, а после б их, казаков, всех искоренил, а тот де грех он, папа, перенимает на себя.

ЦДАДА, ф. Посольський приказ, Зносини Росії з Польщею, 1653, спр. 1, арк. 128. Рукопис, ориг.

Опубл.: Воссоединение Украины с Россией, т. 3, с. 260.

№ 41

Не раніше 1667 і не пізніше 1671 р.— З публіцистичного твору невідомого автора «Такими навітами православною віру і церкви, монастирі малоросійськіє іскореняють от многих літ донині ляхи. А нижей на то способи суть описани, яко тое обваровати треба» про католицьку експансію на Україну і боротьбу українського населення проти релігійного та національного гніту

І. Непрестанно і поневольне подвергаю[ть] под свою римську віру і под власть папіжову. На сповідех, людей руських сповідаючи, ганять ложно віру православную, гидять єї і навчають отступити, за поганську і схизматицьку, Наливайкову, проклятую і душегубную, а римську за святую менують. А того і іншим народам нігде немаш і не чинять ляхи, що русі православної зе злості.

[2.] Тое ж чинять ляхи і на казаннях в костелах, і в церквах уніатських, і в домах, в школах, от ста літ ганячи віру, і набоженство, і народ руський. І тим панове великіє і шляхта отступили віри православної руськой, а римську прийняли і русі гонителями тепер великими суть [...]**

[4.] Тое ж чинять і в школах, в которих православним заборонили ляхи доступовати учитися наук високих, яко то філософії і теології, для того наші православніє віри своєї зрекаються под присягою, а до їх віри приступають, а пройшовши науки, великими гонителями бивають русі і церквам православним многіє.

[5.] Давнійшого віку бил кроль польський Казимир, которий строго закавал руських церковей нових будувати, а старих направовати, а то примушуючи русь до

* Хоч би десять разів присягав.

** Тут і далі випущено повторення та уривки, що стоються суто церковних справ.

римської віри і власті. Що і тепер чинять ляхи русі православної, опріч уніатов, тим не боронять, бо віру римську прийняли. І уніатські теж церкви сооружають, і готовие отняли во многих містах.

[6.] З міст розних з тих, где всі церкви под унією, гди православний чоловік пойдет до якого православно-го монастира до церкви, на набоженство і для сповіди, за то православних б'ють, граб'ять, в тюрмі, в оковах своїх держать, без милості мучать ляхи, так вольних мешчан, яко і подданих своїх до римської віри примушуючи і во власті папіжовой, що тепер в Полоцьку і Вітебську почали чинити знову, яко і перед тим в Могилеві.

[7.] І в Львові, в Вільні і по многих містах в Подгор'ю, і в Подляшу, і на Волиню, і в Литві православним духовним з пресвятими тайнами через місто і ринок до дому православного русина хорого іти не вольно, і заборонили ляхи от кількадесят літ донині.

[8.] Ані умерлого православного русина через місто в Львові і в розних містах нести звичаєм християнським не вольно і не позволяють, і за то ляхи і студенти православних людей б'ють, безчествують з подущення ксендзов [...]

[11.] Православних русь примушають всюда і уставічне ляхи под власть папіжов римських, а патріярх цароградських аби отступили, зrekliся і проклинали [...]

[14.] А на киевскую митрополію і єпископства православних также на архимандрії і на ігуменства падають ляхи потаемних своїх іновірцов і неіскусних і не православними, але ляхами обраних, що місцями святим православним барзо ест шкодно і вірі восточной і давним привілеям. А если наших оберуть, теди наші православні духовні за привілей на владитцтво албо архимандрію мусять давати кілька тисячей золотих. А во Львовє єпископовє наші православніє самому арцибіскупові первой дають шесть тисячей золотих, аби пустил в місто Львов і діоцезію обняти позволил, бо іначей барзо боронить, шкодить, і перечить нашим арцибіскуп, неслушне ся втручаючи.

[15.] І то вельми, вельми ест русі, і місцям святим, і їх маєтностям, і чином духовним шкодно і небезпечно, же амністії не учинили, то ест не варовали того на сеймі, аби о потварніє і о жадніє в военніє всі літа прошліє сталиє ніхто не важился позивати і грабити православних особ, войськових і невойськових, духовних

і світських, і міщан, і слуг, і подданих, і місць святих, церковій [в] монастирських маєтностях, і духовних, і мирських старших і менших. Гдиж в туу войну бивати і то могло, їж монастиром, спустошеним через войну, пан Хмельницький і козаки шляхетських сел на время на споможення уділяли держати, а ініе села, перед тим через ляхов отнятиє церковниє, церквам привертали, держачи Україну через літ двадцять, за що тепер ляхи заплати хотять вдєсятеро, безчисленіє шкоди собі змишляючи, о то позивають і цти і м [а]єтності церковниє отсудили юж на трибуналах в Короні* і в Литві, а за такіє напрасніє платити не зділють православніє місця святиї і духовніє, і самих місць святих на то не стане. Если не обварують того амністією, теди остатніє святиє місця і киевськіє їх маєтності одоймуть от православних церковей ляхи на костели і разорять вічне. А то все бил пан Богдан Хмельницький з войськом Запорозьким обваровал. І тепер [треба] варовати под великими винами і суд установити на противних для прудкое справедливості о то і о все**.

[16.] Тие ж ляхи в повітах і в містах Львові, Вільні, Берестю, Полоцьку, в Каменцю, в Галичу, в Перемишлю, Дорогичині і во прочіих повітах і містах многих заборонили русі православної шляхте і мешчанам, аби не били жадним урядом. Шляхта русь, аби не била сенаторами, ані суддяма, ані началними, а мешчане русь — войтами, ані бумистрами, ані писаряма, навет подвуйськими, аж би вперед православної отступил віри православної руськой, а зостал ляхом албо уніатом, і тим примушають ляхи до віри римськой, чоґо давно не бивало. А юристам зичливо русі рядити і фундації православніє писати, і справ церковних в судах боронити, промовати под смертельним гріхом заказали, для того против їх викрентов, отколь ради в церковной справі засягнутись, русь не маєт, що все треба обваровати под винами *** [...]

20. А ініе церкви православних на корчми і мечети отдали і знесли для большого безчестія православних

* Тобто в Польському королівстві.

** Для швидкого отримання в судах справедливих рішень у цій та інших справах.

*** Автор має на увазі необхідність забезпечити гарантування прав православного населення, яке позбавлене можливості отримати поради на випадок їх «юридичного» переслідування католиками.

і неслави і уничтожаючи, що ест виразней в книзі названої «Камені» описано.

21. Ініе церкви, і монастирі, і єпископії православній зубожили і спустошили тяжкими податками, стаціями, жолніром і ксендзом, і на судах трибунальських, сеймових, комісарських, рокових і розних — накладами, данями, пенсіями, пересудами, винами*. Бо гди хто що от церкви святой отоймет і о то на скаргу могл би бити суд отправлений за годину, а ляхи зволочать от тижня до тижня, от року до року проволокають на колько десятков літ, а то преслідуючи только православних і убожачи, для того і отнятих церковних маєтностей не вертають**, аби ся православнії іскореняли, а не помножали, чим много церквей православних запустило і іскоренилося под ляхами всюда, чого і большеї будет, если того на комісії не обварують православнії тепер под інфамією. До того і юристи, взявши гонораріум, не одправують церковніє справи, а ініе і за гроші не хотять.

22. Школ і в них високих наук, філософії воно фундовати Русі православним по містах боронять кріпко ляхи, а давніє разоряють і іскоренили, яко в Отрозі, і у Вільні, і розно. І в Києві єзуїти юж бурили школи братськіє, хочачи, аби ся православіє не ширило. А такіє школи і науки велце суть потребни для подпори і помноження віри восточної і народу православних руських. Бо і святий Василій Великий, Григорій Богослов, Іоанн Златоустий, Єпифаній, Дамаскін, Афанасій і прочіі столпи церковнії високою своєю наукою церковної божію і віру от навітов і ересей боронили, яко мудріє, а без таких школ і наук віра мусить упадати без оформлення. То тому ж і русь без високих наук не зділюють переперти учоних ляхов і еретиков, і для того ляхи зовуть русь глупими, грубими, поганими, і Наливайками, і віру і набоженство ганять, безчестяють православних неперестанно вшеляжими способами [...]

24. А перед митрополитом киевським крест носити заборонили і книг руських друковати заказали. Аби тое болей не чинено под винами [...]

26. А хто хочет болшей і доводній*** гоненія, навітов православних от ляхов учинених довідатися, теди

* Йдеться про різноманітні повинності і штрафи, що накладалися на установи православної церкви.

** В оригіналі «навертають».

*** Більш переконливо, більш аргументовано.

кождому треба пильно читати книги многі лядзькіе проти віри православної виданіе з друку і їх злосливие пашквілі на Русь і комісію Гадяцьку за Виговського, яко там против навітов обваровал бил православіе, хоч не зовсім, іж о унії пункт вимазал для великих подарков і гоноров*.

27. І другіе книги наших православних розніе читати, а меновите книгу «Лямент церкви востодней»,** а за отця Петра Могили митрополити киевського друкованіе і на світ виданіе, то ест першую книгу читати «Камень на процу»***, другуу «Синопис», в Вільні видану****, і казане о Йосафаті Кунцевичу, уніатському епископі, в Вітебську забитом літ тому сорок. І відомих духовних і мирських особ право славних питати с пилністю, которіе ся знають на гоненії от ляхов і досвідчили того через увесь свой вік і которіе ученіе і знають віри обидві, православную, і лядзькую, і уніатськую що ест. Бо ляхи уніатов руссю, греками зовут, хоч уніати римськую віру держать, а нас православних русь і греков, за поган, схизматиков, невірних, отщепенцов от папіжа і от православія менують непрестанно, же благословеніе от константинопольського патріархи беремо, а не от папіжа.

28. Теди за такіе навіти і гоненія русі і віри православної воздвигнул бил бог пана Богдана Хмельницького і войско Запорозькое, же за віру православную воевали і на комісіях укріпили били православіе, же ляхи всі руськіе епископії, і монастирі, і церкви, і їх маєтності перед тим отнятіе, на костели і унію оберненіе, міли отдати і вернути православної русі в Короні і в Литві, в містах кролевських і шляхетських. І руських особ духовних і світських, старших і менших православних не міли нічим згола***** преслідовати і понижати, убожити і не скореняти православія. І вольность, якая костелом і ксендзам римським здавна служить, такую і православним церквам і особам варовали. І инх

* Йдется про зрадництво гетьмана Івана Виговського і послів від нього на сейм, який мав затвердити Гадяцький договір 1658 р. «Для великих подарков і гоноров» Виговський та його прибічники «вимазали» з тексту угоди пункт про скасування унії.

** «Тренос» Мелетія Смотрицького, виданий друком у 1610 р.

*** «Літос», написаний групою кївських письменників за ініціативою і активною участю Петра Могили і виданий у 1644 р. в Києві.

**** Synopsi albo krótkie spisanie praw, przywilejów, swiebody, wolności..., Вільно, 1632.

***** Взагалі.

речей много обваровали непооднокроть, на чом ляхи і присягали. Але того нічого недодержали ляхи за розгрішенем папіжовим і біскупов, бо у них русь укривдити і церкви їх іскоренити за гріх не мають, овшем спасеніє своє собі за то обіцяють [...]

Державна публічна б-ка ім. М. Є. Салтикова-Щедрина у Ленінграді, відділ рукописів, спр. Q XVII, 220.

Опубл.: Науково-інформ. бюл. арх. упр., УРСР, 1964, № 6, с. 52—62.

№ 42

1671 р., лютого 10.— Із скарги шляхтича Т. Березовського з с. Голиня Калуського староства Жидачівському гродському судові на селян у зв'язку з їх виступами проти будівництва католицького монастиря

До уряду і цих актів гродських старостинських жидачівських дійсно прийшов шляхетно уроджений п. Теодор Березовський, дідич окремої частини с. Голиня. З великим жалем і плачем він скаржився і протестував проти його милості п. Яна Станіслава Ястрембського — писаря гродського галицького, як організатора та ініціатора нижчеописаних вчинків, з відома і наказу якого [вони відбулися], що можна довести. Також [скаржився] на його м[илі]сть п. Яна Герпера, підстаросту калуського, як помічника змовника, що зібрав чималий натовп хлопів Калуського староства, щоб заподіяти шкоду скаржнику. Крім того, [скаржився] на п. Томаша Інеса, лісничого староства Калуського, і капітана Пійловського, людей віри лютеранської, — виконавців злочинів з нижчезгаданими побережниками, гайдуками і хлопами, нарешті на роботних Василя Махуча з с. Угринова, Федора Босого з с. Кадобни, Василя Глодика з с. Сівки, Івана Любки з Мостиськи [...]*

За наказом згаданого ініціатора і його співучасника і під проводом згаданого пана лісничого і капітана їх [селян] підбурили на нижчеописані виступи. Під час недавніх загальних воєнних зборів у зв'язку з посполитим рушенням, коли скаржник виїхав [з свого села], вищезгаданий верховода, його милість п. Ястрембський, зовсім не боячись ні божого, ні громадського права і не

* Далі наводиться перелік імен та прізвищ інших обвинувачених осіб.

звертаючи уваги на передбачене у ньому суворе покарання проти насильників, зневажав публічний і домашній спокій та безпеку, спокій святих місць і будинків, а також боже і громадське право, сильне своєю вірою, яку воно розповсюджує.

Незабаром після того, як внаслідок загальних воєнних зборів у зв'язку з посполитим рушенням скаржник виїхав [з свого села], тобто в понеділок перед святом св. Мартина Каплана минулого року*, не задовольняючись попередніми великими і нестерпними насильствами і кривдами, які він вчинив із співучасниками і помічниками, вищезгаданий зверхник за намовою калуського підстарости п. Герпера відважився післати згаданих підданих, пана лісничого і капітана з вищеназваними побережниками, гайдуками і громадами з трьох сіл — Кадобни, Сівки і Пійла, з різною зброєю, а саме: рушницями, самопалами, косами, сокирами — на діничний ґрунт скаржника, який належить до с. Голиня, і [на] місце, прозване Підошва, на якому скаржник декілька років [тому] почав будувати монастир під опікою ясновельможного маршалка і великого коронного гетьмана.

Цей свавільно підбурений натовп за сигналом його милості п. Ястрембського у присутності і під проводом згаданих лютеранів пана лісничого і капітана з рушницями, сокирами і косами наготові, шукаючи повсюди скаржника і не знайшовши його, з великим криком і галасом, часто повторюючи слова: «Вже був би ти, панський сине, останній раз їздив до Любліна», напали на будинок і монастир, який зовсім зруйнували і порубали. Решту розкиданого дерева забрали до Кадобни. Не задовольняючись цим, насильно забрали з маєтку його м [илості] п. Березовського дві скирти сіна і один стіг і перевезли до с. Кадобни. І, нарешті, згадане зухвале і підбурене хлопство вчинило велику кривду і образу цьому шляхетному пану Теодору Березовському, старому солдату, людині, сини якої зараз служать у війську і яка є дуже заслуженою в Речі Посполитій. На двох оборогах повісили обтесаний пень, на якому син кадобнянського ватажка за наказом свого батька написав поруськи: «Березовський висить, не закінчивши монастиря».

В зв'язку з тим, що згаданий п. Ястрембський з свої-

* 10 листопада 1670 р.

ми намовленими помічниками порушив громадський спокій і всяку внутрішню безпеку, [він] підлягає за законами суспільства суворій карі.

Ф. 7, оп. 1, спр. 56, арк. 225—230. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 43

1680 р., листопада 18.— Свідчення жидачівського вйта Г. Житинського про побиття членами жидачівського братства католицького ксьондза

До уряду і гродських старостинських жидачівських актів прибув уроджений Георгій Житинський, винницький війський, привілейований жидачівський вйт, просив дати і визначити йому від цього уряду якогось генерального королівського возного для принесення присяги у нижчеописаній справі. На його прохання...* цей уряд дав і визначив йому генерального королівського возного Ігнатія Плудшинського, службовця цього уряду.

Вищезгаданий уроджений винницький війський, повторюючи за возним слова присяги, стоячи на колінах перед хрестом, приніс таку присягу: «Я, Георгій, присягаю всемогутньому господу богу, у святій трійці єдиному, що я разом з й[ого] м[илістю] парафіяльним жидачівським ксьондзом та з іншими людьми був запрошений на коротке засідання у братство жидачівської церкви воскресіння господнього, руського свята. У мойй присутності сталося таке. Його милість парафіяльний ксьондз говорив до всіх попів, що поганий звичай я тут, у місті, застав, [бо] коли йду з пренайсвятішим таїнством до хворого, то тоді люди вашої віри стоять, як дурні, не скидають шапок з голови і не віддають ніякого поклону. То ваша річ у церквах навчати, як треба господу богу кланятись, а ти як намісник повинен подавати добрий приклад. Не раз ідучи, я бачив, [що] ти і сам шапку ніколи не скинув. Намісник відповів: «Так, як мій батько, не кланявся ляському богові, так і я не буду». Тоді у відповідь на ці слова й[ого] м[илість] парафіяльний ксьондз вдарив [намісника]. Внаслідок цього [на парафіяльного ксьондза] накинулись попи, яких бу-

* Два слова написано нерозбірливо.

ло чимало, і руське поспільство; я ледве вивів парафіяльного ксьондза з-поміж тих людей. Так мені, господи боже, поможи, як і невинна його мука».

· Ф. 7, оп. 1, спр. 63, арк. 1509—1510. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 44

1687 р.— Уривок з повісті «О том, что случилось на Украине с тоя пори, как она Литвою завладена, аж до смерти гетьмана войска Запорожського Зиновія Богдана Хмельницького» про примусове запровадження церковної унії на Україні*

Сказаніє V**

О том, как унія появилась в Україні

Что есть словом глаголати о страданіи за віру! То есть славно страдати і свою віру всякому щитити похвально; обаче неугодно богу милосердному, жеби віра ко брані, а не к добру вела; душу кріпила, а не ростлівала, то ему угодно есть, і нашій православної вірі любовно. Єгда же мішаються во святое діло нечестивці і своїх вигод і користі ради добро во зло обратити восхощуть, тогда і віра на брань ведеть, і враги друг противу друга господа молять: обратитесь, синове нечестивіи, яко же глаголет Іеремія; але ні! Зане есми друг другу удове, яко же глаголет апостол, твердят, не понімая. Тому і приклад есть.

Во граді первопрестольнім пропадшей імперії Римської, граді вельми древнем, сіли владіти папи, й єгда сіли в Римі, восхотілось їм імператорами учинитися, таковими же владиками, како билі саміє славніи імператори римськіє. І зачали они всіх христіан стязать, слово божіє до своей вигоди і похоті ради всячески ізламивати, оброки брати і під кінець устремились, даби всемирними монархами соділатися: а того ради греко-російсь-

* Автор публікації повісті О. Бодянський вважає, що вона писалась за часів гетьманування Б. Хмельницького і після його смерті.

** Повість складається з двох частин. Перша частина має дев'ять, друга — чотири «сказанія», в яких у хронологічному порядку описуються події на Україні від початку XIV ст. до смерті Б. Хмельницького. У збірнику публікується п'яте «сказаніє» з першої частини повісті.

кую православную церков до єдності с римською провезти хотіли і к царям московським, а преж того к князям кїевським, і владимирським, і новгородським, і галицьким листи потрібні писали і обіти предлагали. Обаче нічто же совершили дондеже не воцарился на престолі польськом Сигизмунт III. Сей вельми яровитий католик бил: всіх би людей под папу привести і весь білий світ преклонить не попозорился. Не так, яко Стефан Баторій, кой і привілеї знатні духовенству руському пожаловал, і шляхетство руське у вірі руської удерживал.

Сей Сигизмунт своїх єдинодумей імїл довольню, а друзей і прїятелей в іезуїтах сколько угодно; обаче одного над всіма любил, то є Петр Скарга, духовник его, лгун, і льстець, і жолдовник папи. Скарга многое іскал в духовенствї руськом привязаності і нашел; обаче всім паче полюбился ему митрополит Рогоза да Кирил, єпископ луцькій і острожській. І сотворили сїї тако, яко папі і Сигизмунту угодно. Созвали в Бресту-Литовськїм собор, предались со всею церков'ю папі і послов послали. Тогда іезуїти во Україну вошли, в домах княжеських і вельможеських поселилися, своєму ученію научали, народ обрали і аки комедїанти чудеса творили. А польськїї побродяги толпами начали посїщать Україну, і жиди грабїть поволї; а старости налоги тяжкїї взимать.

Опубл.: О том, что случилось на Україні с тоя пори, как она Литвою завладена, аж до смерти гетьмана войска Запорожського Зиновія Богдана Хмельницького. М., 1847, с. 3—4.

№ 45

1700 р., серпня 25.— Універсал галицького старости Й. Потоцького населенню Збараської волості з наказом не чинити опору ігуменові збараського монастиря у запровадженні унії та з погрозами непокірним жорстокими карами

Я, Йосиф Потоцький, бажаю здоров'я і всякого добра всім громадам моєї Збараської волості. Як міщан, так і мешканців передмість і сіл звіщаю, що, богу дякувати, вся руська країна прийняла унію, цебто злуку з святою католицькою римською церквою, про що отець ігумен уже казав вам; але ви (хоч і не всі, як мені доносять) слухати його не хочете: тому посилаю до вас оцей мій універсал і наказую, аби ви ні в чім не проти-

вилися і слухали цілком в справах церковних ігумена вашого збараського монастиря; кожного ж упертого і неслухняного отцю ігумену засуджую цим на заплату кари в 100 гривен і крім цього на тяжку кару. Свята, пости і обряди лишаться у вас по-давньому, і ніякої зміни ні в чому не буде (як дехто видумує). Ось чому і вдруге наказую вам не морочити сумнівом вашої совісті. На доказ чого й видаю цей мій універсал...

1700 р., серпня 25. *Йосиф Потоцький*,
староста галицький.

Опубл.: Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI—XVII вв. Львів, 1900, с. 121.

№ 46

1700 р.—Уривок із запису вірменського історика римо-католицького каноніка Я. Юзєфовича із Львова про опір, вчинений міщанами Львова греко-католицькому митрополитові Я. Шумлянському під час захоплення ним львівської братської церкви з метою нав'язання унії

Коли Шумлянський у товаристві численних знатних гостей прийшов до церкви, то переконався, що головні й бічні двері були замкнені. Запрошені гості мусили довго чекати, червоніючи з сорому і обурення, хто на ганку церкви, хто на візках. Єпископ, ображений таким грубим опором міщан, звернувся з проською до гетьмана Яблоновського, щоб він наказав солдатам виважити двері. Яблоновський радо згодився виконати цю пропозицію, і солдати за його наказом дісталися до церкви по дахах сусідніх будинків, вирубали двері сокирами, бо не могли знайти залізних колів і таким чином відкрили дорогу до церкви єпископові та його гостям. Після цього єпископ Шумлянський відправив службу божу у присутності народу і всіх запрошених гостей і забрав братську церкву в свої руки. Того самого дня він влаштував торжество і роздав нагороди своїм спільникам. І все ж він мусив часто вислуховувати терпеливо лайки не лише від черні, але й від багатьох духовних.

Опубл.: Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси XVI—XVII вв, с. 119, Пер. з лат.

1702 р., червня 23.— Скарга поміщика С. Паплінського з с. Кульчіївець Кам'янецькому гродському судові на селян, що виступили проти ігумена кам'янецького монастиря кармелітів босих та проти поміщика

В п'ятницю, напередодні найближчого свята Іоанна Баптиста, року божого 1702-го [23 червня].

[Скарга] від імені шляхетно уродженого Самуїла Паплінського, дідича частини маєтків у с. Кульчіївцях, і шляхетно уродженої Ядвіги Жешовської, його дружини, мала бути внесена до суду на працюючого Гордія, осадчого шляхетно уродженого Христофора Жешовського, [власника] другої частини цих самих маєтків, як проводиря і основного ініціатора нижчеописаних кривд, та на цілу громаду названих маєтків з приводу задуманої і вчиненої ними змови, що суперечить конституційним правилам і законам і за яку кожний суд в усіх маєтках наказує карати бунтівників кримінальними карами.

Одного разу, а саме в минулу середу, у відсутності шляхетно уродженого скаржника та його шляхетно уродженої дружини пан духовний отець ігумен кам'янецького монастиря ордену кармелітів босих прийшов з виданим і підписаним дозволом на дерево, придатне для будівництва і ремонту будинків. Дізнавшись від якоїсь непевної особи, що ігумен прибув не з чим іншим, як з наміром правити богослуження в грецько-руській церкві, яка зараз є в щасливій унії з західною церквою, і схвильована цією фальшивою вісткою, громада згаданих маєтків на чолі з своїм проводирем, замкнувши церкву, забрала до себе ключі, які ігумена зовсім не цікавили.

Зробивши між собою такого роду небезпечну змову і вчинивши свавілля, громада проголосила: «Якщо ксьондз чинитиме насильство в нашій церкві, то ми вб'ємо його» Але вищезгаданий ігумен, полагаючись своєю справою, спокійно повернувся до Кам'янця.

Нарешті, що там творилося, коли повернувся шляхетно уроджений скаржник? Серйозно дослідивши [справу, він] закликав до себе Гордія і, виклавши все начистоту, зробив йому закиди за негідні вчинки і безчесний вчинок, за який слід було б покарати. Останній, підтверджуючи свої вчинки, у присутності шляхетно

уродженого скаржника сказав: «Ми задумали вбити ксьондза, але також і ти довго не будеш над нами панувати».

Опубл.: Архив Юго-Западной России, ч 1, т. 4. Киев, 1871, с. 201—202. Пер. з лат.

№ 48

1717 р. — «Проект знищення Русі» — публіцистичний твір з переліком заходів, складених шляхтою з метою повного окатоличення українського і білоруського народів*

Якщо цілість і безпека держави базуються на взаємній любові громадян, а ця любов підтримується насамперед єдністю віри, то ми, поляки, бажаючи благоденства своїй державі, повинні, не шкодуючи сил, добиватись єдності віри всіх жителів.

Проте в руських краях, які належать до корони [Польської] та до Великого князівства Литовського, на нашу думку, цю єдність підриває різниця віросповідання простих людей. Тому стани королівства [Польського] й кожен поляк зокрема, який тільки прагне до врятування й безпеки вітчизни, повинні вважати своїм обов'язком зневажання, переслідування і пригноблення ворожого римському грецького віросповідання і винищення всіма засобами тих, хто дотримується цього віросповідання.

Маючи в своїх жилах кров предків поляків, від усього серця бажаючи ошасливлення вітчизни, щораз більшого поширення римо-католицької релігії та викорінення забобонних чи будь-яких грецьких віросповідань і запровадження замість них святої віри римського костюлу, подаю усім відданим синам віри і вітчизни способи здійснення цього, які вважаю за найбільш успішні й необхідні:

1. Насамперед для здійснення такої спасенної й бажаної справи нам потрібно дбати, щоб з Московією підтримувати до деякої міри приязні відносини та обирати королями на трон Польщі монархів, дружелюбних до цієї могутньої держави. Звичайно більше спостерігають

* Час написання документа встановлено за змістом. Автор не відомий.

за діями ворога, тож і Москва, будучи з нами у дружніх стосунках, не стежитиме за нашими заходами — і справи [наші] підуть своїм порядком в ім'я нашого зміцнення і значного послаблення Москви та усїєї Русї.

2. Шляхта руського обряду й уніати, а тим більше схизматики не повинні допускатися на жодні посади в своєму рідному краю, зокрема на такі посади, на яких вони могли б здобути собі друзів, придбати майно і заслужити деяку пошану та для всіх русинів честь. Цю заборону щодо уніатів і схизматиків треба заново ухвалити на сеймах і гарантувати, як раніше, конституцією. Кожен поляк повинен у компаніях цуратися русина, не заводити з ним дружби, хіба тільки з метою використання та обману його. В розмовах у присутності русина слід бути обережним і т. п. Можу буквально запевнити: будь-хто радше захоче змінити віросповідання й відректися від того, що він русин, ніж терпіти на протязі всього життя стільки журби й горя, що краще вмерти.

3. Заможніші громадяни не повинні брати русинів на жодну службу, на якій вони могли б набувати освіту, окрім випадків, коли є надія, що ці русини зречуться своїх віросповідань, зрозумівши, що, залишаючись вперто при своєму, докотяться до великої вбогості і найгіршої зневаги. Таким чином, русини гинутьимуть у злиднях або заради підвищення по службі будуть вимушені змінити своє віросповідання.

4. У містах і містечках на Русї є ще значна частина заможних русинів. Їх треба довести до злиднів і позбавити можливості рятувати один одного грішми і допомагати розумною порадою. А цього можна домогтися таким чином. Якщо міста є поміщицькими маєтками, то, поселивши тут євреїв і віддавши їм до рук ринок, поміщик занапастить русинів. Євреї завдяки властивій їм хитрості заберуть собі всі прибутки і, розоривши русинів у місті, виселять їх у передмістя на панщину.

У невеликих містах, які є королівським земельним володінням, пани добродії старости повинні залучати й примушувати мешканців під різними приводами до відбування панщини. Потрібно звільнити русинів у місті від керівних і усяких начальницьких посад, що дають будь-яку вигоду й прибуток, а висувати на ці посади й підтримувати на них римо-католиків. Треба також пильно слідкувати за тим, щоб усі декрети, видані на основі магдебурзького права, та інші листи випускалися польською мовою, а не руською. Таким чином, русини

залишаться у вбогості і неуцтві і не будуть мати в міс-
тах ніякого впливу, ані поваги.

5. Справою, яку в цій рятувальній діяльності най-
важче розв'язати, [питання про] владик і попів, перших
з яких треба заслїпити [почестями], щоб не бачили то-
го, що їм не треба бачити, а других так обтяжити, щоб
не змогли, навіть якби й хотіли, щось вчинити, ні вгору
піднятися, ні придумати що-небудь.

Як і що треба зробити з владиками й попами, я ви-
кладу в цьому й наступному пунктах.

Крім того, що відповідно до конституційного засте-
реження владики мають бути шляхетського походжен-
ня, вони повинні призначатись тільки тоді, коли спорід-
нені з сім'ями римського віросповідання, яким допома-
гали б на протязі свого життя. І таким чином вони не
можуть зібрати великих маєтків, і після смерті їх май-
но залишиться у спадщину не русинам, а полякам. Ми і
наші спадкоємці ніколи не повинні також допускати,
щоб руські єпископи займали місця в сенаті,— щоб не
здобували вони авторитету для свого обряду, не клопо-
тали про підвищення на службі русинів, не були у дру-
жбі з знатними і популярними у вітчизні людьми і, най-
важливіше, щоб і гадки не мали про цю діяльність, яка
відносно них і всієї Русі буде витончено проектуватись
і здійснюватись.

6. Їх милості ксьондзи, латинські єпископи, ополчив-
шись разом та, як кажуть, взявшись за руки, повинні
поволі, але наполегливо домагатися в Римі, щоб [уніат-
ським] владикам присвоювали тільки звання суфраган-
ів. Залишаючись на становищі допоміжних практикан-
тів під керівництвом єпископів, владики й попи перебу-
ватимуть під наглядом визначених для цього прелатів
і будуть компрометуватись у непристойностях та лови-
тись у своїх забобонах. Таким чином, владики не мати-
муть змоги протистояти проти всього цього, а чернь,
потроху привчена, дедалі легше піде під римське керів-
ництво.

7. Попи в наш час, по суті, найбільші невігласи і
безпросвітні неуки. Якщо [вони] такими залишаться
назавжди, то це не тільки не буде перешкоджати, а як-
раз допоможе здійсненню згаданого плану. Адже ж, бу-
дучи недосконалыми й необізнаними з справами, не зна-
тимуть і не зможуть вивчати ні історії своїх обрядів, ні
ким і коли вони прийняті, ні причин, з яких вони запро-
ваджені грецькою церквою, а також не зможуть навча-

ти людей традицій грецьких святих отців, ясно й обгрунтовано доводити їх правовірність і беззаборонність та, врешті, не зможуть чинити опір їх скасуванню.

Міркую так, що нам вкрай потрібно тримати попів у непроглядній темряві, а для цього найбільш дійовим засобом є вбогість, в якій перебували ці злидарі раніше та з якої ніколи не вийдуть, якщо ми будемо ставитися до них у такий спосіб. Отже, насамперед потрібно, щоб колатори-поміщики не жертвували для церкви ніяких фондів, не споруджували для неї будівель, щоб кожен, хто висвячується на попа, мусив собі купити ґрунт, яким користувався його попередник, для годування самого себе і рідні, причому, як мене навчали теологи, той, хто продає цей ґрунт, має обвинувачуватися в симонії. По-друге, якщо де-небудь є колишні церковні землі, то поміщик з успадкованим правом фундатора парафіяльного маєтку може без вагання під час його передачі брати гроші від того, хто висвячується на парафію, але формально не за цей презент, щоб не трапилось так, наче продаються і речі, пожертвовані богу. Отже, новий піп залишиться у нестатках і не матиме за що купити собі забобонних і схизматицьких книжок. У такому презенті не слід ані визначати переліку земель, бо були б усі зараховані як пожертвування поміщика на утримання парафіяльної церкви, ані перераховувати всіх вольностей, якими користуються наші ксьондзи, а досить оформити її так, як це мені траплялось читати в одній копії: «Такий-то презентує такому-то, звільняючи його від усіх двірських повинностей і шляхової повинності, і т. д.», як це розумно робили гідні безсмертної хвали наші предки. Тому вони використовували попа якщо не більше, то майже так само або дещо менше, як селянина.

Адже ж попові заборонялося брати горілку десь, крім як у єврея-орендатора. Якщо єврей затримував на дорозі попа і знаходив у нього [горілку], привезену з будь-якого іншого місця, то зараз же забирив за це з попівського хліва пару волів. Попові заборонялося також молоти [зерно на іншому], крім визначеного, млині. Якщо піп порушував це правило, то єврей, насильно відкривши амбар або комору, забирив борошно і всі продукти.

Цими та подібними засобами наші предки примусили багатьох схизматиків до єдності з костьолами. Застосовуючи такі самі засоби, ми, дасть бог, і решту поро-

бимо уніатами, а пізніше всіх уніатів переробимо на римо-католиків. Допоможе нашій справі і те, що ми не дозволимо попам обдирати наших підданих і брати від них пожертвування. Зокрема, коли хтось помре, то економі й адміністратори маєтків повинні будуть закликати до себе спадкоємців і визначати, скільки мають заплатити за похорон. А якщо піп не буде задоволений визначеною сумою грошей і не захоче поховати, то хай громада занесе труп до його резиденції.

Так само двір повинен визначати розмір плати попові і за інші релігійні послуги. Якщо це здійснюватиметься, то ми перешкодимо попам брати від селян коней, волів, корів і право на передане або примусово взяте рухоме майно. Перешкодивши їх великим поборам, здирствам як за церковні, так і за релігійні послуги залишимо їх тим самим у таких злиднях, що вони не зможуть придбати не тільки пишний, але й скромний одяг. А що вже говорити про придбання потрібних книжок, і яка тим більше може бути мова про те, щоб змогли дати своїм дітям добру освіту, адже ж ці побори і праця рук — усі їх прибутки й фонди, усі залишені їм для життя засоби.

На сеймах ми всі разом повинні старатися подати нашим єпископам цей проект, щоб синодально постановили, що повинні виплачувати їм попи від різних церковних послуг. Таким чином, ми зобов'яжемо й єпископів, щоб повідомили своїх протопопів, тобто намісників, про те, якою сумою грошей за що повинен задовольнятися піп. Діючи такими методами, триматимемо попів у корисних для нас і нестерпних для русинів злиднях, здобудемо прихильність селян та викличемо їх ненависть до попів.

8. Членів попівських сімей треба у всіх випадках притягати до відповідальності перед двірським начальством і за найменшу провину або опір суворо карати з метою більшого їх приниження.

Потрібно оголосити, що сини кожного попа або попростому так звані поповичі, за винятком одного, що має зайняти місце батька, не звільняються від панщини та не можуть оселятися у вільних містах, а також переселятися з одного місця на інше. Якщо б поповичі не вірили цим необгрунтованим переказам, потрібно буде ухвалити конституції * під приводом начебто залучення

* Тут — положення, інструкції.

їх до навчання, наприклад, такого змісту: поповичі, які не будуть прекрасними учнями, хай залишаться вічними підданими своїх панів, але їм надається право вільного вступу до наших публічних шкіл, в яких, однак, всі шляхетські діти, приховано проінструктовані своїми батьками, повинні цих поповичів дразнити й переслідувати, причому, як сам знаю з досвіду, розумні вчителі не тільки прикидатимуться, начебто нічого не помічають, а ще й самі будуть допомагати в цьому переслідуванні.

Хай же ніхто не думає, що було б краще взагалі заборонити приймати поповичів до школи, тому що, поперше, шляхетські діти, прогрішившись і допустивши різні порушення, як звичайно буває в буйній молодості, зможуть свої помилки й порушення звалити на русинів; по-друге, русини, відповідно освічені нашими ксьондзами, будуть охоче ще раз роз'яснювати руському населенню про те, що римські релігійні таїнства так само дійсні, як русинські, що обряди одні іншим не суперечать, що римська й грецька віра одна і та сама.

Все це допоможе опанувати зчасом вперті уми русинів.

9. Якщо б русини за якимось велінням долі домоглися відповідної досконалості, на що, однак, не сподіваюсь, то слід повестися з ними так: умовляти тих, які хочуть бути в духовному сані, жити неодруженими, і їм, порівняно з іншими, віддавати більшу пошану і вольності, збільшувати їхні прибутки і т. д. І коли усі, які мають намір стати священиками, погодяться на нежонатне життя, тоді повністю досягнемо задуманого. Адже священнослужителів не вистачить для того, щоб зайняти місця неодружених попів, які повмирають. Поповичів не буде, селянським синам заборонимо вчитися, руської шляхти мало, до того ж вона — простолюд. Тому дійде до того, що русинам будемо призначати сільських парафіяльних священиків з нашого обряду, а більшого нам і не треба.

10. Найбільш уперті русини з простонароддя та інші вперто підтримують тих, що вміють читати своє письмо. Слід усунути причини упертості. З цим ми, поляки, легко собі дамо раду, як тільки заборонимо селянським синам вчитися у прицерковних школах. З цього будемо мати не тільки вищезгадану користь, але й обережемо себе від прикростей, які часто мусимо зазнавати від підданих. Адже ж навчений у простій селянській школі хлоп втікає на декілька десятків миль з підданства та

шукає волі, на що найбільш скаржаться воеводства земель руських — Волинське, Подільське й Брацлавське. Потрібно отож в інструкції для економів і адміністраторів внести рекомендації, яких би вони суворо дотримувались, зокрема, щоб привчали селянських дітей не до книжок, а до плуга, сохи й до ціпа.

11. З метою швидшого осудження, а з часом винищення русинів потрібно буде обов'язково записувати в окремий реєстр усі непристойності цього обряду, зокрема образливі слова й поведінку щодо римо-католиків, часті скандали попів, що їх не важко підшукати серед такої великої кількості священників. Адже ж, коли цей проект здійснюватиметься, треба, щоб світ знав правдиві причини дій поляків. Якби, однак, не вистачало справжніх закидів, які принижували б русинів (що неможливе серед найкращого і найрозумнішого народу), то для успішного здійснення наших задумів слід розповіджувати «гарно» складені на них вигадки. А ще більш ефективно було б розкидати таємні руські листи, написані залежно від обставин або самими попами, або й владиками і спрямовані проти імені польського та католицької віри. Таким чином, виникли б документи, які стали б сильним заохоченням як для стану духовного, так і світського, як для сенаторів, так і для шляхти до згортання грецької релігії.

12. Після здійснення усіх цих приготувань не слід діяти раптово й одночасно у всіх місцях. Потрібно почати в закутках, у краях, де більше католиків, ніж русинів, та й не без причини, а закидаючи попам, наприклад, погану поведінку, що згіршує звичаї, невміння або неакуратність у навчанні символів віри, недбалість у завідуванні й користуванні релігійними таїнствами та інші подібні нісенітніці.

Так поволі, обачливо й розумно, подекуди заохочення і порадою, подекуди залякуванням перетворимо русинів на римо-католиків. І завдяки ласці божій весь руський край за прагненням усіх завітне вже як край римського обряду.

13. Оскільки люд український, подільський і волинський, щоб залишитись у своїй вірі, готовий підняти повстання, то якщо не можна буде легко йому запобігти або через малу кількість польського війська приборкати бунтівників, Річ Посполита повинна не пошкодувати цієї втрати і віддати усіх таких фанатичних прихильників своєї віри татарам на поталу, які їх швидко виловлять

як своїх бранців. А тоді спустілий край заселимо людьми польськими й мазовецькими.

Не слід навіть припускати думки, що Москва заступиться за русинів, оскільки вони вже уніати: адже відомо, що Москва більше ненавидить уніатів, ніж нас, і рада була б їх за відступництво від схизми бачити в найбільшому нещасті. Але хоча б Москва і була прихильною до уніатів, то ми примусимо її стати у відношенні до них такою, як ми захочемо.

Отже, поводячись з русинами таким чином, осягнемо ту безсумнівну користь, що народ королівства Польського буде жити в єдності і любові і Польща — достойніша, сильніша — страшнішою стане для сторонніх, а римо-католицька релігія більш як на сто миль вшир і вздовж завітне, словом, всі станемо сильними, забезпеченими та врятованими.

Наприкінці слід взяти до уваги й ту аксіому, що залишена в своєму обряді Русь, на випадок відокремлення від московської схизми або приєднання цієї схизми до унії, стала б загрозою упадку Польщі. Отже, коли перетворимо її на римо-католицьку, то насамперед відберемо в москалів надію на її приєднання та згодом, тісно об'єднавши з нами, зробимо з неї ворожу і непереможну для Москви країну.

Ф. 129, оп. 3, спр. 236, арк. 4—9. Рукопис, копія. Пер. з лат.

№ 49

1734 р., травня 29.— Скарга монахів домініканців солобківецького монастиря Кам'янець-Подільському гродському судові на козаків за їх напад на монастир

У найближчу суботу після неділі кантате *, р [оку] б [ожого] 1734-го [29 травня].

Подається тут на розгляд скарга, яку внесли побожні і вельмишановні отці во Христі солобківського монастиря ордену проповідників св. Домініка: брати Квірин Куровський, вікарій, і Франціск Дроздовський, від свого імені та імені побожного отця цього самого монастиря, який з приводу тяжкого поранення лежить у ліжку. [Вони] і розповіли про публічне нещастя: козаки — вороги батьківщини — напали на костьол цих же, протестуючих у маєтку Солобківцях.

* Назва неділі за формою богослуження.

У маєтку, костьолі і монастирі цих протестуючих під час частих нападів, зокрема в минулу неділю і понеділок, [козаки] доторкнулися блюзнірськими руками до дарохранильниці з найсвятішою тайною євхаристії, покладеної в кивоті, і захопили її, а також чашу, дискос та інше церковне начиння з різного матеріалу і різної форми. [Вони] понижили і поламали святі ікони, виврававши труби, зовсім зруйнували органи, дуже побили і поранили побожних Франціска Дроздовського, який сьогодні протестує, Петра П'єтшиковського, пограбували та захопили книги і все начиння, яке буде подане в детальному реєстрі, та [винні в] інших негідних злочинах.

[Підписали:] Брат *Квірин Куровський*,
солобківський вікарій, власноручно;
брат *Франціск Дроздовський*.

Опубл.: Архив Юго-Западной России, ч. 3, т. 3. Киев, 1876, с. 63. Пер. з лат.

№ 50

1758 р.— З повідомлення сатанівського декана кам'янець-подільської єпархії про насильства з боку католицького ксьондза Штандорфа

О[тець] Семен, грушатицький парох, зізнався під присягою, що в великий піст 1758 р. латинський ксьондз на прізвище Штандорф, туманівський парох, приїхавши до с. Гречани, зайшов до корчми і там порозганяв своїх поляків, а одного українця наказав зв'язати і тримав його три дні, намовляючи, щоб перейшов на польський обряд. Коли [той] не погоджувався, по-звірячому бив його. Цей селянин ледве утік. Коли його ще в'язали в корчмі, всі поляки кричали: «Так треба українцям робити, бо це собача віра».

Бібліотека Нац. ін-ту ім. Оссолінських у Вроцлаві, відділ рукописів, спр. 7212, арк. 43. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 51

1763 р.— З повідомлень греко-католицьких деканатів львівської єпархії духовним властям про примусове окатоличення і ополячення українського населення

Пуків. Українців — 453, поляків 15. У цій місцевості Сенько Сендук, з народження свого українець, з дитя-

чих літ тримався українського обряду і тільки після того, як став дорослим і пастухом панського стада (двадцять років тому), змінив свій обряд на польський [...]*

При жовківському панському дворі є хлопець-слуга, син кухаря, батьки були українцями. Поки тримався українського обряду, він називався Юрієм, а вже [минуло] три роки, як з панського наказу став триматись латинського обряду і був названий Войцехом [...]

Степан Яковів з Підгірців, служачи на фільварку роздільського монастиря ксьондзів кармелітів, під панським тиском покинув у 1757 р. свій український обряд і тримається латинського. Андрій Басій в Острові, взятий до панського двору, за намовою людей з панського двору став з українця поляком. Ілько Пекара в Черниці з панського наказу став з українця поляком.

ЛДНБ. Збірка О. Чоловського, спр. 525, с. 2, 11. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 52

1768 р., грудня 22.— Із скарги уніатських священиків київської архієпархії Київському гродському судові в зв'язку з боротьбою українського населення проти польської шляхти і католицького духівництва

Витяг з гродських книг Київського воеводства 1768 р., грудня місяця, 22-го дня.

У гродський суд у місто його королівської милості Житомир до мене, Йосифа Полянського, в цей час гродського намісника усього Київського воеводства, і до цих гродських київських книг, з'явився його милість преподобний ксьондз Ян Рох Костюшко, радомиський декан, парафіяльний священик чоповецької церкви уніатського греко-латинського обряду. Від себе і перелічених нижче по іменах і прізвищах преподобних, всечесних у бозі їх милостей ксьондзів деканів, парафіяльних священиків, настоятелів, вікаріїв, і всього духівництва митрополіччої київської архієпархії, яка охоплює Київське і Брацлавське воеводства, він подав до цих актів ось таку заяву-скаргу, засвідчену власноручними підписами згаданих духовних осіб:

«Ми, нижчепідписані декани, парафіяльні священики, настоятелі, вікарії греко-латинського обряду київської

* Тут і далі випущено аналогічні повідомлення з інших сіл та деканатів львівської єпархії.

митрополичої архієпархії королівства Польського, яка охоплює Київське і Брацлавське воеводства, перелякани фанатичним гайдамацтвом і підбуреним хлопством, жахливими вбивствами і вчиненою ними насильницькою смертю наших собратів. Ми вигнані з домів і від своєї власності, розпорошені, розігнані по різних місцях і чужих домах, ямах, льохах, темних лісах, багнах і бологах. До цього часу [ми змушені] переховуватися в російському, татарському і волоському краях. Тільки недавно, після придушення гайдамацької пожежі військами найяснішої її милості імператриці [Катерини II] і пана нашого милостивого [польського короля Яна Собеського], ми, маючи гарантовану безпеку, повернулись до своїх домів. Інші, в зв'язку з пожежею, яка ще не погашена, перебувають у чужих кутках на Волині і просять хліба.

Тепер, зібравшись разом для гарантування недоторканості свого життя і здоров'я, спільно ідучи за голосом свого сумління від імені собратів наших — деканів, парафіяльних священників, настоятелів, вікаріїв і всього духовництва, — одні з якого через віддаленість, другі — через хвороби, треті — внаслідок великої скрути не можуть прийти до цих актів, заявляємо перш за все перед богом — найвищим суддею, у трійці святій єдиним, який бачить тайни людських сердець, а далі перед цими актами до публічного відома цілому світові якнайбільш урочисто та за власною ініціативою скаржимося, що в польському краю, що зветься Україною, мала місце відкрита жорстока практика, коли шляхетський стан цього 1768 р. потерпів від малорозумного, підбуреного і збунтованого до безбожної зухвалості незліченного хлопства і гайдамаків, огидно від тиранів втративши всяке рухоме майно і, насамперед, наймиліше кожному життя.

Ксьондзи, наші собрати — священники латино-грецького обряду, внаслідок жахливого насильства загинули мученицькою смертю, як, наприклад, преподобний ксьондз [Хома] Піскуновський, косянський парафіяльний священник канівського деканату, який прибув до м. Канева для виконання таїнства святого хрещення. Спочатку нацьковані гайдамаки немилосердно побили його палицями, а пізніше вивели за місто, де [його] застрелив вожак гайдамаків Семен Неживий.

Преподобний ксьондз Афанасій, яблонівський парафіяльний священник канівського деканату, заховався під

мостом від зростаючої гайдамацької злості. Звідтіля його виволокли, побили, а пізніше повісили біля єврейської комори. Преподобного ксьондза Яна Полушина, валявського парафіяльного священика церкви вознесенія найсвятішої діви Марії смілянського деканату, який втік від цієї розправи, селяни спіймали у м. Мошнах, зв'язали і доставили до гайдамаків, які тоді перебували у м. Каневі. Внаслідок пострілів останній віддав дух у божі руки» [...] *

Опубл.: Akta grodzkie i ziemskie, t. 1. Lwów, 1868, c. 163—169. Пер. з пол.

№ 53

*1769 р.** — Заява греко-католицьких єпископів римському папі про свою вірність шляхетській Польщі і католицькій церкві*

Ми, нажчепідписані, з великим сумом довідалися про поширення в багатьох місцевостях обурливих чуток, які принижують гідність священницького стану і нашого духівництва, начебто наше духівництво намовляє і заохочує своїх парафіян, простий народ до бунтів проти своїх панів і до вбивств не тільки невинних євреїв, але навіть і правовірних католиків латинського обряду. А більшість [священиків] нібито використовує для безбожних намовлянь тайну сповідь і тим, що не піддаються цим намовлянням, ніби не дає відпущення гріхів. До нас також доходять чулки, наче духівництво, виконуючи наш наказ, подає приклад у цих безсовісних діях. Відразу ж, як тільки ми почули ці безбожні та безсовісні вісті, найурочистіше протестуємо проти них перед богом, який знає таємниці наших сердець, протестуємо перед святою апостольською столицею, якій завжди вірно служили, протестуємо перед всією найяснішою Річчю Посполитою, вірними синами якої ми є. Ми не були і не будемо з божою допомогою відступниками від правдивої католицької віри. Ми визнавали і визнаємо таємницю святої кари від спасителя нашого господа Ісуса Христа, встановлену для того, щоб відпускати гріхи, а не накликати справедливої кари божої.

Усьому польському народові відомі наші наполегли-

* Далі випущено перелік католицьких священиків, що зазнали нападу гайдамаків.

** Дата встановлена за змістом документа.

ві старання, якими ми тримаємо наше духівництво в суворості. Відомо також, що проступки, які інколи трапляються, оскаржені і викриті нами самими чи підвладними нам урядами, суворо караємо згідно з вимогами святих канонів. Ні для кого не залишається таємницею, як багато разів публічними універсалами ми застерігали наше духівництво, щоб найточніше виконувало свої обов'язки, вело себе з скромністю, гідною свого стану, і у відправленні святих таємниць було пильне й особливо побожне.

Оскільки в минулому році на Україні розпочалися селянські бунти і проливалася невинна кров навіть духівництва нашої юрисдикції, були видані до цього ж духівництва універсали, які дозволялося читати кожному. І ніхто в них не прочитає [чогось іншого], як тільки доручення парохам заохочувати і закликати парафіян до належного послуху своїм панам, які від бога мають силу і владу над ними, та негайно відсилати до деканів, а [від них] — до наших офіціалів блукаючих духовних осіб, які підозріваються в підривній діяльності і не мають від нас ніяких посвідчень. Отже, гадаємо, зведений на нас, єпископів, і наше духівництво наклеп має єдину мету — скомпрометувати нас перед усім польським народом і викликати до нас велику ненависть. Але оскільки ми певні в невинності нашої совісті, то урочисто протестуємо проти всіх наклепів як неправдивих, несправедливих і [як таких], що ніколи [не можуть бути] нам доведені.

Підписали [єпископи] в Луцьку, Бресті і Перемишлі.

Ф. 201, оп. 1, спр. 103, арк. 8—9. Рукопис, копія. Пер. з лат.

№ 54

1772 р., лютого 20.— Із скарги греко-католицького священика С. Блонського з Ростовиці Житомирському гродському судові на селян с. Барашів за напад на церкву і висміювання релігійних обрядів

Року 1772-го, місяця лютого, 20-го дня.

У гродський суд, у Житомирський замок його королівської милості, до мене, Степана Розтавського, присяжного гродського сусцента житомирського бургграфства, і до гродських житомирських книг прибув преподобний у бозі його милість священик Степан Блонський, колиш-

ній барашівський, а зараз ростовецький священник. Він був дуже ображений і покривджений нижчезгаданими винуватцями порушення недоторканості його власності, що була придбана з волі найвищого правителя кривавим потом і старанням. Він свідчить, скаржиться і протестує, щоб у майбутньому запобігти повторенню такої кривди і під загрозою закону, який передбачає суворе [покарання], припинити насильства [...] *

Розлютовані селяни під час свята воскресіння Христа дозволили собі побити паламаря, викинули [його] з церкви і забрали церковний ключ. Вони кричали на цвинтарі, проклинали скаржника з жінкою і дітьми, обзиваючи їх лайливими словами. Вони чинили різні непомірні утиски — і скаржник, щоб зберегти своє життя, таємно, крадучись, був змушений втекти з церкви через інші двері до плебанії.

Зухвале хлопство цим не задовольнилося. Ще раз зібравшись на цвинтарі, сини заядлих хлопів, а саме: Степан Шафаренко, Омелько Савченюків, Олекса Шафарчук, Василь Кравець з дрючками, готові вбити позивача, весь день дзвонили, щоб виманити скаржника. Вони сподівалися, що він вийде до них, розгніваний дзвонінням. На другий день, коли я йшов до двору, мені заступили дорогу і викрикували такі слова: «Маеш щастя, що вчора до нас не виходив, бо загинув би, як собака! Одначе ти не втечеш від наших рук!»

Боячись таких погроз хлопа Івана Коваля, його лайливих слів і того, що він жив і живе у розпусті і внаслідок своєї завзятості не одного поранив на смерть, та боячись, щоб чогось не зробив і скаржникові, підписаний звернувся до високої консисторії і відмовився від посади. Зухвале хлопство, радіючи з цього, зразу ж, на другий день великодних свят, зібралось у корчмі, привело музикантів і, хоча це заборонено канонічним правом, пило, танцювало, галасувало з таким запалом, що в плебанії не було спокою ні вдень, ні вночі. Це тривало протягом повних трьох днів і ночей.

Під час такого скрутного становища і утиску Василь Кравець, працівник барашівської громади, в корчмі публічно, перед всіма присутніми, став на стіл, показував церковний ключ, що дала йому громада для користування, і які тільки духовні науки відправлялися до цього у церкві під час храмового свята, [викладав], говорячи

* Випущено частину скарги з переліком відповідачів.

такі слова: «Слухайте тепер мене, я ваш піп, я вам буду читати проповідь!» [Говорив] все, що йому потрапило на язик, додаючи до слів, яких навчився під час духовних занять, свою непристойну ганебність, яку не годиться описати, ехидствуючи богохульничав. Слухаючи цю його недоречну балаканину, барашівська громада тішилася [...] *

Опубл.: Архив Юго-Западной России, ч. 1. т. 4. Киев, 1871, с. 614—616. Пер. з пол.

№ 55

1776 р.—З меморіалу, поданого представником львівського греко-католицького єпископа Л. Шептицького чесько-галицькій придворній раді у Відні, про відхід українського населення Галичини від уніатської церкви

[...] ** Перш за все світське духовництво треба заохочувати до навчання, бо заразлива схизма з допомогою зброї і переслідувань розповсюджується по всій широкій Україні і має такі успіхи, що в майбутньому загрожуватиме й Галичині, заселеній майже виключно українцями. Хоч Україна***, Поділля і Галичина належать різним монархам, проте — це одна нація, споріднена однаковістю мови, звичаїв, обрядів. Тому слід боятись відходу від унії темного народу, якщо духовництво залишиться неуками. Що стосується львівсько-галицької єпархії, то їй загрожує найбільша небезпека. До неї дотикаються схизматицькі Молдавія, Волощина і Поділля та інші провінції, які межують з Україною****. По її території часто бродять волоські і молдавські монахи грецького обряду. На її землях живуть схизматицькі монахи в Скитській пустелі*****. Сюди в першу чергу доходять до вух темного народу чутки про успіхи українських псевдоапостолів [...]*****.

Україна нам показує сумні результати неучтва: протягом шести років (з 1768 до 1774) 2200 парафій, деякі

* Випущено частину скарги про матеріальну шкоду, заподіяну селянами греко-католицькій церкві та священникові.

** Випущено початок меморіалу, в якому говориться про необхідність створення львівсько-галицької греко-католицької капітули.

*** Мається на увазі Наддніпрянська Україна.

**** Йдеться про монастир Скит Манявський у с. Маняві.

***** Далі мова йде про потребу заохотити греко-католицьке духовництво до підвищення своїх знань.

з них разом з своїми пастирями-простаками, частково через хитрість схизматиків, а частково з допомогою іноземних військ, покинули католицьку церкву. Це найкраще знає шановний пан нунцій Гарампі. Якщо він разом з цісарсько-королівським міністром Ревиським не вживе відповідних заходів, буде втрачена вся Україна [...]*

Ф. 408, оп. 1, спр. 388, арк. 105. Машинопис, копія. Пер. з лат.

№ 56

1788 р., червня 14.— Скарга селянина с. Небилева Калуського повіту А. Винника греко-католицькому деканові Березницькому на священника за кривду і насильства

14 червня 1788 [р.]

Всечесніший у бозі
отче декані добродію!

Я, нижчепідписаний, найпокірніше благаю милості найдостойнішого пана добродія вжити заходів щодо всечесного отця пароха небилівського, який скривдив і зганьбив мене, про що пишу нижче.

По-перше, вмерла убога жінка, у якої не було коштів на похорон. Він ні за що не хотів її поховати. Тому я мусив з обов'язку ближнього дати за її похорон 5 золотих священникові Ясінському, щоб грішне тіло не лежало далі. Коли я зайшов у своїх справах до корчми, то застав там п'яного попа, який зразу почав мене обзивати брудними словами, вимагаючи ще два золоті за вищезгаданий похорон. Я йому відповів: «Всечесний отче, йди до свого дому, не ганьби чесних людей у місцях, не гідних попівського сану». Тоді всечесний піп, схопивши палицю, вдарив мене кілька разів по голові і вигнав за двері. Щоб довести це, я зірвав з лоба шапку і прийшов до вельмишановного пана добродія. Оскільки не застав його вдома, знову повернувся до корчми. Туди також прийшов і священник і зробив те саме —

* Випущено частину меморіалу про заслуги греко-католицького духівництва в побудові львівського кафедрального собору.

знову вдарив мене кілька разів палицею по голові. Нарешті я побачив, що це не жарт, і почав захищатися, коли [піп] потягнув мене за волосся. Хотів всечасного попа вивести надвір, але його товариш по горілці, що був з ним, схопив мене попід боки, а всечасний священник бив мене скільки хотів, аж зломив палицю, яку я тут показую. Все це через злість на мене, що я скаржився на нього [його] зверхнику, вельмишановному пану добродію за те, що він п'яним відправляв службу божу. Отож і віддячив мені палицею. Про ці його вчинки свідчить стороння людина.

Залишаємось найнижчим підніжком вельмишановного пана добродія.

*Андрій Винник, свідок Іван Мельник,
парафіяни небилівські.*

Ф. 201, оп. 1, спр. 166, арк. 66. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 57

1804 р., травня 26.—Розпорядження перемиської греко-католицької митрополичої консисторії духовництву з вимогою виявляти і видавати державним властям солдатів, які проводять антифеодальну агітацію серед населення

Керуючись директивою імператорської канцелярії від 17 квітня ц. р., найвища крайова влада [розпорядженням] № 19 056 від 11 травня ц. р. зобов'язує парафіяльних священників докладно, пильно і постійно стежити за розвагами, товаришуванням відпускних солдатів, які перебувають на території їх парафій і, зокрема, за їх зв'язками з простолюдям.

Якби виявилось, що вони поширюють серед кріпаків революційні настрої, підбурюють їх до непокори місцевим властям, бунтують підданих проти [поміщицьких] дворів, намовляючи їх не виконувати своїх обов'язків і повинностей та, нарешті, своїми вибриками псують населення, то про них потрібно негайно доносити циркулярним урядам.

Це крайове розпорядження подається до відома преподобних отців деканів, щоб найшвидше оголосити його

підлеглим парафіяльним священикам та зобов'язати їх суворо виконувати викладені в ньому накази.

Дано в Перемишлі дня 26 травня 1804 р.

Службовець *Юліян Шпонрінг. Вітошинський.*

Опубл.: Збірник іст.—філос. секції Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 5. Львів, 1902, с. 127. Пер. з пол.

№ 58

1805 р., червня 11.— Розпорядження Галицького намісництва греко-католицькому духовництву про необхідність залякувати населення смертною карою за участь в антифеодальній боротьбі

Нам доносять, що більшість тутешніх крайових підданих помилково думає, ніби ні в королівських, ні у цісарсько-королівських спадкових краях* за будь-який злочин не загрожує смертна кара.

Тому згідно з розпорядженням [крайової] президії [Галичини] № 2791 від 5 червня 1805 р. доручаємо негайно наказати підлеглому духовництву, щоб у найближчі наступні чотири неділі з амвону обнародували рідною мовою окремі місця з «Кодексу про повстання і бунт», а саме: розділи 8 та 21 «Про підпал», а також з другої частини цього самого кодексу розділ 16 «Про негайні суди» (дивись додатки до цього)**.

Проте у м. Львові не слід оголошувати, оскільки це стосується тільки провінції.

Про виконання цього доручення потрібно доповісти урядові.

Дано у Львові 11 червня 1805 р.

*Генперт.
Цісарсько-королівський циркулярний
протоколіст Романовський.*

Ф. 201, оп. 1, спр. 312, арк. 47. Рукспис, копія. Пер. з пол.

* Маються на увазі всі краї Австрійської імперії.

** В архівних матеріалах додатків не виявлено.

1838 р., грудня 24.— Заява греко-католицького священника М. Громницького з с. Завидович Городоцького повіту про вірність австрійській цісарській династії і про вороже ставлення до визвольної боротьби трудящих

З а я в а,

силою якої підписаний заявляє і щиро під присягою повідомляє, що ніхто з священників греко-католицького обряду городоцького деканату львівської архієпархії до цього часу не мав ніякого зв'язку з жодними забороненими заколотницькими товариствами, їх писаннями, книжками та іншими повідомленнями, які є на території цісарсько-королівських володінь. Всякого роду послухності, вірності, любов'ю до августішої величності і його влади і відданістю всій австрійській династії вони [священники] показують себе вірними слугами. Одночасно я особисто визнаю і свідомо заявляю, що не дозволю ні під яким приводом втягнути себе або вписати до якогонебудь з цих товариств, пам'ятаючи про добродійства. Сприяючи найдостойнішій австрійській династії, з усією пошаною я буду старатися завжди залишатися у всьому найвірнішим їй.

Завидовичі, дня 24 грудня 1838 р.

Декан городоцький, адміністратор
і парох завидовецький грецької * релігії
Матвій Громницький

Ф. 201, оп. 1а, спр. 175, арк. 77. Рукопис, ориг. Пер. з лат.

№ 60

1842 р., лютого 13.— З листа державного урядника С. Павойського з Коломиї львівському греко-католицькому митрополитові М. Левицькому з скаргою на аморальну поведінку духівництва Коломийського округу

В а ш а е к с ц е л е н ц і є!

Майже три роки я працюю державним урядником у Коломийському окрузі, кільканадцять разів об'їздив усі села цього округу й переконався, що священники греко-

* Йдеться про греко-католицьку релігію.

католицького обряду не відповідають своєму покликанню в такій мірі, щоб їх можна було назвати справжніми слугами господа Христа. В зв'язку з їх вчинками ви, ваша ексцеленціє, як найстарший їх первосвященик, муsite багато журитись і тим самим підривати і вкорочувати свій виснажений вік.

А народ, розчарований своїм очікуванням, має підставу дивитися на духівництво із зневагою та не слухати його богослужень і духовної науки.

Над такими вчинками потрібно уболівати. І поки ще не поширилися чутки про них, їм слід покласти край. Ніхто інший не може зробити цього, крім вашої ексцеленції. Оскільки я бачив у духівництва тільки погане, що не може не ображати справжнього християнина, то й вирішив найпокірніше пред'явити батьківській увазі вашої ексцеленції свої спостереження і прошу найласкавіше вислухати мене.

Коломийський декан — священик у Печеніжині, правда, добра людина, але він зовсім не тримає в руках підпорядкованого йому духівництва. Його власний вікарій — найгірший п'яниця, перелюбствує з усіма жінками і волочитья з усякою сектою, повсюдно найнікчемнішими словами лихословить на адресу вашої ексцеленції. До того ж він дуже мстива і підлотна людина. Спонукує й заохочує молодих священиків до інтриг. Це його справа, що декілька молодих священиків писали скаргу до уряду на консисторію. Він їх вчив, як вони повинні викручуватися в цьому.

Парафіяльний священик у Коломиї — великий шахрай, шкуродер, чинить перелюб у найбільшій мірі, любить щедро платити нікчемним молодим жінкам, через що міщани і дивляться на нього із зневагою.

В Ключеві [священик] — гіркий п'яниця, до того ж розпусник і обдирає народ; у Вербжі — такий самісінський; у Назірній — причепливий п'яниця і перелюбник; у Воскресинях — шкуродер і шахрай; у Залуччі — здирник; у Мишині — великий здирник і злюка; в Корничі — шкуродер і п'яниця; в Турці — здирник і злюка; в Семаківцях над Прутом — здирник і перелюбник; у Трійці — розпусник; у Пістині — за характером падлюка та ще й п'яниця і шкуродер; у Шешорах — здирник і волоцюга; в Стопчатові — п'яниця, перелюбник і шкуродер; у Березові — здирник і мисливець; у Космачі — великий здирник, а його вікарій — здирник і волоцюга; в Брустурові — великий шкуродер, перелюбник, зали-

шає богослуження, а сам волочиться і пиячить; у Річці — здирник; у Соколівці — п'яниця; в Криворівні — великий гендляр і здирник у найвищій мірі.

В Жаб'є [священик] Вишньовський — відвертий розпусник, найбільший шкуродер, парафіянам не дає навіть слова сказати, дивиться на них зневажливо, а коли хто прийде до нього, то зразу ж питає: «Чого хочеш, псевіро?» Богослуження у нього нічого не варте, коротко про нього [попа] можна сказати, що це покидь всього суспільства. Це багач, який має тисячі, а тому є інтриганом, шахраєм, звідником і ошуканцем, одним словом, покидь всього світу, рівня вікарієві в Печеніжині, не гідний носити звання священика, а тим більше займати посаду пароха.

Другий священик, недавно призначений у Жаб'є, — це здирник; у Молодятині церквою завідує дружина священика; в Текучій — також здирник; у Рунгурах — також здирник; у Гарасимові — великий перелюбник, п'яниця, шкуродер і великий причепа; в Луці — здирник; у Незвиську — п'яниця, злюка і шкуродер; у Лісній Слобідці — у найвищій мірі шкуродер і причепа; в П'ядиках — також здирник і злюка; в Лісному Хлібичині — здирник [...]

Тут я згадав, що і за охрещення здирають великі гроші. Гірські священики дуже багато беруть за вінчання і похорон. Забирають коней, волів, корів та овець. [Беруть] стільки, що заробіток становить лише невеликий процент їх прибутків. Ось чому вони розкішно гуляють і розкидаються грішми, ведуть розгульне життя, дають придане по 300 [золотих дукатів], чого на Поділлі бідний священик ніколи й не бачить, бо шкодує свого заробітку. [Гірські священики] також покидають свої парафії на тиждень або й на довше, волочаться й торгують у підгірських містах. Зловживають також під час великих коляд. Якщо самі не ходять по селянах, то послають дяків і велють відраховувати для себе певну суму грошей від кожної хати. Таке здирство проводиться декілька разів на рік. Тіла померлих бідних парафіян велють через дяка доставляти в церкву, однак безплатно не ховають, а забирають за похорон останній одяг та останню худобу.

Всі гірські пияки. Під час свят збираються десятками, а своїх парафіян залишають без богослуження. З'їж-

* Випущено перелік аналогічних фактів, які мали місце в інших деканатах та парафіях округу.

джаються на свята з урочистим богослуженням з сіл, що розміщені на віддалі 5 миль, гуляють по два й більше дні під музику. А якщо хто уникає цього, того зневажають і прозивають відлюдьком.

У неділі і свята волочаться по ярмарках, гендлюють та п'ють у шинках, а про навчання катехізису навіть не думають. Наречених мучать і дають їм роботу на декілька тижнів біля дому, а пізніше при вінчанні здирають з них останнє,— ось чому так багато позашлюбних дітей.

В цьому окрузі до священників ставляться з великим презирством. Парафіяльних шкіл дуже мало, а звітують, нібито таких шкіл багато. І робиться це тільки для окомилювання та заспокоєння консисторії та щоб хвалили деканів за їх ревність. Фактично діється щось протилежне.

Помітив я і те, що декани під час обстежень парафій беруть щедрі подарунки від священників і громад, а тому і мовчать про всякі порушення й гріхи та вигадують для священників різні похвали й заохочення за старанність. По суті ж все зовсім не так.

Вважаю також, що декани люблять влаштовувати на посади в деканатах своїх синів, зятів, близьких рідичів, що дуже погано, адже ж це спричиняє взаємну поруку та велике здирство. Інші священники внаслідок цього осмілюються обдирати населення, вести неморальне життя, пропускати богослуження в своїх парафіях, не навчати людей катехізису, їздити на ярмарки й на храмові свята, деморалізувати народ і без ліку шкодити йому. Це все трапляється тільки тому, що не бояться деканів.

Священники залишають свої парафії на тиждень або й більше. Роблять це тишком-нишком. Хоча декани знають про це, однак мовчать, бо деякі [з них] самі роблять подібні вчинки.

Ось чому слід було б призначити вимогливих і безсторонніх деканів та наглядачів з інших деканатів, щоб про найменші порушення повідомляли вашу ексцеленцію. Тоді духовництво стане дисциплінованим та здобуде собі іншу репутацію, а парафіяни, бачачи порядок, не будуть мати підстав нарікати на своє духовництво.

Смиренно повідомляю вашу ексцеленцію про такі сумні вчинки вищезгаданих священників, які я сам спостерігав. Проте сміливо й чесно заявляю, що все це писало ні злобне, ні заздрісне, ні найняте, ні підлесне перо, а тільки правдиве і християнське, метою якого було запобігти поганому. Мушу додати, що прагнення

цього пера, щоб найшвидше забрали з округу печеніжинського вікарія та передали його під нагляд в якийсь монастир з суворим режимом, тому що він є поганим прикладом, псує молодих священників. Саме він всюди плямує нечуваними чорними фарбами особу вашої ексцеленції, а також консисторію.

Закінчую мое донесення з найпокірнішим проханням, щоб ваша ексцеленція тримала мое ім'я в таємниці, бо я знаю, що злобні священники, яких я добросовісно змалював, готові були б мене наразити на велику небезпеку, а також наполегливо прагнули б позбавити мене засобів існування, через що не тільки я, але й моя дружина і багато родичів могли б стати жертвами.

Висловивши це, залишаюсь з найбільшою пошаною до вашої ексцеленції.

Коломия,
дня 13 лютого 1842 р.

Найнижчий [слуга]
С. Павойський

Ф. 201, оп. 1, спр. 1721, арк. 16—18. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 61

1846 р., лютого 28.— Відозва львівського греко-католицького митрополита М. Левицького до духівництва з закликом відвернути населення від участі в повстанні 1846 р.

З урядового оголошення № 631 від 18 лютого ц. р. громадськості відомо, що в Галичині появилися небезпечні люди, які мають на меті повалити законний лад і спонукати жителів всього нашого краю до непокори урядові і крайовим властям. Вони намагаються одних переконати в тому, що борються за відновлення старшої Польщі, іншим, яких боже провидіння поставило в низький стан і які мають лише незначні маєтки, обіцяють скасування різниці станів і рівне право забирати чужу власність. Особливу ж увагу вони звертають на клас людей, які займаються ремеслом, і на селян. Їм вони говорять, що метою запланованого ними повстання є звільнення від крайових податків, панщинних повинностей і від усіх інших інвентарних данин, і таким чином намагаються обдурювати селян, щоб вони приєднувалися до них.

Кожен, хто вихований на засадах католицької релігії і звик керуватися здоровим глуздом, не дасть обдури-

ти себе цими брехливими обіцянками. Але можуть знайтися такі, що звикли робити не стільки згідно з власним здоровим глуздом, скільки згідно з думкою інших, а тому могли б бути втягнені в повстання мимо своєї волі і розуму.

З цієї причини вважаємо себе змушеними найсерйозніше закликати всіх пастирів нашої єпархії до старанного нагляду над народом, дорученим їм як пастирям. Хай кожен священник не перестає остерігати громаду своєї парафії, щоб вона не вірила брехливим намірам повстанців. До цього часу святі обряди релігії всюди виконуються вільно, а загальна метушня ускладнила б громадам участь у святих таїнствах, і не один став би перед небезпекою втрати вічного спасіння.

Ці та їм подібні зауваження хай кожен священник не перестає втовкмачувати своїм парафіянам, хай подає їм вчення св. Павла з листа до римлян про те, що «хто стає проти законної, встановленої богом зверхності, той стає проти розпоряджень самого бога». Хай нагадує їм благодіяння, які відчують жителі Галичини під батьківським покровительством найяснішого австрійського цісаря, нашого ласкавого короля і пана, [і підкреслює], що тому навіть в очах світу було б гідною всілякого осуду невдячністю повставати проти уряду його цісарсько-королівської милості, і взагалі кожному [слід] пам'ятати наказ святої апостольської столиці: «Віддай цісареве цісарю, а боже богові». Хай не перестають бути вірними, прихильними і покірними цьому урядові і хай еднаються не з повстанцями, а з тим урядом, який має достатню силу і твердий намір знищити злочинні і зухвалі заходи тих, які помиляються, і захистити вірних підданих найяснішого пана від нікчемних і шалених замахів.

Стрийський краєзнавчий музей. Книга запису розпоряджень церковних властей парафії. Рукопис, копія. Пер. з пол.

№ 62

1846 р., березня 16.— Розпорядження самбірського окружного старости Гінцгерна церковним деканатам з приводу поширення революційної відозви

Нещодавно в одній громаді сусіднього повіту знайдено відозву руською мовою, що в ній якийсь невідомий намагається підговорити селян [не виконувати]

своїх обов'язків перед державою, органами її влади, власниками земельних маєтків та [виступати] проти церкви. Їм втовкмачують, що у деяких західних повітах Галичини селяни, прогнавши повітову адміністративну службу, пограбувавши повітові каси, повбивавши поміщиків і духівництво, вже стали вільними і щасливими. [Відозва] закликає сільське населення наслідувати цей приклад і перш за все не коритися поміщицьким властям, озброїтися косами і ножами. Після цього серед селян з'являться чоловіки-солдати, які їх очолять і поведуть до бажаної мети. Одночасно у відозві говориться, що кожен дяк повинен обережно познайомити селян з такою відозвою, скопіювати її та під загрозою смертної кари передати найближчому дякові для такої самої процедури. Хоча в зв'язку з добрим настроєм підданців Самбірського округу та всієї провінції немає підстав боятися, що ця відозва зустріне співчуття у сільського населення, проте сам задум викликає занепокоєння. Тому вкрай необхідно мобілізувати всі сили, щоб знайти тих, про яких йшла мова вище*.

Наказуємо деканатам: повідомити про це нижче духівництво і зобов'язати його звернути найпильнішу увагу на можливу появу такої відозви. Якщо відозва буде виявлена, слід відібрати її, звеліти арештувати того, хто її розповсюджував, за допомогою домінії або парафіяльної громади та негайно надіслати донесення на мою адресу, детально повідомивши при цьому обставини.

Самбір, 16 березня 1846 р.

Гінцгерн.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 88. Львів, 1909, с. 137—138. Пер. з нім.

№ 63

1846 р., травня 6.— З розпорядження перемиського греко-католицького єпископа І. Снігурського духівництва про існування антиклерикального товариства і заходи боротьби проти його впливу

Ми отримали від невідомого автора лист такого змісту:

«Надзвичайний випадок дав мені можливість виявити таємне товариство в стадії його виникнення.

* Тобто розповсюджувачів революційної відозви.

Воно має на меті переконати уряд в тому, що руські священники ведуть розгульне життя і через байдикування займаються пияцтвом, грою в карти та іншими неморальними справами. Повсюдно, тобто в обох епархіях *, вони обдирають ввірених їм парафіян.

Отже, ці священники вимагають: за вінчання — від 2 до 10 ринських; за молитви над породіллями — по 10 крейцарів та курку і хліб; за хрещення окремо від батька і кумів — по 6 крейцарів, кварту горілки і т. п.; за похорон — від 5 до 20 ринських або корову, вола і т. п.; за сповідь від особи — по 2 крейцари або день роботи. Коли надходить великодня сповідь, тоді, крім вищезазначеної, оплати сповідальники мусять працювати на городі [попа] замість того, щоб готуватися до сповіді; перед великоднем у рахунок прибутку кожен селянин-господар, навіть і зовсім вбогий, мусить здати від трьох до шести буханок хліба і по п'ять-шість яєць. Наречені під приводом вивчення катехізису протягом кількох тижнів перед вінчанням мусять ходити до священника і цілий день працювати на нього на своїх харчах, а ввечері, під час катехізації, їх немилосердно б'ють. Трапляється це тільки з тими, які не мають чим заплатити, бо той, хто дасть 5 феників, складає екзамен, хоча б і не вмів перехреститися.

Ці священники майже силоміць змушують парафіян, щоб платили дякам крім церковних послуг ще за навчання дітей, хоча протягом року згадані дяки навіть не навчать дітей «отченашу», але зате використовують їх для домашніх послуг. Вони вимагають також, щоб парафіяни декілька днів працювали на них майже даром, а тих, які відмовляються, —самовільно грабують. Про вищезгадані та інші беззаконня священників добре знають декани, проте не доносять [про це] єпископам, бо і самі роблять таке зло.

Якщо якась громада скаржитися, а єпископ наказує провести розслідування, тоді декан негайно повідомляє парафіяльного священника. Домовившись [з священником] про справу і взявши від нього солідний хабар, [декан] приїжджає на розслідування та викликає з громади рекомендованих парафіяльним священником свідків, які диктують до протоколу розслідування найкращі свідчення. Таким протоколом єпископ заспокоюється, і на тому все кінчається без дальшого розслідування або

* Йдеться про львівську і перемиську греко-католицькі епархії.

перевірки. Після цього парафіяльні священники публічно і безсоромно насміхаються над тими, хто скаржився, та всіляко над ними знущаються.

Це товариство прагне переконати уряд не тільки у пригніченні парафіян, але й у лицемірності руського духовництва [по відношенню] до уряду. Порозумівшись з підбурювачами проти таких утисків і занедбань у навчанні релігії, товариство прагне, дочекавшись сприятливої ситуації, пропагувати звільнення парафіян [від панщини]. Згадане товариство хоче подати проект, щоб відібрали у священників земельні маєтки або плату від парафіян та передали вчителям, які б навчали сільську молодь читати і [дали їй] моральні і сільськогосподарські знання, і таким чином поліпшити життєвий рівень хліборобів. Адже ж теперішнє духовництво, що закінчило семінарії, на жаль, не вміє навіть добре прочитати проповіді і менше вчить [населення] релігії, ніж сто років тому, коли не вчилася цього всього. По суті, відомості про дітей, що нібито навчаються у школах, фіктивні, та й самі школи використовуються для інших потреб, про що наглядачі шкіл добре знають, але мовчать» [...]*

Перемишль, 6 травня 1846 р.

Єпископ Іоанн.

Оубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 88. Львів, 1909, с. 138—139. Пер. з пол.

№ 64

1846 р., вересня 15.— Розпорядження перемиського греко-католицького єпископа І. Снігурського церковним деканатам про заходи боротьби з розповсюдженням антицерковних пісень

Президія Перемиського цісарсько-королівського окружного управління повідомила, що між простолюдям ходить пісня, написана руською мовою. Її провідною думкою є підбурювання простолюддя проти своїх парафіяльних священників та проти власників домінальних маєтків. У ній зустрічаються і такі слова:

* Випущено частину документа, в якій Снігурський просить духовництво не давати більше приводів населенню до вищезгаданих звинувачень.

Попи також нас деруть,
За поховок гріш беруть...
Уродився — тра платити,
Уже трудно в світі жити...*

Стихійне поширення такої пісні може довести до смертельно небезпечних наслідків. Ось чому рекомендуємо світлому деканові не обнародувати цього [розпорядження] за допомогою циркуляру і тільки самому або за допомогою тих членів церковної громади, у розсудливості та обачності яких впевнені, вивчити, в яких місцевостях вашого деканату і наскільки поширена згадана пісня.

Також слід постаратися непомітно дізнатися про джерело, з якого ця пісня розійшлася в різні боки, і надіслати нам відповідь з результатами розслідування цієї справи.

Дня 15 вересня 1846 р.

Від перемиського
греко-католицького
ординаріату *Іоанн*, єпископ.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 88 с. 140. Пер. з лат.

№ 65

1848 р., травня 19.— Циркуляр самбірського окружного старости Гінцгерна церковним деканатам з дорученням оголосити його розпорядження про боротьбу з організаторами і учасниками революційного руху в окрузі

У Галичині є люди, які використовують надані конституцією вільності цьому краю лише для того, щоб ще більш безбоязно і активно прагнути до повалення існуючого порядку. Знову емігранти, чи внаслідок характерного для них революційного підбурювання, чи тому, що зваблені принадами цих людей, відплачують за великодушність і лагідність, з якими були прийняті, найгіршою невдячністю. Вони заодно з таємними бунтарями. Щоб підбурити проти уряду міщанство і сільське населення, стараються його намовити не підкорятися постановам і розпорядженням органів влади і навіть чинити їм насильницький опір. У своєму зухвальстві за-

*Текст пісні написано українською мовою латинськими літерами.

йшли так далеко, що зустрічають з глуфом представників органів влади під час виконання ними службових обов'язків і виступають з бунтарськими протестами, причому впевнені у підтримці галасливої преси, яка продовжує своє ганебне животіння лише дискредитацією і образою уряду та його органів.

Це ж безглуздя — далі тільки приглядатися до подібних згубних вчинків. Бо це було б уже не великодушністю і поблажливістю, а слабкістю і ще гірше, ніж слабкістю; це було б зрадою обов'язку органів влади дбати про збереження громадського спокою і порядку. Суворо дотримуючись цього священного обов'язку, і на виконання розпорядження високої крайової президії № 6535 від 18 травня 1848 р., звертаємо цим увагу всіх магістратів, доміній і місцевих властей на спроби цих людей зробити переворот і рішуче наказуємо начальникам сільських громад негайно арештовувати та доставляти до староства кожного, хто осмілиться публічно ганьбити урядові установи та їх органи, закликатиме народ до невиконання розпоряджень законної влади та отриманих наказів, підбурюватиме до повстання проти австрійського уряду, нарешті, вербуватиме його до участі в задуманому поваленні теперішнього порядку і ладу.

Це зобов'язує деканат дуже серйозно проінструкувати підпорядковане нижчестояще духівництво, щоб оголосило дане розпорядження у своєму районі, зокрема у тому випадку, коли б своєчасно не появилось оголошення місцевої влади.

Самбір, 19 травня 1848 р.

Гінцгерн.

Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 88 с. 146—147. Пер. з нім.

№ 66

1850 р., лютого 18.— Із скарги селян с. Кобла-Старого Старосамбірського повіту, що боролися за право користуватися общинними лісами, львівській греко-католицькій митрополичій консисторії на священника І. Лопушанського за підтримку ним поміщика

[...]* Вже п'ять років минає, як я[сно]в[ельможний] священник Іван Лопушанський прийняв на себе обов'язок управителя панським маєтком у Коблі.

*Початок документа скорочено попереднім публікатором.

Спочатку він служив вель[можному] Сильверу Созанському, а зараз — його братові Антону Созанському за деяку винагороду готівкою і збіжжям. Оскільки це заняття само по собі вимагає акуратності і старанності, то, намагаючись справитися з новою посадою, священник Лопушанський занедбує духовні обов'язки. Все це призвело до неприємних для громади Кобла-Старого наслідків, і ми змушені подати цю скаргу до ясновельможної консисторії проти згаданого пароха з приводу зловживання духовною владою і нехтування релігійними обрядами [...] *

Священник Лопушанський управляє не тільки господарством, але й лісом, забороняючи нам вільно рубати [дерево] в коблянських лісах, що дозволено нам декретом ц[ісарсько]-к[оролівського] окружного управління. Безпідставно ловить і штрафує людей, а схопивши котрогось з нас, накладає на нього [певну] кількість карних днів, які наказує відробляти для пана.

Таким чином, всякі суперечки між коблянською громадою і поміщиком священник Лопушанський полагоджує і вирішує самовільно і беззаконно. З цього видно, що священник Лопушанський своєю дивовижною і реакційною поведінкою намагається повернути назад панщину, скасовану найвищим урядом. Таке нелюдське і дуже погане ставлення парафіяльного священника до нашої громади призвело до того, що всі парафіяни втратили до нього довір'я і зовсім його зненавиділи. Бо не пам'ятаємо іншого священника у Коблі, який би так дошкулив людям, як теперішній. Ці обставини і багато інших змушують покійрно підписаних подати скаргу на священника Лопушанського, тим більше що згаданий парафіяльний священник кожного разу, коли тільки може, злосливо нас переслідує, змінює межі наших полів, забороняє [добувати] паливо, тобто рубати дрова в лісах. Нацьковує вельможного пана Созанського подавати на нас до суду, чинить і інші насильства, які [можуть] привести нас до загибелі. Видно, що священник Лопушанський, хоча це і не випадає духовній особі, перешкоджає нам у всьому і бажає нам злиднів і біди.

Гноблені цим злосливим вчинком Лопушанського, ми звертаємося до ясновельможної консисторії за ласкавою опікою і обороною з найпокірнішим нашим проханням, щоб ласкаво винесла [таку] постанову:

* Випущено перелік звинувачень релігійного характеру.

а) щоб на цю нашу скаргу якнайшвидше вислала змішану комісію;

б) щоб відповідно попередила священника Івана Лопушанського за вищезгадану кривду;

в) щоб згаданий парох, оскільки наша громада йому зовсім не довіряє, був усунений з Кобла, а на його місце [консисторія] ласкаво призначила іншого пастиря.

Кобло-Старе, 18 лютого 1850 р.

*Михайло Лозинський, Іван Кметь Іванів,
як уповноважені від усієї громади
Кобла-Старого.*

*Опубл.: Записки Наук. т-ва ім. Шевченка, т. 54. Львів, 1903,
с. 1—3. Пер. з пол.*

№ 67

1875 р., листопада 25.— Скарга греко-католицького священника К. Букоємського з с. Шоломії Бібрського повіту фінансовій дирекції у Львові з проханням примусити сільську громаду безплатно довозити паливо священникові

Священик Кирило Букоємський — греко-католицький парох Шоломії — просить доручити повітовому судові в Бібрці вжити попередніх заходів проти громади Шоломії в справі порушення закону про обов'язкове постачання палива для парафії.

Висока цісарсько-королівська фінансова дирекціє!

Греко-католицька парафія в Шоломії, вірніше священники цієї парафії, з давніх-давен користувалися правом доставки їм палива, яке завозили парафіяни громади Шоломії з поміщицьких лісів.

22 листопада 1875 р. нижчепідписаний вручив війтові громади письмову вимогу за № 45 завести йому згадане паливо. Проте війт і громада і до сьогоднішнього дня відмовляються завести це паливо підписаному, не даючи жодних пристойних пояснень.

Тому-то прошу високу цісарсько-королівську дирекцію зобов'язати цісарсько-королівський повітовий суд

у Бібрці вжити попередніх заходів. З цією метою додаю дві тотожні заяви до згаданого суду, бо виникла загроза порушення і втрати згаданого права.

Дня 25 листопада 1875 р.

Греко-католицька парафія Шоломия,
священик Кирило Букоємський,
греко-католицький парох у Шоломії.

Ф. 159, оп. 2, спр. 5660, арк. 2. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 68

1882 р., серпня 18.— Скарга греко-католицького священика Т. Лисяка з с. Корчева Рава-Руського повіту фінансовій дирекції у Львові з проханням примусити селян с. Щеп'ятина Рава-Руського повіту платити «скопину» — примусову зернову поставку на користь церкви і священика

Уже 25 років нижчепідписаний корчівський парох та усі попередні парафіяльні священики в Корчеві стягували з парафіян селян-господарів данину, так звану «маесалію», або, як її називають місцеві люди, «скопину», причому [стягували] з одних по 15, а від інших по сім з половиною снопів жита.

Ця «скопина» записана у парафіяльному інвентарі, прибуток з якої зараховується до релігійного фонду, завжди раніше і аж до цього часу без перешкод відбиралася та завозилася прямо з поля.

В цьому році, як звичайно, без найменших труднощів стягнуто її з більшості селян-господарів у Щеп'ятині, за винятком нижчезгаданих: Миколи Ткачишина — 8 снопів, Михайла Ткачишина — 7 снопів, Романа Ульгурського — 15 снопів, Михайла Сенюка і Петра Біди — 15 снопів, Петра Шевчука — 8 снопів, Степана Біса — 15 снопів, Івана Бакуна — 8 снопів, Федька Бакуна — 7 снопів, Степана Яреми — 7 снопів, Павла Яреми — 15 снопів, Андрія Сенюка — 15 снопів, Олексі Хитренчука — 8 снопів, Марії Ульгурської, вдови покійного Гриця, — 15 снопів, Степана Бонцюна — 15 і Івана Тимчишина — 8 снопів.

Одні з них вже позабирали [збіжжя] з поля додому і не дали, інші, хоча ще тримають у полі, сварилися, кричали і заборонили брати [«скопину»]. Те, що справа

склалася саме так, можуть засвідчити Андрій Лещук і Панько Чорній з Щеп'ятина.

Вважаючи, що інтереси його щодо прибутків уцімлені, підписаний парох сповіщає про це світлу цісарсько-королівську фінансову дирекцію з проханням, щоб вона зволила доручити світлому цісарсько-королівському повітовому судові в Угневі примусити тих, що чинять опір, здати поставку. Адже ж крім пароха зазнав би втрат і релігійний фонд, оскільки ті, що не здали [поставки], підбурюють інших до відмови і опору, кричать вголос, що це незаконні прибутки священика.

Корчів, 18 серпня 1882 р.

Греко-католицький
парох у Корчеві
Тимофій Лисяк.

Ф. 159, оп. 2, спр. 6621, арк. 3. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 69

1890 р., грудня 1.— Лист львівського греко-католицького митрополита С. Сембратовича редакторові журналу «Дзвінок» О. Барвінському у Львові з вимогою не друкувати творів І. Я. Франка

Узглядняючи предложене тут заявлення вашого благородія, що через цілий час видавництва «Дзвінка» будете в ньому підносити духа морально-релігійного, митроп[олицький] ординаріат під одним* припоручає в «Відомістях архієпархіальних» той часопис ваш священству і читальням. Однак ж має при тому митропол[ітський] ординаріат ту надію, що ваше благородіє усунуть в будучності з того часопису все те, що би було яким-небудь згіршенням проти віри христ[іянської] кат[олицької]. До того належить, н[а]пр[иклад], наводження щорічного путешествія в Київ (стор. 7)** щодо Івана Франка, понеже він став на цілій нашій Русі голосним через своє всенародно об'явлене і досі постійне совершення безвір'я. Для того твори його, хоть би не містячі нічого злого в собі, може, хіба лише з початковими буквами подавати, а не з повним іменем його. Суть то

* Одночасно.

** Сембратович висловлював незадоволення тим, що герої повісті Ганни Барвінок щороку ходили на прощу у православний Київ, а не в яесь інше, католицьке місто,

люди нещасні, котрі ображують г[оспода] бога в найбільшому ділі любові і милосердія його для роду нашого людського, в офірі самого г[оспода] бога для нас, в вірі христовій нам явленій; і самі ідуть на погибель (если завчасу не покаються), і других за собою потягати стараються.

Далі надіється митр[ополичий] ординаріат, що буде редагувати часопис ваш не лише в душі загальнорелігійному, але і положительно в душі христ[иянському] кат[олицькому], як то власне ваше благородіє разом з послами в програмі сеймовій недавно освідчили — і дійсно, остаточно лише в одній христ[иянській] кат[олицькій] вірі все добро і спасіння так поодиноких людей, як і всієї суспільності людської лежить, і лише так віра удержатись може. Бо і но * христ[иянська] кат[олицька] віра є від г[оспода] бога засвідчена найбільшими і незрівняними доказами з усіх сторін, так що кожний, хто має довільну спосібність пізнатію і в тих найвищих вопросах чоловіка і чоловічества щиро правди шукає,— з поміччю божою правдивість її узнає і всегда її держатися буде.

Львів, 1 студня 1890 [р.]. *Сильвестр Сембратович*,
митрополит.

Ф. 735, оп. 1, спр. 10, арк. 2—3. Рукопис, ориг.

№ 70

1892 р., червня 1.— Повідомлення про боротьбу католицького духівництва містечка Надвірна проти прогресивної преси

Допис з Надвірної

Як звісно в [високо]п[оважаний] редакції, що я один на цілу Надвірну пренумерую «Хлібороба». Як вчули о тім денекотрі з міщан, то здивувало їх те, що поляк пренумерує руську газету, та поміркували, що то мусить бути добра газета, бо мене тут люди знають, що я дурницями не займаюся, лише самими поважними річами. Прийшло до мене двох міщан і просили мене, щоб я їм тої газети пожичив до прочитання, що я їм вчинив. «Хлібороб» дуже їм вподобався, зачали другим людям ту газету захвалювати, так що священники о тім довіду-

* Бо єдина

ватися почали, що то є газета «Хлібороб», а може, і її читали. Ану ж далі про ту газету зачали на казаннях голосити та й виклинати. Не дивно мені, що руський ксьондз говорив на казанні про «Хлібороба» та ще про другу руську газету «Народ», бо той мусив читати. Але в нас ксьондз польський не вміє по-руськи читати, а послухайте ж, чесні читателі, що він говорив:

«Зібралась в Надвірній якась шельмівська шайка і передплачує чортову газету «Хлібороб» і другу руську газету «Народ». Ці газети виступають проти бога, релігії і проти духівництва; хай буде проклята ця шайка, хай просто піде до пекла на вічні муки разом зі диявольськими газетами «Хлібороб» і «Народ»*.

З гніву аж трясся, і сльози йому в очах стали. Таке-то ціле казання на подібний темат було виголошене в неділю 8 мая 1892 р., а не інакше було виголошене і у руській церкві.

А. Б.**

Хлібороб, 1892, № 2, с. 88—89.

№ 71

1893 р., січня 22.— Із статті М. Павлика «Наша питома інквізиція», написаної у зв'язку з заборонаю львівського греко-католицького митрополичого ординаріату читати і поширювати періодичні видання Русько-української радикальної партії

Під самий кінець минушого року усі три наші владики видали соборне [послання] проти «Народа», куренду до попів***, обов'язуючи їх не тільки не передплачувати нашої газети, а й виступати проти неї усіма силами, дбаючи про те, щоб її ніхто з вірних не передплачував. Цим наші питомі інквізитори видали світле свідоцтво своєї безсильності проти нашої газети і нашого руху взагалі, адже ж проти «Народа» вже була видана куренда 1890 р. і нічогісінько не допомгла. Нашій газеті замало буде й сто таких куренд, бо вона не стоїть на рабських душах, котрі б злякалися наших владик,

* Речення, взяте в лапки, в оригіналі написано польською мовою.

** Прізвище дописувача не встановлено.

*** Куренда львівського греко-католицького митрополита С. Сембратовича, перемиського єпископа Ю. Пелеша і станіславського єпископа Ю. Куїловського про заборону читати і поширювати періодичні видання Русько-української радикальної партії була опублікована 22 грудня 1892 р.

а виробила собі хоть невеличку та незалежну публіку. Ми й не згадували б про цей новий подвиг наших владик, якби не інші річі — дуже сумні самі по собі.

Наші владики забороняють «Народ» через те, що буцімто він веде своїх читателів до браку ідеалів, до звірської дикості та до визискування слабших. Це з боку наших владик або грубе незнання нашої газети й нашого напрямку взагалі, або безпардонність проти противника. Коли наші владики що-небудь знають, то вони мусять знати, що радикали й соціалісти кладуть свої голови за високоідеальний лад між людьми — такий, який і у сні не присниться прихильникам царства божого на тому світі (такого царства тут, на землі, церковні старшини вже віддавна не бажають). Значить, у радикалів і соціалістів є своя релігія — соціальна: релігія правди на землі. Мусять знати наші владики й те, що звичайно релігійність чи конфесійність — не одне з моральністю, бо багато й багато конфесійних людей низько неморальні (візьміть тільки євреїв-лихварів). Ми не думаємо учити наших владик чемності й справедливості супроти ворогів, та скажемо їм, що справді ідейні люди цінять ідейність і в противнику [...] *

Та найсумніше те, що наші державні власті терплять такі річі, як куренди проти цензурованих газет. Адже ж це вривання духовної власті в основи права конституційної держави — підкопування в корені конституційних основ держави! Сказано, правда, що піддані не зобов'язані слухати таких куренд, але ж, як бачите, у нас ще така маса рабів та малолітків, що слухає й боїться й очевидячки антиконституційного розказу духовної власті, хоть би як вопиючого. Що ж буде, як та маса послухає щось такого, що піде проти самого існування держави? Адже ж не виключена можливість і таких церковних властей? Сила таких куренд над темними рабами — меч обосічний, і вже через те конституційна світська держава повинна раз заборонити строго церковним властям робити що-небудь такого, що не годиться з загальними конституційними свободами — чого не вільно робити іншим горожанам. Або є права, рівні для всіх, або їх зовсім нема.

М. Павлик.

Народ, 1893, № 2, с. 14—15.

* Випущено частину статті про те, яку матеріальну шкоду газеті «Народ» може заподіяти постановою митрополичого ординаріату.

1897 р., листопада 1.— Стаття «Звйонзкі католицке»* про згуртування духівництвом реакційних партій і груп для боротьби проти революційних виступів трудящих

Католики зі своєю стотисячною армією починають організ[ов]уватися, щоб заволодіти світом. Недавно то ще жили невіруючі панки, що кпили з бога і католицької церкви. А було їх так багато, що вони таки добре пануванню церкви катол[ицької] зашкодили. Тепер стала інакша річ. Проти тих панків, що не вірили в небо, бо їм на землі було ліпше, ніж у небі,— виступає нарід бідний — принижений і стоптаний. Люд той випростувався, стряс з себе кайдани і зажадав також для себе людського життя-буття, а не буття худобини. Люд не хоче далі дати ссати з себе крові, і за давню кров свою домагається рахунку. Виблідлі пани, ті пани, що ще вчора, ба й нині, сміялися з попів і віри, з страху лізуть попам під ревенду, а проти домагань хлопських, як проти чорта, висилають попа з хрестом і кропилом в руках. Що більше, ті панки, поєднавшись з попами, закладають тепер «звйонзкі католицке», котрих ціль — завоювання світу. І така згода стала між ними... «Ти, егомосць,— каже панок, —покажуй хлопу цуда на землі і в небі. Хлоп заслухається і задивиться, а я тим часом перетрясу його кишені. Зиском поділимося, я буду жив на землі, як в раю, а ти не будеш потребував ходити не то босий, як апостоли, але навіть піхотою». Чи так не діється — самі, браття селяни, знаєте.

Що в тих «звйонзках» ходить лише о зиск і що вони кпять собі з христової науки,— ось вам приклад. Інспектор промисловий приказав, як то устав промисловий приписує, щоб у неділю по галицьких гуральнях робітники святкували. За те католики з кола польського такого всипали йому бобу, що бідний інспектор попам'ягає руський місяць. «Що то,— кажуть,— той сякий-такий інспектор думає, що галицький шляхтич, завзятий католик, має устави слухати?» А найбільше гнівався на те, що робітники мали б в неділю святкувати, презес всіх «звйонзків» католицьких Павло Сапега. Побігли навіть панки на скаргу до міністра, но і міністр, цей сторож права і уставу, обіцяв допомогти панам католикам з кола польського ламати закон. Це гак обурило

* Католицькі союзи (пол.).

послів*, що вже в тій справі поставили інтерпеляцію. До таких «звйонзків» католицьких пристав, як нам йдуть з Станіславівщини, бувший посол Йосиф Гурик. Здається, Гурик добре нюхає, хто нині сильніє,— і зараз вскакує в його табір. Гурик іде підпомагати католицьку політику, на котру нині самі щирі католики дивляться з обридженням і котра нашому народові найбільше лиха заподіяла.

Від часу з'їзду** день в день брешуть на нас народовці і всі пансько-попівські руські партії. Кожну клевету вважають за добру, щоб лишень нею поцілити радикалів. А свого під носом не видять. Той, ними так розхвалюваний Гурик, вскочив собі любенько до партії, котра народовцям також гарно підставляє ніжку, а народовці не мають досить сили, щоб члена своєї партії в руках удержати. У вас, отже, панове, гниль і розклад, на себе уважайте, а радикалами не сушіть собі голови.

Ціла католицька церква розполітикувалася на добре. Все в краю хоче тепер взяти церква у свої руки. Вони хочуть, щоб діти по школах були під найдокладнішим дозором попів, хочуть дістати верховодячий вплив в радах громадських, повітових, сеймах і раді державній, край хочуть загатити костьолами і кляшторами, а по плебаніях насаджати тисячі товстеньких панотчиків, щоб зорко стерегли святого попівського панування.

Віра в них — байдуже, панувати — це в них річ перша. Цього місяця один щирий піп французький Віктор Шарбонель казав себе викреслити з церкви католицької і написав при тому ось яке письмо: «Довголітне досвідчене переконало мене, що коли буду довше служити людям, котрі тепер управляють церквою, то не буду служити богу. Не можу довше погодитися з церквою, котра вживає віру до морального і суспільного гніту. Нині віру зробили оружжям людської політики — і вона не має вже на цілі піднесення серць, підіймання*** до бога, стереження засад моральності, любові і братерства». І в такій хвилі Гурик береться робити католицьку політику.

Громадський голос, 1897, 1 листоп.

* Йдеться про послів лівого демократичного блоку у парламенті.

** Йдеться про V з'їзд Русько-української радикальної партії, який відбувся у вересні 1896 р.

*** Наближення.

1898 р., березня 1. — Повідомлення про виступ греко-католицького священника О. Коритка з с. Бенева Золочівського повіту проти поширення прогресивної преси серед селян

Піп — ворог просвіти

У нас в Беневі є від кількох років руська читальня, уміщена в громадському будинку, що є призначений на помешкання для дяка. Наш дяк, чесний чоловік, дуже радо пристав на поміщення в його хаті читальні.

Однак наш піп Коритко дивився завжди кривим оком на читальню, найбільше через те, що члени читальні запереномерували собі «Громадський голос». Але ніхто його о гадку не питав, члени читальні знають самі, що для них добре, а що ні, отже ж, на попа ніхто не оглядався.

Одного разу приходять о. Коритко до читальні та починає переглядати «Громадський голос». В тому впа в йому в очі допис про Курдидика *. Як скочить наш панотець, мов опарений, як не шпурне «Громадським голосом», а далі як прискочить до дяка та як крикне: «Викинь мені зараз читальню з своєї хати, бо тя нажену, як пса!»

Дяк остовпів. Що ж, це бідний чоловік, а такий піп Коритко міг би його хліба позбавити. Отже, бідняка не сказав ані слова, забрав книжки й газети та заніс до голови читальні.

Тепер хати не можна дістати, а зрештою так догідного місця в нашому селі не знайти, отже ж, тепер члени читальні не мають де сходитися.

Для попа Коритка — прихильника темноти і ворога просвіти — це, розуміється, утіха неабияка. У нього хлоп а книжка — це два поняття, що ніяк не дадуться погодити. Хлоп вродився не для книжки, а книжка — не для хлопа.

Ей, панотче, дайте спокій з своїми дивацтвами. Не вступайте в сліди о. Курдидика. На ніщо не здалась ваша робота, не в вашій силі спинити між нами рух просвітний.

Громадський голос, 1898, 1 берез.

* Йдеться про опубліковану в газеті «Громадський голос» від 1 лютого 1898 р. замітку про попа В. Курдидика з с. Чернихівців Збаразького повіту, який на відкритті в селі читальні виступив з наклепом на Русько-українську радикальну партію.

1898 р., грудня 1.— Повідомлення про експлуатацію селян духівництвом у Бібрському повіті

Попівська панщина

В деяких сторонах, між іншим і в Бобреччині, панщина ще не скасована, хоча в маю ц. р. обходжено 50-літній юбілей її знесення через австрійський уряд. Цю панщину удержують ті, котрих багато було на торжестві на Високому Замку у Львові*, а власне попи. Полягає ця панщина в тому, що мужики обробляють попам поле (особливо в жнива) і возять дрова з лісу. А прийде весілля справити, тоді знов мусять і парубок, і дівка крім обов'язкової оплати відбути пару днів даремщини у попа і навіть їди не дістануть в полудень.

Як знаєте, маєткові відносини попівства пішли тепер значно вгору, бо і самим попам піднесено плату (конгруа) і удовицям замість 60 зл[отих] платитимуть тепер по 200 зл[отих] у рік**. Але, мимо того, попи і в думці не мають відпустити народові панщину.

Отак трафилося в М., що парубок Максим, зарібник без хати і поля, хотів дати на заповіді***, а тоді панотець кликнули: «Я тебе не знаю, іди собі, ти в жнива мене не «рятував», тепер я тебе не знаю... Ти ходив в літі по фільварках, а може, і по других ксьондзах, але на моему полі я тебе не бачив. Було мене рятувати».

На другий день іде Максим знову до панотця, та панотець знову не хоче знати його, їмость і собі взяла жалуватися: «Моя бульба,— каже,— стоїть не копана. Я б вже і платила, а не можна докликатися нікого. Ви в жнива вашого отця духовного не знаєте, а по роботах ми вас не знаємо».

І хоч кілька раз ще приходив просити ласки до протоколу****, взнали його аж тоді, як відробив свою панщину за жнива, а далі теперішню за заповіді і шлюб як він, так його суджена Гандзя.

А зате які з них ревні апостоли тверезості! От у Бібрці був прощальний вечір для судді Сосновського, ревно-

* Торжестві, присвяченому 50-річчю скасування панщини в Австрії.

** Йдеться про підвищення державної плати попам і попівським вдовам.

*** Тут у значенні — оголосити в церкві про шлюб.

**** Тобто записати в церковну книжку.

го робітника і прихильника простонароддя, і половина попів відказалася від участі у тому святі. Чому так сталося, пояснив парох з Романова. Він сказав прилюдно: «Я би там ішов? Там буде мішанина, будуть хлопи і учителі. На мій келишок коньяку скаже хлоп, що це горілка, а я проповідую тверезість... В кінці кількох з них вп'ється, і буде галабурда».

Учителі вже упінулися за свою кривду, і панотець відкликав свої слова, оскільки вони відносилися до учительства, чи просто відпер все і сказав, що про учителів тоді не згадував, лише про хлопів.

Про хлопів, очевидно, можна безкарно говорити все, що кому сподобається.

Громадський голос, 1898, 1 груд.

№ 75

1902 р., липня 28.—Розпорядження львівського греко-католицького митрополита А. Шептицького духовництву львівської єпархії з вимогою утримувати селян від насильницьких дій під час загального страйку сільськогосподарських робітників

Поручається всеч[есним] душпастирям парохій, в котрих вибух страйк, щоб в відповідний спосіб рішучо напаминати вірних до поступовання спокійного і легального і перестерігати їх перед всякими насиллями і несправедливостями, котрі б могли допровадити до правдивого нещастя. О стан справи мають всеч[есні] о[тці] парохи основне справоздання тут предложити.

Від митрополитального ординаріату.

Львів, д[ня] 28 липня 1902 [р.]

Митрополит
Андрей Шептицький

Ф. 408, оп. 1, спр. 3, арк. 27. Машинопис, гектографічний відбиток.

№ 76

1902 р., серпня 1.—Лист греко-католицького священика А. Ульванського з с. Черношовичі Львівського повіту митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про заходи, вжиті для втихомирення страйкуючих робітників

Гр[еко]-кат[олицький] уряд парохіальний в Черношовичах деканату яричівського прикладає начерк столкновения пароха черношовицького з громадянами

Журавник по поводу страйку в Журавниках, прилученого села до гр[еко]-ка [олицької] парохії Черношович, і упрашає всесвітліший і преосвященний гр[еко]-кат [олицький] митроп[оличий] ординаріат о заказ посредством високого ц[ісарсько]-к[оролівського] намісництва збору страйкуючих на цвинтарях коло церквей, як і о заказ ужитку колоколів церковних при скликуванні страйкуючих аранжерами — як внутрі*.

Ввесвітліший преосвященний гр[еко]-кат [олицький] митроп[оличий] ординаріате!

З днем 28 юлія ц. р. начався страйк у Журавниках, прилученому селі до гр[еко]-кат [олицької] парохії Черношовичі, [який] щодень був грізнішим. Народ в Журавниках взагалі спокійний, но ким-то подушений місто [того], щоб свою кресценцію збирати на ланах обшару дворського журавницького за підвищеною ціною з 60 гелерів на 80 гелерів од копи,— цілими днями по селу бурлакували, держачи при келишках свою безумну на раду, вслідствіє котрої допустились [до] насилля, вигнавши слуг дворських з стаєнь дворських, роботою там же зайнятих.

Зареквировано п'ять жандармів, а тепер має прийти дві компанії війська.

Смиренно підписаний парох, увідавши о такі несподівані волненія, а маючи довір'я і мир між журавничанами, удався 31 юлія с[его] г[ода] до Журавник цілею** совітом своїм ті ж люди опам'ятати і до рівної ваги*** спровадити, однако ж, прибувши до Журавник, розчарувався, увидівши грізне настроєння громадян, зібраних кілька сот — господарі, господині, парубки, дівки — на цвинтарі коло новосозданої церкви, між ними посла Брайтера, засівшого за столом їм прелегуючого,— котрого, як би прибувшого архієрея, звуками колоколів вітали громадяни. Ті ж громадяни наміряли в церкву вторгнути і там же, в яко ще не освяченому будинку церковному, свої страйкуючі дебати провадити. Церква в Журавниках щоденно отворена, бо там кінчаються роботи столярські і малярські, но по поводу опору кількох парохіян, опираючись на тому обстоятелстві, же в новосозданій церкві уже служба божа отправляється — за інтервенцією жандармів вхід в церкву був за-

* Тобто так, як про це написано в листі.

** З метою.

*** Рівноваги.

прещен — все то діялось перед приїздом пароха підписаного.

Парох, увідавши о том проісшествію случая од толпи, сам взволнований до крайності повіденієм громадян, завозвав усіх собраних без із'ятія розійтись кожного до свого занятія під час жнив, жеби не наражались своїм дерзким безумним поведенієм на кандали і кримінали, котрі страйкуючими в різних сторонах в Восточній Галичині суть переполнені за подобні вибрики; впрочем, закаується з сторони пароха якнайгостріше на освяченому місці, яким є цвинтар коло церкви, страйкувати. Толпа грізно парохові отвітила, же наколи інним громадянам вільно коло церкви на цвинтарях свої збори на нараду держати, то і їм вільно.

Парох, не приготований на подібний дерзкий отвіт громадян, [що] би свою повагу удержати, завізвав п'ять жандармів присутствующих іменем права толпу з цвинтаря, як освяченого місця, розігнати — і на отвічательність пароха приказу неповинуючихся арештувати. Жандарми сповнили приказ пароха — завізвали іменем права посла Брайтера з цвинтаря видалитись, так само і собраних громадян, нікого не арештуючи, бо всі, на чолі з Брайтером, зневолені остали* цвинтар опорожнити, забравши з собою стіл, крісла і інші бабати. Много розійшлося до своєї роботи, тільки кількох проводирів під надзором жандармів свою нараду з Брайтером на площаді села держали.

Смиренно підписаний завідомляє о тому неприятному столкновенію пароха з громадянами Журавник все-світліший і преосвященний гр[еко]-кат[олицький] митроп[оличий] ординаріат і просить о заказ посредством високого ц[ісарсько]-к[оролівського] намісництва зборів страйкуючих на цвинтарях коло церкви, як і о заказ ужитку колоколів церковних з ціллю привіту брайтерів, вітиків etc ** чи ціллю скликання посредством звуків колоколів церковних на нараду страйкуючих, бо і так нелесне світло кидають на клер руський за ужиття колоколів церковних, представляючи клер руський як радикалів, маючих участь в страйках кресьтянских в часописах польських, як «Słowo polskie» № 369 і 370 29 липса ***.

* Змушені були.

** І т.д. (лат.).

*** «Слово польське» № 369 і 370 від 29 липня (пол.).

Наколи високе ц[ісарсько]-к[оролівське] намісничество рішенням своїм заперить збори на цвинтарях коло церкви страйкуючих, як і ужиток колоколів церковних ціллю скликовань страйкуючих аранжерам, і тогда увольненим остане клер руський од подобного столкновения пароха з громадянами, яке мало місце в Журавниках, як і од непрелесних закидів в часописах польських.

Гр[еко]-кат[атолицький] уряд парохіальний
Черношовичі. Дня 1 аугуста 1902 [р.]
Антон Ульванський, парох.

Ф. 408, оп. 1, спр. 3, арк. 28—30. Рукопис, ориг.

№ 77

1903 р., березень.— Стаття В. Гнатюка «Inquisitio rediviva»* про рішення соборчика добромільського деканату просити львівський греко-католицький митрополічний ординаріат заборонити публікацію і розповсюдження творів Т. Г. Шевченка

У 239 ч[ислі] москвофільського «Галичанина» (1902 р.) читаємо в допису від Добромиля дословно ось що: «Дня 9 н[ового] ст[иля] октября отбылся соборчик священников добромільського деканата в Тернаве у о. Коблоша под предводительством о[тца] декана Конс[тантина] Гукевича. Совещания на том соборчике были весьма серьезные, и принято на нем три важные решения, которые довожу до общего сведения. Первое решение, имеющее сообщитись епископской консистории в Перемышле, гласит: «Общество «Просвіта» во Львове издало полное собрание сочинений Шевченка. В том издании помещены стихотворения: «Великомученице кумо», «Марія», «Іван Гус» и др., которые содержанием своим сопротивляются религийности и нравственности. Школьная молодежь как мужская, так и женская получает то издание поэзий Шевченка и читает его прилежно; а гимназиальная молодежь, проникнутая «украинизмом», и люди злой воли раздают то издание между простым народом. Чтением поэзий Шевченка нерелигиозного и не нравственного содержания развращается школьная молодежь и наше простонародие, а деятельность душпа-

* «Воскресла інквізиція» (лат.).

стырей і катихитов сильно затрудняється. Из взгляда на то просит добромильський деканальний соборчик ординариат взглянути в дело і як були заборонені книжечки с «упавшим с неба листом», так чтобы і издания Шевченка с вышеназванными і им подобными нерелигиозными і не нравственными стихотворениями были запрещены».

Дальші «решения» ми пропускаємо, бо вони не обходять нас нічого. Та не можемо без ніякої замітки пропустити перше «решение». Як відомо, Шевченко коле в очі москвофілів не віднині; відколи стали його поезії в нас відомі в ширших кругах, відтоді повторюється рік-річно по москвофільських «изданиях» травля на нього. Та, з другого боку, бачимо, що ця травля не тільки не причиняється до випертя поезій нашого генія з Галичини, не тільки не зменшує його культу, але навпаки, збільшує його. Ми певні, що так само буде й дальше, і тому не запобіжать ні москвофільські памфлети (в роді Свистунового: «Чем есть для нас Шевченко?»), ні ухвали соборчиків, ні призивання «сильних мира сего». Минули давно ті часи, коли еретиків і їх твори палено на кострах; минули безповоротно і не вернуть ніколи. Не вернется ніколи інквізиція, до якої, як видно, мають і в нас нахил деякі отці духовні. Не допоможуть нічого й ніякі заборони, кладені на найкращі вицвіти людського духу. Найліпшим доказом на це [є] хоч би ватиканський „Index librorum prohibitorum“*, з яких деякі найбільше читаються власне тому, що стоять на індексі. Взагалі ми не каємось** нітрохи розмахів наших «маститих отцов», на вічну пам'ять подаємо їх тут, одначе, аби й наші потомки знали, що в ХХ ст. бажав дехто в нас воскресити славу інквізицію.

В. Гнатюк

Літературно-науковий вісник, 1903, № 3, с. 215—216.

* «Список заборонених книжок» (лат.).

** Нас не лякають.

1903 р., жовтня 18*.— Лист директора Сяноцької гімназії крайовій шкільній раді у Львові з проханням затвердити рішення педагогічної ради про виключення з гімназії учня 7-го класу Б. Чабака за антирелігійну і антидержавну пропаганду

Ц[і с а р с ь к о] - к [о р о л і в с ь к а]
ш к і л ь н а р а д о!

Нижчепідписаний додає протокол конференції педагогічної ради від 17-го ц. м.** про дисциплінарну справу учня 7-Б кл[асу] нашого учбового закладу Богдана Чабака з такою інформацією.

Коли в гімназії розпочався запис учнів, появився Чабак з шкільним свідоцтвом академічної гімназії з Львова з відміткою про вибуття і твердив, що є бідним сином народного учителя і через відсутність коштів змушений зайняти посаду домашнього вчителя у греко-католицького парафіяльного священика Бурмича у Полянах-Суровичних, тутешнього повіту. Згаданий священик на початку нового навчального року віддає дітей до Сянока. [Тепер] їх далі буде вчити[Чабак]. За це навчання він одержить повне забезпечення і незначну платню готівкою. Незважаючи на це, підписаний не прийняв його, бо не повірив повністю тому, про що він розповів, хоча, знаючи умови життя священика Бурмича, міг допустити, що той, як вдовець, віддасть трьох дітей до Сянока і довірить Чабаку догляд за ними, влаштувавши їх у домі п. Левицької, людини чесною і порядною. Тільки завдяки наполегливому клопотанню священика професора Москалика, який передав лист священика Бурмича і сам запевняв у достовірності розповіді Чабака, його порядності і бідності, я нарешті дозволив умовити себе і записав його як стаціонарного учня, тим більше що у розділеному 7-му класі було досить місця.

Протокол конференції свідчить про те, що Чабак віддячив мені за прийом, а священикові Москаликові — за сердечне, безкорисливе клопотання. Чабак, без сумніву, належить до головних агітаторів українсько-руського гайдамацтва***, і можна стверджувати, що він як

* Дату встановлено на підставі наступного документа:

** В архівних матеріалах протоколу не виявлено.

*** Так польські шовіністи називали революційно настроєних українських трудящих.

проводир повинен був порушувати національний спокій і поширювати радикальну пропаганду у цьому закладі. Сказані ним слова до Серединського мали на меті висміяти його побожність, його сильну віру, чистоту звичаїв, невинність, бо фактично Серединський належить до найчесніших дітей школи. Хоча вчиться у 7-му класі, дуже низький на зріст. Незважаючи на те, що є сином селянина з Одрехової, має дуже симпатичний вигляд. Чабаку здавалося, що у такого непоказного хлопчини легко буде захитати віру і знайти сприятливий ґрунт для поширення своїх радикальних поглядів. Чабак — хлопець високий на зріст, з дуже інтелігентним виглядом. Риси його обличчя свідчать про енергію, усвідомлення мети і швидкість думки.

Таким чином, слова, сказані до Серединського свідчать про заперечення всякої віри і глузування з церковних обрядів. Чабак здається мені особою небезпечною, яку абсолютно не можна терпіти в школі. На підставі вищенаведеної інформації нижчепідписаний підтримує рішення педагогічної ради, яке було майже одноголосно схвалене, і просить виключити Богдана Чабака з цього закладу. Сподіваючись, що крайова шкільна рада затвердить рішення ради, я заборонив Чабаку відвідувати школу. В кінці нижчепідписаний додає, що Чабак народився 10 лютого 1884 р. у Нижній Стиняві. Його батько — вчитель у Гурному, Конінського повіту.

Ц[ісарсько]-к[оролівський] директор
Баньковецький.

Ф. 178, оп. 3, спр. 609, арк. 1. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 79

1903 р., листопада 17.— Повідомлення референта крайової шкільної ради у Львові директорові Сяноцької гімназії про виключення з гімназії учня 7-го класу Б. Чабака за антирелігійну і антидержавну пропаганду

I

Дирекції ц[ісарсько]-к[оролівської] гімназії в Сяноку.

У відповідь на інформацію № 767 від 18 жовтня 1903 р.*, № 809 від 5 листопада 1903 р.** доводиться до

* Див. документ 78.

** Див. Ф. 178, оп. 3, спр. 609, арк. 5.

відома дирекції, що ц[ісарсько]-к[оролівська] шкільна рада виключила з вашого закладу Богдана Чабака, учня 7-го класу, за поширення шкідливого впливу серед товаришів по навчанню, за розповсюдження антирелігійних і антисупільних поглядів. Про це дирекція має повідомити батьків Чабака.

II

Циркуляр всім директорам [керівникам] ц[ісарсько]-к[оролівських] гімназій та реальних шкіл краю і до приватної гімназії отців єзуїтів у Буньковичах під Хировим. Повідомляється дирекцію (керівництво), що колишнього учня ц[ісарсько]-к[оролівської] гімназії у Сяноку Богдана Чабака, якщо б він звернувся з проханням прийняти в [школу], не приймати без дозволу ц[ісарсько]-к[оролівської] шкільної ради.

Д-р Майхрович.

Ф. 178, оп. 3, спр. 609, арк. 7. Машинопис, ориг. Пер. з пол.

№ 80

1906 р., лютого 4.— З листа греко-католицького священника І. Сав'юка з с. Заболотівців Жидачівського повіту митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про боротьбу духівництва проти агітаторів-соціалістів під час виборів

Ваше превосходительство
милостивий архієрею!

Одобрений словами обіжника пастирського посланія вашого превосходительства «порозумівайтесь і нам, вашим єпископам, давайте бодай знати о тім, що і як будете робити», заявляю, що з одушевленням прийняв я і многії душпастирі послання пастирськое, в которому всі три архіпастирі одзиваються золотими устами вашого превосходительства до нас, священників, щоб ми провід взяли в реформі виборовій і не дали собі вирвати народ руський агітаторам — соціалістам і подобним безбожникам *. Я і многії другі священники слідуємо приказу вашого преосвященства і беремо реформу виборову в

* Йдеться про «Послання пастирське А. Шептицького, К. Чеховича, Г. Хомишина до вірних своїх єпархій о виборах до парламенту».

руки, щоб народ в тій реформі виборовій на тлі св[ятої] віри і католицької церкви вести, і його побожним і релігійним при св[ятій] церкві задержати, яким він доселі був. Розуміється, що тут, безусловно, мусить бути солідарність всього клеру, і в тому направленню будемо ділати. Я предсідательствовав уже на 3 вічах — в Заболотівцях, Облазниці і Лівчицях, а повітове віче скликав я до Жидачева, як предсідатель комітету, на которому представительствовав о. Василь Давидяк, парох с. Тухлі. В Жидачеві був референтом д-р Олесницький, посол сейму, а в Заболотівцях, Облазниці і Лівчицях — о. Антоній Підлісецький, парох з Облазниці. Всюди віча зачинались з богом і так кінчались. Всюди при кінці віча отпіто також многолітствіє імператору [Францу Йосифу] з благодарінням за реформу. Віче заявило також благодаріння цілої депутації, котра під проводом вашого преосвященства явилась у августійшого імператора і представила потребу реформи виборової для бідного упослідженого руського народу. А на кінець самого віча отпіто кондак: «Явився еси днесь вселенной» [...] *

Слуга з синовським повиновінням

Іоанн Сав'юк, парох Заболотівців.

Заболотівці, дня 4 лютого 1906 [р.]

Ф. 408, оп. 1, спр. 30, арк. 14. Рукопис, ориг.

№ 81

1909 р., лютого 13. — 3 листа студента Львівського університету Н. Білинського редакції газети «Народне слово» про знущання греко-католицького священика П. Погорецького над селянами с. Білини Самбірського повіту

Світла редакціє!

Дивує мене, що світла редакція, поміщуючи лайдацтва о. Коростенського («Народне слово»), хоче вірити в корисний успіх цього допису. Коли читано в нашому товаристві «Бесіда» про цей допис, члени з усмішкою висказались, що о. Коростенський дістане за це ще пелерину. І з таким висказом я вповні годжусь і заздальгідь вже бачу, що о. Коростенському ні волос з голови не спаде.

* Випущено частину листа, в якій І. Сав'юк запевняє А. Шептицького в своїй любові до нього.

Лайдацтва о. Кор [остенського] суть чейже в порівнянні з лайдацтвами та здирствами, сказати б звірськими, нашого пароха о. Погорецького вправі мікроскопійні. І що ж з того, що про ті всі лайдацтва Чехович, єпископ, знає, і що ж з того, що депутація удавалась вже кілька разів до єпископа, о. Погорецький як сидів спокійно на медодайній парохії, так досі сидить і сміється в кулак з всіх жалоб до єпископа.

Не знаю, чи помістив би я в двох томах те все, про що далобися написати о. Погорецьким з обсягу його лайдацтва, здирства etc *. Для того я подам до відома світлої редакції лише кілька голих фактів, котрі докладно ілюструють, як самовільно і незгідно з наукою Ісуса Христа поступає наш парох.

1. За метрику уродження вимусив парох від Ірени Сулюк, служниці (тепер в Дрогобичі), 5 к[орон]. Свідок — Ілько Білинський Тарасович.

2. Від Петра Капка, Урбана і Татомира, дуже бідних господарів, вимусив за метрики хресту** для їх синів по 5 к[орон], вчисляючи в це і штемпель на 1 к[орону].

3. Від Михайла Казюти, Каськи Задорожної і Івана Юзв'яка, дуже бідних господарів в Білині Малій, вимусив за витяги родинні (Familienausweis)*** для цілей військових по 5 к[орон] від кожної особи, помимо, що виготовлення цих виказів є безплатне. Ale jak pan każe, sluga musi****.

4. Коли я прийшов до о[тця] пароха та просив його, щоб був ласкавий підписати свідоцтво убожества для мене, о[тець] парох відмовив остро моїй просьбі, незважаючи на те, що батько є бідним господарем, бо заледве 5 моргів ґрунту посідаючим. Вислід був такий, що для браку свідоцтва убожества я, студент третього року прав, не був увільнений від чесного, і я мусив 50 к[орон] заплатити.

5. Дня 5 жовтня 1908 [р.] померла в Білині Вел[икій] Текля Слотило, вдова, лишила півтора морги ґрунту, 600 к[орон] довгу і чотири сироти, з котрих одна є калікою, позаяк не бачить на очі. Небіжка належала до найубожіших в селі, бо вмерла цілком гола без сорочки (в буквальному значенні). О[тець] парох зажадав 100 к[орон], на котрі милостиві люди зложились. З тим по-

* І т. д. (лат.).

** Метрики про хрещення.

*** Шлюбні посвідчення (нім.).

**** Але як пан наказує, то слуга мусить (пол.).

хороном була ціла авантюра, кінець-кінцем поховав Теклю за 60 к[орон] доперва 4-го дня.

6. Восени 1907 р. померла Антонова Мілішовичова жона, за похорон зажадав парох 200 к[орон]. Муж небіжки був змушений згодитись на цю квоту, бо жона, умираючи, хотіла, щоб похорони відбулись в асистенції пароха. Антон дав за раз 160 к[орон], а 40 к[орон] обіцяв пізніше принести, бо і ті 160 к[орон] мусив визичити. Приходить час похорону — парох не хоче їхати на похорон, доки 40 к[орон] не принесе Антон. Перед самим похороном мусив Антон принести 40 к[орон], а парох, як би за кару, що не приніс в свій час 40 к[орон], не дозволив видати свічок, і так небіжку похоронили (свічок не було).

7. Іван Б[ілінський] Тарасович прийшов з акушеркою до пароха та просив, щоб охрестив дитину новонароджену. Парох без ніякої причини обсипав лайками Івана і викинув його за двері, опісля приступив до баби, що тримала дитя, вхопив її за карк і також викинув за двері, проклинаючи в неможливий спосіб. Ще того самого дня поїхав покривджений до о. Децка, декана, котрий йому охрестив дитину.

8. За похорон Михайла Мільковича, дуже бідного господаря, бо заледве 2 морги ґрунту посідаючого, видувив парох-дерун 200 к[орон] (коментарі злишні).

9. Перед 1 1/2 роками* помер халупникові Михайлові Грибові (не посідає жодного майна) син, котрого батько без асиста пароха мусив похоронити (парох хотів багато грошей). Коли, однак, другий син того самого батька хотів женитися, парох, використовуючи цю нагоду, не хотів так довго дати шлюбу синові, доки не заплатить батько за похорон першого сина, котрого парох зовсім не ховав. Зажадав, отже, 30 к[орон] за похорон першого сина, перед 1 1/2 року померлого. Позаяк все до весілля було приготоване, бідака позичив і заплатив парохіві 30 к[орон] за похорон і осібно за вінчання після спеціального тарифу о. Погорецького.

Розуміється, що подібних случаїв є більше, і годі їх ту[т] всі наводити [...] **

14. Дуже часто случаеться, що офіра його пожерливості ще не згасла, а отець парох вже годить за шкіру і означає ціну її наперед. Ось примір: Микола Тарасович

* Півтора року тому.

** Випущено пункти 10—13, в яких описано випадки, подібні до попередніх.

лежав на ложі смертельному. Парох, довідавшись о тім, завізвав Євгена, сина конаючого батька, і запитав, чи отець згадав в тестаменті про винагородження за похорон, евентуально, аби той же умираючому батькові згадав, що йому [попу] належиться 200 к[орон].

Консисторія о всіх тих лайдацтвах дуже докладно знає, бо покривджені внесли жалобу до ц[ісарсько]-к[оролівського] староства і до ординаріату, котрий мовчить як заклятий, а о. Погорецький спокійно сміється в кулак і в заміну за свої здирства і лайдацтва чекає на пелерину [...] *

А тепер придивімся, хто підписує нам свідоцтва моральності **. Не знаю, чи є де другий так[ий] неморальний піп, як наш Погорецький. Діти в школі голосно розповідають про лайдацтва з обсягу моральності о. Пог[орецького], так що управитель від часу до часу мусить їх приводити до порядку. Всі парохіяни дуже добре знають о його впливі деморалізуючому, і кілька бахорів по його імені вже називають. Жодна кухарка не може у нього вибути, а если довше затримається, то вже виходить вагітна. Ось докази судові. Суд признав Марії Квик, бувшій служниці о. Пог[орецького], аліментації в квоті 1800 к[орон], які має о. Пог[орецький] платити, бо удовіднено його вітцівство (vide*** акти судові).

Одна енергійна служниця о. Погор[ецького] принесла йому дитя, сплоджене з о. Пог[орецьким], і лишила на плебанії, так що о. Погор[ецький] був змушений відвезти дитя на візку серед великої утіхи тутешнього населення, бо дитя плакало, і всі здогадались, о що ходить.

Та коли б лише о. Пог[орецький] напастував свої служниці, але нападає він брутально на поважні газдині, до чого дає йому спосібність ходження по «каноніє». Коли прийшов до одної газдині, взяв її за груди і запитав, для чого вона має так[і] малі цицьки (грудь). Що за безличність! І ця погань підписує свідоцтва моральності! Годі навести все те з обсягу його моральності, бо того всього не описав би на воловій шкурі — досить, що кожний, навіть маленька дигина з клятьбою на устах виражається о нім. А тепер придивіться, як відноситься наш отчик до своєї родини. Є тут в Білині його тітка Текля Погорецька, стара панна, сирота. Думав би хто,

* Випущено частину листа про навчання релігії в школі.

** Характеристики, які видавались попами сільському населенню.

*** Дивись (лат.).

що о. Погор[ецький] опікується своєю тіткою, як пристало на пароха. Однак дуже помилилися той, хто так думав би. Бідна його тітка не має приміщення на плебанії, помимо що плебанія містить в собі п'ять покоїв, а мешкає в обскурній сільській хаті, ніколи не опалюваній (печі нема), а пес у господаря порядніше відживляється, як цьоця о. П[огорецького]. Не диво, отже, що в тій розпуці цьоця о. П[огорецького] запивається алкоголем і є посміхощем цілого села.

Не маю найменшої надії, що цей допис буде підставою для ексцел[енції] Чеховича, щоб вглянути в то багно парохіальне, але на всякий случай подаю до відома світлої редакції з просьбою о ласкаве подання цього допису до відома загалу. А коли окажется потреба, то я подам ще більше фактів, компромітуючих самого Погорецького (як, приміром, про тайне випорожнювання скарбонки церковної і много інших).

У нас кожний день принесе все щось нового з обсягу здирства чи лайдацтва о[тця] пароха. Днесь приходить до мене зарібник, не посідаючий жодного маєтку, і жалується перед мною, що о. Пог[орецький] не хоче йому дати шлюбу, доки не заплатить 20 корон. Оповіді вже вийшли, весілля постановлено на 14 лютого. Все до весілля приготоване, і з цього хоче скористатись парох, проте жадає 20 к[орон]. Яку ж я міг йому дати раду? Написав йому телеграму до єпископа такого змісту: «Ексцел[енція] Чехович, Перемишль. Погорецький відмовляє шлюбу, хоче 20 к[орон]. Я даю вже 12 к[орон], оповіді вийшли, завтра весілля, прошу виделегувати іншого пароха. Йосиф Чайковський, зарібник».

Таку депешу вислано днесь 13 лютого о год[ині] 2-й пополудні до єпископа, заплачено і відповідь. Година 7-ма вечора, відповіді нема дотепер і, відай, не буде, бо наші єпископи сміються в кулак з таких дурниць. Це скандал — чоловік цей на телеграму видав 3 к[орони] з грошей позичених. І яку ж раду йому дати? Що я маю зробити? Не можу зі зворушення і з тої злості на всіх верховодів церкви, котрі знають про лайдацтва парохів, більше писати. Все це тут подане є чиста правда, котру всі живі ствердити годні присягою.

Прошу це подати до відома загалу.

Петро Білинський, студент третього р[оку] прав, один з покривджених.

Білина, дня 13 лютого 1909 [р.]

Ф. 408, оп. 1, спр. 38, арк. 28—31. Рукопис, ориг.

1910 р., квітня 22.— З розпорядження львівського греко-католицького митрополичого ординаріату духовництву архієпархії в зв'язку з антипапськими виступами під час вшанування пам'яті Д. Бруно у Римі

По всі часи виступили вороги проти одної правдивої католицької церкви — одні з більшою, другі з меншою завзятістю. Найбільш завзятими були, звичайно, відступники. Таким був Дзордано Бруно, котрий жив в XVI ст. У своїх ложних науках виступав він як еретик і закаменілий відступник проти християнсько-католицької віри, особливо проти пречистої діви Богородиці і святих [...] *

Одномисленики Бруно зав'язали товариство його імені і обходили 20 лютого 1910 [р.] в Римі урочисто його пам'ять. В домі товариства, напроти Ватікану винаймленим, виголошували вони многі бесіди, котрі найбільшою ненавистю проти католицьких священників, а особливо проти голови церкви католицької св[ятого] отця, були переповнені. Крім того, розкидали пасквіль «Il Prete Delinquente» («Преступний священник») і підносили бурливі крики: «A basso il prete!» (проч з священниками); «A basso il prete Vaticano!» (проч з Ватіканом). Ця сумна диявольська подія вразила тяжко св[ятого] отця. Тому поспішили многі круги католицькі з різних країв, щоб св[ятому] отцю як голові церкви заявити своє синівське прив'язання, любов і поважання.

Подаючи це до відомості, поручається вс[е]чесному духовенству парохіальному, щоб цю злобну подію вірним коротко пояснили, до молитв за св[ятого] отця заохотили і в найближчу неділю або свято до служби божої службу «о умирення церкви» долучили.

Від митрополитального ординаріату.

Львів, дня 22 цвітня 1910 [р.]

Львівсько-архієпархіальні відомості, 1910, № 3, с. 31—32.

* Далі випущено виклад еретичної суті вчення Д. Бруно.

1913 р., не пізніше 22 травня*.— Повідомлення заступника начальника Київського губернського жандармського управління в Бердичівському і Сіверському повітах про нелегальний приїзд в Росію львівського греко-католицького митрополита А. Шептицького з метою уніатської пропаганди

Таємно

Згідно з одержаними відомостями, польський митрополит зі Львова Андрей Шептицький виїхав переодягнений в Росію і має перебувати в Київській губернії. Мета його поїздки — уніатська пропаганда.

Повідомляючи про це, прошу вашого високоблагородія розпорядитися, щоб у випадку появи згаданого Шептицького встановити за ним спостереження і повідомити мене.

Прикмети Шептицького: високий на зріст, кремезна будова тіла, носить бороду, блондин.

Ротмістр [підпис нерозбірливий].

Ф. 358, оп. 1, спр. 4, арк. 1. Машинопис, ориг. Пер. з рос.

№ 84

1914 р., квітень.— Повідомлення про заборону святкування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка в учительській семінарії василіанок у Станіславі

Станіславські с[естри] василіанки взяли рекорд своїм зухвалим поступованням,— не даром же вони з столиці еп[ископа] Хомишина,— а рекорд цей здобули тим, що заборонили ученицям своїм святкувати столітній ювілей Шевченка та що поздирали з вікон шевченківські наліпки, чим приневолили станіславських семінаристок до страйку, щоправда тільки маніфестаційного, одноденного, а школи такі треба б вже раз зі всім збойкотувати. Страйк серед семінаристок, елементу, який ще недавно наповнював «місіонарі» своїми подяками за вислухані молитви, є фактом дуже відрадним, фактом, який повинен приневолити взагалі всю нашу молодь призадуматися над шкідливим впливом клерикалізму на наші школи.

* Дата одержання повідомлення адресатом.

Не будемо йти за деякими голосами нашої преси і обурюватися із-за цього, що станіславські василіанки вважають Шевченка «богохульником». Шевченко справді з василіанками не може мати нічого спільного, він вільнодумець і в кожному разі православний, отже, не католик, а тим самим, після нашої василіанської термінології, справді «богохульник». Не дивуємося також, що саме таке становище до Шевченка зайняли хомишинківські с[естри] василіанки, адже ж чи можуть божі угодниці зайняти інакше становище до «богохульника»?! Та не о це нам розходитьсь, і не думаємо ні переконувати василіанок, ні тим більше ставити до них якісь жадання, щоб вони бодай держалися якоїсь міри в своїй діяльності. Проч з клерикалізмом по школах! Це одинакове слухне становище, яке може зайняти наша молодь проти станіславських подій. Не в Римі, і не в Юрі*, і не в умі Хомишина і хомишинят має рішатися, що і як має святкувати наша школа. Національні святощі повинні належати до нації, а не до клеру, школа — до суспільності, а не до духовенства, коли не мають повторятися такі огидні факти, як цей, що убогі духом василіанки поздирали наліпки Шевченка з вікон.

На станіславські події повинна відповісти молодь ширенням вільнодумних ідей, попереду цього ж пропагуванням бойкоту всіх «наших» василіанських шкіл. Середньовіччя вже давно минуло, і нам вже ні дрібки не потрібно середньовічних шкіл! Бажаємо нового життя, не хочемо терпіти насильства темноти над людським духом...

Життя, 1914, випуск 1, с. 58—59.

№ 85

1914 р., серпня 21.— Пастирське послання митрополита А. Шептицького до населення з закликом зберігати вірність цісареві і підтримувати Австро-Угорську імперію в імперіалістичній війні проти Росії

Андрей Шептицький, галицький митрополит, усім вірним прикордонних сіл у всіх трьох галицьких епархіях

Мир у господі і наше архієпископське благословення.

* Тобто у соборі св. Юра у Львові, де перебувала резиденція митрополита А. Шептицького.

Дорогі, в надзвичайно важливу хвилину йде війна між нашим цісарем і московським царем. Війна ведеться в нашій справі, бо московський цар не міг стерпіти, що в австрійській державі ми маємо свободу віросповідання, національну свободу; він хоче видерти у нас цю свободу, закути нас у кайдани. У нашому війську 100 тисяч наших дітей, вірних нашому цісареві, йдуть у бій за нашу долю. Йдуть у бій за святу нашу віру, обороняти святість родинних вогнищ, обороняти від ворога ваше добро, ваші села, ваші хати. Наше військо перемагає, але злий ворог не спить. Не може він перемогти нашу міць силою зброї, вдається [до інших] способів: хитрощами, брехнею, зрадою хоче спонукати до зради наших вірних людей. Вовк одягає овечу шкуру. Вовк удає з себе приятеля і облесливими словами — як рибу на гачок — хоче взяти у неволю темних і збаламучених. Нещасний — хто його послухає — впадає у темну безодню зради. Ворог розкидає по країні брехливу відозву, в якій, зловживаючи святими словами і молитвами, еретик, що прикинувся чернцем, осмілюється від імені бога звільняти наших людей від присяги на вірність нашому цісареві. Звідки ж дістав він таке право?

Яка це безстыдна брехня і святотатство присвоювати собі божі права. Таке облудне святотатство може нав'язувати нашому народові тільки нікчемний ворог. Присяга на вірність свято зобов'язує [слухати] божу волю і боже право.

Іменем бога і пастиря душ я, як ваш митрополит, закликаю вас не йміть віри іудовій раді, не слухайте тих, які хочуть вас скувати кайданами; не слухайте голосу безбожних брехунів, які осмілюються намовляти вас до зради цісаря, вітчизни, віри. А зрадою була б кожна допомога, подана ворогові або і зрадникам, а зрада — це злочин, який приносить страшне покарання від бога і людей. Хай вас найвищий бог стереже від кожного кроку, яким би ви допомагали ворожим військам або шкодили своїм, чи прикривали б зраду та допомагали зрадникам.

Збережіть спокій. Наша доля в божих руках, без волі бога волос з голови не спаде. В богах наша надія і наша сила. У вогні цієї страшної війни кується для нас краща доля; з волі бога — з австрійською державою і династією Габсбургів спільна наша доля і недоля. Коли військо нашого цісаря переможе (а з ласки бога переможе), нас жде гарніше і краще майбутнє.

Будьте до [останньої краплі] крові вірні цісареві.
Будьте вірними дітьми нашого славного народу.

Будьте вірні нашій святій прадідівській церкві. А в важких хвилинах болю і жертви хай боже благословення і божа ласка буде з вами.

В ім'я отця і сина і святого духа амінь.

Дано у Львові 21 серпня 1914 [р.] в нашій кафедральній церкві св. Юра.

Андрей, митр [ополит].

Ф. 146, оп. 8, спр. 82, арк. 2—3. Рукопис, ориг. Пер. з пол.

№ 86

1914 р., серпня 31.— Лист митрополита А. Шептицького верховному командуванню австро-угорської армії з повідомленням про підтримку буржуазно-націоналістичними діячами Галичини уряду Австро-Угорщини у війні проти Росії

Верховному командуванню
цісарсько-королівської армії

Дозволю собі переслати в додатку статтю українського публіциста в німецькому перекладі (який, на жаль, не доведений до кінця), а також в оригіналі.

Коли стаття буде вам не потрібною, просимо її передати для реферування д-ру Отто Науратові, який цікавиться цією справою.

Андрей, граф Шептицький, архієпископ.

Львів, 31 серпня 1914 [р.] *

[...] Провідні діячі всіх українських партій Галичини, зібравшись 7 грудня 1912 р. у Львові, заявили, що, «дбаючи про добро і майбутнє українського народу, все українське громадянство у разі конфлікту між Австрією і Росією одноставно і рішуче стане на боці Австро-Угорщини проти Росії, як лютого ворога України»...**

ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 10, арк. 48. Машинопис, копія. Пер. з нім.

* Далі подається текст указаної статті. У збірнику наводиться тільки уривок з цієї статті.

** На цьому текст перекладу статті обривається.

1915 р., квітня 28.— Протокол, складений начальником жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини Мезенцовим, про знайдену таємну угоду між митрополитом А. Шептицьким і австро-угорським урядом відносно загарбання України Австро-Угорщиною

1915 р., квітня, 28 дня у м. Львові я, начальник жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини полковник Мезенцов, у присутності моїх помічників підполковника Покришинського і ротмістра Злобіна, який був відряджений за розпорядженням військового генерал-губернатора Галичини, чиновника для особливих доручень при військовому генерал-губернаторові С. А. Лабенського і нижчепідписаних понять — прийняв і розкрив пакет, вийнятий з скрині № 7 речей колишнього митрополита графа А. Шептицького, знайдених під час обшуку, який був зроблений 11 лютого ц. р. у м. Львові в митрополичому будинку при церкві св. Юрія в спеціально замурованому приміщенні і тепер оглянутому спеціальною комісією, призначеною військовим генерал-губернатором. При цьому виявилось: в пакеті є сім окремих конвертів, понумерованих римськими цифрами від I до VII. В конверті № 2 є два аркуші письмового синюватого паперу, п'ять сторінок якого списано. В заголовку першої сторінки є дата: «12 серпня [1]914», а на п'ятій сторінці в кінці під текстом рукопису дата: «Львів, 15 серпня [1]914 р.» і підпис «Андрей Шептицький».

Вся записка написана чорнилом від руки німецькою мовою латинськими літерами. Зміст її такий: «Як тільки переможна австрійська армія вступить на територію російської України, нам доведеться вирішувати потрібне завдання: військової, правової і церковної організації в краю. Виконання цих завдань повинно бути здійснене частково по можливості будь-якою мирною конференцією не тільки для того, щоб підтримати діяльність нашої армії передбаченим повстанням українців, але також для того, щоб ці області на всякий випадок якнайрішучіше відокремити від Росії і надати їм характеру національної області, незалежної від Росії, ворожой державі царів, характеру, симпатичного (бажаного) місцевому населенню. Для цієї мети необхідно використати всі традиції України, яка нині пригнічується

Росією, щоб не тільки точно відновити ці традиції у свідомості народних мас, а й щоб жодні політичні комбінації не змогли знищити наслідків нашої перемоги.

I. Військова організація. Вона повинна базуватися на традиції запорозьких козаків. Треба мати на увазі, що ці традиції ще живі на Україні і що вони мають місцевий український характер. Донські козаки, яких вважають специфічно російським інститутом, є видозміною цих традицій *. Російські донські козаки, крім назви, не зберегли нічого від українського козацтва. Назва «козак» все ж таки є в народі синонімом давнього національного героя. Один з самих здібних військових начальників нашої армії після однієї з перемог може бути призначений нашим імператором [Францом Йосифом] гетьманом. Будучи в ранзі фельдцехмейстера, він повинен, при збереженні нашої військової адміністрації, одержати певну самостійність, щоб під час керівництва наданими йому військами міг формувати загони, в яких повсталі українці знайшли б собі належне місце. Необхідно, щоб у назвах командних осіб (отамани, есаули, сотники), в одязі, по можливості і в мові команди відбився національний характер. Гетьман повинен мати право видавати «універсали» (накази і відозви) до армії і населення, призначати отаманів, есаулів і сотників і т. д. До нього можна приставити людину, яка відносно знає історію козацтва, могла б редагувати листи і, так би мовити, служила йому на совість. Така військова організація поширяться на весь край, вона зможе підтримувати і нормувати рух серед українців.

II. Правова організація. Під гуркіт гармат треба взяти до уваги також і ту обставину, що населенню [потрібно] точно пояснити багато напрямків, у яких російське законодавство було до нього несправедливим і пригнічувало його. Крім оголошення свободи особи, толеранції по відношенню до всіх релігій і т. д., слід опублікувати австрійський громадянський кодекс (у перекладі на українську мову), оголосивши його законодавчим (Autentisch), і по можливості також інші австрійські закони.

Комісія в складі австрійських і російських (українських) юристів повинна підготувати відповідну загальну кодифікацію. Необхідно звернути увагу і на ті сторони публічного і приватного громадянського життя, в

* Так у копії документа.

яких маси українського населення почувають себе найбільш пригнобленими.

III. Церковна організація. Вона повинна мати ту саму мету: відокремити українську церкву по можливості ґрунтовно від російської. Не торкаючись наук і ділянки догм, належить видати цілий ряд церковних декретів (наприклад: українська церква вилучається з-під підлеглості Петроградського синоду і т. д.). Усі ці декрети повинні виходити від церковного, а не цивільного і військового авторитету, щоб таким чином порвати з російською системою. Недоцільно також створювати новий синод (наслідування петроградському). Забороняється молитися за царя; наказується молитися за його величність [Франца Йосифа]. Відповідні (великоруські, московські) примітки в календарях закреслюються і т. д. Усі ці декрети повинні виходити від «митрополита Галича і всієї України» (можна видавати декрети про все, що відповідає основним положенням східної церкви, традиціям митрополії, є природним і законним). Військова адміністрація повинна всі ці декрети схвалювати. Я міг би все здійснити як митрополит, бо згідно з основним положенням східноцерковного права, традиціями моїх попередників і повноваженнями з боку Рима я маю владу у всіх цих областях. Якщо мої розпорядження знайдуть співчутливе ставлення, а, без сумніву, воно так і буде, то таким чином буде створено центральне церковне управління на Україні і церква буде відокремлена від російської. Певне число єпископів, саме тих, які є уродженцями Великої Росії, і тих, які не побажають підкоритися розпорядженням, можна буде негайно усунути і на їх місце призначити інших, настронених проукраїнськи і проавстрійськи. Рим згодом схвалить всі ці декрети і призначення. Схвалять їх південні патріархи *, підкуплені урядом.

Коли ми залишимо народів все, що йому дороге в обрядах і звичаях, коли ми звільнимо духовенство від тяжкого ярма синоду і консисторії, під яким воно дуже страждає, коли ми його переведемо від нинішньої політико-поліційної діяльності на ґрунт чисто церковний і християнський, тоді можемо бути впевненими у загальній покорі. Таким шляхом буде збережена і впроваджена в життя єдність української церкви, а також здійснене рішуче і ґрунтовне відокремлення її від російської

* Мабуть, йдеться про патріархів півдня України.

церкви. Канонічні підстави для такої тактики прийняті з католицької точки зору. З точки ж зору православно-східної така тактика є законною, логічною і сама по собі зрозумілою. Я встигну одержати в Римі затвердження, або, точніше кажучи, в основному уже все підготував. Православ'я церкви, отже, не буде порушене — воно має бути збережене, слід його тільки очистити від московського впливу.

Львів, 15 серпня 1914 р. *Андр[ей] Шепт[ицький]*».

Документ сфотографований, знімок його доданий до цього протоколу, а документ вкладено в пакет № 11 і разом з іншими шістьма буде прилучений до інших арештованих речей кол[ишнього] митрополита гр[афа] Шептицького.

Цей протокол підписали: полковник Мезенцов, підполковник Покришинський, ротмістр Злобін, чиновник для особливих поручень при військовому генерал-губернаторові Галичини Лабенський, поняті: Євстигній Купріянович Зубков, Яків Єрофійович Шевчук.

Цілком вірно: начальник жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини полковник *Мезенцов*.

ЦДІА УРСР у м. Києві, ф. 365, оп. 1, спр. 97, арк. 60а—60б. Машинопис, копія. Пер. з рос.

№ 88

1915 р., грудня 24.— Лист міністра віросповідання та освіти Австро-Угорщини намісництву Галичини у Львові про необхідність підтримки руху верхівки греко-католицького духівництва за заміну юліанського календаря грегоріанським

Відень, 24 грудня 1915 [р.].

До цісарсько-королівського
намісництва Галичини

З кіл греко-католицького духовенства Східної Галичини до головнокомандування цісарсько-королівської армії надійшов меморандум під заголовком «Побажання русинів у церковних справах», в якому зазначається що католики у Галичині святкують тепер подвійні свята за латинським і за грецьким обрядом.

Збереження греко-католицькими русинами спільного з православними росіянами юліанського календаря на противагу культурним народам, які користуються грегорианським календарем, визнається як шкідливе в церковному і національному відношенні, і висловлене побажання запровадити останній.

Цісарсько-королівське головне командування армії вважає ці пропозиції вартими уваги, тому що пропонований захід поклав би початок віддаленню від православних росіян, що, безперечно, повинно розцінюватися — і цього не слід недооцінювати — як виграш для австрійської державної думки. Торкаючись встановлення спільних свят, пропонована реформа стосується головним чином церковного життя, тому я змушений надавати особливого значення з'ясуванню поглядів керівних церковних кіл греко-католицького обряду. Оскільки тепер встановити контакт з митрополитом графом Шептицьким неможливо, я пропоную вашій ексцеленції перш за все зажадати заяви в цій справі від греко-католицького єпископа Хомишина.

При поданні вказаної заяви нехай ваша ексцеленція буде ласкавою повідомити власну думку.

До відома вашої ексцеленції ще додам, що кола проводу українського національного об'єднання хоча і не вважають питання календарної реформи дискусійним, проте застерігають, що відповідні заходи повинні бути здійснені після закінчення війни.

Міністр віросповідання та освіти.
[Підпис].

Ф. 146, , оп. 8а, спр. 98, арк. 116. Машинопис, ориг. Пер з нім.

№ 89

1916 р., червня 8.— Лист священника А. Дикого зі Львова львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові з повідомленням про обставини похорону І. Я. Франка

Високопреосвященний митрополичий
ординаріателі

Сповнюючи усне поручення з дня 6 червня ц. р., да-
не мені того дня о год [ині] 1/2 до 5-ї пополудні, доношу,
що після оповіщення в «Ділі» (ч[исло] 137 (9036) з 2

червня ц. р.), яке тут залучено, в закресленому синім олівцем місці стоїть написано: «Похоронний обряд розпочався о 5-й год[ині] пополудні. Відправляв о. Гургула...»

«Діло» з 4 червня 1916 [р.] на другій стороні (ч[исло] 139) пише (зачеркнене синім олівцем): «Між вінцями, зложеними на домовину Івана Франка, були ще: вінець учениць с[естер] василіанок у Львові: «Невтомному каменяреві». На похоронах були промови, обіджаючи віру, а які слухали священники і молодь шкільна. Інститутки с[естер] василіанок брали також участь в похоронах Франка і священники, котрих, однак, я наочно не бачив, бо ні сам ні ніхто з мого дому не був на похороні. Є в проекті вибудування пам'ятника Франкові, на що відбуваються збірки, і є річчю певною, що суспільність стане його прославляти в публічних торжествах, заходить також обав, що священники в тих маніфестаціях будуть брати участь з великим згіршенням і шкодою для слави Христової.

Львів, дня 8 червня 1916 [р.]

О [тець] Дикий.

Ф. 408, оп. 1, спр. 61, арк. 29. Рукопис, ориг.

№ 90

1917 р., травня 15.— Звернення львівського греко-католицького митрополичого ординаріату до духівництва архієпархії з закликом підтримати шосту воєнну позицію, оголошену урядом Австро-Угорської імперії

Наймилостивіший цісар і король Кароль зволив позичку ту своїм найвищим приміром і найвищою заявою захвалити і припоручити. Митрополичий ординаріат поручає по мислі тої найвищої заяви якнайгарячіше і найсердечніше всьому вс[е]ч[есному] духовенству і всім дорогим вірним, щоб як в попередніх позичках, так і тепер радо, охоче і готове в тій шостій позичці свої лепти умішували і через тоє як всігда, так і тепер дало доказ, що в лояльності і патріотизмі всі жертви майна і крові складають на жертвовник вітчизни для найяснішого пана і для добра австро-угорської монархії.

Вс[е]ч[есне] духовенство зобов'язується, щоб в тій мислі на вірних при кожній нагоді впливало і по участі в тій позичці якнайгарячіше всіх заохочувало.

Від гр[еко]-кат[олицького] ординаріату.

Львів, 15 мая 1917 [р.]

Львівсько-архієпархіальні відомості, 1917, № 7, с. 74—75.

№ 91

1918 р., січня 25.— З листа митрополита А. Шептицького представникові буржуазно-націоналістичного уряду так званої УНР в Парижі графу М. Тишкевичу з інформацією про недоцільність вимагати відокремлення Східної Галичини від Австро-Угорської імперії і приєднання її до України

Львів, 25 січня 1918 р.

Високоповажний пане та дорогий
приятелю!

[...]* Я від початку грудня, як вернувся з Відня, так і у Львові сиджу, вичікуючи тепер вже майже з дня в день великих подій, історичних змін. З нашими парламентаристами я не видався і лише здалека за їх роботами сліджу. Трудне їх положення, бо не можуть ні мовчати, ні говорити, тому і так неясно ставлять національну справу**. Я маю найліпшу надію, що і без енергійного жадання з нашої сторони дістанемо положення можливе, навіть добре. Жадання відлучення Галичини Східної від Австрії, не думаю, щоб до Польщі чи як, Австрія могла узгляднити. Та і рос[ійські] українці***, відай, цього жадання не ставлять, бо іде їм о скорий мир «без анексій». Тому не виджу, щоб Галичина могла дістатися до України.

Палити мости за собою, жадаючи одверто відділення від Ав[стрії], було б, по-моєму, неосторожне, а в даному случаю небезпечне, а передусім безхосенне. То ціле положення є і трудністю, щоб вам дала наша

* Випущено частину листа про особисті справи М. Тишкевича.

** Йдеться про членів австро-угорського парламенту від українських буржуазно-націоналістичних партій Західної України, які виступали за цілісність Австро-Угорської імперії.

*** Йдеться про керівників так званої УНР.

репрезентація парламентарна повновласті на щоб просила вас о її заступство *. З Федаком, надіюсь, будете бачитися в Цюріху та обговорите всі справи, є він найвизначніший робітник на суспільно-народній ниві, не політик, надзвичайно гарна людина, о. Галущинський, д[октор], василіанин — д[уже] умний і гарний чоловік. Сли приймете заступство нашої церкви в міжнародних католицьких організаціях, то я був би вам дуже вдячний. Вертаючи ще до справи грошової — без страху і скрупулу уживайте — дуже а дуже прошу — моєї каси, зробіте мені велику приемність.

Та щодо маєтку, думаю, можете бути безпечні — до вивлащення на Україні не прийде, а якби ви хотіли осісти у нас в Галичині, то легко буде купити маєток, навіть по цінах приступних можна щось доброго купити. О[тець] Войнаровський в даному случаю дасть вам добрі інформації, знається, як ніхто другий. Кончу, бо боюсь, що мої панове виїжджають сьогодні, і могло б бути запізно лист цей передати їм. Прийміть вирази високої пошани і щирої приязні від відданого і дуже прихильного [до вас].

Андрей, митрополит.

Ф. 681, оп. 1, спр. 14, арк. 12—14. Рукопис, ориг.

№ 92

*1918 р., березня 18.— Лист ерцгерцога Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного) з Півдня України** митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свої політичні плани щодо України*

В а ш а е к с ц е л е н ц і є !

Я дуже шкодую, що не зустрів вас, а тому мушу письмово повідомити про дещо відрадне, проте прошу зберегти це в таємниці.

Поділ країни*** є цілком певним, час звичайно ще не визначений. Його величність цісар був дуже задоволений з моєї подорожі, а також з доповіді. Найкращим

* Шептицький вважав, що українська буржуазно-націоналістична парламентська група, відстоюючи цілісність Австро-Угорської імперії, не могла доручити Тишкевичу представляти в Парижі Західну Україну.

** Точне місце перебування В. Габсбурга не встановлено.

*** Австро-угорської монархії.

доказом цього є те, що його величність прийняв мої пропозиції, так, наприклад, генерал Фішер призначений комендантом жандармерії. Далі я повідомляю вашу ексцеленцію, що сьогодні після обіду їду в Одесу. Його величність був такий милостивий, що дав мені там відділення, що складається з українського (східного) піхотного батальйону і українського легіону, що, звичайно, мене дуже обрадувало. Його величність доручив мені командування з власної ініціативи без мого прохання. Його величність був зі мною надзвичайно милостивий і доручив займатися на Україні не тільки військовими, а й політичними справами. У цьому він надає мені повну свободу, що для мене є новим доказом його довіря. Я вірю, що скоро мені помалу вдасться досягти всього, чого вимагають чесні українці. Я маю велику надію на майбутнє. Я щасливий, що можу про це сповістити вашу ексцеленцію, однак дуже шкодую, що не можу зробити цього усно. Я прошу вашу ексцеленцію благословляти мене і надалі, і з міцною вірою в бога і на здійснення всіх бажань нації залишаюсь завжди вдячним вашій ексцеленції.

Вірний Вільгельм

ДАЛО, ф. 129, оп. 2. спр. 1505, арк. 31. Машинопис, засвідчена копія. Пер. з нім.

№ 93

1918 р., квітня 24.— Лист крижевацького греко-католицького єпископа Д. Нярадї митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про ухвалу з'їзду хорватсько-словенського апостолату у Любляні розпочати місію серед схизматиків Росії, України і Балканського півострова

Ваше високопреосвященство!

На 3 і 4 квітня був з'їзд апостолату хорватсько-словенського в Любляні під проводом єпископа Jeglićo *, на котрому було обговорено, що мали і могли зробити полудневні слов'яни за місію між схизматиками у Росії і на Балканах. З-поміж других речей заключено, щоб підписаний з д-ром Гривцем, професором з Любляни (Laibach), коло 15 квітня поїхав до Львова і з вашим

* Єгліча.

високопреосвященством ще докладніше о тій ідеї поговорили, як би було найпрактичніше можливо на тому започати роботи. Чи буде ваше високопреосвященство у тому часі дома? Між словінцями та квестія дуже гаряча, і з них готові многі священники прийняти восточний* обряд і бути місіонерами в Росії, на Україні або на Балканах. Всі хочуть, щоб лише у восточнім обряді виховувалися будучі місіонери. Гадаю, же би було добре закликати і станіславського, і перемиського єпископів на то. Если ні, то ми відвідаємо їх у їх домах.

Найсердечніше поздоровляю і всього добра від господа прошу і желаю.

Криживці, 24 квітня 1918 [р.]

Найм[енший] во Христі о. Діонисій.

Ф. 358, оп. 1, спр. 161, арк. 2. Рукопис, ориг.

№ 94

1918 р., червня 13.— Лист митрополита А. Шептицького єрцгерцогу Вільгельмові Габсбургу (Василеві Вишиваному) з приводу чуток про висунення А. Шептицького кандидатом на патріарха Української автокефальної церкви

Львів, 13 червня 1918 [р.]

Ваша імператорська високість!

Я дізнався, що частина учасників скликаного на 21 ц. м. українського церковного синоду дотримується думки про можливість обрання мене українським патріархом. Цей крок розглядався, з одного боку, названими українцями, як реакція на обрання Антонія [Храповницького] київським митрополитом, з другого боку, таким чином знайшла б конкретне розв'язання автокефалія української церкви. Автокефалія, за яку національні партії посилено борються, відповідає прагненням українців. Гетьман [Скоропадський] начебто казав, що коли собор не прийме жодного рішення з цього питання, він сам проголосить автокефалію.

Я не маю жодного уявлення, чи висунення моєї кандидатури походить від сильної партії, чи це тільки тим-

* Тобто греко-католицький.

часова комбінація, якої не слід серйозно брати до уваги. В першому випадку ваша імператорська високість повинна мати відомості від мене і знати про моє ставлення до цього питання, а саме я міг би прийняти лише абсолютно вільне обрання, що походило б від значної більшості голосів і було б канонічним з точки зору засад східної церкви. Само собою зрозуміло, таке обрання означало б прийняття унії.

Це обрання мусило б також бути затверджене Римом. Поки що достатніми є повноваження, дані мені папою Пієм Х. Також само собою зрозуміло, що мені треба було просити дозволу його величності. Мені важко зі Львова отримати точніші інформації.

Прихильники цієї думки пропонували мені підготувати обрання з допомогою певної агітації. Але цього я робити принципово не хочу, та й не міг би зробити, бо залишилося надто мало часу.

Якщо ваша цісарська високість щось знає або дізнається з цього приводу, я був би дуже вдячний за повідомлення.

Пан Форст* телеграфував мені з Відня, що завтра їхатиме через Львів, але не зможе залишити вагон. Тому я зустрічатиму його на вокзалі і з нетерпінням чекаю повідомлення, яке він привезе з Відня. Зустріч з ним для мене є також зручною okazією передати цього листа вашій імператорській високості.

ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 10, арк. 100. Машинопис, копія. Пер. з нім.

№ 95

*1918 р., липня 23.— Лист греко-католицького священника з Півдня України** митрополитові А. Шентицькому про свою участь у каральних експедиціях австро-угорських військ проти революційних селянських виступів на Східній Україні*

Ваша ексцеленціє!

Найдорожчий архіпастирю!

За лист сердечно дякую. Велику втіху зробили мені, ваша ексцеленціє, листом. Я не знав, чи ваша ексцеленція суть задоволені з моєї праці? Роблю і працюю понад

* Довірена особа Вільгельма Габсбурга.

** Прізвища священника не встановлено, місце його перебування також невідоме.

сили. Бог мене не опускає! Дізнаю на кожному кроці милосердя божого і маю в бозі надію вже цього місяця першу церкву католицьку в москалівці * створити.

На Україні від місяця великі безпорядки. Приказ гетьмана звернути [поміщицьким] дворам землі і зграбовані речі, потім реквізиція хліба і другі. Тут зайшло угорське військо, котре не знає слова нашого язика. Мене просили о поміч. Я скористав з запросин. А що команда має приказ їздити по всіх селах і збори уряджувати, на котрих їм всі прикази гетьмана і військової на українській бесіді [викладати], мене просили, щоб я з командою їздив. Я реферував на зборах всі прикази так удачно, що всі страйки, бунти і агітація проти гетьмана і австрійських військ устають. Oberst ** при інспекції війська висказав мені подяку за поміч і просив далі помагати. О тім і повідомлять вашу ексцеленцію. За цю поміч військам австрійським я отримав дозволення свобідно всюди проповідати й унію ширити. Тому прошу вислати доконче одного або двох священників.

Маючи вже посаду у Калегорівці, порозуміватись буду *** писати частіше. Прошу вселаскаво вислати о. Стефана...**** якнайскоріше, а если б можна — за місяць другого священника. О [тець] Іванчук був у мене. Він оповість про все. Те ж і о. Монцібович розкаже. Я стільки тепер працюю, що сам не знаю, що***** сили прибувають, а еще не упадаю. Дуже сердечно прошу о брошуру «Історія церкви христової на Русі». Тепер по моїх рефератах приходять до мене щодня сотки людей, просять о подяку, о поміч — то ж можливо скористати і нашу ідею ширити, а до того треба доконче другого священника.

Прошу о св[яту] молитву-благословення і цілую руки.

Щиро люблячий вашу ексцеленцію.

23 липня 1918 [р.]

Ф. 201, оп. 46, спр. 1841, арк. 30—31. Рукопис, ориг.

* Йдеться про Наддніпрянську Україну.

** Оберст, начальник загону австрійських військ.

*** Буду намагатись.

**** Прізвище написано нерозбірливо.

***** Звідки.

1918 р., серпня 8.— Лист митрополита А. Шептицького перемиському єпископу Йосафату Коциловському про призначення греко-католицького священника М. Цегельського генеральним вікарієм київської митрополії для поширення унії на Східній Україні

На цінний допис вашого преосвященства (ч[исло] 5596) маю честь відповісти, що о. Михайло Цегельський в Києві був від мая 1917 [р.] генеральним вікарієм київської митрополії, мав, проте, всі власті того уряду на цілу Україну.

О[тцеві] Ємільянові Білінському в Ростові над Доном уділив я ще в 1917 р., у в'язниці *, власті пароха з властями, які звичайно деканам даються.

Ті власті комунікував я йому за посередництвом о[тця] кап[елана] Лозинського, теперішнього єпископа мінського, у котрого я мав нагоду сповідатися. Мав [Цегельський] власть приймати на лоно кат[олицької] церкви з обмеженнями, о яких я вашому преосвященству в попередньому письмі доносив, урядити каплицю, уділювати науку релігії в школах і давати священникам юрисдикцію до слухання сповіді і місію до надання релігії.

Андрей.

8 серпня 1918 [р.]

Ф. 201, оп. 46, спр. 1815, арк. 11 Рукопис, чернетка.

№ 97

1919 р., липня 27.— Лист греко-католицького священника А. Бучка з с. Ладанців Перемишлянського повіту начальникові громади в с. Брикуні цього самого повіту з вимогою покарати непослушних селян

Упрашається начальство громади про оголошення громадянам слідуючого:

Зруйнований через війну на здоровлю вернув підписаний до своєї парохії провадити дальшу працю над повіреним собі стадом. І до Брикуна зачав учащати на богослуження точно і прилежно, хотя й не раз з трудом

* Йдеться про перебування А. Шептицького в монастирях Росії після його вивезення зі Львова російськими військами в 1914 р.

йому це приходило, бо і коней бракло, і здоров'я недописало.

Підписаний не зважав на перешкоди, лише горнувся до свого стада в тій надії, що слово боже прийметься в серцях вірних і видасть плід. Тим часом показалося, що священник має до діла не з вівцями, но з вовками, не з людьми, но з худобою.

На злість й шкоду священникові злодійська рука поставила місток і зробила дорогу через сіножать, так що через те спричинено шкоду парохів в сіні на 400 к[орон]. Минувшої суботи священник усунув місток і поставив загородження. Злодійська рука знищила загородження і поставила назад місток проти всяким законам божим і людським, щоб лише докучити і робити дальшу шкоду священникові. Таке поступовання парохіян з своїм парохом — то крайня злоба, злодійство, безличність і хамство, котрі не можуть бути терпимі в жодній порядній державі, тим більше в католицькій Річі Посполитій Польській.

Упрашається про те начальство громади о оголошення цього громадянам, о винайдення і строге укарання злодіїв, о подання їх в цілі укарання до староства і о подання їх назвиськ урядові парох[іальному] до дальшого урядування. До цього часу богослуження в Брикуні вздержується за кару. При тому начальство громади змусить винувників до сейчасового усунення містка і зладження загородження на ерекціональній сіножаті.

Дня 27 липня 1919 [р.] Гр[еко]-кат [олицький]
уряд парохіальний в Ладанцях.
Свящ[еник] *Антоній Бучко*, парох.

Ф. 201, оп. 2а, спр. 1521, арк. 8. Рукопис, ориг.

№ 98

1910 р., серпня 1.— Декрет № 2 Галицького революційного комітету про відокремлення церкви від держави і школи

1 серпня 1920 р.

З огляду на те, що церква в усіх періодах свого існування була одною з найсильніших підпор усіх держав, побудованих на підвалинах гніту і визиску робочих мас

в користь пануючих, і служила для останніх найуспішнішим засобом для нищення в пролетарській душі свобідної думки й критичного оцінювання громадських і соціальних відносин,— тому революційна робітничо-селянська влада Галичини постановляє:

1. Церкву відділяється від держави.

2. На території республіки Галичини встановлюється повна свобода віри, а також повна свобода невизнання жодної віри, залежно від волі кожного громадянина.

3. Всі привілеї, зокрема привілеї духовних осіб, правні обмеження, зв'язані з визначенням тієї чи іншої віри, касується.

4. Ніхто не має права, опираючись на свої релігійні переконання, відмовлятися від виконання громадянських обов'язків ані нарушувати загальний громадський лад чи права поодиноких громадян республіки.

5. Акти державного і публічно-правного значення не зв'язані з жодними релігійними формами чи обрядами. Тому касується присягу і на її місце, в міру потреби, впроваджується урочисте приречення, а акти станові передаються виключно становим відділам для впису шлюбів, народжень і смерті.

6. Школу відділяється від церкви, себто наука релігії — діло приватне, і вона не допускається у всіх державних, публічних, а також в таких приватних школах, які мають на меті загальне образование.

7. Касується всі привілеї і допомоги для церкви так з боку держави, як від її місцевих автономних установ; а всі церковні і релігійні товариства підчиняються загальним постановам про приватні товариства і союзи.

8. Забороняється церковним і релігійним товариствам примусове накладання і стягання податків, дачок, а також вживання примусових способів чи кар у відношенні до своїх членів.

9. Церковні і релігійні товариства не мають правової особовості і не можуть володіти власністю.

10. Всі маєтки існуючих в республіці Галичині церковних і релігійних товариств об'являються народним добром.

Будинки і предмети, призначені спеціально для цілі богослужіння, передаються окремими постановами

місцевої чи державної влади в безплатне користування відповідних релігійних товариств.

Оригінал підписали: голова Галревкому,
член-завідуючий внутрішніми справами
і член-секретар.
З оригіналом згідно: секретар
Ів. Немоловський

*ЦДАЖР УРСР, ф. 2189, оп. 1, спр. 16, арк. 13. Машинопис, за-
свідчена копія.*

*Опубл.: Під прапором Жовтня: Зб. документів, т. 1. Львів:
Кн.-журн. вид-во, 1957, с. 371—372.*

№ 99

*1921 р., червня 10.— Лист греко-католицького свя-
щеника А. Бучка з с. Ладанців Перемишлянського по-
віту львівській греко-католицькій митрополічій консис-
торії з вимогою покарати непокірних селян*

**Всесвітліша і високопреподобна
митрополіча консисторіє!**

Війна і більшовизм здеморалізували народ. В світлий понед[ілок] ц[ього] р[оку] 13 тут[ешніх] парубків по розбиттю колодки Андрієм Заставним вдерлися на хори в час торжеств служби божої і на візвання св[ященика] не уступили, чим викликали великий соблазн і обурення вірних. Жандармерія укарала декотрих тілесно, і справа зістала оддана судові в Перемишлянах.

В світлий вторник ц[ього] р[оку], коли підписаний скартав злочин молоді на проповіді в церкві, перервав проповідь Іван Заставний, стаючи в обороні більшовиків. Справа пішла до суду. Суд переслухав одну частину свідків, і по переслуханні других свідків обі справи мали піти до прокуратурії в Бережанах. Днесь підписаний довідався у судді д-ра Петерсиля в Перемишлянах, що перемишлянський уряд дек[анальний] вніс до суду письмо з жаданням вздержання слідства в обох справах, доки слідства не переведе власть духовна в обох наведених злочинах. І суддя однісся, як казав, до консисторії з жаданням прислання актів слідства і заявив, що доти справа не буде вислана до Бережан, доки консисторія не пришле актів слідства.

Понеже підписаному нич не звісно о яким-то слідстві

властей дух[овних] в наведених обох справах о «Religions-störung»*, справа ціла неясна і підозріла, а іменно виходить з того, що о. Шуль, зав[ідуєчий] дек[анату], іде на руку Іванові Заставному і молодим більшовикам і одтягає процес. Понеже тут іде о час, бо суддя д-р Петерсиль вніс подання о перенесення (старається, як сказав, о Варшаву) і може бути вкоротці перенесеним, через що справа могла б понести шкоду, бо він є з справою добре ознайомленим і має опінію безпартійного і совісного судді, що в нинішніх часах високо ціниться як рідкість, підписаний просить о спішне поладження справи і одповідь якнайскорішу до суду в Перемишлянах. І зауважує, що незалежно від слідства в наведених справах з сторони власті духовної (если таке провадитибися мало) може мирський суд без шкоди, а противно з користю для справи, переводити слідство.

Если би власть духовна мала дійсно переводити слідство в наведених справах тут на місці, в Ладанцях, в такому разі підписаний просить всес[вітлішу] і в[исоко]преп[одобну] митроп[олічу] консисторію о виделегування ревного, совісного, тактовного і безпартійного священика.

Дня 10 червня 1921 [р.]

Гр[еко]-кат[олицький] уряд парохіальний
в Ладанцях.
Свящ[еник] *Анатолій Бучко*, парох.

Ф. 201, оп. 2а, спр. 1521, арк. 38—41. Рукопис, ориг.

№ 100

*1921 р.** — Звернення митрополита А. Шептицького від імені українського провінційного єпископського фонду в Нью-Йорку до католиків США з проханням надсилати гроші на пропаганду католицизму на Україні та в Росії*

Сто мільйонів чоловік православних на території колишнього великого Російського царства, які були втрачені для рідної церкви декілька століть тому, зараз

* Порушення релігії (нім.).

** Дату встановлено за змістом документа.

можна повернути до католицизму. Протестанти різних релігійних сект, які бачили величезні релігійні можливості в Росії, розгорнули діяльність дуже сильної організації.

Місія, створена для католицької роботи в Росії, була скріплена актами святої столиці — останній з них «Для східної церкви» за № 5230 від 24 лютого 1921 р. Крім того, що я львівський архієпископ, а також є адміністратором духовної провінції Києва, що складається з 16 єпископств, які хоч і були пригноблені Російською державою, але згідно з законом канона залишилися під моєю владою. Ці єпископства розтягнуті аж до Петрограда і далеко в Сибір. Перш ніж почати місіонерську роботу, я повинен сформувати і організувати хоча б одну підготовчу і одну велику семінарію крім будинків для сиріт, в яких є велика потреба.

Я хочу, щоб місіонерські та філантропічні інституції, збудовані подарунками американських католиків і духівництва, були відомі і вічно залишилися релігійним палладіумом для покоління в Росії, пам'ятником вашої доброти до католиків, які колись були підпорою православ'я в старому світі. Це дійсно величезний подарунок. І народ, що перебуває тепер у глибині безнадійності, буде вам тисячу разів вдячний за те, що не залишили його на поталу в найтемніші години його національного життя.

Його святість папа Бенедикт XV подарував спочатку 100 тисяч лір, а пізніше 200 тисяч лір нижчепідписаному на цю [місіонерську] роботу, і всі кардинали, архієпископи, владика виявили готовність допомоги в разі потреби і підтримувати комітет. Його милість архієпископ Нью-Йорка подарував 5 тисяч доларів.

Оскільки поміч потрібна десяткам тисяч сиріт, які є під нашою опікою, я буду просити допомоги в протестантів і євреїв, так само як і католиків. Я відчуваю, що американські католики, рицарі Колумба, і духівництво відіграють провідну роль у окатоличенні Росії, даючи приклад солідарності католицького духівництва в цілому світі, де тільки могли б нападати на справу нашої святої материнської церкви, і тим самим впишуть свої імена у золоті книги наших семінарій. Тільки ці думки дали мені силу витримати три роки, які я провів у царській тюрмі, і я вже знаю, що мої молитви для православ'я, для з'єднання з Римом не були даремні.

Впевнений: ви зауважили, що вибір божого провидін-

ня у вирішенні найважливішої католицької проблеми наших днів, тобто об'єднання старої православної церкви Росії з Римом, вправ на святу столицю папи Пія XI, члена святої конгрегації.

Грошова допомога, надіслана на ім'я українського провінційного фонду допомоги, буде використана на будинки для сиріт під опікою монашок і місіонерську роботу, включаючи будівництво духовних семінарій. Гроші, вислані особисто на ім'я архієпископа Андрея Шептицького, будуть використані на різні харитативні цілі в моїх єпископствах і для допомоги священикам у богослужбових цілях, будуть прийняті і передані їм зразу, щоб вони могли негайно відправляти службу божу.

Я буду дуже радий відповісти на всі питання щодо цієї роботи і висилаю дві брошури, які стосуються цієї справи.

Молюся, щоб всемогутній бог благословив вас і захищав вас і ваших родичів.

Ваш у Христі *Андрей Шептицький*,
архієпископ львівський, адміністратор
церковної провінції Києва.

Ф. 358, оп. 1, спр. 105, арк. 118. Машинопис, ориг. Пер. з англ.

№ 101

1922 р., березня 22.— Скарга громади с. Волосянки Сколівського повіту Станіславському воєводському управлінню на священика М. Реваговича за примушування селян відробляти роківщину

Громада Волосянки вносить скаргу на свого парафіяльного священика Михайла Реваговича за те, що пан парох Михайло Ревагович примушує наше населення відробляти так звану роківщину.

В нашій громаді кожен господар мусить відпрацювати роківщину, причому тих, які не йдуть, управитель пароха лякає жандармами, які будуть ганяти на лан до роботи.

Наша громада змушена даром працювати. Громада обробляє [священикові] 116 моргів землі. Проте о. Михайло Ревагович вимагає від наших мешканців платити за шлюб 13 тисяч польських марок або 13 ринських. Тисячу марок рахує за 2 крони. За похорон мусимо платити 35 тисяч марок, а за оповіді — 3 тисячі марок,

одну курку, один кілограм грибів. Крім цього, треба працювати на нашого пароха: зимою молотити збіжжя, а літом косити траву або хліб. За сповідь бере наш отець 2 тисячі марок, за опечатування домовини треба давати 5 тисяч польських марок.

Наш панотець Михайло Ревагович, греко-католицький парафіяльний священик, не раз б'є наших селян. Так трапилося з Михайлом Телечком, якого піп взяв за чуприну і випровадив з хати на подвір'я. Не один господар залишає вдома голодних дітей самих, бо управитель пароха Михайла Реваговича просто кидається на жителів і гонить їх відробляти роківщину. Якщо парубок не відробить цю роківщину, йому не дадуть шлюбу. Всі вже знають, що з яким би проханням хто не звернувся до пароха, він зразу ж ставить питання: «Ти, хлопе, відробив роківщину?» Якщо ні, парафіяльний священик висловлюється такими словами, що громада не може їх повторити: їх не личить вимовляти. Ще за часів колишньої Австрії наш отець посилав свого управителя, який грабував нашу людину за те, що не йшла відробляти роківщину.

Наша громада скаржиться на свого пароха Михайла Реваговича за те, що мусимо даром працювати на нього.

Волосянка, Ілько Сушко, урядовий комісар.
дня 22 березня 1922 р.

ДАІФО, ф. 2, оп. 11, спр. 17, арк. 11. Машинопис, копія. Пер. з пол.

№ 102

1922 р., квітня 23.— Донесення дирекції поліції у Львові президіальному відділові Львівського воєводства про намір митрополита А. Шептицького поїхати в Рим за одержанням від папи Пія XI уповноваження на ведення уніатської пропаганди на Україні

Львів, 23 квітня 1922 р.

На виконання розпорядження від 18 квітня 1922 [р.] у справі замітки «Газети цодзенної» про запрошення митрополита гр[афа] Шептицького до Рима даю цей звіт президіальному відділові воєводства на підставі інформації, одержаної з таємних джерел.

Загальновідомо, що митрополит гр[аф] Шептицький одержав від попереднього папи широкі повноваження в справі уніатської пропаганди на Україні.

Розпочата митрополитом акція, яка поки що не виїшла за межі проектів, мала полягати головним чином у засиланні на Україну німецьких монахів, зокрема бенедиктинців, а також отців василіан і студитів, які мусили ширити там пропаганду на користь уніатської церкви. Щоб ці повноваження повністю зберегти і також одержати схвалення, а точніше підтвердження від нового папи Пія XI, митрополит гр[аф] Шептицький вирішив поїхати в найближчому часі в Рим.

Тому відомості, подані в польській пресі, зокрема згадана замітка «Газети цодзенної», ніби митрополита гр[афа] Шептицького викликала апостольська курія, кола греко-католицького духовенства вважають неправдоподібними. Звістка ж про наміри митрополита поїхати в Рим з власної ініціативи з метою, про яку вище згадувалося, походить від брата митрополита монаха Климента гр[афа] Шептицького, ігумена монастиря студитів у Словіті, з яким митрополит постійно листується. Оскільки ці вісті виходять з авторитетного джерела, їх слід вважати правдоподібними.

Так само коментує наміри митрополита поїхати в Рим і місцеве гр[еко]-кат[олицьке] духовенство, зокрема члени капітули св. Юра.

На думку місцевого духовенства, яка безперечно є відображенням поглядів о. Климента гр[афа] Шептицького, отже і самого митрополита, митрополит мусить якнайшвидше поїхати в Рим, оскільки, як вважають в українських колах, поляки мають намір паралізувати проекти митрополита з допомогою єпископа Роппа, який намагається одержати в апостольській курії повноваження для ведення римо-католицької пропаганди на Україні.

Митрополит гр[аф] Шептицький, однак, перебуває поки що в Бразилії в Парані у місцевості Прудентополіс.

Директор поліції [підпис нерозбірливий.]

ДАЛО, ф. 200, оп. 57, спр. 513, арк. 2. Машинопис, ориг. Пер. з пол.

1923 р., березня 3.— Скарга управителя школи з с. Каме́ня Калуського повіту А. Мусяновича львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові на священика В. Соневицького за аморальну поведінку

Високопреподобний митрополичий
ординаріател

Ще десь у жовтні 1922 р. віднісся підписаний до в[исоко]-пр[еподобного] митр[ополичого] ординаріату з представленням невластивого поступовання* тутешнього завідателя о. В. Соневицького, котрий будучи налоговим** пияком, розпив тутешніх громадян, почавши від представителів зверхності громадської і прислуги церковної та скінчивши на шкільній дівторі. [Скаржник звернувся до ординаріату] в надії, що вища церковна власть стоїть на сторожі релігійно-морального виховання християн, [і] не менше близькою буде для неї і ідея економічно-національного виховання нашого нещасного народу. Тим часом підписаний завівся грубо в надії*** на примірах, які тут на місці і в сусідстві його громада бачить, набрав переконання, що вищій церковній власті не дуже-то розходиться на живучості цих ідей та [що] вона більшу увагу звертає на плитку релігійну формалістику, якою держить поки що темний народ для нужденного животіння виконавців тої формалістики. Я помину тут інші приміри, вкажу на примір в моїй парохії Камінь, котрої духовним провідником є в[се]ч[есний] о. В. Соневицький.

Вправді в[исоко]пр[еподобний] митр[ополичий] ординаріат розпорядком з дня 13 падолиста 1922 р. поручив гр[еко]-кат[олицькому] урядові деканальному рожнятівському в Лопянці перевести в тій справі слідство, і той же деканальний уряд визначив розправу на день 28 грудня 1922, але і на тому скінчилось. О[тець] декан Ю. Твардієвич на розправу не приїхав, і грізне зло, якого такий згіршаючий приклад дає о. В. Соневицький, дальше продовжується в громаді і околиці, а що більше: особи, проти котрих підписаний в попередньому донесенні був з замітами виступив, довідавшись

* Тобто негідної поведінки.

** Заядлим.

*** Грубо помилився.

із змісту донесення за свої діла, котрих вони не бачать і хотіли б, щоб тямущі їх не бачили, піднесли ворогування проти підписаного, а то ворогування ще більше підпирають чільніші парохіяни Каменя, котрі постійну беруть участь в п'ятиці самостійній і в товаристві о. В. Соневицького, перед чим, власне, перестерігав підписаний, а зглядно просив о те в[исоко]пр [еподобний] о[рдинаріат] митрополичий, котрий, як видко, не підпер змагань у боротьбі з лихом підписаного, а свідомо чи мимовільно стягнув кару на підписаного за його смілість у боротьбі з лихом в ідеї відродження нашого народу.

І так в громаді Камінь на 1200 населення і дальше є три корчми, старі п'ють по корчмах, чільніші ще й на парохії, молодь і дітвора з заявою: «Як вільно і можна священикові — то чому ж і нам не вільно?» — п'ють, де хто зможе, за зерно, за яйця, за сіно, пашу, полотна, дріб і т. п. Народ руйнується економічно, фізично, морально й національно, а власть, котра б могла те лихо усунути, санкціонує його своєю мовчанкою, мимо вказання їй на те лихо. Священик на науку релігії не ходить, крім кількох разів на пару минут, а зрештою, і з тої науки хістна нема, бо священик стратив авторитет в громаді, а це відбивається і в школі на науці релігії. За це і т. п. можна б обильні зібрати матеріали, і підписаний не уминув їх у своїх записках для преси і воєнної і шкільної хроніки своєї громади.

Підписаний у боротьбі з лихом для ідеї відродження і визволення свого народу з дна пропасті й неволі ще раз звернув увагу відвічальним чинникам на джерела того лиха в надії усунення зла. Коли заходить потреба взяти це до уваги [і] дати можливість животіння нещасній, звихненій і упавшій людині, так нема тих даних до того в Камені, а радше є тут все противне до того, котре не підносить упавшого, а далі його в упадок занурює. Тут заходить ще потреба дати характерного речника, котрий направив би і усунув те лихо, яке тут о. В. Соневицький посіяв.

В Камені. Дня 3 марта 1923 [р.]

Антін Мусянович,
управитель школи.

Ф. 201, оп. 2а, спр. 1639, арк. 9—10. Рґкопис, ориг.

1923 р., березня 28.— Скарга селян с. Вишенки Малої Городоцького повіту львівській греко-католицькій консисторії на священника В. Михайлишина за жорстоку експлуатацію селян і знущання над ними

До митрополичої консисторії
у Львові

Ми, парафіяни с.Вишенки Малої, змушені внести жалобу на нашого священника Володимира Михайлишина за його неправильне поступовання з нами, що як для душпастиря так робити не випадає. Передовсім зазначаємо, що не виступаємо проти священника задля яких особистих уразів до поодиноких парафіян, але хочемо представити образ його поведення з нами, чого ми не зазнавали за попередніх священників і не були ми так гноблені, як тепер.

Священик наш не є душпастирем, котрий має провадити повірене йому стадо після* закону божого і повинен бути нашим опікуном, нашим розрадником і порадником в знаних нам часах, а ми во всяких смутках маємо лише в ньому знайти потіху, поучення і розраду, як то дізнають парафіяни чужих сіл від своїх священників, в нас, однак, на жаль, так нема.

Священик сидить у нас, як екзекутор, за податки котрому на нічому не залежить, тільки щоб стягнути гроші. Так само і священник наш робить. Нема в нього ні багатого, ні бідного, ні вдови, ні сироти, а живемо, як в чужому ярмі, до того під каменем.

Ми є бідні, у війну попалені, а парох ліс спродає євреям від кількох літ без кінця за мільйони, але і то все замало. Видно, що голошення про набування майна і дібр земських** є суетою, є тільки туманенням хлопа. Переконаємося, що не треба питати за небо і пекло, але бери на світі, що ся вдасть, та щоб шкіра витримала. А душа? От як то мало що не кожний*** в селі говорить: вийде з тіла, як з худоби, і на тому кінець. Коли умер з війни прийшовши Юрко Кавалко, а позістала вдова Олена, не маючи на разі готівки, просила з плачем зачекати належитість за похорон, не помогло

* Згідно.

** Земних благ.

*** Майже кожний.

нічого, мусила позичити в єврейки Хаї Кац — і доперва зістав похований.

Між іншими вмер бідак Михайло Солтис, котрий лежав цілу зиму хворий, своєї хати не має, лише в комірнім і то близько плебанії, зажадав священник півкорця жита, а що не було, взяв 5 тисяч м[арок] п[ольських] за покроплення тіла без панахиди, а що не було полотна на трумні, взяв ще по великому торзі 2 тисячі [марок]. Подібних справ досить, однак більше не пишемо. [Свідченням тому], як зражені і далекі суть люди від священника, нехай служить те, що більша частина селян відправляє хрестини, виводи і сповідь у чужих священників в Білій і Магерові, повіт Рава-Р[уська]. Коли суть хрестини, а потім щоб баба [породілля] не втікла на чуже село на вивід, то так дбає за ту бідну душу, що зараз при хрестинах стягає 5 тисяч м[арок] за вивід наперед і то чи може заплатити або ні.

Суть вже в нас люди і то близько священника, котрі все видять споведенся* священника, котрі до церкви ніколи не ходять, релігію проклинають, священника так само і говорять, що те все видумка, а тільки одне на світі є, щоб в добрі і розкоші жити. Тепер, власне, користають штунди і тут сильно агітують, а що то правда, то сам наш священник одного штунду віддав на постерунок, і не віримо самі собі, чи не перейдуть люди на штунди, если так далі буде. В справі нашого священника їздили ми вже два рази до митрополита і малисьмо приобіцяно**, тепер, однак, далі чекати не можемо.

Мусимо встидатись поляків і євреїв, [що маємо таких пастирів], але ж що зробимо, коли ми такі бідні. Звертаємось про те до митрополичої консисторії і через вислану депутацію просимо, благаємо і жадаємо:

1. Вислати комісію і визначити термін якнайскоріше для провірення нашої жалоби на місці у Вишенці Малій, так щоб знали всі парафіяни, понеже все тут не є вписане.

2. Просимо дати нам зараз іншого священника, такого, котрий дбав би і за себе, але і причинив би ся до одержання віри і релігії, та щоб ми не зістали блудними

* Поведінку.

** Нам пообіцяли.

вівцями. А если наша просьба не буде вислухана, будемо самі собі радити, але наслідки будуть того сумні.

Вишенка Мала, дня 28 березня 1923 [р.]

*Ілько Козир, Стефан Сойчишин,
Юрко Купинець, Лесько Сало.*

Ф. 201, оп. 2а, спр. 1488, арк. 104—107. Рукопис, ориг.

№ 105

1923 р., вересня 5.— Донесення постерунку поліції в Ягільниці слідчому управлінню в Тернополі про підпал скирт священика Дембського в с. Салівці Чортківського повіту

5 вересня 1923 р.

2 вересня 1923 р. близько 19 години 30 хвилин ввечера спалахнула пожежа на подвір'ї фільварку в Салівці, який належить римо-католицькому священику Дембському Людвигу з Ягільниці. Знищено три скирти збіжжя, що були поруч, а саме: 46 кіп ярої пшениці, 146 кіп озимої пшениці і 100 кіп жита загальною вартістю до 195 мільйонів польських марок.

Вогонь підклав не виявлений досі палій.

Слідство, яке проводилося до цього часу з метою викриття винуватця, незважаючи на енергійні зусилля працівників місцевого постерунку, не дало позитивного результату. Спалене майно не було застраховане.

У рятівних діях брали участь постерункові Юзеф Тишлевич і Юзеф Войницький, яким потерпілий висловив вдячність.

Під час пожежі ніхто з людей, а також з худоби не постраждав.

Старший пшодовник м[ісцевої] п[оліції] *Панек.*

ДАТО, ф. 231, оп. 1, спр. 7, арк. 18. Засвідченя копія. Пер. з пол.

Опубл.: Революційна боротьба на Тернопільщині: 36. документів і матеріалів. Тернопіль, 1956, с. 116.

1924 р., березня 21.— Лист папи Пія XI головному ігумену бенедиктинського ордену Ф. фон Штотцінгену про необхідність розгорнути широку діяльність по окатоличенню Сходу, зокрема слов'янських народів Радянського Союзу*

Коханий сину,
привіт і апостольське благословення!

«Щоб усі воедино були» — це незабутні слова, якими благав свого батька перед лицем смерті рятівник людського роду. І нічого більш палкіше не прагнемо ми, як того, щоб усякому розколові настав кінець та щоб всі народи змогли знову знайти шлях до єдності з католицькою церквою, і таким чином нарешті стало б одне стадо з одним пастирем. Нині наші думки люб'язно звернені на величезні народні маси Росії. Нам здається, що нечувані страждання, що (як ніколи раніше) настали для них, кличуть їх назад в обійми рідної церкви.

Проте хто ж міг би в справі відновлення унії подати нам більш цінну допомогу, як не запопадливі монахи Західної Європи, які не раз трудилися для християнської культури. Якраз із Сходу взяв свій початок монаший чин. Ще перед сумної слави схизмою перебував він у найвищому розквіті і перш за все під керівництвом св. Бенедикта, якого Схід також вшановує як патріарха монашого чину західних країн. При цьому і нині монаший чин у своїй ревності для святої літургії міцно дотримується того вчення, яке успадковане від батьків та суттєвих форм старовинного монашого життя. Це все, звичайно, прокладає шлях бенедиктинським монахам у цій апостольській місії повернення наших втрачених братів. Для того, щоб ця священна справа здійснилася за допомогою монашого чину, доручаємо вам, любий сину, розіслати усім абатам і монахам ордену обіжників, в якому зобов'язати їх постійно молити бога за унію та покласти добрий початок цій справі.

Було б бажано, щоб абати на спільному обговоренні спеціально виділили для цього якесь абатство із своєї конгрегації або хоча б національну групу, яка при

* Місце перебування фон Штотцінгена не встановлено.

підтримці інших монастирів змогла б посвятити цим планам свою любов і зусилля.

Ці абатства повинні складатися з загону дбайливо підібраних монахів, які відповідно і ґрунтовно вивчили б мову, історію, характер, своєрідність і самобутність, зокрема теологію і літургію тих народів, та були б здатні служити справі єдності.

Це вам тим краще вдасться, якщо ви надішлете в Східний інститут у Рим найбільш талановитих ваших монахів, а також якщо словом і письмом сприятимете, щоб також і у Західній Європі поширювалися прагнення до єдності та знання спірних питань між Сходом і нами.

Нарешті, ми дуже хочемо, улюблений сину, щоб члени цих абатств проявляли любов і дружбу до слов'ян з Росії, які перебувають у нас*, далеко від своєї батьківщини. Якщо вони ознайомляться з католицькою вірою, або, навернувшись до єдиної віри, бажають почати монаше життя, приймайте їх з братерською гостинністю, яку ви так ціните, і навчайте бути побожними синами церкви і, як хоче бог, добрими монахами.

Ось чому, улюблений сину, слід серйозно здійснювати цей новий план, з яким пов'язана багатообіцяюча надія на кращі часи. І якщо бог проявить свою милість, тоді об'єднуються монастирі слов'янського обряду і архімонахи Сходу і Заходу згуртуються в єдину спільну сім'ю навколо голови усього християнського імені у Римі.

Отже, цей монаший чин міг би стати вихідним і вирішальним пунктом нових монастирів, які у свій час можна було б організувати у Росії.

А тим часом живім з побожною надією та благаймо бога подати вам допомогу. На знак нашої доброзичливості посилаємо від усього серця вам, улюблений сину, і усім абатам та членам ордену-апостольське благословення.

Дано в Римі у [резиденції] св. Петра 21 березня, у день св. Бенедикта, 1924 р., у третій рік нашого понтифікату.

Папа Пій XI.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2475, арк. 24. Машинопис, копія. Пер з кім.

* Йдеться про російських білоемігрантів.

1925 р., лютого 21—24.— З конкордату, укладеного між папою Пієм XI та президентом буржуазно-поміщицької Польщі С. Войцеховським, про правове становище католицької церкви в Польщі

Папа Пій XI і президент Речі Посполитої Польської Станіслав Войцеховський, бажаючи визначити становище католицької церкви в Польщі та узаконити засади, якими в гідний і тривалий спосіб будуть керувати церковними справами на землях Речі Посполитої, ухвалили вкласти конкордат.

З цією метою папа Пій XI і президент Речі Посполитої Станіслав Войцеховський, призначили своїми уповноваженими:

св[ятий] отець — його еміненцію вельмишановнішого кардинала Петра Гаспаррі, свого секретаря; президент Речі Посполитої — його превосходительство Владислава Скшинського, посла Речі Посполитої при святій столиці і професора Станіслава Грабського, депутата польського сейму, колишнього міністра віросповідань і освіти.

Вищезгадані уповноважені, представивши свої повноваження, винесли такі постанови:

Стаття I. Католицька церква без різниці обрядів буде користуватися повною свободою в польській республіці. Держава забезпечує церкві вільне виконання її влади та юрисдикції, а також свободу адміністрації й управління її справами та майном згідно з божими законами і канонічним правом [...] *

Стаття XI. Вибір архієпископів і єпископів здійснює свята столиця. Перед призначенням архієпископів і дієцезійних єпископів, коадюторів «cum jure successoris» ** його святість погоджується звертатися до президента Речі Посполитої, щоб впевнитися, що президент не має проти цього вибору закидів політичного характеру [...]

Стаття XII. Вищезгадані ординарії, перед тим як приступити до виконання своїх обов'язків, складуть на руки президента польської республіки присягу вірності на основі такої формули: «Перед богом і на святому

* Тут і далі випущено частину конкордату, що не стосується справ греко-католицької церкви.

** Помічник єпископа з правом наслідування (лат.).

евангелії присягаю і обіцяю, як годиться єпископові, вірність Речі Посполитої. Присягаю і обіцяю, що з повною лояльністю шануватиму уряд, встановлений конституцією, і сприятиму тому, щоб його шанувало мое духовенство. Крім цього, присягаю і обіцяю, що не буду брати участі в жодних переговорах, не буду присутній на будь-яких нарадах, які б могли завдати шкоди польській державі або суспільному порядку. Не дозволяю моєму духовенству брати участь у таких вчинках. Дбаючи про добро й інтерес держави, буду старатися відхилити від неї будь-яку небезпеку, про яку я знав би [...]

Стаття XXIV. 1. Річ Посполита визнає права юридичних осіб, церковних і монаших, рухоме й нерухоме майно, капітали, прибутки та інші правові титули, які посідають ті юридичні особи на землях польської держави.

2. Річ Посполита Польська дозволяє, щоб вищезгадані права власності на випадок, коли б не були ще записані в гіпотечних книгах на ім'я посідаючих їх юридичних осіб (єпископств, капітул, конгрегацій, монаших чинів, семінарій, парохіальних беневіцій, інших беневіцій і т. ін.), були в них записані, а саме на підставі декларації компетентного ординарія, засвідченої компетентною цивільною владою.

3. Справа маєтків, яких церкву позбавила Росія, Австрія і Пруссія і які тепер є власністю польської держави, буде полагоджена пізнішою угодою. До того часу польська держава забезпечує церковні річні дотації, не нижчі, як дійсна вартість дотацій, які російський, австрійський і прусський уряди виплачували церкві на землях, що тепер належать польській республіці.

Згадані дотації будуть обчислені і поділені за вказівками, які є в додатку А.

На випадок парцеляції згаданих маєтків єпископи, семінарії і парохіальні беневіції, що тепер не мають землі або мають її в недостатній кількості, одержать наділи у власність згідно з розпорядженням у розмірі до 180 гектарів на єпископську мензу, 180 гектарів на семінарію і, залежно від якості землі, від 15 до 30 гектарів на парохіальну беневіцію. Загальна сума грошових дотацій, визначена в додатку А, буде зменшена дієцезіям, яким ті землі будуть надані, на 50 золотих річно від кожного гектара, наданого вищезгаданим способом.

4. Залишитися чинним надання маєтків, які Річ Посполита одержала від колишніх держав, як спадкоємниця прав згаданих держав, згідно з їх правовим ставленням до правних церковних і монашчих осіб у Польщі, що стосується як прав, заповнених тими державами церковним і монашим правним особам, так і управління нерухомими маєтками і капіталами, призначеними для церкви.

Стаття XXVII. Цей конкордат набуде сили закону через два місяці після обміну ратифікаційними грамотами.

Додаток А.

Наділи, які польська держава визнала за католицькою церквою, згідно з статтею XXIV цього конкордату, будуть визначені у такий спосіб:

I. Наділи духовенству:

Місячні винагородження визначаються на підставі діючої системи оплати праці державних службовців: 1) кардинали — 2500 пунктів * та 800 зол [отих] на утримання капеланів, витрати на транспорт і т. п.; 2) архієпископи — 2000 пунктів та 600 зол [отих] на утримання капеланів, витрати на транспорт і т. п.; 3) дієцезійні єпископи — 1700 пунктів та 600 зол [отих] на утримання капеланів, витрати на транспорт і т. п.; 4) єпископи-помічники — 1250 пунктів; 5) члени капітул — 600 пунктів; 6) парохі — 270 пунктів; 7) ректори філійних церков, вікарії і урядовці консисторії — 200 пунктів; 8) монахи конгрегації, що мають наділи від держави, — 125 пунктів; 9) професори семінарій — 600 пунктів; 10) учні семінарій — 125 пунктів; 11) аудитор трибуналу св[ятої] роти** — винагородженню звичайних професорів в університетах; 12) секретар аудитора — 600 пунктів; 13) учителі теологічних інститутів мають право гімназійних учителів.

II. Річні пенсії — 383 413 зол [отих].

1) Пенсійна плата духовенству — 254 117 зол [отих]; 2) пенсійна плата вдовам і сиротам духовних гр[екат]олицького обряду — 129 296 золотих.

III. Річні винагородження кафедральним хорам і нижчим церковним службовцям — 63 298 золотих.

* Пункт — умовна грошова одиниця. Один пункт у 1925 р. дорівнював 42 сотим польського золотого.

** Найвищого папського трибуналу.

IV. Річні кошти церковної адміністрації — 750 940 зол[отих].

1) Пастирські візитації єпископів — 340 000 зол[отих];

2) єпископські консисторії — 66 000 зол[отих]; 3) ведення парохіальних книг — 197 940 зол[отих]; 4) видатки на пошту — 147 000 зол[отих].

V. Річна допомога для церковних закладів — 20 900 зол[отих].

VI. Річний будівельний фонд — 1 016 000 золотих.

VII. Інші річні видатки — 45 500 зол[отих].

Оці винагородження будуть визнані міністром фінансів кожній дієцезії окремо в загальних сумах, встановлених на основі визначених бюджетів, які будуть пред'являти компетентні ординарії. При розподілі між дієцезіями загальної суми винагороджень, призначених державою для парохів, до уваги будуть братися доходи від земель, які мають парохіальні бенефіції.

В разі потреби і якщо дозволить фінансове становище держави, ті винагородження будуть збільшені настільки, щоб забезпечити відповідне матеріальне становище парохам та іншим членам духовенства, а саме на основі спеціальної умови, що торкається т[ак] зв[аного] «*jura stolae*» *.

Статті конкордату про вищезгадані винагородження будуть передані в кожному дієцезію ординарієві, котрий після того, як буде запроваджений у життя цей конкордат, складе присягу вірності, передбачену статтею XII.

Укладено в Римі, 10 лютого 1925 р.

*П. Гаспаррі,
В. Скушинський,
С. Грабський.*

Gazeta Lwowska, 1925, 21—24 лют. Пер. з пол.

* «Права рясни» (лат.). тобто права на винагородження за культові послуги.

1926 р., жовтня 26.— Скарга селян с. Підкаменя та с. Яглуша Рогатинського повіту львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові на священика М. Петріва за спровадження судового виконавця на селян — боржників церкви

В сесвітліший ординаріате!

Дня 15 жовтня ц. р. прибув до нас, т. є. до Підкаменя, екекутор з староства в справі стягнення даток конкуренційних від гр[еко]-кат[олицьких] парохіян на будову дому мешкального для гр[еко]-кат[олицького] пароха; екекутор пописав, як фант, навіть останню корову у найбідніших людей, а навіть були такі випадки, що з-під хворої дитини тягнув екекутор подушку з коліски, бо приобіцяв йому о. Петрів 2 проценти від стягненої суми. В час бувшого у нас пароха о[тця] совітника Красіцького виготовлено план на будову дому приходського через консесіонованого будівничого Ліщинського з Ходорова, котрий [будинок] після плану того ж майстра мав бути в розмірах, т. є. довжини на 16—17 метрів, а 9 ширини, і такий план подано до староства для затвердження, після котрого відбулася розправа конкуренційна дня 15 листопада 1925 р.

О[тець] совітник Красіцький обіцяв людям, що, оскільки зможе, буде старатися о позволення на продажу ерекціонального поля на покриття коштів будови, і тим хотів увільнити людей від того тягару, бо зрозумів і відчув повоєнну нужду бідного народу. Відтак св[ященик] Петрів, прибувши до нас як парох, удався до староства, маючи «великі плечі» * у старости, забрав згаданий план у свої руки і уневажнив його і зачав будову хати без плану і без жодних комітетів цілком в інших розмірах, т. є. довжини коло 18 метрів, а ширини около 12 метрів. Така зміна є получена** зі значно більшими коштами.

Парохіяни дотичних парохій вносили просьбу до сесвітлішого ординаріату о продажу відповідної кількості поля ерекціонального на покриття коштів повищого дому, і св[ященик] Петрів отримав позволення продати 10 моргів поля. Однак св[ященик] Петрів не продав 10 моргів поля, тільки продав кілька моргів поля, а решту

* Маючи руку.

** Зв'язана.

ще не продав, а на людей спровадив ексекютора, котрий при помочі жандарма позаписував навіть послідні качки, а в одній кобіти записав дитинячу подушку в колисці, на котрій лежала хвора дитина, так що жандарм не міг того знести, відвернувся в іншу сторону і тільки головою похитав, а в селі лишився зойк та плач, бо дехто має одну безрогу, за котру має різну біду обігнати, бо зима за плечима, а діти босі і голі, для котрих треба хоть одну пару чобіт купити, щоб було в чому до школи посилати, бо в тих одних чоботях одне іде до школи до полудня і в тих самих [чоботях] друге пополудні, а если не пішло до школи, то професор * подасть родичів на кару, а тут і податок мус[ить] дати і дров купити, а що ж буде, як ту безрогу секвестор за конкуренцію візьме? Крайня нужда.

У нашім селі нема ані одного газди, котрий би мав 20 моргів поля, але [по] найбільшій часті 2—3 морги або тільки хатину і кавальчик городу. Для того відносимося з просьбою до всесвітлішого ординаріату: утолїть наш плач і наше горе та не дайте на ліцитацію послідню корову з-поміж дітей, а ліцитація має бути в коротких днях. Бо наколи удалась делегація в тій справі до старости і представила, як ця ціла річ має, то староста сказав: «То перейдіть на польське» **. Ми єсьмо тут безрадіні. Св[ященик] Петрів оголосив в церкві на проповіді, що прийшло розпорядження з консисторії, щоб в протягу одного місяця, евентуально шести неділь, були вибрані комітети церковні. Тим часом уже третій місяць по оголошенню, а вибору комітету до цієї пори нема, видно з того, що св[ященику] Петріву ліпше провадити будову без комітету, як з комітетами, для того парохіяни просять о приспішення виборів церковного комітету і втримання вищезгаданої ексекюції.

Підкамінь, дня 26 жовтня 1926 [р.]

За парохіян: *Михайло Іванців, Іван Лямка, Євстахій Кобельник, Андрій Хахула, Михайло Тосмунчак, Григорій Кадраш, Данило Генега.*

За згідність з оригіналом.

Канцелярія митропол[ичої] консисторії.
Львів, дня 15 грудня 1926 [р.]

Ф. 201, оп. 2а, спр. 1590, арк. 24—25. Машинопис, засвідчена копія.

* Вчитель.

** Тобто перейдіть у римо-католицьку віру.

1926 р., листопада 16.— Лист греко-католицького єпископа К. Богачевського з Філадельфії митрополитові А. Шептицькому з закликом повести спільну боротьбу проти впливу творчості І. Франка на трудящі маси

Філадельфія, дня 16 падолиста 1926 [р.]

До їх ексцеленції митрополита Андрея Шептицького у Львові

В а ш а е к с ц е л е н ц і е !

Найсердечніше дякуючи за ласкаву відповідь у справі напряму «Ниви», чуюся прямо приневолений ходом подій звернутися до вашої ексцеленції з подібною справою ще більшої ваги, чи радше ще більше пекучою.

Та справа — це т[ак] зв[аний] культ покійного Івана Франка. За прикладом наших львівських світських товариств оповістило той культ і тутейше «Об'єднання», котре вже кілька літ намагається розбити тут католицьку церкву і робить це під позором * добра церкви. Хоч, як вашій ексцеленції відомо, всі католицькі церкви стоять тут виключно на добровільній жертвеності народу, [я] відважився в ім'я засад нашої св[ятої] церкви виступити проти ширення культу атеїста в народі нашому. Руководило мною щодо тактики, розуміється, не бажання боротьби з частиною безвірної інтелігенції, котра нарочно розбиває церкву католицьку, — тільки звичайна запобігливість на будуче. Бо коли допустити без спротиву культ атеїста, то нема ніякої змоги не допустити роздавання й поширювання в народі його атеїстичних творів та насміхів з нашої св[ятої] церкви і навіть з віри в бога. Вправді, пасивність хвилю могла принести «мир», але на будуче відбилабся жорстоко на долі церкви і моралі народу, як усяке зломлення церковних засад.

Таким чином, зважився я на оборону церкви перед вношенням в неї культу Франка. При божій допомозі і при праці одиниць удалося з трудом таки переломити опінію про мниму потребу того культу. Одначе значна часть народу і навіть частинка духовенства далася безвірним елементам ужити до ширення культу атеїста і то в церквах. Знайшлися і такі священники, а між ними і

* Під виглядом.

бувний адміністратор дієцезії, котрі виголосили навіть проповіді в церквах про потребу ширення культу Франка. Це ще скріпило страшну вічеву нагінку безбожників на дисципліновану й вірну церковним засадам більшість духовенства і на мене як єпископа.

З прикрістю, але з повною одвертістю подаю до відома вашій ексцеленції, що головним аргументом безбожників у їх розвальній агітації є ось що: «Чому ж митрополит Шептицький, в котрого дієцезії помер і похоронений І. Франко, не виступає проти культу того генія? Видно ясно, що митрополит признає рацію нам, а не тим, котрі противляться ширенню такого культу».

На той аргумент дійсно трудно відповісти і то тим більше, що в дієцезії вашої ексцеленції священники брали чинну участь у святкуванні Франка та його культу, а преса приносить сюди описи їх участі, з іменами священників, котрих тутейша еміграція знає часто й особисто. І все то остає без вістей про які-небудь заходи львівського ординаріату в цілі припинення участі священства в тому культі.

Що моя дієцезія відчуває удари безбожної агітації сильніше, ніж дієцезії крайові, це річ природна із-за матеріального незабезпечення значної часті будинків церковних та духовенства. Агітація «Свободи» і «Об'єднання» і проти мене як єпископа і особисто на тлі цього культу має, розуміється, підклад матеріальний у тих, що її ведуть. Одначе загал слабо орієнтується в цілях тих агітаторів і значна часть народу стає по їх стороні а проти церкви. Через те поносимо значні шкоди. «Свобода» одверто накликає, щоб народ не давав «ні centa» на цілі дієцезії. І це має свої наслідки: жертвеність у церквах падає, навіть жертви на сиріт упали до половини, а на семінар духовний, на котрий ми сподівались зібрати значну суму, жертви ледве-ледве пливають.

Усе те нехай буде оправданням моїм цього кроку, яким я звертаюся до вашої ексцеленції з просьбою видати духовенству заборону участі в культі Франка в дієцезії вашої ексцеленції. Ще лучше подіяло б тут збірне зарядження крайового єпископату, але це оставляю під розвагу * вашої ексцеленції.

Прощу дуже не взяти мені за зле, що я вже вдруге звертаюся в публічній справі до вашої ексцеленції, і, може ще прийдеться звернутися з подібними справами.

* На розсуд.

Спонукає мене до цього поруч принципiального ставлення справи також страх за будучнiсть того народу, котрого мораль i спасiння повiрене моїй опiцi, бо рiч ясна, що коли згаданi агiтатори ослаблять повагу церкви, то велика частъ народу нашого деморалiзується i попаде у всякi пороки, якi опозорять iм'я його в цiй другiй батькiвщинi, котра нас так гостинно прийняла на своїй землi. Для скрiплення просьби додам, що немає потреби боятися публiчної опiнiї в справi згаданої заборони, бо навiть дуже лiвi органи преси признають рацiю принципiальному становищу єпископату в боротьбi проти культу Франка.

З глибокою пошаною слуга в Христi

Константин, єп[ископ].

Ф. 408, оп. 1, спр. 49, арк. 78—81. Машинопис, ориг.

№ 110

1926 р., грудня 21.— Лист митрополита А. Шептицького греко-католицькому єпископу К. Богачевському в Фiладельфiю з приводу боротьби духiвництва проти впливу творчостi І. Я. Франка на трудящi маси

Львiв, 21 грудня 1926 [р.]

В а ш е п р е о с в я щ е н с т в о !

Вiдповiдаючи на ваше письмо з дня 16 листопада ц. р., передовсiм дякую за щирiсть, з якою до мене вiдноситесь.

Щодо самої справи, то вона — бодай на мою думку — не проста i не легка. В'яжеться з нею багато додаткових зглядiв, якi заважають при остаточнiй децизiї: як нам, єпископам, поставитися до неї. Однак у вас життєвi обставини дещо iнакшi, як тут у нас; отже, й додатковi згляди на справу культу Франка у вас будуть в дечому iнакшi. Тому я i не беруся судити про вашi зарядження вiдносно цiєї справи. Ви там на мiсцi i лiпше можете оцiнити ситуацiю i зарадчi середники. Хочу пояснити тiльки мою власну тактику проти культу Франка.

Якби І. Франко був того роду письменником, що атеїзм, матеріалізм i раціоналізм становили б головне поле його творчостi, тодi безумовно б ми явно заборонили брати участь в його культi не тiльки духовенству, але i всiм вiрним, бо, шануючи його пам'ять, висказува-

ли б вірні признання його безбожному світоглядові і пропагували б той світогляд. Але в творчості І. Франка атеїзм і матеріалізм займає тільки незначне, спорадичне місце, а головне місце займають посередньо чи безпосередньо національні і патріотичні теми. Ще до того так є, що Франко не був глибоким мислителем, а радше енциклопедистом, і ті місця, де він розвиває свій атеїзм і матеріалізм, мають тільки марну силу. Зате національні і патріотичні теми умів він опрацювати сильніше і вартісніше, так що солідна критика вже в тій справі начисту *, що І. Франко остане в будучності пам'ятний лише як поет націоналіст-патріот **.

Мав я нагоду достаточо переконатися про те, що вірні піддані моєї юрисдикції шанують Франка виключно задля його величини як національного, патріотичного письменника, а не задля його атеїзму і матеріалізму, який світогляд вони відкидають. Супроти такого стану річі не виджу рації, котра б нас, єпископів, безусловно змушувала явно заборонити духовенству брати участь у т[ак] зв[аному] культурі Франка. Все-таки лежить на нас невідкличний обов'язок протидіяти атеїзмові і матеріалізмові Франка, як і всюди, з котрої сторони він не приходив би. Але як? Котрий спосіб буде найуспішніший? Ось тут суть цілої квестії. А її розв'язка залежна тільки від пастирського благорозумія. Там, де немає безуслівного примусу, треба вибирати те, що ліпше для церкви.

Стоїть отже, переді мною дилема: чи заборонити духовенству брати участь в концертах, академіях і т. ін., уряджуваних в честь І. Франка, чи ні? Що буде ліпше для церкви і для загалу вірних?

З многих думок, які приходили мені на розум, коли я розважав цю проблему, наведу бодай головніші. Передовсім не виджу рації, чому б видавати таку заборону тільки для духовенства, а не для всіх вірних. Признання й пропагування атеїзму є заборонене для всіх вірних силою самих засад віри. Якщо, отже, видається заборону брати участь в культурі Франка з огляду на атеїзм Франка, то та заборона послідовно повинна б відноситися до всіх вірних.

Прецінь світські вірні є куди більше наражені на

* Тобто має ясну точку зору.

** Це грубий наклеп на видатного революціонера-мислителя. Про боротьбу КПЗУ проти спроб буржуазних націоналістів і клерикалів фальсифікувати творчість І. Франка див. док. 148, 151.

утрату віри через вплив Франка, як священники. Отже, з того згляду треба б якраз світських вірних більш брати в охорону.

Правда, заборона, віднесена тільки до духовенства, може уходити за демонстрацію церкви проти атеїзму Франка і проти творення його культу. Але чи це одинокий і найуспішніший спосіб, котрим церква може зазначити своє становище проти І. Франка? Я думаю, що ні — бодай у обставинах моєї єпархії. Чи тим способом зменшиться шкідливий вплив Франка? Чи перестануть наші вірні устроювати концерти в честь Франка? Чи перестануть читати й видавати його твори? Чи в школах не будуть брати його творів? Чи перестануть по часописах звеличувати його? Певно, що ні! Зате справа, як думаю, взяла б ще гірший оборот для церкви. Запеклі приклонники Франка стали б при всіх нагодах видвигати якраз його світогляд, ворожий церкві, і нападати на ієрархію, духовенство. А що Франка величають широкі маси і практикуючих вірних, то вони внаслідок симпатії тим легше були б виставлені на шкідливий вплив Франка і на духовне відчуження від церкви.

Якщо, отже, немає надії на загальне викорінення слави Франка в нашому народі, то, як думаю, мудріше буде придержуватися засади *quieta pop movera* *. Атеїзм і матеріалізм Франка нині в нас стають релятивно *quieta* **. Не мають вони вже того впливу ні на старших, ні на молодших, який мали давніше. Нині в нас повстають нові психічні струї: консервативна, яка цінить релігію і церкву, і крайньо антирелігійна — більшовицька. А та більшовицька вчиться атеїзму не від «гуманіста» Франка, але від комуністів у Росії і на Україні.

На загальне викорінення слави Франка в нашому народі не може бути надії для того, що живемо в такому віці, коли народи хваляться своєю «аристократією духу» як своєю силою і іспитом зрілості. На жаль, у нас тої «аристократії» ще замало, й зрозуміло, що загал нашого народу не може бути перебірчивий та що так величається Франком. Якби, отже, заборонити духовенству брати участь в обходах пам'яті Франка, то пішов би з того різкий роздор між нашими світськими вірними, а може, й між духовенством, бо більша часть зле толковала б собі таке зарядження: що наша ієрархія воро-

* Спокійного не рухати (лат.).

** Спокійні (лат.).

жа народові, що таке в інших католицьких народів не буває, що тут слідно якусь «чужу» руку і так без кінця.

Виджу з вашого письма, що таке зарядження принесло для вашої ієрархії немало клопоту і нової журби, а в мене, мабуть, було б ще гірше. І як би боронився, коли б мені, пр[иміром], навели таку аналогію, що польський поет Jan Kasprówicz * нічим не був ліпший від Франка під оглядом релігії, а все ж таки по його смерті навіть єзуїтський «Przegląd Powszechny» **, що виходить в Кракові, оголосив збірку на Dom Literacki im. Jana Kasprówicza ***, хоч у поляків немало славних письменників і католики в них легше могли б собі вибирати «великанів», як наш народ.

Ось з огляду на те все думаю, що заборона, про яку мова, була б не тільки безцільна, але навіть шкідлива для інтересів церкви.

Прошу мені вірити, що мені дуже прикро, що не можу вам допомогти в вашій тяжкій ситуації. Але ж не можу в себе робити того, що вважаю за шкідливе й недоцільне, щоб тим вам станути в пригоді.

Якби ви були звернулися до мене ще перед виданням згаданої заборони, то я легше міг би був вам піти на руку. А саме я був би згідний, щоб всі наші єпископи з огляду на пропагування культу Франка або спільно, або кожний зокрема видали до духовенства поучення, що світогляд Франка є ворожий релігії й церкві, і тому нехай би духовенство поучило про це вірних, а при обходах в честь Франка нехай би зважало на це, щоб величати Франка тільки як поета націоналіста і патріота, а не як атеїста, матеріаліста і т. ін.

В довгих літах мого єпископства набрав я того досвіду, що заборонами взагалі мало можна досягнути. Певніші і кращі успіхи приносить відповідне поучення, яке впливає на виховання вірних.

Одначе з огляду на це, що наші єпископи зарядились у тій справі кожний на власну руку, я, не беручись критикувати їх зарядження, не вважаю нині за потрібне що-небудь заряджувати в тій справі.

Зрештою, моє духовенство достаточо поучене про атеїзм і матеріалізм І. Франка, впоминаючи хоч би лише о останніх літах розвідкою о. Костельника «Плю-

* Ян Каспрович.

** «Пшегльонд повшехний».

*** Літературний музей ім. Яна Каспровича (пол.).

си і мінуси в поезії І. Франка», яка була випечатана в «Ниві» і вийшла окремою відбиткою. Як мене поінформовано, наклад цієї брошури ще не вичерпаний, і думаю, що вона, якби її поширити між інтелігенцією, багато допомогла б вам у вашій боротьбі.

Нехай бог благословить вашу працю для церкви.

З глибокою пошаною...*

Ф. 408, оп. 1, спр. 48, арк. 82—84. Рукопис, чернетка.

№ 111

1927 р., січня 23.— Повідомлення про зростання класової свідомості селян с. Великої Лінини Старосамбірського повіту і боротьбу селян проти впливу релігії

Лінина Велика, п[овіт] С[тарий] Самбір.

Класова свідомість, що шириться чимраз то більше між нашим селянством, усуває ґрунт з-під ніг всяким п'явкам, а в першу чергу попівству. Воно, бачачи своє банкрутство, починає уряджувати місії, на які стягає найкращих своїх пискачів.

Недавно в нашому селі відбулась така місія. Спроваджене попівство аж десь з Франції чи Бельгії, що через цілий час місії кидало громи на радянщину, на більшовизм, на наші робітничо-селянські газети і літературу, страхаючи нас пеклом і божими карами. Однак місія ця так подіяла на наших селян, що з її нагоди у відповідь на попівську місію зложили 5 зол[отих] на пресовий фонд «Світла», що одиноке несе світло правди під убогі стріхи.

Безбожник.

Світло, 1927, 23 січ.

№ 112

1927 р., травня 25.— З послання митрополита А. Шептицького духовництву львівської архієпархії в зв'язку з поширенням комуністичного і атеїстичного світогляду серед населення

Час великої сповіді є для духовенства не тільки нагодою усильнішої і ревнішої праці, але й нагодою спостерегти успіхи ворога й ошибки власного поступо-

* Замість підпису в чернетці рукою А. Шептицького поставлені крапки.

вання в боротьбі з ним. А наколи духовенство сповнює наложений на нього синодом обов'язок донести до ординаріату про случаї занедбання християнських обов'язків пасхального причастія згідно сповіді через вірних, ординаріат має в тому числі можливість розглянутися в положенні церкви в її евентуальних побідах або програмах.

Тому-то відзиваюся до вас, всеч[есніші] отці, щоб звернути вашу увагу на деякі болючі для нас успіхи ворогів віри і церкви й обдумати разом з вами способи правильнішого а й ревнішого поборювання їх. Бо хоча праця церкви полягає все в великій часті на боротьбі зі всім тим, що противиться божому царству, справедливості й любові, хоча все є нашою задачею боротися за правду, за добро нашого народу, за спасіння душ і боронити його перед ударами ворогів того спасіння, то в останніх часах майже усі парохії львівської архієпархії сталися свідками вже не лише внутрішньої укритої й тайної боротьби, яка ведеться около кожної душі і у кожному житті, але вже одвертого явного наступу ворожих нам сил проти всього того, чого ми, як священники, є з божого права сторожами. Мало хіба знайдеться сіл, в котрих не знайшлобися одвертих пропагаторів невіри і атеїзму або того ж атеїзму, маскованого позорами * комунізму чи то якогось сектанства.

З жалем треба ствердити, що та скріплена в останніх часах акція ворогів церкви знаходить більше успіхів, чим можна було думати,— навіть тоді, коли вороги церкви в нашому случаю йдуть наступом проти народності ** й їх пропаганда є під народним оглядом не менше небезпечною, як під церковним. Коли їх пропаганда буває успішна навіть при такому положенні, як же ж небезпечною сталабися тоді, коли би видавалася успішною народній справі. Можемо, однак ж, мати надію в бозі, що успіхи ворога, осягнені в перших місяцях боротьби, не будуть тривалі й що ревності вашій, всечесні отці, і правильнішому поступованню буде можна приписати, що душі днесь збаламучених, що перестали приступати до св[ятих] тайн й відчужилися від церкви, а може, й від віри, навернуться до Ісуса Христа і стануть тим ліпшими християнами, чим більше в даній хвилі

* Під виглядом.

** Йдеться про боротьбу комуністів проти українських буржуазних націоналістів.

були засліпленими ложними ідеями, що видавалися їм добрими, хоча вели їх до заглади церкви й народу.

Противники віри, як це одверто мають приказане в постановах II з'їзду Комуністичної партії Західної України, що вийшли 1925 р. окремою книжечкою, ведуть агітацію проти всяких авторитетів, а в першому ряді — проти духовенства. Вони мають «з цією метою використати всякі моменти, котрі компромітують церкву і духовенство, як здирства, конкордат, автокефалію і т. п.»

В своїй пресі вони виконують вірно ті постанови і не залишають ні одної нагоди, щоб підкопати в очах народу повагу [до] духовенства. Те саме роблять комуністичні агітатори живим словом, використовують кожне непорозуміння між священником і народом, щоб підкопати вплив священника; втискаються до церковних братств, церковних хорів і всюди переводять свою розкладову роботу.

Судячи після розмірів пропаганди і кількості комуністичних агітаторів, обчислюють видатки на комуністичну пропаганду у Східній Галичині на квоту приблизно 10 тисяч доларів місячно.

Комуністи напружують усі сили, щоб захопити у свої руки кооперативи, читальні «Просвіти», «Соколи», «Луги», філії УПТ, як і всі легальні установи в селі, як і повітові і крайові союзи. А ті агітатори у своїй шкідливій праці вишколені й зорганізовані, велика їх частина перейшла спеціальні курси пропаганди, в яких, річ ясна, більшовики є незвичайно спритними й хитрими, уміють користати з кожного невдоволення людей, а причин таких невдовольень багато, щоб людей переконувати, що в ньому винна церква чи священник, зручно вихисновують кожну хибу священника, кожний його нетакт, щоби всюди засіяти зерно незгоди, ненависті, бунту проти авторитету божого і людського, авторитету церковної власті [...] *

В боротьбі з агресивним атеїстичним комунізмом ми маємо ще небагато вправи, брак нам популярної літератури, брак нам вишколених пропагаторів, брак нам системи, брак нам гроша — а може, найбільше брак нам духа посвяти і людей посвяти.

Для того ми в тій боротьбі [є] слабими, боюся, що ми [є] значно слабшими, чим самі думаємо. Якби нашої

* Випущено частину документа, в якій говориться про завдання духовенства в боротьбі проти атеїстичного руху.

церковній організації прийшлося переходити ті переслідування, які переходить католицька церква і православна церква в Росії, якби ми були наражені навіть на значно менше переслідування, н[а]пр[иклад], якби ми цілковито стратили дотацію, яку дає правительтво нашій церкві, боюся, що ми задачі своєї не сповнили б, боюся, що в таких случаях християнство цілком зникло б в многих і многих селах.

Дякуючи господу богу, що не допустив на нас досвідів * більших, чим наша сила, стараємося цілковито посвятити [себе] справі Ісуса Христа, котрого ми [є] слугами. Не жалуємо своєї праці і трудів, не жалуємо свого добра в душпастирській праці і в тій боротьбі, на яку нас визивають вороги нашої церкви і вороги нашого народу. Не забуваймо, що чим більше свого добра посвятимо для царства божого, тим обильніша буде заплата не лише у вічності, але і на цім світі. Пам'ятаймо на те слово Христа й бодай деяких побожніших вірних научім приміром й проповіддю вагу і непомильність того висказу: «Іщите прежде царства божого, а вся прочія приложаться вам».

Від митрополичого ординаріату

Андрей, митрополит.

Львівсько-архієпархіальні відомості, 1927, № 1, с. 1—5.

№ 113

1927 р., червня 5.— Повідомлення про виступ греко-католицького священика В. Лазоріва з с. Яблінки Богородчанського повіту проти страйку робітників деревообробних підприємств Підкарпаття

Від 9 березня 1927 р., цебто два місяці, тягнеться страйк фірманів на тартаках Пороги, Яблінка, Солотвин, Заріччя й Дзвиняч, що обіймає 16 довколишніх сіл. Фірмани — це в першій мірі довколишні селяни малоземельні, деколи трапляються середняки. Всі вони самі живуть і удержують коні із заробітків. Зимом доставляють дерево з лісів до тартаків, а весною і літом — дошки із тартаків до залізниці. Робота фірманів тяжка й дуже небезпечна — рівночасно фірмани були і є най-

* Випробувань.

більше визискувані місцевими лісовими баронами і всякими єврейськими посередниками. Тому самостійно зродилась у них думка шукати конечно способів, які положили б кінець тяжкому визискові. Цей стан використали радикали і проголосили страйк фірманів, без попередньої підготовки з метою поширити свої радикальні впливи. Місцеві ундівці, себто пузаті попи й адвокати, що на селянському поті будують вілли, постановили доложити всіх старань, щоб страйк заломати і в цей спосіб скомпромітувати радикалів в очах робітників. Ундівці підшукували страйколомів і змовлялись з єврейськими посередниками, щоб не допускати до підписання умови. А виявилось це все найдосадніше дня 8 травня ц. р. на вічу в Яблінці, присвяченому страйковим справам. На віче прибув о. Лазорів з ундівською боївкою парубків-багатіїв і криком та ревом не допускав до ведення нарад. Перед люттю селян, що проклинали попа і плювали йому в вічі, охороняв його комендант поліції. А коли фірмани зажадали, щоб піп негайно опустив віче і перестав ними піклуватися, комендант поліції розв'язав віче.

Чи можуть фірмани виграти страйк, коли «наші» попи і пани стають проти них до помочі капіталістам і розбивають страйкові віча? Так, але лише тоді, коли тих всіх панських заушників понаганяють від себе на сто чортів. На вічу 8 травня ми наглядно переконалися, що ундівці — то прислужники й оборонці капіталістів і поміщиків. Рівночасно фірмани пізнали, що ні УНДО, ні радикали, лише організована боротьба проти всіх визискувачів зможе охоронити трудящих перед злиднями.

Робкор О.

Сель-Роб, 1927, 5 черв.

№ 114

1927 р., не пізніше 30 липня.— Із скарги селян с. Тишкович Перемиського повіту митрополитові А. Шептицькому на священика М. Прокурата за здирства*

Ми, нижчепідписані селяни з Тишкович, належачі до парохії Хіднович, предкладаємо свій великий тягар на душі і тілі від нашого ненаситимого отця Михаїла Прокурата, що належить до дієцезії Перемишль, в справі

* Дагу встановленого на підставі змісту документа,

якогось давнього мешного. В дню 30 і 31 грудня 1926 р. відбувся страшний і відомий переполох: о. Михаїл Прокурат привіз ексекатора і жандармерію, післану через старство Перемишль. Насильством брали худобу, фантували де що могли. [Коли ж] народ завзято стеріг і оборонював свою гірку, залишену знищеною * війною заощаджену працю, то жандармерія катувала крісами. Тоді став великий крик, плач і скрежет зубів, здавалося, неначе татарин спровадив свою орду, щоб забрати останню кривавину до своєї кишені. То є священники так роблять, слуги нашого спасителя Ісуса Христа? Ще о. М. Прокурат не є такий бідний, щоб за таку дурницю робити роздор між овечками, котрі такі були вірні своєму пастирові. От[ець] М. Прок[урат] вживає 115 моргів поля [з] п'яти сіл в одній парохії, місячного доходу [має] коло 500 злотих.

Нічого дивного, що народ покидає унію, а шукає іншої секти. То винуваті самі наші проводирі. Народ, по війні спаралізований, недовірливий, бере приміри з настоятелів церковних. Як отці беруть за шлюбні і похорони від 20 до 150 злотих — то не гаразд. Нема гроша, а край даром не дає зарібку, нема з чого взяти. Біда велика, бо народ пригнічений податком, видатками і данинами. Де є правда?

Тому ми удались в тій справі до посла державного сейму, щоб спинив ліцитацію, і він то нам вчинив аж дотепер. Сказав, що священство має свій конкордат, тому ми звернулися до преосвященного єпископа в Перемишлі, щоб нам дарував тое мешне. Отже, преосв [ященний] єпископ Лакота в присутності свідків Матвія Корила, Василя Тарандія з Бикова, Василя Візняка, Михаїла Сороки з Попович [сказав], що «залегле мешне 40 метрів жита (така данина за панщини) і решту, що маєте дати, дарую вам раз назавсігди, що ніколи не будете давали, тільки сидіть спокійно, но не переходіть на іншу секту». Тому ми, вдоволені, до того часу були спокійні, аж тепер знову прийшло письмо від старства, щоб начальник громади стягнув мешне до 30 липня. Отже, така справедливість нашого душпастирства — місто успокоїти, дати примір лагідності, то робить роздор між людьми [...] **

* Знищувальною.

** Випущено частину тексту, в якій повторюються попередні твердження.

Добровільно нарід не дасть мешного без жандармерії, а як дадуть примусово, то також мусять перейти на іншу релігію, щоб скинути свій тягар — то буде взором для інших сіл. Тому з просьбою покірно звертаємось, многострадавший найпреосвященніший владико, зайнятись тою нашою справою і розважити справедливість, щоб заспокоїти людей.

Вибраний комітет в справі мешнім.
Члени: *Матвій Корило, Василь Візник,
Дмитро Благута, Іван Благута, син Йозефа.*

Ф. 408, оп. 1, спр. 291, арк. 10—11. Рукопис, ориг.

№ 115—119

1928 р., жовтня 29 — листопада 29. — 3 листів адвоката Є. Ловицького ігуменові монастиря у Львові М. Мартину з повідомленням про пересилку грошей, зібраних у селян за продані монастирські землі

Підгайці, дня 29 жовтня 1928 [р.]

Високопреподобний і всесвітліший
отче ігумен!

В залученню пересилаю квоту 592 долари, зібрану з дрібних задатків від людей, котрі підписали мені умови [...]*

Остаю з глибоким поважанем все відданий
Ловицький.

Підгайці, дня 2 падолиста 1928 [р.].

Високопреподобний і всесвітліший
отче ігумен!

В залученню пересилаю квоту 171 долар яко дальшу квоту, зібрану від людей титулом завдатків [...]

Остаю з глибоким поважанем все відданий
Ловицький.

* Тут і далі випущено малозначні факти.

Підгайці, дня 8 падолиста 1928 [р.]

Високопреподобний і всесвітліший
отче ігумені!

В залученню пересилаю квоту 615 доларів, зібраних від парцелянтів в Зарваниці.

До продажі лишається еще 10 моргів — се є 1 морг з Керничок (де мені купець відскочив) і 9 моргів на Жидівці*. Морги ті зістануть, одначе, розпродані.

Вчера був я в Зарваниці з інженером та розмірив на поодинокі парцелі лан Кернички, натомість до розміру лану Жидівка виїду на другий тиждень коло втірка або середі. На кождий случай сподіюся впливу** готівки в слідуючім тижні — котру сейчас відошлю в[исоко]-пр[еподобному] і в[се]св[ітлішому] отцю ігуменові [...]

Остаю з правдивим і глибоким поважанем все відданий *Ловицький*.

Підгайці, дня 29 падолиста 1928 [р.]

Високопреподобний отче настоятель!

З поручення в[исоко] пр[еподобного] і в[се]св[ітлішого] отця ігумена пересилаю в залученню квоту 220 доларів яко вплив з продажі поля в Зарваниці [...]

З правдивим поважанем
Ловицький.

Підгайці, дня 29 падолиста 1928 [р.]

Високопреподобний отче настоятель!

З поручення в[исоко] пр[еподобного] і в[се]світлішого отця ігумена пересилаю в залученню квоту 418 доларів яко вплив з продажі поля в Зарваниці [...]

З правдивим поважанем
Ловицький.

Ф. 525, оп. 1, спр. 10, арк. 22—26. Рукопис, ориг.

* Назви земельних ділянок.

** Надходжень.

1929 р., січня 14.— Лист адвоката Є. Ловицького ігуменові монастиря у Львові М. Мартину з повідомленням про можливість вигідної купівлі маєтку в с. Дем'янці Стрийського повіту з метою спекулятивного продажу земельних ділянок безземельним селянам

Підгайці, дня 14 січня 1929 [р.]

Високопреподобний і всесвітліший
отче ігумен!

Попереднього разу, а згідно за посліднім побутом у Львові згадав я в[исоко] пр[еподобному] і в[се]св[ітлішому] отцю ігуменові о добрім купні в повіті Стрийським з тим, що зберу в тій справі ближчі інформації. Під час побуту у Львові, а відтак тут на місці через євреїв зібрав я в тій справі подрібні інформації, а іменно: дотичний маєток має 1600 моргів, в тім около 600 моргів ліса, а звиш 1000 моргів поля. З тих послідних є около 140 моргів орного, а решта луки. З лук 20 процентів є гіршого гатунку, натомість решта зі згляду на якість дуже добрі. Уживається їх на випас худоби та рік-річно віддається в посесію. Дохід з тих дрібних посесій має гарантувати 10 процентів зиску з капіталу рік-річно.

В лісі є береза, бук і т. п. (дерево опалове), крім того, є добра дубина. Ліс на загал війною понищений — одначе вартість дубів (єсли б їх числити на вируб) калькулюють євреї на 20 000 доларів (дуби рубні).

Властителами маєтку є кількох спадкоємців — повновласть до продажі має один з львівських адвокатів.

Ціна купна виносила при первіснім жаданню (в грудні) 130 000 доларів, одначе є познаки на те, що міг би піти маєток за 120 000 доларів. Готівка вимагана — 60 000 доларів — решту жадають властители до одного року — одначе і тут не виключена проволока — се вже впрочім річ пертракцій. На загал виносила б ціна купна по шістдесят і кілька доларів від морга пересічно — не вище 70 доларів [...]*

Найважніше є те, що маєток має ідеально надаватися до парцеляції, та має бути всяка певність, що парцеляція пішла би там в скорім темпі, а при

* Тут і далі випущено частину листа, що не стосується теми збірника.

розложенню людям ціни купна на відповідні реченці можна би досягнути високу ціну. Лілієнфельд* сказав мені, що він числить при тій інтересі на заробок мінімальний 50 процентів, а є всякі дані за тим, що зиск буде вищий — не виключений 100 процентів, а то в першій мірі зі згляду на можливість на місці парцеляції, добру якість лук, дуби і т. п. [...]

Властителами маєтку має бути кілька спадкоємців і то якраз улекшує добите справи — бо кождий з них має мати малий уділ та рад би якнайскорше дістатися до свого капіталу. Поза тим, теперішня скрута фінансова правдоподібно вплинула б на те, що були б они лекшими при услів'ях.

Маєток той називається Дем'янка та підходить десь аж під Жидачів [...]

Нині має бути у мене староста — буду з ним говорити про пашпорт та сейчас в[исоко]пр[еподобного] і св[ітлішого]отця ігумена про те повідомлю.

Прошу справу тої Дем'янки взяти під ласкаву увагу, бо если б брати лише 75 процентів вкладу, то виносив би він 45 000 дол[арів] — се був би вклад конечний, — а оскільки дійсно так є, що маєток надається добре до парцеляції, то вже другу рату, если не цілу, то на кождий случай майже цілу заплатили би парцелянти [...]

Прошу о пару слів відповіді та остаю з глибоким і правдивим поважанем все відданий

Ловицький.

Ф. 525, оп. 1, спр. 10, арк. 28. Машинопис, ориг.

№ 121

1929 р., січня 19.— Лист керівників Української соціал демократичної партії у Львові митрополитові А. Шептицькому про страйк робітників маєтку митрополії у с. Перегінську Долинського повіту

Львів, дня 19 січня 1929 р.

В л а д и к о і

Примушує нас звернутися до вас, владико, сумний факт занедужання о[тця] прел[ата] Войнаровського, власне в моменті, коли мав він інтервенювати в справі

* Один з посередників монастиря в купівлі земельних маєтків,

страйку лісових робітників, зайнятих у фірмі Глезінгера в Перегінську.

На бажання о[тця] прелата ми предложили йому відпис звідомлення, яке одержали ми з Брошнева та в якому були представлені домагання страйкуючих та теперішня ситуація на терені страйку. Це звідомлення доказує, що домагання страйкуючих є, без ніякого сумніву, оправдані і дуже скромні. Незважаючи на це, досі не дійшло до угоди.

Одиноким чиновником, який міг би в цій справі з успіхом вплинути на фірму, є правління дібр митрополії.

Щоб не допустити до можливих трагічних якихось інцидентів вроді подій, яких сценою були недавно Гребенне та Батятичі *, уважала справа УСДП своїм обов'язком звернутися в цій справі до о[тця] прелата Войнаровського, як до представника правління митрополитальних дібр. В переконанні, що наше стремління знайде у вас, владико, зрозуміння, подаємо вам до відома стан справи з проханням зарядити ласкаво, що можливе, щоб намірена о[тцем] прелатом Войнаровським акція не була ударемнена його занедужанням.

З високою пошаною.

Д-р В. Старосольський,

д-р Лев Ганкевич, Іван Квасниця.

Ф. 409, оп. 1, спр. 490, арк. 127. Машинопис, орг.

№ 122

1929 р., січня 24.— Лист керівників Української соціал демократичної партії у Львові митрополитові А. Шептицькому про дальший хід страйку в с. Перегінську Долинського повіту

Львів, дня 24 січня 1929 р.

В л а д и к о!

Уважаємо за свій обов'язок повідомити вас про дальший хід подій в Перегінську.

Дня 18 січня представники фірми і представники професійного союзу деревних робітників підписали умову,

* Йдеться про криваву розправу жандармерії над страйкуючими селянами в селах Гребенному і Батятичах у кінці грудня 1928—на початку січня 1929 р.

на основі котрої частинно узглядено домагання робітників. Дня 21 січня робітники мали вернути до праці, що і зробили. До праці, одначе, представники фірми не допустили робітників, жадаючи підписання додаткової умови. Додаткова умова є запереченням першої умови, проти чого* робітники без порозуміння з професійною організацією її підписати не могли.

В міжчасі** сталися нечувані адміністраційні репресії.

Дня 17 січня староство проголосило на терені Перегінська виїмковий стан***. До Перегінська прислано карну експедицію поліції. Приготовано квартири для війська. Вже арештовано двох робітників. Багато робітників криється в лісах перед арештуванням. Фірма готує присилку робітників з інших повітів. Є незбиті докази, що фірма Глезінгера іде в стислому порозумінні з поліцією, щоб тим способом уневажнити умову.

Всі ті факти є незбитим доказом, що Перегінськ може стати тереном випадків, які мали місце в Батятичах****.

З огляду на те, що ці випадки діються на терені митрополитальних дібр, вважаємо своїм обов'язком подати це до вашого відома.

З правдивим поважанням.

Д-р Лев Ганкевич,

д-р В. Старосольський, Іван Квасниця.

Ф. 409, оп. 1, спр. 490, арк. 128. Машинопис, ориг.

№ 123

1929 р., травня 10.— З інформації коломийського повітового старости станіславському воєводі про атеїстичну діяльність партії «Сельроб-єдність»

10 травня 1929 р.

Таємно.

Згідно з вказівками КПЗУ партія «Сельроб», спираючись на провінціальних діячів, почала кампанію за масовий відхід від церкви і поширення атеїзму. Для тих

* Тому.

** Тим часом.

*** Надзвичайне становище.

**** Див. примітку до док. 121.

цілей «Сельроб» використовує місцеві конфлікти деяких осіб з попами, які виникають досить часто з приводу надмірної плати за релігійні обряди, залучаючи тим самим незадоволений елемент до «Сельробу». В місцевому повіті цю кампанію очолив Микола Корбутяк з Балинець, діяч «Сельробу» і відомий комуніст, засуджений в 1924 р. за антидержавну діяльність (розповсюдження комуністичної літератури) на чотири роки т[яжкого] ув'язнення. Після відбуття кари в кінці 1928 р. він повернувся до Балинець і встановив по організаційних питаннях контакт з головним секретаріатом партії «Сельроб» у Львові, звідки одержує інструкції і партійну літературу.

Сказане вище стверджується листом головного секретаріату партії «Сельроб» до Миколи Корбутяка від 6 березня 1929 р., в якому головний секретаріат подає зразок заяв до староства про перехід на атеїзм і пропонує підготувати кампанію масового відходу від церкви.

Головний секретаріат пише в тому листі, що цій діяльності перешкоджатимуть жінки, які вірять попам і не захочуть відійти від церкви.

Однак [секретаріат] нагадує, що в цьому напрямку треба працювати.

Повітовий староста
Скварчинський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2313, арк. 8. Машинопис, ориг. Пер. з пол.

Опубл.: *Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною: Зб. документів і матеріалів. Станіслав, 1957, с. 134.*

№ 124

1929 р., травня 19. Повідомлення про селянські заворушення, викликані здирствами греко-католицького священника І. Косоноги, в с. Горохівцях Перемиського повіту

Як піп селянськими ялівками задумав побудувати собі царство на землі

Місцевий піп в Горохівцях, пов[іт] Перемишль, постановив коштом селянської бідноти вибудувати собі нову плебанію (приходство). Ця думка дуже йому

подобалась, тож рішив негайно приступити до діла. Одначе, знаючи, що знищені війною селяни нерадно на таку пропозицію згодяться, взявся він на підступний спосіб. Запропонував він селянам, що на ту ціль продасть 3 морги поля та за ці гроші ставитиме собі плебанію. При будові селяни мали б безплатно працювати і в разі потреби заплатити ще малу конкуренцію по 5 і по 10 зол[отих], залежно від кількості поля.

Селяни думали, що піп дійсно розуміє їхнє положення та не думає наражувати своїх парохіян на злидні, і тому підписали цю умову. Аж тепер показав піп свої чортячі роги. Він покликав собі інженера, а цей сказав, що плебанія коштуватиме 25 тисяч зол[отих]. Піп, маючи вже готові плани і підписану селянами умову за пазухою, наложив на селян по 500, 400, 200, 100, 50 зол[отих] конкуренції та почав на проповідях накликати селян негайно її заплатити.

Але на попівську біду селяни Горохівців — це сама двоморгова або зовсім безземельна маса, яка є вже так збідована, що такого податку не в силі заплатити. І дійсно, селяни відмовилися платити конкуренцію. Тоді піп кинувся за екзекутором. Прийшов цей екзекутор і ствердив, що селяни не мають ні грошей, ні хліба, ні одежини, але зате тут і там знайшлася у стайні якась коровиця або ялівчина. І це екзекутор записав на конкуренцію.

Та селяни й далі нічого не платили, бо не було звідки. Тоді піп на 25 квітня спровадив на ліцитацію чотирьох поліцаїв з Пикулич, екзекутора та єврейських купців.

Екзекутор з поліцаями кинулися до стайні Богачика та почали витягувати ялівку. Збіглися сусіди, відбили ялівку і назад поставили до стайні. Поліцаї нарікали, що при тому і їм дещо обірвалось.

Але на тому ще не кінець. Поліцаї заарештували чотирьох селян. Тут же зчинився гвалт, збіглося ціле село і відбило арештованих. Поліцаї кинулися до телефону, і за яких дві години приїхали з Перемишля три тягарові авта, повні поліцаїв, а за ними перемиський староста. Оп'ять поліція кинулася до стайнів та почала виводити худобу. Але і цим разом селяни худобу відбили. Селяни були страшно розлючені, і легко могло прийти до великого нещастя. Староста, бачачи це, казав поліції забратися, але при тому все ж таки арештовано трьох селян і відвезено їх до Перемишля. Крім того,

погрожуючи поліцією, староста виміг на селянах*, що вони згодились якось пізніше сплатити конкуренцію.

Згадати треба, що ундівський посол д-р Загайкевич з Перемишля спеціально інтервенював у старости, щоб з селян [було] стягнуто конкуренцію. Загайкевич сказав старості, якщо він справу не поладнає по думці попа, то ця справа піде до сейму, і тоді староста дістане догану.

По трьох днях слідства випущено арештованих селян на волю, між якими двох було членів «Сельроб-єдності».

Так-то воюючий попик при допомозі УНДО, багнетів і тюрми хоче селянськими ялівками побудувати собі царство на цій землі.

Сель-Роб, 1929, 19 трав.

№ 125

1929 р., вересня 26.— З повідомлення греко-католицького священика І. Вишні з Коломиї в редакцію газети «Нова зоря» про антирелігійні настрої селян Коломиїського повіту

Нові модні кличі (Допис з Коломиї)

В нинішніх часах шукається нового способу душпастикування, головний натиск кладеться на розвій католицької преси. Щоправда, вороги з дуже великим розмахом взялися поширювати свою злу пресу і навіть багатьом присилають її даром. Народ читає і подекуди, як вже тим не проймається, то бодай ставить собі знак запитання щодо правдивості католицької церкви і взагалі щодо кінечності релігії для чоловіка.

Хотя б не раз душпастир віддав ціле своє «я» для парохії, сповня свої функції даром, і працював у ній і десять літ, та така газета, видана лівими і кинена в село між людей, як вже не цілком паралізує душпастирську працю, то її сильно підриває.

Кожний ставить собі питання, що це таке може бути,

* Примусив селян.

що люди хоча видять реальну працю священика, дають зловити [себе] на голі обіцянки. Причин для цього багато, і про них широко пишеться в католицьких часописах. Одна з причин — це т[ак] зв[ана] мода часу.

Подібно, як є мода для (людського) одягу, так і для переконання. Моді підлягає загал людства, вийнявших тих*, котрі потрапляють звернути людство на інші дороги і світити довгий час в їх пам'яті своїми здібностями, як рівно ж працею і життям.

Мода одягу змінюється в часі, люди хоча декотрі не густують в новій, покидають стару і дуже часто проти свого переконання й уподобання натягають на себе строї найновішої моди. Колись дуже були в моді герби й шумні титули — а нині вже менше.

Подібно річ мається з переконанням людей, головно пересічних. Їм імпонують кличі: свобода, рівність, неузнавання жодного авторитету, а тим самим і церкви, як і її епархії. Ті кличі часто появлялися, але зимний вітер з гори заморожував їх. Теперішня хвиля для них досить корисна, а то тим більше, що мають свою головну кузню на радянщині, з котрої можуть свобідно вилітати в світ.

Доки людство, подібно як блудний син, не насититься та пересититься тими кличами, воно не зверне з своєї пагубної дороги. Та ми всі, котрим добро католицької церкви і нашого народу лежить на серці, не маємо рук опускати і серед праці дезертирувати. Але [маємо] працювати і жити надією, подібно як батько блудного сина, що він чей же колись додому його поверне [...]**

Коломия, дня 26 вересня 1929 [р.]

Ф. 406, оп. 1, спр. 24, арк. 143—147. Рукопис, ориг.

* За винятком тих.

** Випущено частину повідомлення, що не відповідає темі збірника.

1930 р., липня 31.— Лист греко-католицького священика П. Вергуна з Берліна митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свою участь у з'їзді гетьманців у Берліні

Ваша ексцеленціє!
Всесвітліший і високопреосвященний
владико!

У відповідь на цінний лист вашої ексцеленції з 16 липня ц. р. позволяю собі донести, що в неділю 20 липня на службі божій передав я тутешній колонії подяку вашої ексцеленції за участь на академії та підписання привітної грамоти.

Обставини так зложилися, що я тієї ж неділі міг особисто в[ід] імені вашої ексцеленції подякувати також гетьманові Скоропадському. Гетьманці влаштували з'їзд в Берліні. Були делегати, один з Галичини (зі Львова), а кілька з Чехії. В неділю 20 липня вечером приймав їх гетьман у себе. З людей, котрі до партії не належать, запросив тільки мене. При вечері передав я гетьманові подяку і привіт вашої ексцеленції. Він подякував і випив за здоров'я вашого високопреосвященства.

Прийміть, прохаю, ваша ексцеленціє, признаки правдивої синівської відданості з проханням о пам'ять о святих молитвах і о архіерейське благословення.

Від смиренного слуги во Христі
Петра Вергуна

Ф. 408, оп. 1, спр. 130, арк. 121. Рукопис, ориг.

№ 127

1930 р. серпня 24.— Стаття «Попи і визвольна боротьба» про контрреволюційну роль духівництва в революційно-визвольному русі трудящих

Українські попи є складовою частиною табору західноукраїнської буржуазії. Це треба розуміти не тільки так, що все без виїмків попівство знаходиться політично в таборі буржуазії, але й так, що попівство як цілість, його стан посідання становить досить значну

частину господарської підстави (економічної бази) української буржуазії.

Здається, що дотепер в нас в цьому відношенні не говорилося про попівство ясно й з натиском як про частину буржуазії, і наслідком цього фронт наш проти попівства, боротьба проти нього оприділялась в першій мірі змаганнями на культурній ділянці. У всякому разі, так було і є на практиці.

Про попів у нас залюбки говориться (або недоговорується), що вони є складовою частиною «інтелігенції». Таке становище це в буржуазії свідоме, у нас несвідоме замазування класового обличчя, буржуазної природи, буржуазної суті українського попівства. Т[ак] зв[ана] інтелігенція, що не становить окремого суспільного класу, але є на услугах пануючого класу, в переважаючій своїй більшості є трудовий елемент. Величезна більшість інтелігенції заробляє собі своєю працею на те, що вона витрачає на свої потреби. Певна частина інтелігенції навіть мусить давати себе визискувати, не дістає належної зарплати за свою працю, так як і робітники, отже, нічого дивного, що є основи сподіватися, що частина інтелігенції може стати (і в незначному числі стає) разом з працюючими до боротьби проти капіталістичного ладу. Але про попів цього сказати не можна. Піп, хоч і як бідно він не жив би (є такі малочисельні виїмки), все живе «понад стан», цебто з'їздає більш, чим заробляє сам. Живе на рахунок суспільності, живе з надвартості.

Про те, як в нас під збірне поняття «інтелігенції» ховається українська буржуазія, як під фірмою кооперативів (виробничих) виростають акційні капіталістичні підприємства, як «кооперативні» банки стають банками для грошових спекуляцій на тілі кооперації, як виростають всякі «кооперативні» фабрики і т. п.— про те все треба буде ще писати окремо. А тепер ось порівняйте, під господарським оглядом, становище попа з становищем пересічного, найбільш численного в нас інтелігента, учителя і урядника (державного чи приватного).

Піп дістає державну платню, урядник і учитель — також. Крім тої державної платні, урядник і учитель не має вже ніяких доходів. А піп крім «пенсії» ще має доходи від «вмерлого й живого». Не можна ні вродитися, ні вмерти так, щоб піп на тому не заробив. Крім того, піп має даром помешкання (та ще яке!) і має

стільки землі, що звичайно є найбільшим господарем в селі. Поля піп сам (власними руками) не обробляє. Працюють на ньому селяни, і ніхто, навіть ніякий капіталіст на фабриці, не використовує так найманих робітників, як піп.

Отак з селянського горя ростуть попівські грошенята. Отак з парохіальної землі піп без праці має хліба подостатком і для свиней навіть та ще й продати може і продає та грошенята складає. А ті гроші йдуть до міста, і там з них ростуть «народні інституції», які знову добрі зиски приносять. Хочете, то переконайтеся самі. Найстарший український кооператив «Народна торгівля» — це попівське підприємство. «Ризниця» в Самборі, «Достава» у Львові — це фабрики і торгівлі в попівських руках. Кооперативний банк «Дністер», а скільки там попівського капіталу? «Сільський господар» в попівських руках, найбільший і найсильніший український банк «Земельний банк» у Львові — це попівський банк, цебто всеціло в руках попів і єпископів. Можна, звичайно, вичисляти ще більше. Але й цього досить.

Всі вичислені (і багато ще не згаданих тут) «інституції» — це чисто капіталістичні підприємства. І чи може хтось тепер ще повірити, що наші попи, власники капіталістичних підприємств, не використовують працюючих так же само, як і капіталісти інші? Хто не вірить, хай спробує йти позичити гроші до «Земельного банку».

Не тільки зі страху, не тільки на службі капіталізму, як плачені агенти, попи обороняють капіталістичний лад і борються проти соціалізму. Вони це роблять з своїх-таки інтересів, як складова частина буржуазного табору. Проповідуючи «мораль», вони самі використовують робітників, селян, наживаються на їхній праці, привласнюють собі її, щоб відтак п'ятнувати як «неморальні» такі визвольні стремління працюючих, що захищують і грозять знищити мораль капіталістичної кишені.

А яке ж становище попів в справі національного визволення? Таке саме, як становище укр[аїнської] буржуазії. Таке саме, як українських фашистів і соціалфашистів.

Кажуть, історія вчить. З історії визвольної боротьби ми знаємо, що попи після обсадження польськими військами бовшої Східної Галичини також сиділи по таборах, тюрмах. Дуже часто ми можемо почути на селі, як

під витягається і каже гордо: «Я також терпів за Україну». А ми мусимо відповісти: правда, багато було таких, що терпіли, але не за Україну, тільки за щось інше. Коли була на наших землях укр[аїнська] буржуазна влада, то попи були всюди, де був якийсь «інтерес». Брали трафіки, обсаджували різні уряди, наживалися, де могли. Добре заробляли, робили конкуренцію польським і єврейським спекулянтам під охороною укр[аїнської] влади, і за те їх пізніше нерозумна польська адміністрація зробила «національними героями».

Сподіваємося, що українська буржуазія і попи накинуть на нас за те «плюгавство», але ми певні, що українські працюючі, зокрема бувші стрільці, дадуть нам у своїх дописах багато матеріалу і про «визвольну боротьбу» попів. Дещо ми вже маємо в редакції і в свій час оголосимо. Отже, «благочестиві», не гавкайте надто голосно, бо не pomoже.

Попи є поголовно вороги Радянської України. Попи посвятають кожен авантюру воєнну проти укр[аїнських] робітників і селян. Чому? Вони кричать, що на Рад[янській] Україні переслідують релігію. Але кожна брехня не така хитра, щоб її не можна було розкусити. В Чехах*, Німеччині, Франції і т. д. є сьогодні, порівнюючи з числом населення, менше попів, менше віруючих, чим в Радянському Союзі**. А чому ж попи не боронять «віри, релігії» в тих державах, чому не борються проти тих держав? Бо там маєтки попівські не забрали і не передали землю селянам! А в Рад[янському] Союзі забрали.

А в посіданні наших попів не тільки церковні добра, але й стільки різної світської «марноти» (банки, торгівля, фабрики і т. д.), що дивуйтеся або ні, але зрозуміти треба, чому попи називають Радянський Союз «царством сатани» — сатани, диявола, що не шанує приватної власності капіталістів.

Зрештою, треба ще додати, згідно спитати наших читачів, чи може ще в якійсь державі бути попам краще, чим в Польщі? Не може. А звісно, що від повного жолоба навіть осел не втікає. Вся попівська опозиційність проти Польщі, навіть часом крик і т. п., — це все

* В Чехословаччині.

** Автор помиляється. Внаслідок Великої Жовтневої соціалістичної революції та успішного будівництва соціалізму процес звільнення трудящих Радянського Союзу від релігійної ідеології проходив набагато швидше, ніж у капіталістичних країнах.

обчислено тільки на те, щоб здобути собі ще краще становище, кращу наживу.

З того становища треба коротко сказати, що попи є свідомі вороги українського національного визволення працюючих, тому що вони є ворогами класового визволення працюючих. А одне без другого не може прийти. Докази на те з щоденної боротьби можуть подати тисячами українські працюючі.

Сила, 1930, 24 серп.

№ 128

1930 р., вересня 21.— Повідомлення про наживу греко-католицького священника І. Амброзяка за рахунок селян с. Космача Богородчанського повіту

Попи й селянство
55 днів праці за один похорон
(допис із Космача пов[іт] Богородчани)

Є в нас піп Іван Амброзяк. Ну і животик собі у нього не малий. Не віднині робить інтерес на несвідомості селян. Страшить нас пеклом, але сам пекла не боїться. Дере з нас шкіру за треби, як різник з теляти. За похорон Анни Кицмен узяв 100 зл[отих]. Ці гроші заплатив такий злидар, що за 1,80 зл[отого] працює вісім годин під землею в отруйливих газах в копальні воску земного в Дзвинячі. Ось така-то любов ближнього. Один мусить пріти 55 днів, терпіти наруги від посіпак, а другий забирає весь 55-денний зарібок за дві години, нічого не зробивши.

Піп каже собі збудувати плебанію, якої будова мала б коштувати 4 тисячі доларів. Консистер дає 1000 доларів на будову, а решту, каже піп, зложити селянам.

Отченьку! Будуйте собі навіть за 10 тисяч доларів, хіба ми вам боронимо? Але знайте, що між нами нема дурних, які б всяким дармоїдам палати будували.

Піп горлає щонеділі на Рад[янський] Союз. Кричить, що там пекло. Недавно заявив, що виходить папери і дасть грошей на дорогу, щоб хтось поїхав туди подивитися на ту муку. Коли ж один з товаришів негайно згодився їхати, то піп так викручувався, аж викрутився. Отченьку, ми знаємо, яке там пекло. Знаємо, чому ви його боїтеся, а також знаємо, що ми маємо про нього думати.

Робкор.

Сила, 1930, 21 верес.

1930 р., жовтня 12.— З повідомлення про переговори митрополита А. Шептицького з польськими урядовими колами у Варшаві, спрямовані на придушення революційного руху на Західній Україні

«Пацифікаційна» акція, яка розлилася по західних українських землях широкою хвилею знущань, побоїв і ув'язнень, захопила поруч українських селян також деяких представників української буржуазії.

Протягом другої половини вересня ув'язнено кількох попів, суддів і адвокатів та знищено деякі осередки фашистського руху.

Українська буржуазія, яка осудила саботажі негайно після того, коли саботажі стали масовим явищем, відчула удари пацифікаційної акції, вимірені в її сторону, як страшне непорозуміння. В зв'язку з тим укр[аїнська] буржуазія негайно поспішилася торжественно зречтися саботажів і взагалі всякої боротьби проти існуючого стану на зах[ідно]укр[аїнських] землях.

Три українські буржуазні партії — УНДО, радикали й УСДП — видали з кінцем вересня ц. р. спільну заяву, в якій виреклися участі в визвольній боротьбі, ствердили, що пацифікаційна акція належить тільки «комуністам» (читай: свідомому селянству), а не «мирному населенню» (читай: українській буржуазії), та просили, щоб Варшава заперестала репресії проти попів і панів.

Але на тому не скінчилася «акція» української буржуазії в напрямку цілковитого вибілення себе від закидів будь-якої визвольної боротьби. Рівночасно з «солідарним голосом» трьох буржуазних партій виїхав до Варшави «батько української» нації кир Андрей Шептицький, щоб усно доповнити це, що писалося в заяві. Кир Андрей перебув у Варшаві три дні (28 вересня — 1 жовтня). Весь той час ужив на це, щоб розвіяти неслухний погляд Варшави, немов укр[аїнська] буржуазія винна за саботаж, та на те, щоб удари карних експедицій звернула Варшава проти комуністів, цебто українського трудяшого населення, яке одиноким заінтересоване в зміні дотеперішнього стану.

Варшава лиха на укр[аїнську] буржуазію, що вона запізно відхрестилася від саботажів, тому «інтервенція» Шептицького йшла як з каменя*. Пілсудський, мимо

* Тобто з трудом.

гарячих просьб, Шептицького не прийняв. Міністр Складковський нагримав на Шептицького, закидаючи, що попівство не досить розуміє свої «паньствові» обов'язки. Шептицький був ще в міністра Бека, а навіть знизився до того, що пішов просити ласки в голови партії ББ полковника Славека.

Про що говорив і чого просив у Варшаві Шептицький? Те саме, що сказали три партії в своїй «заяві». Про це розповів Шептицький у «вив'яді», який помістила йому з ласки варшавська брукова газетка «Експрес вечорни».

Шептицький похвалив репресії у відношенні до комуністів (читай: свідомих селян), але назвав непорозумінням, що репресії засягнули також буржуазію, яка ніколи на правду не боролася й не бореться проти Польщі.

«З точки погляду українців (читай: укр[аїнської] буржуазії),— говорив Шептицький,— велика частина вини за нинішній стан на полуднево-східних кресах, а передовсім за підпали й саботаж, повинна впасти на комуністів. Вони є безпосередньо заінтересовані в постійному заогнюванню взаємин між укр[аїнською] і польською суспільністю». В другому місці говорить Ш[ептицький] ще виразніше: «...Зв'язування партії УНДО з якою-небудь революційною акцією УВО може полягати тільки на необізнанні з відносинами».

Кінець кінців, кир пішов так далеко, що повторив за польською бруковою пресою, що увісти є платними агентами Берліна і вони органічно не виростають із укр[аїнської] буржуазії. «Джерело акції УВО,— каже Шептицький,— лежить поза границями краю. Коновалець, провідник УВО, перебуваючи за границею, не може бути уважаний за укр[аїнського] політика».

Так плює сьогодні укр[аїнська] буржуазія на те, чим донедавна для демагогічних цілей хвалилася. Такого плазування, таких заяв лояльності не складав навіть Ільків, який був платним ставлеником польської буржуазії на зах[ідно] укр[аїнських] землях.

Вернувши з Варшави, Шептицький розповів через «Діло» (7 жовтня) укр[аїнській] буржуазії, про що говорив у Варшаві і що там виплакав. Наводимо уривок з того, що сказав Шептицький «Ділові». Тут Шептицький підтверджує, що його завданням було переконати Варшаву, що «заінтересовані» в боротьбі є тільки свідомі класово селяни, а не укр[аїнська] буржуазія і що

коли належаться експедиції [поліції], то тільки селянам, або, як він каже, комуністам, а ніколи попам і іншим представникам укр[аїнської] буржуазії [...]*

Сила, 1930, 12 жовт.

№ 130

1930 р., жовтня 19.— Повідомлення про союз греко-католицької церкви з польсько-шляхетською окупаційною владою з метою придушення революційного руху на Західній Україні

В попередньому числі** описали ми широко «ходження» львівського митрополита А. Шептицького по Варшаві.

Колінцювання Шептицького мало на меті ствердити непричасність західноукраїнської буржуазії у саботажному русі на західноукраїнських землях, заманіфестувати лояльність ундо-фашистівського табору проти Польщі та активно допомогти «пацифікації» через накликування до репресій проти «комуністів» (читай: свідомих класово селян).

Цими днями митрополит А. Шептицький ще раз відвідав Варшаву та доповнив свою «інтервенційну акцію» новими візитами у польських достойників: у міністра юстиції Цара та в міністра освіти Червінського.

Для українських трудящих мас, які є свідками щоденної співпраці ундо-радикальних ватажків з польською поліцією при замиканні культурно-освітніх установ та при ліквідації «сельробівської зарази» на західних українських землях, акція митрополита Шептицького підтримана славним «солідарним голосом» УНДО, УСРП, УСДП, не була, ні не є ніякою несподіванкою. Вона впливає з глибин класової природи буржуазії, яка з легким серцем віддається під команду чужого пана кожного разу, коли цим способом можна задушити визвольний рух у країні.

Виливи лояльності митрополита кира Андрея не здивували також польських політиків. Навпаки, вони поведилися під час розмов з Шептицьким грубо й безпардонно, а Пілсудський, мимо зворушливої жебранини з

* Випущено заяву А. Шептицького, опубліковану в газеті «Діло».

** Див. док. 129.

сторони Шептицького, навіть його не прийняв на аудієнції.

Коли ходить про самого Шептицького, то йому вже не першина падати на коліна. Не було такої влади в Східній Галичині, перед якою не плазував би разом з «батьками народу» цей славний «князь» з святоюрської гори у Львові. Зовсім так само, як сьогодні перед полковником Славеком, могутнім лідером «одинки» *, клячав колись Шептицький перед татом-цісарем та перед батюшкою-царем.

Такий, будь-що-будь, процедур падання на коліна перед кожноразовим паном Схід[ної] Галичини приходить Шептицькому без найменшого труда, під цим оглядом виявив він подиву гідну, на правду графську зручність і легкість.

Шептицький має, м[іж] ін[шим], у своїй минувшині такий факт, що протягом нецілих трьох тижнів зумів переіменитися з запопадливого цісарсько-королівського патріота в нечуваного ентузіаста царя-батюшки. В архіві царського департаменту духовних справ у Ленінграді знайдено два документи: 1) пастирський лист митрополита Андрея Шептицького до «вірних» з дня 21 серпня 1914 р. і 2) лист того ж самого кира Андрея до царя Миколи II з датою 10 вересня 1914 р. Послухаймо, що пише Шептицький в одному, а що в другому документі.

В листі до вірних з 21 серпня 1914 р. накликає Шептицький, щоб не слухати тих, що намовляють до зради австрійського цісаря й «вітчизни». «З ласки бога,— рече кир Андрей,— ми злучені з Австрійською державою й династією Габсбургів. Спільна наша доля й недоля. Коли військо нашого цісаря побідить, а при божій ласці побідить, яка ж тоді для нас красна і ліпша будучина!»

В три тижні пізніше, дня 10 вересня 1914 р., пише Шептицький друге письмо, але вже не про «нашого» цісаря та династію Габсбургів, але до царя Миколи II та до «святої Русі». В цьому листі заявляє Шептицький, що він, Андрей Шептицький, як православно-католицький галицько-руський митрополит кидає до стіп «вашого цісарського величства найсердечніші побажання й радісні желання з приводу об'єднання (!)

* «Одинкою» називали партію ББ, яка на виборах до сейму у 1928 р. виступала під номером один.

розірваних частин російської землі» та заявляє, що він готовий і бажає завсіди «з любові до вашого цісарського величства й святої Русі (!)» зложити «своє життя й душу на жертвенному оltарі».

Укр [аїнські] працюючі!
Робітники й селяни!

Ми повинні добре з'явити собі усі минулі та нинішні «поклони» захід[но]укр [аїнського] фашизму, щоб бризнути йому ними в очі, коли він буде підходити до трудящих з демагогічними фразами боротьби за визволення, а в дійсності з метою розбити та збаламутити наші ряди.

Сила, 1930, 19 жовт.

№ 131

1931 р., лютого 15.— Конфіскована стаття газети «Сель-Роб» про контрреволюційний характер партії Український католицький союз

Католицький союз —
це петлюрівський союз

Нова політична партія повстала на західноукраїнських землях — Український католицький союз, що його організував польський граф митрополит Шептицький. Не звертаємо ніякої уваги на запевнення митрополита, що католицький союз не є політичною партією, бо він допускає що члени його можуть мати певні політичні розходження. Католицький союз є політична партія, і митрополит Шептицький це знає прекрасно, але говорить інакше ось чому.

Католицький союз має завдання втягати працюючих до фашистівського табору в першій мірі при допомозі балачок про оборону релігії, християнської моралі і т. п. Але ходить не о мораль, але о інтерес буржуазії. В цілому світі, у всіх капіталістичних державах є т[ак] зв[ані] клерикальні (попівські) політичні партії, партії найбільше реакційні, що таким самим програмом, як митрополит Шептицький, стараються знайти доступ до мас. Справа підчеркування т[ак] зв[аної] неполітичності кат[олицького] союзу і непідчеркування певних політичних справ в яркій спосіб має свою причину в спеціальній політичній місії тої партії.

Кожна політична партія боронить інтереси якогось класу — капіталістів, дідичів, попів, багачів або працюю-

ючих. Чий інтереси обороняє партія митрополита графа Шептицького, дідича Шептицького, капіталіста Шептицького, партія директора «Дністра», партія директорів «Земельного банку» і т. п.? Не треба доказувати, фірма говорить сама. Але тому якраз, що фірма така ясна, треба її прикрити балачками про християнську мораль. Це балачки для тих, що знають і шанують митрополита і попів, а недобачають в їх особах капіталістів, дідичів, визискувачів. Для буржуазії важне те, щоб нацькувати працюючих проти табору класово свідомих працюючих, і бажано, щоб селянин, думаючи, що боронить християнську мораль, боровся проти свого класово свідомого брата — в обороні буржуазії. Отак митрополит Шептицький балачкою про мораль охороняє дідича і капіталіста Шептицького, того самого Шептицького в одній особі, і тисячі таких, як побожний свічкогас — мільйонер Федак (з «Дністра»), дідич Луцький (УНДО), куркуль з радикальної партії і т. д. А рівночасно балакають, що це не політика. Ні, панове, самі ці балачки є не що інше, як рафінований політичний обман. Митрополит Шептицький — не такий політичний баран, як він себе хоче представити масам. Він і при допомозі жезла і мітри вміє робити фашистівську політику.

Коли ми вже розкрили обман в основній точці програми, то треба ще вказати і на інший обман. Назва Український католицький союз — це один обман. Бо союз не український! До нього можуть належати всі католики не українці, і, крім цього, він є складовою частиною загальнопольської т[ак] зв[аної] католицької акції, до якої (і до її проводу) належить також митрополит Шептицький. Діяльність католицького союзу, як сказано в статуті, розтягається на цілу Польщу, а не тільки на західноукраїнські землі. Союз не католицький, бо до нього можуть належати також не католики — так сказано в статуті.

Що ж хоче робити той фашистівський союз? Він цілком не збирається йти проповідувати, як апостоли. Він буде «здобувати повні народні і громадянські права» для українського народу. Буде здобувати їх в межах Польщі. Тут ясно виложено одну точку політичної програми. В межах Польщі здобудеш, український народе, свої повні права! Така нова «моральна» заповідь митрополита і католицького союзу. Така «мораль» дуже потрібна польським фашистам. Католицький союз буде

закладати професійні організації та різні товариства, видавати книжки, газети, забирати голос у всіх політичних справах, закладати читальні, бібліотеки, друкарні, захоронки, бурси, інтернати, давати відчити, реферати, коротко — катол[ицький] союз робитиме широку політичну пропаганду різними засобами. Ми матимемо нагоду приглянутися тій роботі і будемо про неї писати не раз. Тим часом потрібно ще в першу чергу в'яснити, яка є політична роль католицького союзу та ясне його відношення до інших політичних партій.

Католицький союз — це партія капіталістів, дідичів, попів. Її політична ціль не може бути інша, як і всякої другої фашистівської партії. Способи роботи можуть бути подекуди інші. Під оглядом національного програму — це явно угодова партія.

Вона домагається націон[ально]-культурної автономії в межах Польщі*. По відношенню до Рад[янської] України — це ті, що готують війну, напад на Рад[янську] Україну. По відношенню до УНДО, радикалів, УСДП — це союзники. Тому й не диво, католицький союз допускає, щоб його члени мали різниці між своїми політичними поглядами, бо політичні різниці між УНДО, радикалами і УСДП — це різниці несуттєві, дрібні, нерішальні, не роз'єднуючі. Одже, між УНДО, радикалами і УСДП, з одної сторони, катол[ицьким] союзом, — з другої, не буде ніякої боротьби, ні ворожечі. Католицький союз має одне важне політичне завдання. Це те, щоб підтягати весь український фашистівський табір на програм явної угоди з польським фашизмом.

Митрополит Шептицький з його католицьким союзом відіграє роль «мужа провидіння» ундо-радикалів, з однієї сторони, і польських фашистів, — з другої. Те, що католицькому союзові робили фашисти рекламу, будто він протиставився Укр[аїнській] катол[ицькій] нар[одній] партії (єпископа Хомишина, орган «Нова зоря»), і те, що тепер просовується у фашистівській пресі «здогад», що католицький союз і католицька партія об'єднуються, — це все має своє політичне значення.

* Гаслом боротьби за «територіальну автономію» буржуазно-націоналістичні і клерикальні партії насправді, прикривали свій союз з польським окупаційним режимом. КПЗУ в національному питанні дотримувалась марксистсько-ленінського гасла самовизначення і возз'єднання Західної України з Радянською Україною.

Справа представляється ось як. Українська католицька партія (Хомишина) від самого початку свого існування (радше, способи існування) виступає з основним своїм домаганням — територіальної автономії. Це домагання таке, на яке годяться всі українські фашисти і соціал-фашисти, але не годяться на нього маси, організовані в ундо-радикалів. Цей відпір значної кількості членства примушував ундо-радикалів нібито неприхильно відноситися до католицької партії і «Нової зорі». Під час пацифікації позначився процес відходу мас від ундо-радикалів. Цей процес ще організаційно не оформився, але тяжить постійною загрозою розбиття. В такий час ундо-радикалам, хоча і як їм хочеться територіальної автономії і явної петлюрівщини, небезпечно балакати надто щиро і ясно угодливо (статті Кедрина в «Ділі», на які погоджується провід ундо-радикалів, вони ніби признають тільки виявленням становища* самого Кедрина).

Для польського фашизму, який заставляє ундо-радикалів «впасти на коліна», потрібно це зробити так, щоб вони не осталися офіцерами без війська, бо ундо-радикальні генерали без мас їм не потрібні. Те, чого не потрафив перевести просторікий політик єпископ Хомишин, має перевести дипломат старої школи граф Шептицький. Він належить до загальнопольської католицької акції, він має постійні зв'язки з верхами правлячих кругів за посередництвом кардинала Гльонда (в літі 1930 р. була конференція Гльонда з Шептицьким), він розпоряджає величезними фондами, має добрі позиції в папському Римі (який для Польщі є вірним союзником), має величезний вплив в УНДО і радикальній партії, а Хомишина, Коциловського, коли б вони навіть із-за обидженої амбіції кирили, вміє тримати на шнурку при помочі канонічного права, Рима і своєї популярності в фашистівському таборі та «стаді вірних».

Католицький союз має більші шанси на зроблення того, чого не міг зробити Хомишин з своєю католицькою партією, яка, однак, ще тим часом остає в резерві—«на всякий випадок». УНДО переводить вже цілком свідомо роботу в напрямі переходу на позиції явної петлюрівщини. Робить це так, щоб і не всі його члени могли зразу зорієнтуватися, в чому справа. Ундівська преса вдає, нібито вона й не знає, що це таке католиць-

* Позиції,

кий союз, підчеркує, що він не є політична партія, позакулісово ще нібито журиться тим, щоб католицький союз не виступив проти УНДО, і тому, мовляв, послалає туди своїх людей до проводу. Відкидаючи на смітник оті всі шахрайства, «розходження», що можуть мати якесь значення хіба для кав'ярняних львівських політиків, ми бачимо ясний процес, процес зростання УНДО з католицьким союзом, знаходження спільних позицій (територіальна автономія, угода [з окупаційного владою], петлюрівщина).

Для публічної opinio остається УНДО й надалі «політичним представником укр[аїнського] народу». Святоюрському дипломатові це не шкодить, а польському фашизмові це потрібно, бо, не ангажуючи митрополита Шептицького до явних угодових політичних виступів (які могли б його в очах мас компромітувати), дозволяє йому спритними маневрами дбати про те, щоб ту чорну роботу робили різні кедрини, луцькі, галушинські, матчаки, старосольські *.

Митрополит Шептицький при допомозі «неполітичного» католицького союзу виконує для польських фашистів завдання консолідації українського фашистського табору на програмі санації, петлюрівщини, а для укр[аїнських] фашистів він дає можливість переходити на такі позиції без великих організаційних і політичних потрясень, що в нинішній момент є смертельно небезпечні для ундо-радикалів.

Отак представляється справа, коли розглядати її в світлі класової дійсності. Католицький союз в такому разі не є ще одною самостійною політичною партією укр[аїнських] фашистів, що вносила б якесь тертя до його нутра **, але являється чинником, що згідно з економічними і політичними стремліннями української буржуазії старається звести розпорошені фашистські сили до одного спільного знаменника. Це прояв не розбиття, але консолідації укр[аїнського] фашизму, і хоча вона відбувається на програму Пілсудського і петлюрівщини, то це не значить, що це тільки якась робота продажних агентів польського фашизму, бо це органічний процес зростання української і польської буржуазії для оборони однакових і спільних інтересів, що тепер дуже за-

* Керівники українських буржуазно-націоналістичних партій.

** Що вносила б якийсь роздор у табір української буржуазії.

грожені, і для підготовки війни проти Рад[янського] Союзу в першу чергу.

Такі дрібні, на перший погляд, постанови статуту католицької партії, що членом його може бути і не українець, діяльність його відбувається на терені цілої Польщі, членом може бути і римо-католик і взагалі не католик — набирають в такому освітленні ясного політичного змісту. Це є засада — не видвигати ніяких роз'єднуючих моментів між польським і укр[аїнським] фашистівським табором, усунути національні перегороди і т. п., а підчеркати ті моменти, які являються об'єднуючими для польських і укр[аїнських] фашистів, — «боротьба за повні права укр[аїнського] народу в межах Польщі», боротьба проти «неморального» вільного руху працюючих, закладання фашистівських професійних союзів, підготовка війни під кличем оборони релігії в Рад[янському] Союзі і т. п.

Які ж наші завдання? Вияснити це все масам, це, безперечно, потрібно і важно. Але обмежуватися до того, значить втікати від обов'язку боротьби з ворогом. Перш всього, не треба легковажити справи. Ми помиляємося, коли думаємо, що фашисти і катол[ицький] союз мало тепер крутяться по селах, мало проявляють активності, мало зискують впливів. Ми мусимо на них наступати, ми сміємо сказати, що ворог слабкий тільки тоді, коли ми його в боротьбі випробували. Ми не сміємо обмежуватися до активності тільки тоді, коли ворог нас безпосередньо зачіпає. Справа надто поважна.

Справа в тому, що укр[аїнський] фашистівський табір всіма засобами старається викорінити в масах національно-визвольні стремління, здавити національно-визвольну боротьбу. Тих, що повинні боротися проти польського фашизму, вони стараються різними «моральними» проповідями примусити стати гарматним м'ясом до війни проти Рад[янського] Союзу! Те, що укр[аїнські] фашисти хочуть викорінити, — ми мусимо захищувати, що вони хочуть здавити, те ми мусимо організувати. Кожного дня, кожної години.

Сель-Роб, 1931, 15 лют.

1931 р., квітень.— Із звернення Станіславського окружного комітету Комуністичної партії Західної України до трудящих з приводу пастирського послання єпископа Г. Хомишина

м. Станіслав. Комуністична партія Західної України
Квітень 1931 р. Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

До робітників, селян і працюючої інтелігенції!

Т о в а р и ш і ! Т о в а р и ш к и !

Єпископ Хомишин оголосив пастирський лист, який є провокацією кожного працюючого західноукраїнських земель, кожного, що хоче боротися з польською окупацією на Зах[ідній] Україні. Панування польських капіталістів і дідичів на наших землях, кольби пацифікаційних поліцаїв і «Стшельцю», грабунки податкових екекуторів і катування політичних в'язнів — це для нього «зарядження та допуст божий наймудріший, найсвятіший і для нас найхосенніший». Хомишин тішиться, що на наших землях триває польська окупація, бо «якби навіть поляки — приймім — від нас забралися», то українські попи та буржуї не могли би удержати влади в руках, а на їхнє місце прийшла би влада робітників і селян, («прийшли б більшовики»). Тому наказує наш Хомишин бути лояльними супроти фашистівської Польщі та стреміти до цього, щоби польська держава була сильна та забезпечена... Хомишин радить нам робити це для того, щоб Польша та Україна відіграли ту визначну ролю, яку вони мають на Сході відіграти.

Програма Хомишина — це програма української фашистівської буржуазії, натомість не є вона і ніколи не буде програмою працюючих мас Зах[ідної] України. Працюючі маси Зах[ідної] У[країни] розуміють і знають, що не «провидіння боже», а тільки озброєне насилля польського імперіалізму та класова політика укр[аїнської] буржуазії віддали нас під ярмо польської окупації. Працюючі маси З[ахідної] У[країни] знають, що повалення польської окупації на З[ахідній] У[країні], що приєднання З[ахідної] У[країни] до «більшевиків», себто до Рад[янської] України, принесе їм не неволю, але визволення. Того прилучення боятися може тільки буржуй, пан і піп. Робітникові принесе воно владу в державі, кінець безробіття... Селянинові дасть воно

панську землю без викупу та поміч робітничої держави в організуванні великого спільного сільського господарства... Працюючій інтелігенції дасть спромогу брати участь у національно-культурнім будівництві, яке буйно розвивається на Рад[янській] Україні, та уможливить йому співпрацювати в будівництві — творенню нової пролетарської української культури, культури Донбасу та Дніпрельстану.

Працюючі маси З[ахідної] У[країни] знають, що українська пролетарська держава, створена оружним повстанням робітників і селян,— все існує. Працюючі маси знають, що «визначна роль», яку Хомишин приписує на Сході Польщі пілсудських та Україні луцьких,— це роль жандармів міжнародного імперіалізму, це роль гнобителів робітничо-селянської України. Працюючі маси З[ахідної] У[країни] знають, що петлюрівська Україна «в союзі»,— як каже Хомишин,— з Польською державою була би тільки колонією польського та світового капіталізму при участі укр[аїнської] буржуазії, працюючі маси З[ахідної] У[країни] не підуть дорогою Хомишина, а навпаки, перечеркнуть ті злочинні плани «преосвященного» єпископа.

Програма Хомишина — це програма явної та беззастережної угоди та союзу з окупацією. Але тільки форма в ній нова, а не зміст, бо її зміст — це зміст політики всієї укр[аїнської] ундо-радикальної буржуазії в останніх роках, угода з фашистівською Польщею та війна проти Рад[янської України] [...] *

Окружний комітет Комуністичної партії
Західної України в Станіславові.

*ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 145, арк. 127. Листівка гектографічна.
Опубл.: Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною, с. 149—151.*

№ 133

1931 р., травня 10.— Стаття «Попівсько-фашистівське об'єднання» про контрреволюційну діяльність Українського католицького союзу

В таборі української буржуазії відбуваються під цю пору пересунення й переставлення сил.

* Випущено частину тексту, яка не відповідає темі збірника.

З переходом на позиції явної угоди з польським фашизмом українська буржуазія старається створити і відповідну організацію, котра б в теперішніх обставинах явної угоди змогла об'єднати всі відтінки українського буржуазного табору до співпраці з польським союзником. Справу цього нового об'єднання взяв на себе Український католицький союз, допускаючи в свої ряди так католиків, як і православних та дозволяючи своїм членам належати до інших політичних партій. Отже, католицький союз відразу приготувався на це, щоб об'єднувати в собі поодинокі українські буржуазні партії.

Ми вже давніше писали про те, що в кат[олицькому] союзі засіли побіч святоюрівських попів провідники ундівської політики М. Галушинський, І. Кедрин, а також представник фашистів Вол[одомир] Кузьмович, що став одним з редакторів газети кат[олицького] союзу «Мета».

Тепер показується, що кат[олицький] союз втягує до себе ще й дальші круги. Побіч тижневої газети «Мети» почав католицький союз видавати ще й місячник «Дзвони», якого співробітниками являються монархіст-гетьманець В. Липинський, «демократи» з УНДО, фашист В. Кучабський, довголітній співробітник Є. Коновальця, головного коменданта УВО, та інші.

Як бачимо, в кат[олицькому] союзі зійшлися і приятель поляків Липинський і нібито завзятий їх ворог п. Кучабський з УВО. І знайшли спільну мову. Спільно працюють над закріпленням союзу між польськими й українськими фашистами для спільного походу на Київ. Католицький союз стає збіговищем найзавзятіших ворогів Рад[янської] України, що збираються війною знищити її, щоб на її руїнах побудувати панську, фашистську Україну.

Що Український католицький союз стремить до протирад[янського] походу, про це починають говорити вже явно і самі провідники кат[олицького] союзу. В шостому числі «Мети» написав святоюрівський єпископ Бучко статтю, де виразно каже, що Український католицький союз є лише українською частиною єдиної загальної протирадянської організації, що називається католицька акція. За почином римського папи та при грошовій допомозі західноєвропейських капіталістів повстала ця організація в різних західноєвропейських краях та старається позискати маси працюючі до «христового походу» на... безбожників більшовиків, і еп[и-

скоп] Бучко, як вірний християнин, взиває творити бойові «католицькі» організації для боротьби з класово свідомими робітниками й селянами тут в краю та готувитися до походу на Схід. Бо Рад[янський] Союз, каже Бучко,— це «царство сатани», а більшовики — це «диявольське насіння», це «кукіль», що його треба якнайскоріше винищити. Так говорить український фашист в єпископській реверенді, і до того стремить католицький союз — ця «християнська» і «неполітична» партія.

Про завдання католицької акції, а особливо про завдання її українського відділу кат[олицького] союзу заговорив також мит[рополит] А. Шептицький в останньому своєму пастирському листі. Цей лист надрукований у тому ж числі «Мети», що й стаття Бучка. Шептицький каже, що на українських уніатських полах лежить завдання повернути православних б[увшої] царської Росії, тобто теперішнього Рад[янського] Союзу, до католицької церкви. І щоб це завдання виконати, повинні уніатські попи пристосовуватися до православних обрядів, щоб цим способом легше заманити до себе православних. Про те, що це навертання на «унію» має бути попереджене війсьним походом на Рад[янський] Союз, про те Шептицький не згадує; це сказав за нього Бучко.

Поки що кат[олицький] союз збирає сили до цього походу. Він гуртує кругом себе усі відтинки укр[аїнського] буржуазного табору: монархістів, «демократів», фашистів, УВО. Він приготує своїх попів на те, як вони мають заманювати до себе православних. Творяться цілі відділи місіонерів, єзуїтів, що переходять на грецький обряд, пристосовуються до православного обряду та готуються йти «рятувати» східних братів від «більшовицької зарази». Головним начальником від цієї чорної армії настановив папа римський єп[ископа] Микола Чарнецького, що вже тепер роз'їжджає між православними на Волині, Поліссі й у Білорусії та приготується до своєї дальшої подорожі на Схід.

Буржуазія має великий апетит на Рад[янський] Союз, бо сильно притискає її загальна криза. Але, з другої сторони, працюючі мусять показати, що марні ті надії.

Сила, 1931, 10 трав.

1931 р., червня 14.— Повідомлення про експлуатацію робітників у монастирських лісах с. Лаврова Старосамбірського повіту

Пани з «Дністра» і попи викинули страйкуючих селян на вулицю!

Лаврів, пов[іт] Стар[ий] Самбір. Українські пани «Дністра», що надерли грошей з українських селян, закупили в Стрільбичах ліси. Недавно купили ще і у лаврівських попів-монахів ліс на вируб. Наставник піп зажадав від робітників, що рубали ліс, щоб дерево було оброблене, як би гибльоване, бо, коли цього не будуть робити, не виплатить заробітку. А заробіток — 2—2,50 зол[отого] за тяжку й небезпечну цілоденну працю. Робітники відповіли на це страйком і під проводом страйкового комітету пішли під лаврівський кляштор, де живе в розкошах кількадесятьох попів-монахів, і домагалися підвишки заробітної платні. Попи поховались в кляшторних мурах, звідки один осмілився заявити, що спровадить пана директора з «Дністра». І справді. За кілька днів приїхав якийсь грубас з «Дністра», з Львова, і замість підвишки, викинув кільканадцятьох свідомих робітників з Лаврова і Лінини Великої. Отак-то платять українські пани з «Дністра», що нажили грошей з кривавого поту українських працюючих. Пани з «Дністра» разом з попами викинули кількох злидарів на вулицю.

Сель-Роб, 1931, 14 черв.

№ 135

1931 р., червня 16.— З доповіді греко-католицького священика Г. Микитюка з Гаїв-Старобродівських Бродівського повіту, прочитаної на соборчику в Дітківцях, про згуртування Українським католицьким союзом реакційних сил у боротьбі проти революційного руху трудящих

Відозвою до укр[аїнського] народу з датою: Львів, 22 жовтня 1930 [р.] — звернувся наш архіпастир митрополит кир Андрей до всіх католиків українців з зазивом-заохотою організуватися в Укр[аїнському] като-

лицькому союзі. Чому? Нащо? О цім говорять вступні слова відозви: «Важкі часи та ще чорніші хмари, що наближаються, змушують нас згуртуватися суцільніше, ніж досі, та, полягаючи на правді і власній сильній єдності, обороняти те, що нам найдорожче і святе» [...] *

Що це є той Укр[аїнський] кат[олицький] союз? Це не товариство, по думці закону австр[ійського] з 15 листопада 1867 [р.] (як, н[а]пр[иклад], читальня), але це організація на зразок політичної партії, бо така правна основа підходила найкраще під теперішній момент, як підстава до осягнення бажаної цілі. Яке її відношення до існуючих інших політичних партій, вияснив сам митрополит в розмові з представниками укр[аїнської] преси. Вона є політичною партією не на те, щоб протиставитись всім іншим партіям і їх програмам, але на те, щоб, гуртуючи людей при існуванні обсягу політичних справ, означувати своє становище і його послідовно форсувати і боронити. В справах активної політики, де не порушена кат[олицька] віра і мораль, там союз лишає членам, а тим самим і іншим політ[ичним] партіям повну свободу. Отже, це певного роду партія всіх українців-католиків, що має стояти понад звичайними політичними партіями в тісних рамках, а на те вона є, щоб там, де обсяг ділання їх (релігія і мораль) сходяться з цілями кат[олицького] союзу, то через своїх членів могла мати рішаче становище. Цим, вважаю, досить вияснено ціль, обсяг ділання і становище кат[олицького] союзу в нашій суспільності [...] *

До чого ж нам, священникам, властиво скоріше братися і в чому зосередничувати більшість своєї праці? З представленого ясно виходить, що перед нами засада «це роби, а того не оминай». Католицьку акцію належить форсувати всіми силами і способами, стоячими нам до диспозиції **, а і кат[олицький] союз треба нам рівно ж негайно організувати по своїх парохіях, і його, особливо в початках, належно поставити на ноги та зробити спосібним до дальшої самостійної праці. Заклик їх екс[целенції] митрополита «про важкі часи та ще чорніші хмари» а стаття їх преосв[ященства] д-ра І. Бучка з зазивом

* Випущено частину доповіді про організаційну роботу, проведеної католицьким союзом.

** Випущено частину доповіді про статут католицького союзу.

*** Всіма силами і способами, які нам доступні,

кінцевим: «Крайня пора зірвати з безділлям і почати нищити вибуялий кукіль», звернені до цілої нашої суспільності, безперечно в першій мірі відносяться до нас. Ми ж носії кат[олицької] віри і моралі та сівачі тих всіх принципів, на яких опираються кат[олицький] союз і кат[олицька] акція; не розвиваються чи падають вони в нашій суспільності — падаємо і ми, немає нас на лиці землі.

Що справи дуже чорно представляються під тим зглядом і у нашій суспільності, не потребую багато аргументувати, а відсилаю кожного до згаданої статті преосв[ященного] єпископа та раджу лише добре заобсервувати життя своїх власних парохіян особливо тепер, коли то потрійно збільшена антирелігійна і комуністична праця домородних більшовицьких агітаторів по наших селах. Хто нині ще числить на давно традиційну доброту чи вроджену релігійність наших парохіян — цей най лише кине оком на останні події в архієпископській Іспанії і в серцю католицизму — в славному Римі, а відай, оптимізм його скоро щезне. А що ж у нас буде, коли більшовицький авангард під боком, коли за кільканадцять годин можуть колись червоні більшовицькі прапори повиснути по наших селах. Хай на це відповідь собі кожний, як йому його освідомлення каже [...] *

16 червня 1931 [р.] О[тець] Григорій Микитюк.
завідуючий деканату і парох
Гаїв-Старобр[одівських].

Ф. 358, оп. 1, спр. 55, арк. 66—69. Машинопис, ориг.

№ 136

1931 р., серпня 10.— З листа співробітника Східного інституту Ватікану Є. Онацького з Рима львівському греко-католицькому єпископові І. Бучку з повідомленням про союз Ватікану з фашизмом

10 серпня 1931 [р.]

[...] ** Конфлікт між фаш[истським] урядом і Ватіканом потроху вигасає, до згоди їм прийти не можна, а сваритися остаточно теж не випадає. Я про це писав і

* Далі випущено конкретні пропозиції автора про поліпшення роботи католицького союзу.

** Випущено частину листа про особисті справи Є. Онацького.

до «Діла», а вони не вмістили моєї кореспонденції та вмістили статтю Кедрина про те, що, мовляв, тепер треба вибирати між фашизмом і католицтвом — інакшого виходу нема. Я писав їм потім і сильно лаяв за цю статтю, а вони вибачалися, бо визнали помилку: адже нема навіть і мови про таке ставлення питання. Сам папа в енциклиці написав, що не думає «осуджувати режиму»*, але хоче «допомогти йому» вказівками на те, що не є відповідне до звання католиків. А проте фашистські часописи надрукували цілу низку листів від священників, які, заявляючи про свою «слухняність папі і вірність католицькій церкві», одночасно проголошували свою повну відданість фашизму і урядові. Отже, який тут конфлікт між католицтвом і фашизмом, коли Ватикан цих священників навіть не ганить і не викликає. Є конфлікт, але між урядом і кат[олицькою] акцією, що не може бути ототожнено з католицтвом**. Зрештою, деякі відділи акції — після цього інциденту — поробилися... фашистівськими клубами з тими самими провідниками. Таке-то...

В «Меті» мене вразив заклик викидати з читалень «Просвіти» всі ті книжки, що є «незгідні з католицькою вірою і мораллю...» Це є дуже необачний крок, бо коли цей заклик є скерований, як мені пояснили, проти більшовиків і сельробів,— треба було це ясно зазначити, бо до книжок, що не зовсім-то погоджуються з католицькою вірою і мораллю, належить і Шевченко, і Франко, і Драгоманив, не кажучи вже про писання православних богословів, автокефалістів тощо... Це є дуже небезпечний крок, що може мати вельми прикрі наслідки, бо примусить найбільш помірковані елементи віднести до кат[олицького] союзу з підозріннями і врешті вступити в конфлікт... Чи це нам — саме тепер — так потрібно?

З тим прошу прийняти, ваше преосвященство, мої вислови найщирішої пошани й відданості.

Ваш Євген Онацький.

Ф. 201, оп. 1, спр. 5910, арк. 1. Машинопис, ориг.

* Йдеться про фашистську диктатуру Муссоліні.

** Є. Онацький, мабуть, має на увазі суперництво католицьких і фашистських організацій у боротьбі за захоплення керівництва суспільно-політичними товариствами, бо конфлікту як такого між католицькою церквою і урядом не було, що визнає і сам автор листа.

1931 р., жовтня 6.— З листа греко-католицького священника Р. Береста з с. Вишеньок Бережанського повіту митрополитові А. Шептицькому про причини непопулярності католицької акції та про поширення революційних ідей на селі

6 жовтня 1931 [р.]

Ваше високопреосвященство!

Будучи на курсі катол[ицької] акції, мав я нагоду пізнати слабі сторінки тої справи в способі її переведення. Осмілююсь, проте, кілька моїх помічень подати їх ексцеленції до вселаскавішого розгляду. Намітив я шість перепон в переведенні кат[олицької] а[кції] в життя [...] *

Черговою перепону в ширенню і успіхах кат[олицької] а[кції] являється фатальна опінія мас, яка ідентифікує цей рух з угодовщиною; до уроблювання такої опінії спричиняється ходження президента УКСу на воеводські «гербатки» **. Виходить з цього, що краще пити чайок дома і не даватись натягати репортерам «Веку нового» на енуціяції...

Рівно ж сучасний настрій селянських мас непригожий для успішності к[атолицької] а[кції]. Більшовизм, радикалізм, темнота та загальна нужда поволі, але безвпинно уробляють податні мозги до обоятності *** для справ церкви. Успіхи УКСу, які нотуються в «Меті» відносно організації на селах, на ділі представляються дуже проблематичними; звичайно парох збере гурток провізорів чи членів братства, скаже їм про завдання УКСу та записує їх в члени союзу. Опісля в «Меті» нотатка, що в такій-то місцевості зав'язаний кружок УКСу. Одним словом, організація йде «цілою силою пари!» **** Тим часом ті самі «католики» в більшій часті будуть згідні записатись до ще інших партій чи організацій отак, для святого спокою, щоб інтерес йшов... Є це сумна риса нашого народу. Радів би я більше,

* Тут і далі випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

** Вечірки у воеводи.

*** Безупинно схиляють піддатливі уми до байдужості.

**** Повним ходом.

якщо б УКС здобував село поволі, але основніше. Пока що все виглядає на «потемкінаду»*.

Черговою трудностю являється таки наше священство. З-поміж 3 тисяч священників приїхало на курс к[атолицької] а[кції] 120 учасників; в дискусіях забиравало голос (майже все ті самі) приблизно 20, а з цього числа ледве кількох виявило логічний і обсерваційний смисл! Решта слухала і кивала головами. Та побіжна статистика говорить сама за себе. Катол[ицька] акція — це світський апостолат. З огляду на це, що цього роду людей в нас майже нема, силою обставин головна праця мусить перейти на священство; тверда дійсність виказує, що організаційного хисту і охоти між ними дуже мало [...]

Якщо к[атолицька] а[кція] має бути дійсно організацією, а не її пародією, [вона] мусить, безумовно, мати тверду організаційну схему. Не може бути в одному повіті так, в другому інакше! Таке поняття організації не доведе до нічого. Людина, що так[е] важне діло має переводити в діло, мусить в першу чергу сама гаразд знати, чого хоче, і негайно рішення вводити в життя, бо час дуже дорогий і сама акція спізнена щонайменше на яких п'ять літ. Страчений час треба доганяти, щоб стати на висоті завдання. Наша акція мусить вже скоро бути так[ою] сильною, щоби з нею мусіли числитись всі політ[ичні] партії.

УНДО на очах чахне, і не ворожу йому довгого життя; наростає на очах сильна націоналістична стихія **, яка на днях стане офіційною політ[ичною] партією. Вичуваючи настрої села та передбачаючи вплив цього напрямку, завчасу нав'язав я контакт з цими кругами; відбув я спеціальні конференції у Львові і за границею на тему відносин тієї партії до церкви та доконався, що керівничі мозги тої партії ставляться дуже уважно і прихильно до укр[аїнської] катол[ицької] церкви та в своїх державницьких міркуваннях рішучо орієнтуються на Захід, боячись грізного московського впливу на затвердження нових державних форм. Ясно, що кожний числиться тільки з сильним контрагентом, і для того кат[олицька] а[кція] мусить бути реальною силою. Передбачую рівно ж важку і небезпечну боротьбу в найближчій будуччині з українською автокефальною церквою, проти

* Тобто як щось штучне, яке не відповідає дійсному стану.

** Йдеться про ОУН,

цих струй мусимо приготувати і освідомити католицькі маси, щоб в свій час могли ми не тільки видержати ворожий напір, але й побідити! [...] *

О[тець] Роман Берест.

Ф. 408, оп. 1, спр. 151 арк. 231—235. Рукопис, ориг.

№ 138

1931 р., жовтня 20.— Із статті газети «Діло» «З наших церковних справ» про антирадянську спрямованість створеної у Ватикані комісії «Про Руссія»

Вже від віків інтересувався Ватикан справами православної церкви давнішої Московщини, а опісля світової Російської імперії, зі задушевним наміром приєднати для себе великий східноєвропейський православний світ і таким чином у значній мірі здійснити засаду «один пастир і одно стадо». У практиці ці заходи були дуже обмежені і тайні місіонарі приєднували для католицизму спорадично тільки деякі одиниці з кругів високої російської православної аристократії, не раз навіть з найближчого царського оточення. На ширші православні круги, а тим більше на московські маси ця акція не мала ніякого впливу. Офіційна православна церква остала аж до вибуху червоної революції виключно володітелькою поверх одної сотні мільйонів душ, не рахуючи т[ак] зв[аних] старовірів і ріжних сектантів, що відпали від неї [...] **

Унійна акція — характеру більше теоретичного як підготовка до майбутньої практики — розпочалася ще перед світовою війною, і в ній передову роль відіграв митроп[олит] Шептицький. Для пропаганди унійної церковної ідеї уряджувано велеградські з'їзди на Мораві, які відновлено і після війни. Стрічалися там унійні діячі ріжних таборів і церков, якої — підчеркую — тільки деяким відгомонам є і сучасна унійна акція в Польщі.

Не дармували, очевидно, і ватиканські круги, що з природи річі мусіли поставити себе дуже різко проти більшовицького режиму взагалі, а проти їхньої церков-

* Випущено частину листа з пропозиціями про методи пожвавлення роботи католицької акції.

** Тут і далі випущено частину статті, що не відповідає темі збірника.

ної політики зокрема. Рухаючися з можливістю, а навіть з певністю упадку більшовицької влади, приготував Ватикан вже сьогодні кадри духовників-місіонерів для ширення католицизму і організації католицької церкви римо-кат[олицького] та східного обряду у відповідний час. Занехано ідею польського архієпископа Роппа про так звану двообрядовість духовників, себто щоби римо-кат[олицький] священник мав право відправляти богослужіння не тільки в римо-кат[олицькому] обряді, але і по обряді східної (православної) церкви у старослов'янській мові, бо цей план був подиктований головно, як не виключно, інтересами польської національної політики. Католицьке місійне духовенство для слов'янського сходу маєтєся виховувати у східному — т[ак] зв[аному] візантійському обряді.

Створено у Ватікані окрему комісію «Про Руссія», котрої головою є архієп[ископ] д'Ербіні, що має на меті організувати і вести унійну акцію на теренах колишньої царської імперії (звідси і її назва), отже, включно з Наддніпрянською Україною. Пішла пропаганда католицизму у східному (візантійському) обряді передовсім серед російської політичної еміграції в її головних осередках, що увінчалася деяким, не надто великим, успіхом. Ріжні католицькі місійні чини (ордени) приймають політичних емігрантів москалів і вишколюють їх на майбутніх місіонерів. Інститут орієнтальний при Ватікані розпочав ширшу працю; між іншими працює там на скромному становищі професора московської мови згадуваний не раз як ватіканський «гомо регіус»* кн[язь] Волконський. У великій ватіканській політиці щодо східної церкви не грає він ані частинно цієї ролі, яку йому приписує преса, головно польська.

Одинокою нині територією, на якій має можливість працювати комісія «Про Руссія» є північноукраїнські і білоруські землі під Польщею. Справою заінтересувалися чинно дотичні польські римо-кат[олицькі] єпископи, а саме митроп[олит] Яблжиковський у Вільні, сідлецький єпископ Пшездзєцький, люблінський єпископ Фульман, луцький еп[ископ] Шельонжек, а передовсім пінський єпископ Лозінський. В унійній акції взяв значну участь орден єзуїтів в Польщі, головно з Кракова

* Дослівно: «королівська людина» (лат.). Тут — довірена особа, агент.

і Вільна, з яких часть прийняла навіть східний обряд між іншими о. Домбровський, по національності білорус. На унію перейшли деякі одиниці з православного духовенства в Польщі, як показала практика,— не все з ідейних мотивів. До римо-кат[олицької] духовної семінарії в Пінську прийнято якусь частину богословів східного обряду, а у біжучому році утворено окрему духовну семінарію східного (візантійського) обряду в Дубні на Волині, на чолі котрої станув згаданий вище єзуїт о. Домбровський. Для поширення і скоординування акції відбуло в Пінську в останніх часах два унійні з'їзди, у котрих взяли участь заінтересовані римо-кат[олицькі] єпископи, у останньому і єпископ Чарнецький та духовні діячі обох обрядів, між ними і з-поміж греко-кат[олицького] духовенства з Галичини [...]

Як відомо, будують в Римі комплекс величавих будинків для греко-кат[олицької] української колегії (семінарії). Знайде там приміщення 70 богословів українців зі всіх греко-кат[олицьких] єпархій європейських і заморських на осн[ові] означеного ключа*, н[а]пр[иклад] з львівської єпархії 10, перемиської і станіславської по 8, з крижевацької трьох і т. д. Те все вказує, що Ватікан має на оці далеко йдучі потягнення в майбутності в ділянці церковної політики відносно української греко-кат[олицької] церкви [...]

Діло, 1931, 20 жовт.

№ 139

1931 р., грудня 20.— Лист греко-католицького священика В. Бресташевського з с. Великої Плавучі Березанського повіту, редакції газети «Нова зоря» про свій виступ проти вшанування пам'яті І. Я. Франка

Плауча-Велика, 20 грудня 1931 [р.]

Високоповажана редакціє!

Повстав спір між мною а моїм сотрудником, котрий даємо до розсуду хвальної редакції. Річ іменно так ся має:

Дня 14 грудня 1931 [р.] улаштувала читальня «Прогресу» ювілейний концерт. В програмі був відчит, котрий виголосив о[тець] сотрудник О. М. Юхнович, в

* Певного кількісного співвідношення для кандидатів з окремих єпархій.

котрому підніс великі заслуги І. Франка, порівнюючи його з Шевченком і т. д. Я спротивився цьому і сказав, що Франко, будучи радикалом, цілковито не причинився до правдивої просвіти народу, а своїми письмами лише відвернув людей від віри і релігії, і для того не належало його поміж численно зібраними слухачами-християнами навіть згадувати. О[тець] сотруди́ник сказав мені, що І. Франко на кінці свого життя сповідався, поєднався з богом і навіть мав похорон християнський*. Я о тім нічого не чув і не знаю.

А друга річ була в тому, що на естраді казав о[тець] сотруди́ник завісити портрети Шевченка і Франка, а коли я не згодився на це, то він іронічно сказав, що св[ятого] о[тця] Николая не завісить місто Франка. Для того я віддаю цю справу до розсуду хвальної редакції і прошу ласкаво або на сторінках «Нової зорі», не випи́суючи назвиськ, свій розсуд помістити або листовано.

Дякуючи вже наперед за ласкавий труд, пишу́ся з глибокою пошаною

о. В. Бресташевський,
парох в Плаучі-Великій,
п[ошта] Плауча-Мала.

Ф. 406, оп. 1, спр. 13, арк. 124—125, Рукопис, ориг.

№ 140

1931 р., грудня 20.— Повідомлення про спробу греко-католицького духівництва відвернути безробітних від революційної боротьби

Єпископська «акція»

В першій половині грудня ц. р. «покликали» греко-католицькі єпископи А. Шептицький, Гр. Хомишин і Йос. Коциловський Український комітет допомоги безробітним і вбогим у Львові. Він має повести через повітові і парохіальні у[країнські] к[омітети] д[опомоги] збіркову акцію на безробітних у всіх трьох «епархіях» та розділити допомогу між «потребуючих доконче помочі». Головою комітету є єпископ Іван Бучко, заступником — «президент» Українського кат[олицького] союзу Володимир Децикевич. Між членами комітету зна-

* Це твердження не відповідає дійсності: І. Франко відмовився від сповіди.

ходяться, м[іж] ін[шим], представники укр[аїнської] «парламентарної репрезентації» Дмитро Левицький, Остап Луцький та сенатор Юліан Павликовський.

Рівночасно з заснуванням у[країнських] к[омітетів] д[опомоги] появився «пастирський лист» усіх греко-католицьких «владик», в якому вони вияснюють, чому взялися до акції допомоги безробітних, та закликають «вірних» складати «лепти» на безробітних і бідних.

Як буде виглядати єпископська «акція допомоги» безробітним? Якщо ви думаєте, що знайдете в «посланні» такі вісті, як, [на]пр[иклад], те, що мільйонер А. Шептицький зложив половину своїх мільйонів на акцію безробітних, або те, що кожний «парох» у селі віддає хоча б половину (не свого, а громадського чи там «ерекціонального») поля до вжитку безробітним, то ви дуже помиляєтеся.

Єпископська акція допомоги має спиратися на «вдовиний лепті»! «Робіть, що хто може,— пишуть «владики».— Навіть мала лепта вбогої вдовиці, яку вкинула до церковної скарбони, навіть ця мала лепта дочекалася великої похвали від Христа». Іншими словами: тягар допомоги буде перекинений на плечі «вдовиці».

Насувається питання: навіщо робити стільки гомону довкола тієї допомоги, коли й так безробітні рятуються взаємно, коли й так кожний безробітний, якщо ще живе, то завдячує це своєму товаришеві, який ще має працю й ділиться з безробітним останнім куском хліба.

Відповідь ясна: тут ходить про те, щоб, взявши акцію в свої руки, замазати в свідомості безробітного, хто в дійсності його рятує. Єпископи в своєму «пастирському листі» ясно розкривають, що спонукало їх до «акції».

«Десятки і сотні тисяч вдів, інвалідів, калік, старців, бездомних, безробітних,— пишуть єпископи,— витягують до нас руки з проханням хліба, праці, даху над головою.

Появляються фальшиві пророки, які нужду і терпіння мільйонів, брак праці хочять використати для своїх цілей. Вони ширять серед робітництва полум'я ненависті і бунту та прямують до суспільного перевороту. Нам загрожує більшовизм і всі нещастя і терпіння, які він потягає за собою.

Протиділати ліберальними і соціальним течіям,— пишуть єпископи,— може тільки любов ближнього у формі милосердя всім потребуючим і терплячим».

Що маємо додати до цих слів? Виразно написано: робім «любов ближнього» і цим способом протиділяймо «ліберальним і соціальним струям».

Наскільки ходить у цілій акції про інтерес єпископів і тих, яких вони заступають, видно ще з схеми організації у[країнських] к[омітетів] д[опомоги]. Згідно з повідомленнями буржуазної преси на чолі місцевих допомогівих комітетів може стояти тільки місцевий «парох». Він рішає, хто «найбільше» потребує, він і розділяє допомогу (зібрану від селян).

Що воно означає, не треба вияснювати. В цих умовах безробітний разом з «матеріальною допомогою» дістане з місця і «моральну та релігійну потіху».

Отак виглядає загальна картина єпископської акції «допомоги безробітним». Коротко можна її означити цими словами: нужда має допомогти нужді, але й то руками попів, бо вони хочуть використати це до протиділення «струям», які їм загрожують.

Сила, 1931, 20 груд.

№ 141

1932 р., січня 20.— З кореспонденції греко-католицького священика Л. Сулятицького з с. Заболотова Снятинського повіту редакції газети «Нова зоря» про боротьбу атеїстів проти впливу релігії

Союз безбожників в Заболотові

Для інформації доношу таку новинку, не позбавлену інтересу для католицьких кругів, іменню про роботу неофіціального у нас союзу безбожників.

Недавно закрадено в Заболотові серця від дзвонів в часі місії [церковної], і тепер, в день богоявлення, встроєно такі збитки. Іменню вночі здемальовано хрест, зроблений внавечеря з льоду на місці, де мало відбутися в день Йордану водосвятіє, а на місце хреста полишено афіші з написом: «Селяни і робітники! Найвищий час вже вам прозріти і не даватись визискуватись всякій хрунιάді. Проч з попівським кадилом і кропилом! Хай живе СРСР!» (Відписано дослівно з оригіналу). Того самого змісту і форми афіші розліплено коло двох церков і в деяких місцях по ринку. На щастя, мало хто їх

читав, бо наші люди, ідучи до церкви досвіту, поздирали ті афіші. Також розбитий хрест зложено назад з кусків льоду, позбирано вінки і смереки, що були повіривані з землі і покидані в воду, й наново пристроєно хрест [...] *

Заболотів,
дня 20 січня 1932 р.

О[тець] Л. [Сулятицький].

Р. С. Повищу новинку прошу помістити в часопис п[ід] з[аголовком] «Союз безбожників в Заболотові», або можна дати довільний заголовок.

Ф. 406, оп. 1, спр. 13, арк. 148. Рукопис, ориг.

№ 142

1932 р., лютого 3.— Звіт снятинського повітового старости про антирелігійну діяльність членів «Сельробу-єдності» в повіті

3 лютого 1932 р.

Таємно

У звітний період помічено посилений антирелігійний рух членів «Сельроб-єдності». Акція ця проявляється в демонстраційних виступах окремих осіб під час релігійних обрядів. А саме: невідомі люди 8 січня ц. р. наліпили на паркані церкви в Демичу рукописний лозунг («Геть з попами і Йорданом») і повалили підготовлений до святкування Йордану хрест з льоду на річці Пруті. А під час процесії на річці група сельробівців демонстративно йшла за нею, не знімаючи головних уборів.

Крім цього, проведене слідство показало, що 22 грудня 1931 р. якась Марія Дупей з Кобак організувала в Попельниках у будинку Романа Нересниці збори, в яких взяла участь переважно жіноча молодь. На цих зборах Марія Дупей закликала присутніх не ходити до церкви і взагалі не виконувати релігійних обрядів.

З метою підтримання і дальшого розвитку антирелігійної пропаганди в Попельниках організовано комітет, до складу якого увійшли Настя Романек як старша,

* Випущено частину листа, в якій говориться про церковні богослуження, що відбулися цього дня в селі.

Марія Крижановська, д[очка] Дмитра, і Олена Нересниця як помічники.

За повітового старосту
Глубовський.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 841, арк. 204. Рукопис, ориг. Пер. з пол.
Опубл.: *Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною*, с. 168—169.

№ 143

1932 р., квітня 3.— Повідомлення про вороже ставлення греко-католицького духовництва до вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка та І. Я. Франка в с. Болохівцях Дрогобицького повіту

«Чудо» і провокація

В Болохівцях Дрогобицького повіту. Класово свідомі місцева молодь дуже охоче працює над культосвітнім піднесенням свого села. Праця її зосереджується в читальні. Але ундо-клерикальним коритникам це не подобається, і вони за всяку ціну намагаються вносити різні перешкоди, вживаючи до цього деколи не позбавлених гумору* заходів. Ось хоч би такий факт: один з виділових роздобув портрети Шевченка та Франка й прикрасив ними читальняну домівку. Не подобалося це лямполізові голові читальні, притаскав з дому старого якогось богомаза**, що мав представляти «матір божу», та повісив його між портретами поетів. В день опісля сталося «чудо». Матір божа не хотіла, видно, знаходитися в товаристві таких безбожних еретиків, як Франко та Шевченко, й зникла собі кудись... Зробився рейвах, зачали шукати й в порохах за шафою знайшли «небесну», по словах голови, «особу». Повісили цю особу знову, але вже вище над портретами. Справа не була б так цікавою, коли б не те, що слідуєчій днини з'явилася в читальні поліція й начала стягати з молоді протокола. Нічого вправді поліцаї не довідалися, але заявили, що читальня не дістане більше дозволу на якусь роботу. Хто зняв і сховав образ — не знати, але

* Тут — смішних.

** Ікону.

дивне, що голова дуже скоро його відшукав. Ось такими штуками воює темнота проти свідомої молоді, але це до праці, до боротьби хіба тільки заохочує.

Сель-Роб, 1932, 3 квіт.

№ 144

1932 р., квітня 5.— Донесення шостого комісаріату державної поліції у Львові прокуророві окружного суду у Львові про виступи страйкуючих робітників митрополічної друкарні «Бібльос» проти митрополита А. Шептицького та адміністрації друкарні

4 квітня 1932 р. о 20 годині 20 хвилин Дзядло Тадеуш, який проживає по вулиці Мохнацького, 16, повідомив по телефону старшого постерункового Андрейка Еміля, чергового шостого комісаріату державної поліції м. Львова, що того самого дня в вищезгаданий час невідомі особи вибили шиби у вікнах будівель церкви св. Юра.

На місце негайно прибули слідчий Цібіцький, старший постерунковий Янас і постерунковий Гужинський, які ствердили, що 4 квітня ц. р. близько 20-ї години було вибито дев'ять подвійних шиб в партері палацу митрополита Шептицького, одна шиб — в дверях, які ведуть до парафіяльної управи, і три шиби — в квартирі сторожа, який там проживає, разом — тринадцять шиб загальною вартістю 95 злотих.

Допитаний з приводу вищезгаданих подій Еляш Сородчук, сторож церковних будинків, свідчив, що близько 19 години 45 хвилин цього дня, перебуваючи у своїй квартирі, він почув, як декілька осіб бігло через коридор до вихідних дверей, а коли вийшов на подвір'я, побачив близько 20 чоловік, котрі втікали від церковних будинків на площу св. Юра. Розпізнати їх він не зміг, тому що вищезгадані особи, перед тим як зайти в будинки, погасили міські ліхтарі над вхідними воротами, і було темно.

Наприкінці допиту він згадав, що, перебуваючи в кімнатах, чув дзвін шиб і в ту саму хвилину почув, як невідомі бігли до вихідних воріт. Пізніше на місці виявлено шість каменів, котрими невідомі вибили шиби. Камені передано на збереження в наш комісаріат як речові докази.

В ході дальшого слідства в справі вибиття шиб у квартирі директора фабрики «Бібльос» по вулиці Здоров'я, 5, потерпілий директор Євстахій Нагірний на допиті сказав, що 4 квітня ц. р. близько 20 години 15 хвилин був повідомлений по телефону управителем цієї ж фабрики Марком Кисилівським (проживає по вулиці Костюшка, 5), що останній має відомості від одного з страйкарів, ніби якийсь Фридерик Білобран, що проживає по вулиці Краківській, 5, 4 квітня ц. р. оглянув розміщення квартири допитуваного.

Повертаючись того самого дня о 20-й годині додому, а було це перед подіями, допитуваний помітив серед групи людей, які стояли на розі вулиць На Байках і Здоров'я, якогось Володимира Смаля. Коли він наблизився, згадані розбіглися. Увійшовши до кімнати, допитуваний зразу почув дзвін шиб і падіння тяжкого предмета в кімнату з вікнами на вулицю Здоров'я, при цьому [він] ствердив, що дві шибби були вибиті цеглою вагою в 2 к[іло]г[рами].

Далі згадав, що, без сумніву, це зробив хтось з страйкарів, які почувають ненависть до допитуваного, доказом чого свідчить факт, що деякі страйкарі, зокрема Юзеф Чайковський, Іван Бречко і Євген Кирило, намагалися напасти на допитуваного в останню хвилину на вулиці Новий Світ, проте не відважилися, можливо тому, що за кільканадцять кроків від допитуваного йшов постерунковий шостого комісаріату державної поліції.

Наступний допитуваний Арнольд Мільдвурн, технічний керівник фабрики «Бібльос», який проживає по вулиці Коперника, 37, свідчив, що його сестра Берта Штром, яка проживає по вулиці Різницькій, 17, сказала йому, що 30 березня ц. р. біля фабрики «Бібльос» помітила серед групки людей, які там стояли, Хайма Басса, який вигукнув на адресу допитуваного: «Той високий єврей Мільдвурн у всьому винний, тому що він привів поліцію, але так дістане, що аж не опам'ятається!»

Допитуваний додав, що 2 квітня ц. р. йому, як і директору Нагірному, хтось загрожував по телефону, що поламають кості, на що він нічого не відповів.

Львів, 5 квітня 1932 р.

Підпис [нерозбірливий]

ДАЛО, ф. 139, оп. 9, спр. 244, арк. 4. Машинопис, ориг. Пер. з пол.

№ 145

1932 р., квітня 6.—Лист робітників митрополичої друкарні «Бібльос» у Львові директору друкарні Є. Нагірному в зв'язку з арештом страйкарів

Пане директор!

Ви ще не тіштеся, що вже з нами кінець, як нас посадили в тюрму.

Одне лише вам скажемо, що свяченого вже не буде на тому світі їсти цього року. Кожній собаці — сумний кінець. Хотя б вас і 10 поліцаїв пильнували, а кінець з вами вже буде, а ті страйколоми з «Огніска» * також хай не тішаться, бо нас є 20, то дамо їм раду.

Радимо висповідатися і запричащати, бо дні ваші почислені. Собаці — собача смерть!

Страйкуючі робітники «Бібльосу».

ДАЛО, ф. 139, оп. 9, спр. 244, арк. 31. Рукопис, ориг.

№ 146

1932 р., квітня 7.—З донесення шостого комісаріату державної поліції у Львові прокуророві окружного суду у Львові про страйк робітників у митрополичій друкарні «Бібльос»

З приводу заяви про вибиття шиб у палатах палацу митрополита Шептицького на площі св. Юра, 5, і у квартирі директора фабрики «Бібльос» Євстахія Нагірного по вулиці Здоров'я я, постерунковий слідчої служби Вацлав Цібіцький, допитав Юзефа Чайковського. [Юзеф Чайковський] друкар, 26 років, родом з Львова, син Петра і Марії, греко-католицької релігії, не одружений, проживає на Знесенні, по вулиці Бічній Жовківській, 591. У присутності старшого постерункового слідчої служби Міхальчишина і постерункового Владислава Станчка [він] змінив свої зізнання, [подані] в листі до постерунку державної поліції на Знесенні (додаток № 3), і повідомив, що 3 квітня ц. р. о 15-й годині був на профспілкових зборах (площа Ринок, 3), де були делегати всіх професійних спілок. Допитуваний

* Профспілкового товариства друкарів.

був там разом з Фридериком Білобраном, який проживає по вулиці Краківській, 7. Ці збори були скликані для того, щоб ухвалити збір добровільних грошових пожертвувань для страйкуючих робітників фабрики «Бібльос». Було прийнято рішення зібратися всім професійним спілкам та страйкуючим робітникам фабрики «Бібльос» 4 квітня ц. р. о 19-й годині перед палацом митрополита Шептицького і організувати демонстрацію з приводу непорозумінь і страйку робітників фабрики «Бібльос», власником котрої є митрополит Шептицький.

Таку пропозицію висунули ті, що виступали на вищезгаданих зборах, їх прізвищ допитуваний не знає, бо це були делегати від професійних спілок. Виконуючи рішення зборів, допитуваний Чайковський разом з Білобраном повідомили своїх страйкуючих товаришів, які працювали на фабриці «Бібльос», та 4 квітня ц. р. о 19-й годині прибули в умовлене місце разом з делегатами професійних спілок, які 3 квітня ц. р. були на вищезгаданих зборах. З страйкуючих робітників на фабриці «Бібльос» тоді були Фридерик Білобран, Володимир Гарапа, Бернард Шульберт, Володимир Смаль, Володимир Дзяло, Андрій Божовський, Ярослав Гомин, Іван Бречко, Євген Курило і багато інших, котрих допитуваний не знає ближче або не пригадує. Перед будівлями церкви св. Юра погасили газові лампи, потім всі натовпом вийшли на подвір'я, тримаючи в руках каміння, і почали вибивати шибки у вікнах палацу митрополита Шептицького і кричати: «Ура! Геть клерикалізм!» і т. п. Через декілька хвилин вони вийшли з церковних будівель і попрямували до фабрики «Бібльос» (вулиця Японська, 7) з наміром продовжувати демонстрацію і вибивати шиби, однак не могли цього здійснити, оскільки фабрику охороняла поліція. Тому всі розійшлися.

Далі допитуваний повідомив, що після того, як усі розійшлися від фабрики «Бібльос», [він] взяв з собою Фридерика Білобрана і трьох маловідомих йому людей, які брали участь у попередніх демонстраціях як делегати від професійних спілок, і пішли разом на вулицю Здоров'я, де в будинку № 5, в квартирі директора фабрики «Бібльос» Євстахія Нагірного камінням вибили шиби, після чого втекли.

В кінці допиту Чайковський сказав, що причиною вищевказаної демонстрації і пошкодження чужої власності було те, що директор Нагірний 12 березня ц. р. дав розпорядження відповідним особам фабрики провести

особисті обшуки у всіх робітників, які працюють на фабриці «Бібльос». З цим обшуком не погодилися Білобран, Божовський, Гвоздів і Гарапа. Директор Нагірний різними способами ображав робітників фабрики. Особливо робітники були ображені останнім особистим обшуком і звернулися до професійної спілки по вулиці Скарбківській, 5, з проханням підготувати лист-звернення до ображених обшуком, щоб 17 березня ц. р. прибули на збори спілки і протестували проти обшуків, запроваджених директором Нагірним. Ці збори відбулися в вищезгаданий день у тій самій спілці. Їх відкрили Білобран, Божовський, Гвоздів, Гарапа і допитуваний, а також з професійної спілки Герман Шпегель, який проживає по вулиці Медовій, 1 (керівник цієї спілки), і Хаїм Басс, що проживає по вулиці Локетка, 4. На зборах ухвалили резолюцію проти обшуку і образ з боку директора Нагірного та наміру зниження заробітної плати робітників фабрики «Бібльос» і щодо дотримання українських і відкинення польських свят.

Ця резолюція була одностайно схвалена присутніми, вже наступного дня допитуваний разом з Білобраном подали її директору Нагірному. Директор однак, її довідома не прийняв і надалі залишився байдужим. В зв'язку з цим того самого дня робітники фабрики «Бібльос» влаштували італійський страйк*, що тривав 12 днів. Страйкуючих робітників, які не погодилися працювати на попередніх умовах і намагалися помститися за те, що керівники фабрики прийняли їх на місце інших робітників, поліція вивела з фабрики.

Наступний допитуваний Фридерик Білобран, 37 років, родом з Львова, син Івана і Катерини, греко-католицької релігії, одружений, за професією друкар, проживає по вулиці Краківській, 7, також змінив попереднє своє зізнання і повідомив, що був 4 квітня ц. р. близько 19-ї години біля церковних будинків перед палацом митрополита Шептицького і бачив, як страйкуючі робітники фабрики «Бібльос», що зібралися там разом з делегатами професійних спілок, кидали каміння у вікна палацу Шептицького. Однак хто кидав — цього не помітив. Далі допитуваний Білобран підтвердив дослівно попереднє зізнання Чайковського про демонстраційний похід до фабрики «Бібльос» і про вибиття шиб у квар-

* Страйк, у ході якого робітники кидають роботу, але залишаються на території підприємства,

тирі директора Нагірного. При цьому додав, що перед палацом митрополита Шептицького бачив також Юліана Олійника [...] *

Львів, 7 квітня 1932 р.

Керівник шостого комісаріату держ[авної] поліції підкомісар держ[авної] поліції *Владислав Ясінський*.

ДАЛО, ф. 139, оп. 9, спр. 244, арк. 5—6. Машинопис ориг. Пер. з пол.

№ 147

1932 р., квітня 17.— З повідомлення про страйк робітників у митрополичій друкарні «Бібльос» у Львові

Як поводяться в попівській друкарні з робітниками? Італійський страйк.
Страйкуючі вибили шибки
в митрополичій палаті

У Львові є друкарня і переплетня «Бібльос», яка є власністю митрополита графа А. Шептицького.

В тій друкарні вибух страйк, бо робітники домагалися заключення одної збірної умови, а також цим способом запротестували проти переведення особистої ревізії робітників при виході з варстату праці. Робітники оголосили т[ак] зв[аний] італійський страйк, то значить, що вони лишалися в фабриці день і ніч, але не працювали і тим способом не допускали страйколомів до праці.

Заряд митрополичої друкарні визвав на поміч поліцію. Страйкуючих зіпхано до одної кімнати та прийнято страйколомів, які під охороною поліції працювали.

12 днів тривав страйк. На зазив заряду прийшла 12-го дня страйку поліція й арештувала страйкуючих. Арештованих вивела поліція з друкарні та зараз же на дворі заявила їм, що вони вільні.

Тим способом позбулася попівська друкарня робітників, які боролися за свої права.

* Випущено аналогічні свідчення ще 11 обвинувачених осіб.

Страйкуючі робітники зробили під льокалем друкарні демонстрацію, яку поліція розігнала. Тоді демонстранти пішли під митрополичу палату при площі Юра й вибили там шиби [...] *

Сель-Роб, 1932, 17 квіт.

№ 148

1932 р., червня 19.— Повідомлення про виступи греко-католицького духівництва проти збору коштів на будівництво пам'ятника І. Я. Франкові на його могилі у Львові

Черговий глум над Франком.
Як шанують пам'ять Франка
укр [аїнські] буржуазні патріоти

З приводу будови нагробника Іванові Франкові помістила католицька газета станіславського єпископа. «Нова зоря» статтю про те, що вірні християни не повинні складати датків на пам'ятник Іванові Франкові та не будувати йому пам'ятника, бо він був безбожником і вся його діяльність була шкідлива для християн.

Таке становище ревних католиків з «Нової зорі» до Івана Франка є цілковито в згоді з усією діяльністю завзятих католиків. І цьому нема що дивуватися. Але не подобалося це ундівським політикам з «Діла», що велику популярність Івана Франка серед широких мас західноукраїнського населення хочять використати для своїх цілей. І виступили в «обороні» Івана Франка, поміщуючи в «Ділі» з 14 ц. м. передову статтю під заголовком «Чи Франко був безбожником?»

Ундівці часто закидають редакторам «Нової зорі», що вони єзуїти. Але більше єзуїтства, більше нарочного фальшування дійсності не можна хіба вже знайти, як у вищезгаданій статті «Діла» про Івана Франка. Пани редактори «Діла» хочуть зробити Івана Франка ні менше ні більше, як оборонцем церкви і релігії.

«Франко,— пише «Діло»,— боронив поваги церкви і чистоти релігії перед брудом продажності і матеріалізму».

* Випущено частину повідомлення, що не відповідає темі збірника.

Як це назвати? Чи не є це глум над усією діяльністю Івана Франка? Чи пани з «Діла» думають, що хтось повірить їхнім езуїтським наклепам. Франко хоч і помер, але його твори живі, і вони не дозволяють, щоб над Франком так глумитися, як це дозволяють собі ундівські патріоти. Франко був і остане оборонцем визискуваних і поневолених, борцем за поступ, завзятий ворог всякого насадництва, а в тому [числі] і релігійного. І. Франка, борця за поступ, за соціалізм, не зроблять жодні нікчемні люди оборонцем «поваги церкви і чистої релігії».

Сель-Роб, 1932, 19 черв.

№ 149

1932 р., червня 28.— Повідомлення греко-католицького священика В. Григорчука в редакцію газети «Нова зоря» про антирелігійні настрої населення Косівського повіту

Світла редакціє!

Прошу помістити у вашому цінному органі залучений допис. Можна розділити на кілька чисел.

З поважанням до вас. *Григорчук.*

Залучаю дві летючки.

В Кобаках застрайкували школярі (VI кл[ас]), розкидавши летючки:

- 1) «Не будемо співати церковних пісень в школі!»;
- 2) «Проч з директором!»;
- 3) «Неправда, що на радянщині є голод, і домагаємося хліба!»

Через той страйк розшифровано, що з школярів утворили місцеві комсомольці товариства піонерів з своїм начальством і з місячними вкладами.

В Рожневі під час [церковної] місії, яка величаво удалась, висповідалося поверх три тисячі душ. Бісильсь селсьоби, якийсь комсомолец кинув камінь в образ пр[есвятої] діви Марії.

В Старих Кутах невисліджені злодії вдерлись до церкви (вирізавши замок в дверях), розбили дві каси, забрали готівку 273 зл[оті], дві ложечки золоті, добивались до кіота, та, зломивши ключик в замочку, не отворили кіоту. Здогадуються, що ті злодії з Слобідки.

19 квітня ц. р. мало відбутись протестаційне віче в Рожневі: «Проч з війною проти Совітів!» Зібралась маса народу з завзяттям на устах та камінням в руках.

Косівщина. Дуже шумно заповідався Перший май. Сельроби агітували, тероризували, щоб не пекти пасок і не нести святити, бо будуть відбирати для голодних. Заповіджена була велика демонстрація в Косові на Перший май. Говорилось по селах, що цього року буде «кривава пасха», бо мають прийти «наші». Прийшов очиданий той Перший май. По деревах попри гостинці позавішувано червоні прапори, в Кобаках, Рожневі, Рибні, Слобідці і Хімчині порозкидувано масу летючок. На демонстрацію до Косова прийшли з черв[оним] прапором з Слобідки і Хімчина, а не видно було масової участі комсомольців з Кобак і Рибна, які організували ту демонстрацію. В Слобідці уряджено з шкільних дітей і підростків похід з черв[оними] прапорцями вулицями села на великдень (Перший май).

Третього дня великодних свят (trzeciego Maja) * по деревах в тих селах порозвішувані чорні прапори.

Ідучи тими селами, зауважуеш написи по брамах і парканах «Хай живе КПЗУ!» І на стінах церкви в Слобідці такі написи: «Перше травня — день міжнародної солідарності світового пролетаріату!», «Хай живе все-світня революція і робітничо-селянський уряд в Польщі!», «Хай живе робітничий Інтернаціонал!», «Перше мая — день боротьби», «Селяни, робітники, ставайте в ряди до солідаризування міжнар[одного] руху працюючих!», «Перший травень [зустрінемо] боротьбою проти польської окупації, проти фашизму!», «Проч з війною, хай живе всесвітня революція!», «Проч з попівським кадилом!»

Ф. 406, оп. 1, спр. 50, арк. 89—92. Рукопис, ориг.

№ 150

1932 р., липня 24. — Повідомлення про боротьбу селян с. Опрілівців Збараського повіту проти сваволі місцевого греко-католицького священника Владики

Село Опрілівці Збараського повіту має сіножать свою, громадську. Від десятків років косить, збирає з

* Третього травня (пол.) — у свято конституції польської буржуазної держави.

неї сіно. Аж ось греко-кат[олицький] парох того ж села піп Владика прийшов до переконання, що селяни мають забагато, а він замало, й рішив їм цю сіножать відібрати. Розпочав довгий і коштовний процес. Він багатий і витримав. Процес виграв. Але селяни далі вважали сіножать як свою і вийшли косити. Піп Владика спровадив поліцію зі Збаража і Новик. Прибуло 20 поліцаїв і почали виганяти людей з сіножати. Вони не вступилися. Прийшло до сутички. Одна жінка тяжко потурбована*. Дня 5 липня пішло село згортати сіно. Явилися поліція, стшельці і навіть сам збаразький староста, зігнали людей з сіножати. Піп просив старосту о поліційну охорону. І сіножати пильнує тепер поліція.

Сель-Роб, 1932, 24 лип.

№ 151

1932 р., серпня 21.— Повідомлення про намагання греко-католицького духовництва та українських буржуазних націоналістів фальсифікувати творчість І. Я. Франка

Знову укр[аїнські] фашисти
глухнуть над І. Франком

Останніми числами ми є свідками безсоромного, вульгарного глуму над Ів. Франком. Укр[аїнські] буржуазні патріоти попросту торг над ним зробили. Станіславські єзуїти з «Нової зорі» закликають «вірних», щоб ані сотика не дали на пам'ятник Франкові, бо він був безбожник, а унд[івські] головачі й редактори «Діла» стараються представити Франка як оборонця поваги церкви й чистоти релігії, «якому доля гр[еко]-кат[олицької] церкви не була байдужою».

Чи не глум? Знову черговий раз появляється в «Ділі» стаття про «побожність» Франка. Цим разом якийсь старенький «кавалер папського ордену» намагається доказати, що Франко був віруючим католиком. Становищу новозорянських єзуїтів нема що й дивуватись, емеритованому надрадникові суду, кавалерові і т. д.— також. Звичайний старенький чоловічина, може, він і більше

* Поранена,

нічого не читав з творів Франка, як «Чуму» *, на яку він покликується...

Але бо і в «Гром [адському] голосі» появилась стаття «Ів. Франко і молодь», в котрій якийсь вузьколюбий дубчак виводить, що «ідеалізм і свобода одиниці були провідними думками творчості Франка». Далі старається цей письменник переконати, подібно як в «Ділі», що Франко не був такий дуже безбожник, як це хтось думав би, бо в писаннях Франка «находимо постаті священиків, представлені незвичайно симпатично, зі всіма додатними прикметами».

Та не місце тут розводитись над писаниною тих всіх письменників з «Діла» і з «Гром [адського] голосу». Яке класове становище й відношення до релігійних забобнів займав Франко, на це дають відповідь ось хоча б стрічки з його вірша п[ід] з[аголовком] «Товаришам з тюрми», де поет каже: «Ми ступаємо до бою важкого, не за царство тиранів, царів, не за церкву, попів, ані бога, ні за панство неситих панів».

Сель-Роб, 1932, 21 серп.

№ 152

1932 р., грудня 20.— Із записок монаха Йосифа Гродського про спробу митрополита А. Шептицького поширити унію на території Росії за допомогою шпигунів і пройдисвітів

Трутні в пасіці їдять солодкий мед, який зносять невсиучо пчоли, тільки за те, що вони в час роївки приграють пчолами і тим способом додають охоти до праці і рій викликають з улію. Під осінь пчоли обтинають їм крильця і викидають надвір.

Митрополит у своїому житті ніколи не спускав з очей наведення Росії [до унії]. І тому від самого початку, коли зайняв митрополичий престол, біля нього гуртувалися всякі невислідженої ідеї люди, немов трутні в улію, ніби як співробітники мріяної ідеї.

Многі з них були шпіони, післані Росією**, як, приміром, священики Сусалев і Сторожев (обидва старообрядці вер[нулися] від нас і вступили до поліції); були

* Йдеться про повість І. Франка «Чума», в якій викриваються плани єзуїтів окатоличити український народ і разом з тим у позитивному плані змальовано образ греко-католицького священика.

** Йдеться про період до 1917 р.

деякі і зі світських, багато таких, що не мали ніякої ідеї на оці, а тільки щоб прокормитися, удаючи охоту до священства для навернення православних [до унії]. Деякі були вислані до Інсбрука на студії, але там скоро переконалися про їхню «здібність» і видаляли їх. Деякі покінчили студії богословські, як пр[и]м[і]ром], о. Фьодоров, і сиділи у Львові, дещо у палаті або у студитському домі при вул[иці] Петра Скарги. Деякі, як збирачі старини, дещось навіть привозили, мешкали в митрополичому домі тижнями, а деякі місяцями і кілька разів до року. Від них Росія знала про всі заміри митрополита, а навіть про діла, що робиться і коли в тій справі.

Це була справжніша наволоч, яка ссала гроші, немов п'явки кров. То тягнулося літами, і наші підозрівали митрополита, що він держить руку з москвофільським рухом. Москвофіли підозрівали митрополита, що він є [прихильником] ідеї Мазепи, тамтой хотів відірвати Україну політично, а цей хоче відірвати православну російську церкву від синоду і злучити з Римом. Поляки, дивлячися на це, говорили, що ця робота є проти Австрії в хосен Росії. І так митрополит став сфінксом. Ба що більше, ті, що вилягалися чи то в домі митрополита, чи у студитів на [вулиці] Петра Скарги, поводитися ігнорантно і обиджаючо для нашого народу. Вони московським язиком не переставали говорити, хоча мали час привчитися, вони впрост не хотіли, і один з них (Траге) говорив: «Мне не нравится этот мужицкий жаргон» — і робив пропаганду між москвофілами про нас. А митрополит неначеб не бачив цього, старався з них зробити подвижників для унії. У своєму часі вони десь зникали, а на їх місця приходили другі, і так тяглося літами.

Один з таких, якому я оповідав про тих людей і сподівався, що він також належить до них, запитав мене: «Як ви тих усіх називаєте сволочю, то як назвете мене, як я відійду від вас?» — «Вас назву,— сказав я,— що ви були цвіт сволочі». І справді він тим був. Ним був Федір Сташинський, який після ширив протестантизм в Станіславщині. Цей був галичанин, який перед війною пішов у Росію, там оженився, православні поставили його в диякони, а перед більшовиками утік до Галичини. Був у Жовкві при друкарні, після на Збоївських у редемптористів, до нас дістався як такий, що мав писати проповіді, які митрополит виголошував в катедрі.

Було з ним багато клопоту аж такого, що треба було дати йому 200 доларів, щоб уступився з митрополичого дому. А відійшовши, ширив протестантизм.

По війні з большевії такі охотники вже не являлися, а за це їх місце зайняли французькі бенедиктинці, які є симпатиками восточного обряду. Ті другі вже уміщувалися впрост при студитах, а до нас тільки приходили. Розглянулися, піддали духу [Шептицькому], зробили надію і відходили. Один з них о. Лев Желе вступив навіть до студитів, не пробуючи студитського уставу. Без новіціату лишився у Львові на [вулиці] Петра Скарги і глядів на студитів, як на людей, які не мають поняття в обряді. Він пробував їх вчити і де в чому вже зачав переводити зміни, та студити на це не згодилися, повстали проти нього. Тим Желе обурився і від'їхав до Франції, щоб там працювати для тих росіянів, що прилучалися до католицизму. Цей Желе много коштував митрополичого гроша. Він ще навіть до Франції побирав гроші на свої потреби, і кінець був такий, що він перейнятий восточним духом, лишив католицизм і перейшов на православіє.

У році 1925 у св. Юрі * знов з'явився новий подвижник унії. Цей вже не руський, не білорус, не українець, не француз, не бельгієць, а тільки поляк з графського походження. Це був Тадей Жевуцький. Був він ще клериком з першими свяченнями, які уділив йому архієпископ вірменський Теодорович. Жоден польський єпископ не хотів його святити — всі добачували, що у нього не всі вдома. Архієп[ископ] Теодорович прийняв його до себе і дав перші свячення і також добачив у нього непорядок в голові. Тому вже більше не тримав його при собі і пустив його від себе, щоб шукав собі когось іншого. Такі люди зараз знаходили митрополита без згляду, з якої єпархії чи з якими провинами або з якого обряду чи народності.

Жевуцький мав так[і] високовознеслі ідеї, що ні французькі єпископи, ні кардинал Мерсієр, а так сам кардинал Каковський і інші польські еп[ископи], влучивши до тих і вірменського, не могли його зрозуміти. З своїми ідеями зайшов він до св. Юра, і тут його зрозуміли. Які були його ідеї у латинських еп[ископів], цього не знаю, а та, яку приніс до нас, то була: він хотів заложити домініканці (чорні) восточного обряду

* У резиденції А. Шептицького.

(ще один латинський чин). Дістав свячення на священика і став біля себе збирати деяких людей до своєї ідеї. Першим був Пересипків. Цей був ще питомцем, колись був православним, опісля прийняв католицизм, вступив до чина маріянів, звідтам виступив і сполучився з Жевуцьким. Після висвятив його митрополит і, як першу посаду, призначив йому адміністрацію парохії Словіта.

Другим кандидатом до ідеї Жевуцького був Августин Жидово. По народності поляк, при війську був капітаном, до нас прийшов капуцином. Цей був ще також клериком і богословські студії кінчив у Пінську. Крім тих трьох гуртувалися біля о. Жевуцького ще многі інші. Жевуцький мешкав у митрополичому домі, й щодня від рана до вечора находили до нього якісь непізнані люди. Я це назвав польською експозитурою, бо много польських священиків з Львова і Варшави мали якісь справи до нього. Жевуцький конферував з митрополитом кілька разів на день, і це тягнулося літами.

Він став пхатися навіть у внутрішні справи, так що його назвали Розпутіним. Цей збанкрутований граф пожер велику суму гроша, бо ж як аристократ та з великою ідеєю мав чималі довги, а на покриття їх черпав від митрополита, щоб не розвалилася так[а] взнесла ідея. У малому семінарі помістив двох хлопців поляків, які ніби мали бути працівниками у восточному обряді (здається, шпіони). Через рік були у семінарі, але навіть справляв їм вілію по календарю нового стилю. По році їх видалено з семінара, але за удержання о. Жевуцький не заплатив (він тримав їх ніби на свій кошт).

Парохіяни Словіти не давали спокою: «Заберіть собі від нас «Пересипка» [Пересипкіна], бо в противному разі підемо всі до косячка*». По довгих хоровах забрали його, але він вицофався не тільки з Словіти, а також і з епархії, пішов до Варшави і, здається, верне до латинського обряду. О[тець] Жевуцький також переїсся до Варшави, і, відай, митрополит зліквідував його високу ідею. Проти нього повстали навіть його члени (восточні домініканці), і поки що він лишився одиницею і поза границями Галичини. І дивно, що усі ті подвижники унії не спішаються до праці там, де цього потреба, а тільки пересиджують у св. Юрі.

Теперішній о[тець] протоігумен о[тців] василіанів,

* До косячку

будучи парох[ом] у Варшаві при василіанській церкві, також мав много до діла з Жевуцьким і товаришами: о. Решитило назвав їх вихристами, кажучи: «Вони ще не знають начало обичного*, а вже хотять нас вчити обряду» [...]

Львів, 20 грудня 1932 р.

Бр[ат] Йосиф.

Ф. 201, оп. 4в, спр. 663, арк. 23—25. Машинопис, ориг.

№ 153

1932 р.**— З реферату невідомого автора для духівництва «Вічність і час» про засоби боротьби проти проникнення в народні маси комуністичної ідеології та проти зростання класової свідомості робітників і селян

[...] *** Прислухаючись придавленому шумові мас, українських мас, здається, що на наш стан гряде месть, яка хоче покарати священика усуненням його з живого середовища української суспільності, яка хоче насильно втиснути [його] назад у холодні мури захристі, у церков, випорожнену ворожою агітацією від людей, яка хоче кінечно заклеїти нашого священика клеймом нероби, деруна, неука, галапаса і т. д [...]

Коли прислухатися теперішній музиці світу, то треба ствердити, що наш час опановує як основний тон — тон соціальний.

Вже не тільки місто і його українське населення, але й село починає опановувати соціальне питання. Народ починає гуртуватися у товариства з різними культурними, національними і економічними цілями, щоб громадою найти відповідь на ті всі питання соціальної природи, які його непокоять і жадають розв'язки — корисної розв'язки. А що ми у розв'язці цих квестій, глядячи з історичної перспективи, дуже спізнилися і маса це відчуває, так одні з них жадають нашої інтенсивної праці на це, щоб з нами ці питання розв'язати, а другі вже розв'язують їх без нас або й проти нас — проти цих засад віри, якої ми є проповідниками і маємо бути ще й оборонцями всюди там, де віра є атакована. Всі три

* Не знають азів.

** Дату встановлено за змістом документа.

*** Тут і далі випущено частину реферату про суто релігійні справи.

роди людей вимагають нашої присутності й нашої співпраці. Бо коли здорові жадають нашої помочі, чуючи, що вони без неї не можуть обійтися, то що ж доперва говорити про ці хворі душі — про блудячих [...]

Наш народ, який уміє багато прощати, вважає непростимою, прямо безбожною ту твердість серця священика, в якій він з ним стикається тільки там, де йде о гріш, а за плачену згори церквою у виді бенефіцій чи о маючу заплатитися прислугу духовну вірними, [на]-пр [иклад] при шлюбі чи похороні. Коли ж іде о працю на соціальному полі, о працю, жертвовану вже з власної волі, без матеріальної заплати, а вірний не бачить при цій праці свого душпастиря, тоді він забуває слова св[ятого] письма, а вважає це [релігійну діяльність] просто ремеслом даної одиниці, а свого духовного отця вважає ремісником, чуючи сам, що не там місце душпастиреві з його святим післанництвом.

На цьому тлі, на тлі требів, на тлі відсутності священика у праці на полі соціальному, на тлі незаспокоєння дяків, хоча б і власною матеріальною жертвою прийшло тепер до загального нарікання на священиків, що в великій мірі підриває авторитет церкви і чистість св[ятої] віри.

Що ж робити? Чи кликати вогонь з неба на непривітливі села, чи може рубати по вухах «бунтівників»? Думаю, що уста й руки священика, осяяні духом доброго пастиря, є на це, щоб благословити і зцілити, авжеж жорсткі і тверді «святці» ніяк не пасують у наш час, ми ж сіль землі, отже, ні цукор, а тим менше перець і паприка. Це недорозуміння можна, одначе, розв'язати ніжним соціальним чуттям, хоча б довелось дещо матеріально пожертвувати.

Нам треба зрезигнувати з жадання требів. Фактом є, що народ дає їх дуже нерадо, торгується, нарікає. Знана ж річ, що силуваним конем ще ніхто не доробився. Краще нам буде, коли люди виховані нами у довір'ї, пошані і любові до нас, прийдуть до переконання добровільних жертв, чим щоб ми їм тепер це видирали. Одним з чільних, виховуючих середників є самому дати добрий примір ужертвеності дрібній матеріальній і в ще більшій особистій! Цією особистою жертвою буде праця по товариствах в неділі і свята. Чи ж люди не прийдуть радо в неділю і свято у церкву до священика по науку і ласку, коли забачать, що той єрей, хоча й змучений, а одначе радо й правильно приходить до них,

у їх установу, у читальню, кооператив, «Сокіл» і т. д. на науку і спільну працю. А тої праці в установах села й міста — вбхід*.

Нині лунає, прямо стрясає цілим народним організмом, клич: «О р г а н і з а ц і я!»

Фактом є, що ми організації народу в читальні, кооперативи, «Соколи», аматорські кружки і т. д. не перепинимо, ні навіть не хочемо перепинити. І перед нами стоїть жахливе питання, що як ми у всю працю, власне всю соціальну працю, не ввійдемо негайно і то всі, увесь священничий стан, то ми дамо церкву й себе отружити організованому ворогові церкви, який буде старався кожному замкнути шлях до церкви і до священника. Тому приказом хвилі вважаю, щоб ми цих людей збирали, поза недільною проповіддю і катехізацією, ще раз в їх товариствах в отруг себе, щоб ми зібраних вишколювали до соціального життя на засадах віри і в повному довір'ї до себе, до природних провідників народу.

Другим приказом хвилі є «духовна освіта» так міському робітникові, як і селянинові на селі. Тепер вже прямо на устах горять питання часу і його стану; а ними є питання різниці станів на суспільній драбині, нерівний розділ дібр землі, право приватної власності, нерозривність супружжя, противенство інтересів між тими, що роботу дають, а тими, що її беруть, охорона робітників, справи рільні, сектанство, питання шкільне і т. д.

Тим всім займається народ. Вороги віри це знають і стараються дати йому свою відповідь. Фактом є, одначе, що коли духовенство тими всіми питаннями заінтересується і дасть народові свою співпрацю на цьому полі, допоможе йому до соціального і економічного поступу, то ніхто так легко і ніхто так скоро не здобуде повного довір'я, як власне духовенство. Тоді, безперечно, розвалиться ця стіна недовір'я, яка тепер підноситься між народом і духовенством, якою цінною річчю є для душпастирської праці довір'я, о чім не треба й згадувати.

Дальшим приказом часу є дати нашому селянинові і робітникові більше критичного розуміння преси**. І преси не здавимо. Вона,

* Тобто роботи по горло.

** Йдеться про боротьбу клерикалів проти комуністичної преси.

особливо ворожа преса; все достанеться до народу, до сільського і міського робітника. Чи він має її сам читати і вірити, наче в евангелії? Коли ж ми, підсуваючи свою пресу, будемо з робітниками читати усю ворожу пресу, тоді при нашій помочі вони, бодай розумні між ними, зрозуміють, що фраза і «ганьблення» ніколи не заступлять для мислячих людей логічних аргументів, що цькування селян і робітників на духовенство й інтелігенцію не є ніякою заслугою, бо не є ніяк корисною працею для робітництва і для цілості народу, що образ духовенства, подаваного в кривому дзеркалі очорнень і нарікань, не відповідає дійсності, а вкінці йде, що важко запрацьований гріш у руці, добутий на засадах християнської моралі, є цінніший, як ціла гора золотих обітниць соціалістичного чи комуністичного раю на землі.

Четвертим приказом духу часу є боронити наш народ, який ще, на щастя, не має у дійсності різкого поділу на класи буржуїв і пролетарів*, а там, де вже це є, там і всюди ми, духовні, мусимо цю прірву загачувати, вирівнювати ненависть між багатим і убогим, одних і других ставляти братами на землю дійсності і справедливості і рятувати всіма зусиллями тих, що вже впали в пропасть, в якій немає ні промінчика віри, надії і любові. Це є четвертий і найвищий закон душпастирства.

Цього закону не виконається, цього соціального лиха не усунеться, одначе, цим, що ми деколи кількох убогих погодуємо у власній хаті чи дамо нагому деколи стару, зношену одіж, ні навіть тим, що ми деколи дамо жертву чи «коляду» в грошах на національні цілі. Це ж усе ми робимо, а, одначе, лихо росте й росте.

Це я, працюючи безпосередньо в установах, стикаючись безпосередньо з течіями і думками, які вирують у народі, бачу і відчуваю. А тому що я це бачу і відчуваю, я у тривозі про наші найвищі цілі і про долю нашого стану рішився на цей відклик до всечесної братії і рішився на ясне поставлення тези, що: товариства з соціальними цілями і праця в них духовенства є приказом часу, отже, волею божою.

* Клерикали, відстоюючи горезвісну реакційну буржуазно-націоналістичну теорію про безкласовість українського народу, намагалися загушувати класові протиріччя між експлуатованими і експлуаторами.

Виповнення цього завдання повинно бути для нашого духовенства тим легше, що вони можуть мати вірних помічників у своїх дітях, братах, сестрах, які виховані в атмосфері релігійній і національній, можуть і повинні стати вірними помічниками духовенства у праці на цьому соціальному полі [...]

Ф. 201, оп. 46, спр. 2095, арк. 111—146. Рукопис, ориг.

№ 154

1933 р., травня 24.— З листа вчителя С. Прокоп'яка з с. Дулібів Стрийського повіту греко-католицькому священникові Р. Хомину у Львові з повідомленням про боротьбу передових людей села проти впливу релігії

Дуліби, 24 травня 1933 [р.]

[...]* Не знаю, чи pomoже тим комуністам, кажу тобі, що тепер в Підністриянах щось страшного діється, що ті комуністи виробляють, то один бог знає. 13 травня 1933 [р.] помер Кучерів Петро, зрештою Ромцьо його знає**. Померлий жив не сповіданий шість років, як помер, комуністи організувались всі, щоб покійного товариша демонстраційно поховати, та поїхали до Отиневич, привезли оркестр та хотіли ховати без о. Тар[навського]. Зрештою, вони не стояли в його ласку***, казали, як хоче, най ховає, а ні, то не треба.

Прийшов до о. Тарнавського швагер померлого і просив його, щоб він йшов поховати його: о. Тар[навський] сказав: «Ховати не піду і хреста не дам». Тоді тіло покійного винесли з хати, а оркестр провадив їх аж до церкви, з-під церкви прийшла гурма комуністів до о. Тар[навського] і насилу казали дати ключ до церкви, а ні най відтворить. О[тець] Тар[навський] рішуче заявив, що не піде ховати несповіданого, ані не дасть хреста, тоді вигнав їх за двері. Вони спитали його, хто є господарем церкви. О[тець] Т[арнавський]: «Я».— «Добре, ми тобі постараємося, що ти скоро вилетиш звідси». Пішли на цвинтар, поховали комуніста померлого, а над могилою зачав промову Харій Мих[айло],

* Тут і далі випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

** Автор листа звертається до адресата в третій особі.

*** Не наполягали.

та поліція не дозволила говорити. Комендант з патером були цілий час присутні на похороні. От таке в Піддністр'янах діється. Ага, ще забув, як вмирав п. Петро, мама казала йому: «Сину, висповідайся, бо з тобою небезпечно, ти дуже хворий». Пан Петро відповів мамі: «Мені бог і сповідь коло с...»

Ромцю! Ти писав до мене, щоб вплинути на стрійового Петра, що приїхав з Аргентини, та він, шойно приїхав з Арг[ентини], зараз побратався з комуністами і від того часу ходить з ними всюди та з ними агітує. Ніхто не має сили вплинути на нього, хіба ти зможеш вплинути на нього. Петро приїхав до Піддністр'ян як комуніст і то завзятий. Якщо ти не вплинеш на них, а то на Петра, Миколу в Аргентині і Степана, Федя Гупала, як на братів своїх, то село пропаде через них, бо вони дуже бунтують людей. Микола пише листи з Аргентини до Степана і до Федя, своїх братів, а звідам розходиться в село. Микола є в Аргентині секретарем комуністичної партії, а перед тобою сповідається, що він не є той та що він покався.

Дорогий Ромцю! Микола до мене написав такого листа, що я аж настрашився. Отримав я листа на сам обливаний понеділок *. Лист зачинається: «Дорогий хруню! Хотів есь підлизатися Ромкові, та надармо. Ромко знає, хто я є, і він вміє оцінити пролетарську робітничу ідею». Та ще погрожує мені, що вже недовго, [мовляв], тобі панувати з попами-буржуями. Багато він мені погрожує в тому другому листі, але я нічого собі з того не роблю. Здаюсь на господа бога. Знаю одно, що Микола є остання підла голота. На кінець пише Микола таке: «Як не чуєшся тим, то оправдайся переді мною». Степан Гупало і Федь не знають того, що колись прийде час, коли будуть потребували допомоги в своїх як стрійка, так і брата, але господь добрий. Тому що я так в читальні своїй працював над хором, щоб випровадити та випрацювати так, щоб люди завидували нам, то я — шкідник, хрунь, тому що борюсь з тими людьми, що хочуть знищити нашу церкву, нашу віру та й те, що нам наймиліше [...]

Прокоп'як Степан. Дуліби,

Ф. 377, оп. 1, спр. 9, арк. 33—34. Рукопис, ориг.

* Другий день пасхи.

1933 р., липня 5.— Лист греко-католицького священика О. Дурбака з с. Глібова Гримайлівського повіту львівській греко-католицькій митрополичій консисторії з скаргою на атеїстично настроєну молодь села

Підписаний повідомляє, що молодь старша в Глібові від двох літ не слухає мене ні в церкві, ні поза церквою. Не сповідається, не присягала на вірність Христові в приписаному часі, а до того без позволення під час вечерні бавиться на площі церковній, котра положена кілька кроків від церкви! Та молодь до церкви на вечерню не ходить і в той спосіб дає своїм поведінням згіршення для молоді доростаючої і шкільної. Коли преосвященний кир Іван були на візитації канонічній у Глібові, просив я о пораду в тій справі. Сказали, щоб молоді оголосити в церкві, що мають просити мене кожного разу в неділі і свята о позволення бавитися на площі церковній. То я їм оголосив. Ніхто не прийшов просити о позволення. По службі божій вся молодь пішла на площу церковну (де була стара церква) і бавилася до вечора, а, розуміється, на вечерні не була! Я відправив вечерні і молебні до серця христового з суплікацією. Молоді тим самим не послушали ні слів преосвященного, ні моїх! Так я мучився вже більше як два роки і гадав, що тепер ся поправить, але завів'ємся*. Моя гадка поставити на тій площі дім церковний для католицької акції або дяківку. Про те прошу митрополичу консисторію о ласкаву пораду, що я далі маю робити, бо годі серед таких вроджених атеїстів, впертих безбожників далі працювати!

Від гр[еко]-кат[олицького] уряду парохіального в Глібові, дня 5 липня 1933 [р.]
Орест Дурбак.

Ф. 201, оп. 1а, спр. 2802, арк. 1. Рукопис, ориг.

* Помилився.

1933 р., вересня 9.— З листа Д. Іванківа з с. Станькова Стрийського повіту митрополитові А. Шептицькому про причини ненависті селян до духівництва

Дня 9 вересня 1933 [р].

[...] * Є тут в цих околицях р'яні більшовики, батьки дітей, котрі виховують ті свої малі діти в явному безбожництві, а мимо того і мимо званої тим дітям тяжкої ненависті їх батьків до мене, діти ті, стрінувши мене, все поздоровляють мене словами «Слава Ісусу Христу»! А ще ніколи не трафилось мені, щоб діти священників поздоровили коли-небудь мене або іншого селянина словами «Слава Ісусу Христу» або інакше. То є фактична правда, стверджена мною всюди: ніколи священнича дитина не поздоровить старшого чоловіка хлопського стану ніяким, не то божим словом! А чому! Бо воно має вже то в собі, що мій тато священник і я священнича дитина, а ти, чоловіче, хлоп, гірший від мене, то звідки я маю казати тобі: «Слава Ісусу Христу»! А зустрине то попенятко якогось панка або панського підбрехача, то воно ластиться, як песя, і щебетанням «цілую руці», чи «całuję rączki»** і т. п. немає кінця! Ось психіка священничої дитини, котра живе в добрі, біди не знає і не має від свого тата священника науки пошанувати вирослого посеред бід і твердої праці чоловіка — селянина. І такий піп учить хлопа і бавзує всіх і вся, але до своїх власних дітей він тої науки не примінює. Що більше, його власні діти деморалізують дітей хлопських [...] ***

В проповідях наших о[тців] духовних по селах все чути лише одне: «Ви», «Ви грішите! Ви робите сяке і таке!», а ніколи не чути: «Ми грішні, ми робимо сяке і таке!» Якби всі люди були самі дідьки, а лише одні о[тці] духовні — ангели божі, коли часто діється зовсім противно, що ті отці духовні є чортами, а люди дїтьми божими [...]

Ф. 408, оп. 1, спр. 199, арк. 4, 8. Рукопис, ориг.

* Випущено частину листа про причини, які спонукали Д. Іванківа звернутися до А. Шептицького.

** Цілую ручки (пол.).

*** Тут і далі випущено твердження релігійного змісту.

1933 р., листопада 24 *.— Лист митрополита А. Шептицького священику О. Курмановичу в с. Запитові Львівського повіту в зв'язку з антицерковними виступами місцевих селян

В[исоко]преподобний отче парох!

Дійшло до відомості нашої, що мимо вашої довголітньої, повної жертвеності праці для парохії Запитова, деяка часть парохіян, не пам'ятаючи на ваші великі заслуги для них і парохії, не пам'ятаючи на те, що ви їх хрестили і зробили з них християн наукою катехізму, обійшлись з вами так брутально, так нечемно і з такою крайньою і нехристиянською невдячністю, що наразили вас через те на тяжку недугу.

Боліючи над тими прикрими подіями і обурені поступованням тих кількох молодиків та браком рішучості цілої громади, що не вміла їх спинити від безбожного поведіння, висказуємо тим прилюдну нагану всім тим, що яким-небудь способом проти вас виступали, і тим, що могли їх спинити, а того не зробили. Всевишній бог, котрий обіцяв довге життя і щастя тим, що шанують і поважають родичів, буде їх поступовання гостро карати. Ви їм їх невдячність прощаєте і молитесь о те, щоб бог злочину непошанування церковної влади і свого отця духовного не карав, а навернув до себе тих бідних засліплених ведених, може, чужою нам, ворожою рукою. В тяжкому горю най бог вас потішить і двигне з ложа болізни і уділить вам обильного свого благословенства з неба. Молю всевишнього о то для вас і присилаю вам архіерейський привіт і благословенство.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2306, арк. 35. Машинопис, копія.

№ 158

1933 р., грудня 1.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії митрополитові А. Шептицькому про зниження заробітної плати робітникам і службовцям

Ваша ексцеленціє!

Цим маємо честь предложити згідно з волею вашої ексцеленції наші пропозиції обнижки місячних платень

* Дату встановлено на підставі документів, що зберігаються у справі. Див. ф. 201, оп. 46, спр. 2306, арк. 34—35

службовиків столових дібр галицької митрополії, починаючи з д[ня] 1 січня 1934 р. Розрізняємо три ступені цієї обнижки, а саме для платень:

600—300 зл[отих]	— 15-процентну обнижку
299—150 »	— 10-процентну »
149— 70 »	— 5-процентну »

Не підлягають обнижці місячні платні 24—69 зл[отих]. Рівночасно пропонуємо повну редуцію поборів* у збіжжі і бульбі службовців маєтності Перегінська і 25-процентну редуцію опалу для всіх службовиків столових дібр і всіх користаючих з дару їх ексцеленції в опалі.

Пропонована обнижка місячних платень принесє галицькій митрополії ошадностей	9496,68 зл[отого] в рік
Пропонована повна редуція збіжжя і бульби	3375,00 »
Пропонована 25-процентна редуція опалу	1765,00 »
<hr/>	
Разом	14 636,68 зл[отого],
цебто приблизно	15 000 зл[отих].

Обнижка місячних платень для поодиноких службовиків представляється в числах — як в прилозі**.

Львів, дня 1 грудня 1933 [р.]

Ф. 409, оп. 1, спр. 39, арк. 25. Машинопис, копія.

№ 159

1934 р. квітня 13.— З листа працівника Східного інституту в Ватікані Є. Онацького з Рима львівському греко-католицькому єпископові І. Бучку про своє співробітництво у фашистському журналі

Рим, 13 квітня 1934 [р.]

Вельмиповажаний і дорогий
преосвященний Іван!

Висилаю вам сьогодні один примірник журналу «Анно XII», що видається під редакцією сина Муссоліні, але, розуміється, і під доглядом батька. Як можете

* Повне скасування оплати.

** Цей документ (арк. 25, спр. 39) не подається.

побачити з «декларації» на першій сторінці, редакція бере на себе повну відповідальність за все те, що друкує, — і ця декларація набирає особливого значення, бо саме в цьому числі вміщено мою статтю (під псевдонімом) про великдень на Україні з ілюстраціями, поміж якими фігурує мапа, яку видало укр[аїнське] бюро в Берліні, карта про голод з написом «Рятуймо Україну», яку видало брюссельське «Об'єднання», та одна репродукція з картини Новаківського.

Звертаюсь до вас з такою проською. Мене просять про інші статті. І з огляду на те, що зв'язок з цим журналом є незвичайно важливий, я зроблю все можливе, щоб його підтримати. Але мені потрібні ілюстрації. Накажіть вислати мені серії українських карток з репродукціями наших майстрів, з фотографіями наших краєвидів, типів селян, все, що тільки можна дістати і що надається для ілюстрації. Відповідно до цього матеріалу я складатиму статті [...]*

Ваш Євген Онацький.

Ф. 201, оп. 1, спр. 5910, арк. 10. Машинопис, ориг.

№ 160

*1934 р., травня 27**.— Інформація про виступ греко-католицького священика М. Чернеги на зборах Українського католицького союзу в Долині про зростання атеїстичних настроїв на селі*

Потребу існування і діяльності організації типу У[країнського] к[атолицького] с[оюзу] диктує нам перш усього сусідство царства червоного демона. Наслідки цього сусідства слідні *** вже по наших селах і містах. Безбожництво і моральний розклад розростаються в глибину і в ширину, появляються активні атеїсти — явище, давніше в нас не видане. Під час богослужіння вистоюють «вірні», головно молодь обох полів, надворі, під час вечерні устроюють музику, хоругви нести стидаються, до братства вписуватися не хочуть. З тим іде розпушта і всяка злочинність узагалі: злодій-

* Випущено частину листа про родинні та особисті справи Є. Онацького.

** Дата публікації доповіді в пресі.

*** Залишили сліди.

ства, бійки, душегубства, брак пошанування всякого авторитету. Оце образ відносин у світі і в нас.

Український католицький союз як свого роду частина католицької акції, здійснюваної на українському ґрунті, має за ціль обновити наше громадянство в душі засад христової науки, а до праці запрягти не лише священників, але і світських людей, світських апостолів. Ми є передньою сторожею католицької Європи. На нас тяжить історична місія послухати голосу христового намісника і наших владик. Щоби побороти більшовизм і знищити його пагубні наслідки, не встане крик*, погрози, критика, полеміка. Йому треба протиставити власну ідеологію, оперту на християнській етиці, і власну католицьку організацію. Коли ж опам'ятаємося? Чи тоді, як палитимуть наші престולי, а церкви замінять у дома забав?

Мета, 1934, 27 трав.

№ 161

1934 р., червня 20.— Інформація тернопільського повітового старости Тернопільському воеводському управлінню про підкуп митрополитом А. Шептицьким сановників Ватикану

Серед ксьондзів римо-католицького обряду ходять чутки, що апостольська столиця в Римі тепер більше прихильна до греко-католицького обряду, ніж до римо-католицького, тому що о[тець] митрополит Шептицький щедріше платить цій столиці та її кардиналам, ніж кс[ьондз] архієпископ Твардовський. О[тець] митрополит Шептицький ті гроші, які пересилає до Рима, тягне з сум, одержаних від уряду на забезпечення священників своєї архієпархії, тобто пересилає державні гроші, не виплачуючи їх підпорядкованим йому священникам.

У 1933 р. о[тець] митрополит Шептицький переслав до Рима понад 5 мільйонів злотих, з яких близько 500 тисяч зл[отих] мав одержати сам державний секретар кс[ьондз] кардинал Пачеллі. О[тець] митрополит Шептицький клопочеться в Римі про сан кардинала.

Кс[ьондз] архієпископ Твардовський, львівський

* Не вистачить крику.

митрополит римо-католицького обряду, бажаючи здобути собі прихильність апостольської столиці, також переслав у 1933 р. до Рима близько 1 мільйона зл[отих].

Повітовий староста *Малицький*.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 853, арк. 26. Копія. Пер. з пол.

Опубл.: *Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною*, с. 231.

№ 162

1934 р., вересня 15.— З позову робітника *Симона Шпака на Святоіванську лавру** у Львові за відмову виплачувати пенсію з приводу каліцтва позовника під час робіт по впорядкуванню території монастиря

Окружний суд — цивільні відділи у Львові.

Позовник: *Симон Шпак*, Львів — Знесення, вул[иця] Бічна Поперечна, 6, через і до рук адв[оката] *Юліуша Богнера* у Львові, вул[иця] Легіонів, 7.

Пі з в а н і: 1) Монастир Староіванська лавра студитського уставу у Львові, до рук ігумена я[сно]в[ельможного] п[ана] *Климента гр[афа] Шептицького*. 2) Отець *Павло Погорілець* у Львові, обидва вул[иця] Верхня-Паулінів.

Позив

Про виплату пенсії і витрат за травми з проською про забезпечення доказу і надання права бідних

Вимога позиву

Пізвана сторона повинна разом заплатити позивникові:

1. Пожиттєву пенсію в розмірі 150 зл[отих] місячно, а саме рати, які належать від дня 8 травня 1934 [р.] аж до вступлення в права рішення з 10 процентами від дня позиву і далі рати кожного 1-го [числа] місяця згори**.

2. Як відшкодування за фізичне терпіння одноразово виплатити суму 10 000 зл[отих].

3. І кошти цього процесу згідно прийнятих норм.

Обґрунтування вимоги

1. Пізваний монастир є власником території, що знаходяться у Львові в межах Кривчицької колонії. Тому

* В оригіналі — Староіванська лавра.

** Тобто наперед.

що згадані території гористі, отже, пізваний монастир вирівнює їх, причому нівеляційні роботи* проводить без дозволу адміністративних властей та фахового надзору, але під особистим керівництвом. Відомо, що при нівеляції гір раніше треба здіймати верхні шари землі, а потім нижні, і таким чином територія вирівнюється.

Одначе пізваний монастир вирівнював свої території дешевшими коштами, а саме в той спосіб, що доручав робітникам робити в нижніх верствах гір підкоп, аби в певний час гора сама розрушилась. Власне тим недозволенним способом і без нагляду пізваний вирівнював свої території, наражаючи робітників на серйозну небезпеку.

Критичного дня, 8 травня 1934 [р.], робітники, виконуючи доручення пізаного № 2**, зробили підкоп, а в певний момент великий вал землі завалився, причому деякі робітники встигли вчасно втекти, одначе позовник, що стояв найближче підкопу, не встиг втекти і був засипаний падаючими глинами землі.

2. Робітники постійно звертали увагу пізваних на незаконний спосіб вирівнювання території, тільки останні не звертали уваги на це, говорячи, що цей спосіб є дешевий і не потребує багато роботи і грошей, тому вина випадку лежить на пізваних, на пізаному № 2 також з тої причини, що він як духовна особа не повинен був братися за керівництво земляними роботами, до яких потрібно спеціальної підготовки.

Внаслідок вищеописаного випадку у позовника були зломані обидві ноги, і [він] більше не в стані працювати, тому що має зломану ліву ногу біля стегна, ліве коліно зовсім не згинається, права стопа біля кістки розтрощена, так що в найближчих днях за рішенням лікарів права стопа буде ампутована. Внаслідок такого серйозного фізичного пошкодження позовник повністю підірвав здоров'я і терпить болі, які не можна описати.

Тому що позовник внаслідок цілковитого пошкодження обидвох ніг і послаблення в бедрових суглобах як фізичний робітник не може більше працювати і заробляти, він домагається від пізваної сторони виплати пожиттєвої пенсії в сумі 150 зл[отих] на місяць, і ця сума є аргументованою, тому що позовник як кваліфікований робітник по бетонним і земляним [роботам] стільки в середньому заробляв за останні роки.

* Роботи по вирівнюванню поверхні території.

** Тобто о. Павла Погорільця.

Крім того, не можна забувати, що позовнику 54 роки, що він на своєму утриманню має жінку і п'ятеро дітей, які теж не працюють, тому вимога позовника в сумі 150 зл[отих] місячно для утримання 7 осіб, не є занадто високою.

3. Нарешті, за біль і фізичне терпіння вимагає позовник одноразову суму 10 000 зл[отих], тому що перелом обидвох ніг в багатьох місцях спричинив велику біль, крім того, позовник переніс кілька операцій, перебував в лікарні біля 4 тижнів і тепер майже щоденно повинен відвідувати лікарню. Нарешті, зауважуємо, що позовник в найближчих днях повинен перенести операцію правої стопи аж до кістки, отже, то не підлягає сумніву, що з вини пізваних він дійсно переніс важкі муки.

Вина пізваних є тим більшою, що вони свідомо не заявили всіх робітників, в тому числі і позовника, у соціальному забезпеченню, хоча вичисляли у нього з платні щоденно по 20 гр[ошів], так що позовник разом з жінкою і 5 дітьми був позбавлений допомоги і не має можливості надалі лікуватися.

На підставі вищеподаного вимоги позовника є обгрунтовані [...]*

За позовника Д-р Богнер.

Ф. 525, оп. 1, спр. 22, арк. 5—6. Машинопис, ориг.

№ 163

1934р., жовтня 12.— Довідка львівського греко-католицького митрополичого ординаріату фінансовому податковому урядові про земельну власність митрополії

Гр[еко]-кат[олицький] митрополичий ординаріат у Львові стверджує цим, що гр[еко]-кат[олицька] митрополія у Львові посідає слідуючі маєтності, які є її табулярною власністю, а саме:

І. Маєтність Перегінське — Лолин — Нягрин, повіт Долна

о загальній поверхні	34 245,8	гектара
з того: лісу	30 359,3	»
ріллі	77,5	»
прочого (городів, пасовиськ і неужитків)	3 809,0	»

* Випущено малозначні факти.

II. Маєтність Якторів — Унів, повіт Перемишляни

о загальній поверхні	820,8	гектара
з того: лісу	744,9	»
ріллі	43,1	»
прочого (городів, пасо- виськ і неужитків)	32,8	»

III. Маєтність Галич—Кринос—Сокил—Залуква, повіт Станіславів

о загальній поверхні	631,2	гектара
з того: лісу	550,3	»
ріллі	60,2	»
прочого (городів, пасо- виськ, неужитків)	20,7	»

IV. Маєтність Зарваниця, повіт Підгайці

о загальній поверхні	385,2	гектара
з того: лісу	153,4	»
ріллі	198,7	»
прочого (городів, пасо- виськ, неужитків)	33,1	»

Львів, дня 12 жовтня 1934 р.

Від гр[еко]-кат[олицького] митрополичого ордина-
ріату у Львові.

Ф. 409, оп. 1, спр. 100, арк. 2. Машинопис, копія.

№ 164

*1935 р., лютого 5.— Лист греко-католицького свяще-
ника Б. Карпчака з с. Козевого Стрийського повіту рек-
тору львівської духовної семінарії Й. Сліпому з викрит-
тям аморальності священників*

В а ш е в с е с в і т л і й ш о с т е !

Дуже дякую за ласкаву потіху, однак задля браку гроша не можу вибратись до Львова і усно оповісти свої турботи. Впрочім, останніми часами я вже стратив віру, щоб моє положення змінилось. Бо то, прошу вашої всесвітлійшості, сьогодні такі відносини в нашій арх[ієпископській] дієцезії, що без «плечей» нема нічого, та й «іде тільки той, що мастить». А я ні «плечей» не маю на «Сіоні»*, ні не можу помастити, бо не раз не маю за що й хліба купити. Переносять з місця на місце, платню вимірюють малу, от і тепер в Козьовій [маю] 47 зо-

* Сіон — гора поблизу Єрусалима. Тут — у розумінні у найвищих церковних колах.

л[отих]. З того о[тець] декан обтягає на «діли» 12 зол[отих], а я за 35 зол[отих] маю прожити з жоною, двома дітьми і слугою, до того убраться, поплатити податки і т. д. Два рази просив о підвищенні, та дарма. Правда, пішло б все інакше, якби я так зробив, як один священик поучав: «Я, як хочу підвишки чи запомоги, іду у Львів, а потім з референтом до «Нафтулі» * і все в порядку».

Не знаю, чи є у світі більш облудні, фальшиві, фарисейські типи від наших собратів. І це мають бути проводирі народу, жиючі по совісті, опертій на божому законі. О, як же вони вміють вибирати працівників для кожної нивки-парохії. Для них то розкіш перефорсувати «благонадъожного» **, а то їх не обходить, що парохія реве з огірчення, відступає від церкви — ба підносить грізні кличі та іде у ворожий табір. Для вибранців немає симонії, підступу, шахрайства, для них все робиться по закону. «По закону апостола». І здавалося б, що це речі приватні, та, однак, скільки з цього виходить соблазнів проти релігійних настроїв, а то й ослаблення віри. Думаю, що й не один молодий священик, опинившись в прикрих обставинах, коли до того бачить, що духовна влада, на котру покладав усі надії, несправедливо з ним поступає, ба навіть вплетено причиняється до його бездіяльності *** та духовної і матеріальної нужди: стає ремісником, тратить духа ревності, опускає безрадно руки.

Багато назбиралося на моїй душі того жалю, огірчення, зневіри, тому не раз приходиться гадка поїхати, висказати в очі всю правду. Однак «правда в очі коле», тому знаю, що на такій промові все скінчилося, для того хочу перед доведенням до крайності втекти — хоть би і до другої дієцезії. Припускаю, може, й неправильно [думаю], що, може, десь більш по-божому, що, може, десь дають змогу працювати для других і себе усовершеншувати. Може, десь є любов між священиками, згода, спільна мета і взаємна поміч. Може, десь більш ідейності, хоч би і отакої, що емеритовані катехити чи емер[итовані] професори, маючи добру емеритуру з пожертвування, йдуть на найбідніші парохії, там, де звичайний священик не може вижити, а не пхаються, як заслужені і вислужені на найліпші парохії чи посади і, не

* Йдеться про один з львівських ресторанів.

** Для них то легка справа просунути свою людину.

*** Є причиною його бездіяльності.

розуміючи сільського душпастирства, поповнюють чи дораджують до великих промахів.

Гадаю, що, може, десь парохі, «ті, з плечима», не мають права вічно перебирати парохіями, але, отримавши одну, працюють у ній, як вже не до смерті, то бодай найменше десять літ, а не так, як у нас, одного року прийде в село — знищить ліс, винайме* поле, бо не хоче зробити вкладу в господарку, драчками і гульним життям згіршить половину села, а на другий, найдалі третій рік подається на другу [парафію] і так перелітає ціле життя. Впрочім, не різниться нічим від орди — лишає за собою опустошення і то не лише матеріальне, але й духовне серед повіреного йому стада.

Перепрошую, що так багато забрав часу та й нанудив своїми турботами. Може, всесвітліші отець ректор мають або знають о запотребування священників в якійсь дієцезії, то прошу ласкаво мене повідомити, за що буду дуже вдячний. Або коли б це було можливим і не справляло великих труднощів, то прошу о раду і поміч, бо то дуже тяжко і прикро жити бездіяльним, неповним, кошовничо-циганським життям.

Козьова, 5 лютого 1935 [р.]

Ще раз перепрошую за докучливість
і позістаю вдячним во Христі
о. Богдан Карпчек.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2338, арк. 67—67а. Рукопис, ориг.

№ 165

1935 р., квітня 18.— Заява адвоката Є. Гвоздецького у Львові від імені львівської греко-католицької митрополії до виконавця гродського суду в Підгайцях з вимогою провести ексекуцію проти громади с. Сапової з метою загарбання селянських земель

На підставі вироку суду гродського в Підгайцях з дня 15 липня 1931 [р.], заосмотреного клавзулею викональності суду гродського в Підгайцях з дня 13 квітня 1935 [р.], котрий до цього внеску залучається, вносить греко кат[олицька] митрополія у Львові о проведення проти громади Сапової ексекуції в цілі віддання митрополії посідання цілої парцелі ґрунтової, ч[исло]

* Здасть в оренду.

кат[астру] 923/1, в Зарваниці положеної*, а до дібр Зарваниці входячої, і стягнення в дорозі екзекуції з майна громадського коштів спорів 37 зл[отих] 50 гр[ошів], коштів клавзулі викональності 7 зл[отих] 50 гр[ошів], коштів цього внеску і дальших коштів екзекуції.

Екзекуцію належить виконати без зголошення вірителя, а предмет екзекуції, то є парцелю ґрунтову, ч[исло] кат[астру] 923/1, віддати митрополії до рук управителя митрополичих дібр в Зарваниці п. Володимира Федоровича.

Львів, дня 18 квітня 1935 [р.]

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 362. Машинопис, копія.

№ 166

*1935 р.** — Лист митрополита А. Шептицького монахам ордену редемптористів у Бельгії з закликком готуватися до місіонерської роботи на території Радянського Союзу*

Дорогі отці й браття, дістаю ваше письмо з желаннями і сердечно вам за добру пам'ять дякую.

Доперва недавно ви доступили великого достоїнства священників і приготуєтеся до місійної праці серед нашого народу тепер в Галичині, а як бог дасть, колись і на великій Україні чи в більшовицькій Москві.

З нагоди вашого рукоположення пересилаю вам як найщиріші побажання всякого добра, в передусім того великого дару з неба, щоб ви могли стати цілковитою жертвою для божої слави і для спасіння людей. Як законники й монахи є ви до того покликані, але границя жертви така, що і монахів можливість зроблення цілковитої жертви з себе є великим даром, за який треба дуже довго й усильно просити. Нехай вас бог благословить, сердечно здоровлю.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2306, арк. 42. Машинопис, чернетка.

* Розташованої.

** Дату встановлено на підставі арк. 41 спр. 2306 (оп. 46, ф. 201).

1936 р., травня 22.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії адвокату Є. Гвоздецькому у Львові з проханням в'яснити доцільність ведення судових процесів проти селян з метою загарбання їх земель

Львів, дня 22 травня 1936 [р.]

Згідно з письмом пана меценаса з дня 18 ц. р. в провізор[ному] спорі проти Климончука і тов[аришів], ч[исло] спр[ави] 136/36, оборона пізваних, засідна за-сидженням,— комплікує доволі спір*.

Побоюємося, чи дальше ведення спору не є безвиглядне і чи майбутні процесові кошти спору в усіх інстанціях не дорівнюють, а то чи не перевищать вартість самого предмету спору.

Перед нашим вирішенням щодо правного заступства митрополії в дальшому ході згаданого спору — просимо пана меценаса о всебічне юридичне в'яснення справи і о пораду, чи не було б кориснішим для митрополії радше ліквідувати вже тепер цей сподівано коштовний процес.

При цьому зауважуємо, що митрополія саме тільки в Крилосі, другій з черги найменшій своїй маєтності, рік-річно витрачає величезні грошові суми на затяжні процеси з місцевими селянами, від яких здебільшого не виекзекувала досі процесових коштів**, і що ця обставина сама осмілює селян до поновних щораз частіших нарушувань посідання митрополичих грунтів.

Від центральної адміністрації столових дібр гр[еко]-кат[олицької] митрополії у Львові.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 157. Машинопис, копія.

* Оборона притягнених до судової відповідальності, зокрема за відмову повернути землю, ускладнює судовий процес.

** Йдеться про те, що селяни відмовлялися повертати митрополії витрати на судові процеси.

1936 р., травня 26.— Лист адвоката Є. Гвоздецького у Львові центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії про доцільність ведення судових процесів проти селян з метою загарбання їх земель

Львів, дня 26 травня 1936 [р.]

В справі процесів проти селян на Соколі Лотоцького Теодозія і тов[аришів] і проти Климончука Івана, сина Мартина, о луг і ріллю над Лімницею на Соколі, в котрих-то справах суд в Галичі визначив комісії судові на місці предмету спору на день 6 і 13 червня за прибранням * присяженого землеміра як знатока, маю честь на запит центральної адміністрації з 22 б[іжучого] м[ісяця] донести, що висліду тих процесів, як і взагалі процесів цивільних, годі на початку процесу предвидіти. В процесях того роду, між іншим, впливають на рішення суду проведені докази: зізнання свідків щодо уживання і посідання спірного ґрунту.

В процесях між більшою посілостею а селянами ** виступають звичайно дві групи свідків, покликаних через обі сторони, яких зізнання є з правила засадничо відмінні або підтверджуючі стан уживання через кожную сторону. Вже були випадки в процесях митрополичих з селянами, що свідки митрополичі стверджували посідання і уживання ґрунту через митрополію, а свідки селянські стверджували під присягою вживання того самого ґрунту через селян. Розходилося це головно по стороні селян о пасення худоби, вирубування корчів, очевидно крадькома, тоді як ніхто з служби митрополичої таких актів посідання не бачив. Поза тим має митрополія за собою стан табулярний і аркуш посілості ґрунтової, значить, що дотична парцеля є в табулі і катастрі записана на митрополію і що митрополія від такої парцелі сплачує податок. Практика дотеперішня суддів не була однакова. В случаях, коли з зізнання свідків виходило, що посідання селян було від довгих літ виконуване без перешкоди з сторони скарбу митрополичого, котрого служба від ряду літ не могла належито посідання стерегти, приходило при співучасті суд-

* За участю.

** Тобто в процесях між митрополією і селянами.

дів до угоди на ґрунті, як це мало місце майже у всіх процесах на Хмельниках на Соколі.

Щодо питання, чи згадані процеси належить безпovolочно ліквідувати з огляду на кошти, не вважав би доцільним ті процеси безпovolочно, то значить без розправ, визначених на день 6 і 13 червня, ліквідувати, а то з тої причини, що відступлення від тих процесів, впрочім цілком слухних і справедливих, підірвало б цілком повагу місцевої управи митрополичих дібр і дало б притоку селянам до дальшого узурпування ґрунтів в інших місцях, а пізваним селянам мусила би митрополія заплатити ще кошти, вправді невеликі, [а] все ж таки кошти. З другої сторони, стреміти належить, безумовно, до якнайскорішого покінчення згаданих процесів, що може наступити на комісіях в днях 6 і 13 червня в дорозі угод на місці, очевидно після стану справи, який покажеться в час слухання свідків і помірів. Ціллю тих процесів є береження субстанції митрополичих дібр.

З поважанням Є. Гвоздецький.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 158. Машинопис, ориг.

№ 169

1936 р., травня 27.— Лист митрополита А. Шептицького крижевацькому єпископові Д. Нярадї з висловленням занепокоєння в зв'язку з наростанням революційного руху на Західній Україні
27 травня [1936 р.]

Єп[ископе] Нярадї!

В[исоко]преосвященство! Серд[ечно] дякую за лист і прихильне розв'язання справи с[естри] Василії, яка з того буде вдоволена, в[ашій] е[кскселенції] дуже вдячна і правдоподібно в монастирі дуже щаслива. Дуже дякую е[кскселенції] і за всі відомості. Якщо дійсно кардинал Тіссеран зістане секретарем конгрегації*, думаю, що буде дуже добре. Ми тут переходимо хвилі страшного напруження, видається, що вибух революції недалекий, комуністи чимраз сильніші в краю. Чи можемо

* Східної конгрегації Ватікану.

очікувати в[ашу] е[кспеленцію] в Підл[ютім] *. Дуже сердечно запрошую. Прошу прийняти вискази моєї сердечної приязні.

Ф. 201, оп. 46, 2306, арк. 132. Машинопис, копія.

№ 170

1936 р., травня 31.— Із статті газети «Мета» з закликом до всіх реакційних сил краю об'єднатися в боротьбі проти революційних виступів західноукраїнських трудящих

Тривожні явища (З нагоди «неспокійного» львівського місяця)

24-го ц. м. покінчився страйк міських працівників у Львові. Він теж завершив один місяць неспокою, який у Львові тривав від половини квітня до другої половини травня. Безперечно, ця подія сама по собі не такої великої ваги, щоб нею спеціально займатися. Однак на тлі чи в зв'язку з цілим рядом фактів львівський страйк виростає до значення звена одного складного явища: наступу Комуністичного Інтернаціоналу на Львів і на наші землі. «Кривавий четвер»** у Львові 16 квітня ц. р., з'їзд «літературної лівиці» 16 і 17 травня й академія «лівих інтелектуалістів» 17 травня в Великому театрі*** у Львові. Врешті, згаданий страйк міських працівників та будівельних робітників — ось поодинокі звена цього явища. Вони дають підставу до висновку, що «володіння душ» неспокійної львівської вулиці виковзулось з рук лівих легальних політичних груп і перейшло до рук комуністів.

Центральний Комітет Комуністичної партії Західної України, який у переддень львівських подій з 16 квітня видав відозву з заявою, що бере в свої руки ініціативу в боротьбі з теперішнім суспільним ладом, може похвалитися, що ця ініціатива була справді у Львові цілий місяць у його руках. Це слід тверезо признати. Слід теж

* Хутір біля Перегінська, де містилася дача А. Шептицького.

** Мається на увазі збройний виступ львівського пролетаріату.

*** Йдеться про антифашистський конгрес працівників культури в приміщенні, де зараз міститься театр опери і балету ім. І. Франка.

признати, що нова тактика Комінтерну, яка пробує знутра підірвати моральну відпорність небільшовицьких громадянств, може на терені Львова виказати успіхи. Минулий місяць тривоги і неспокою буде записаний в балансі цього підземного підкопу Комінтерну під наші терени, як додатна позиція. Справді на комуністичній шахівниці неспокійна львівська вулиця, львівські робітники і інтелігентська лібералістична верхівка були лише фігурками в невловимих руках.

Можна зробити з цього приводу ще один політичний висновок. Начальна рада* Польської соціалістичної партії оголосила недавно, що в відношенні до комуністів стоятиме на становищі «пакту неагресії», цебто не буде допускати до загострення внутрішніх відносин у робітничому русі. Минулий неспокійний львівський місяць можна вважати першим овочем тієї ухвали. Він підтвердив те, що навчила російська революція (її перша доба до більшовицького перевороту)** і практика людських фронтів в Іспанії і Франції: «неагресія» лівих класових партій у відношенні до комуністів все кінчається політичною перемогою останніх.

Безперечно, ще передчасно робити — з обсервації львівського неспокійного місяця — які-небудь висновки на цілу нашу етнографічну територію. Передчасно твердити, що тут ініціатива перейшла скрізь у руки комуністів. Однак те, що помічуємо незалежно від львівських подій, наповняє нас тривогою: настрої українського села, які проявляються у сліпій негачії і симпатіях до комуністів, ростуть. Є радикальні повіти, в яких бояться виїхати на село радикальні донедавна провідники цих повітів. Нам сигналізують перебіг загальних зборів «Просвіти», які точнісінько нагадують такі збори в часах високої кон'юнктури радянофільства на наших землях. Та вже найважливіше те, що сталося в двох місцевостях: націоналістична молодь йшла там рука в руку з комуністичними палочниками проти старших громадян, яких патріотизму не можна ніяким чином подавати в сумнів! [...]***

Один польський публіцист, реферуючи львівські події, кінчив свою статтю таким рефлексом: «Ці події політично характеризують результати одної методи, яку приноровлювали правлячі чинники впродовж довгих

* Центральна рада.

** Тобто Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р.

*** Випущено частину статті про діяльність ОУН.

місяців та яка розхитала вузли суспільної дисципліни». Цей висновок має бути неначе пригадкою, що кращою була б «сильна рука». Ми його вживаємо для характеристики ефектів урядової національної політики на наших землях: те, що переживаємо тепер, є перш усього результатом її методи. Та не можна закривати очей і на ефекти одної методи нашої внутрішньої боротьби. Важка криза, в яку українське громадянство наших земель вступає з нагоди комуністичної агресії, є теж наслідком розхитування моральних первнів нашого прилюдного життя через деякі українські політичні групи і їх органи. У «пранню власних брудів» вони не знали меж. Не було авторитету, перед яким вони спинилися б у своїй пресовій нагінці. І тепер ці самі органи нарікають на палочників та звивають до «чесної політичної гри». Хай б'ють перші в груди. Важку громадянську руїну, в якій ми опинилися, спричинили між іншими й вони. Довголітні безвідповідальні герці в пресі, що розходиться між безкритичними читачами, не могли залишитися без наслідків.

Та проте не будемо лише обвинувачувати і нарікати. Висловлюємо надію: чей же пропасть, над якою наше громадянське життя опинилося, сколихне сумлінням усіх, що ту пропасть бачать. Чей же заставить їх залишити внутрішні партійні справи та об'єднати національні сили до боротьби з спільним ворогом. Коби це сталося якнайскоріше!

Мета, 1936, 31 трав.

№ 171

1936 р., червня 2.— Повноваження центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії адвокатуві Є. Гвоздецькому з правом виступити від імені адміністрації на судових процесах з метою загарбання селянських земель

Львів, дня 2 червня 1936 [р.]

Приймаємо до відома вияснення пана меценаса з дня 26-го м[инулого] м[ісяця] в справі процесів проти Теодозія Лотоцького і тов[аришів] та проти Івана Климончука, сина Мартина, і тов[аришів] о луг і рілля над

Ломницею в Соколі і просимо пана меценаса особисто заступити митрополію на судових комісіях, визначених судом в згаданих процесах на день 6 і 13 ц. м. на місці предмету спору.

Від центральної адміністрації столових дібр
гр[еко]-кат[олицької] митрополії у Львові.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 155. Машинопис, копія.

№ 172

1936 р., червня 27.— Лист управителя столових маєтків греко-католицької митрополії Д. Горчаківського з Крилоса Галицького повіту центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії про сутички з селянами М. Дідухом та І. Семковичем в зв'язку з спробою управи загарбати селянські землі

Крилос, дня 27 червня 1936 [р.]

Дідух Микола з Крилоса програв 1932 р. спір о межу з митрополією, але під час судових комісій означену на ґрунті паликами межу він усунув, викинувши палики, і все намагався далі затримати в посіданні програну смугу лісов[ого] ґрунту. Пас там худобу, рубав пруття і часом грубіші дерева, а побережники уникали зустрічі з ним, бо грозив побиттям.

Минувшого року подано його в суд о крадіж дерева з пня, а в цьому році також і його син був поданий в суд о крадіжці там дуба з пня.

Суд справді карав їх, але з уваги на оборону Дідухів, буцімто вони рубають на своєму, ними віддавна уживаному ґрунті, кару їм за кожним разом завішено (вже два рази).

Побережники вправді обходять ревір в тому місці так, як під час процесу була відпаликована межа, але уникають Дідухів, бо вони, навіть діти, обкидають їх лайками, обкидають камінням, біжать за побережниками з сокирами і т. п.

9-го ц. м. Гнат Дідух, син Миколи, покараний вдруге судом за крадіж звідти дерева з пня, з завішенням кари на п'ять літ, а слідуючого дня 10-го ц. м. його батько Микола зорав там маленьку галявинку ок[оло] 4×12 м[етрів] і посадив бульбу. Визваний підписаною управою до полюбовного полагодження справи Микола

Дідух, його жінка Юлія, син Гнат, зять Лев Винник і діти накиннулися нині на п. Атаманчука, поб[ережників] Духовича Федя, Лугового Панаса і Маланія Миколу з криком, лайкою і погрозами побиття сокирами, так що названа служба мусила уступити, щоб не довести до проливу крові.

Дідух Микола і його жінка кажуть, що уживали [цю землю] від давніх літ і далі не уступлять з того місця, де дебра розгалужується надвое і де держить в посіданні дальшу часть дебрі, помимо програного спору, другий такий узурпant Ілько Семкович.

Микола Дідух мав звернути митрополії 411 зол[отих] коштів спору *, і тому що їх не звернув, а в дорозі ** екзекуції не відібрано від нього в посідання програної ним частини, це утруднює догляд і охорону лісу взагалі, наражуючи дуже персонал.

Щоб урегулювати цю справу, то остає або екзекуція о 411 зол[отих] (як ця справа передавна), або новий процес з Дідухами о віддання посідання, або уступлення митрополії з зауживаної дебрі Дідухами і Семковичем аж по лінію Г***, а навіть дещо поза нею, по обох сторонах переходячої з села до гостинця дороги.

Побережники оповідають, що суд мав узнати Ілька Семковича невідповідальним за свої вчинки, і тому він постійно ходить з сокирою і всі його уникають, а тепер тими слідами йде і Дідух. Семкович уживає понад 3 морги митр[ополичого] ліс[ового] ґрунту.

Було б добре надати Семковичеві через суд постійного опікуна, щоб відповідав за нього.

Подаю це до ласкавого відома з уваги на важність і пильність справи (лишається ще хіба викопати і розкинути посаджену Дідухом бульбу, але це, може, був би заризикований з моєї сторони крок, а може, й небажаний).

Прошу о вказівки і доручення в порушених тут справах.

В прилозі два плани.

Горчаківський Д.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 250. Машинопис, засвідчена копія.

* 411 злотих відшкодування оплати за судові процеси.

** В процесі.

*** Йдеться про позначення на карті, що додавалася до листа.

1936 р., липня 25.— Заява греко-католицького священика Г. Костельника зі Львова митрополитові А. Шептицькому про співробітництво крилошанина митрополитичого капітулу О. Ковальського з польською поліцією

Визваний високопреосвященним митрополитом, щоб ще доповнити своє зізнання в справі того, що говорив преосвящ[енний] Іван Бучко про о. Олександра Ковальського, крилошанина митроп[олицької] капітули у Львові, зізнаю по совісті, на що можу і присягнути, що преосвящ[енний] Іван Бучко переді мною і перед о[тецем] д-ром Василем Лабою, крилошанином митрополитичої капітули у Львові, говорив, що він сам посилав якогось свого довіреного чоловіка, котрий стежив за о. Ол. Ковальським, і на тій основі преосвящ[енний] Іван Бучко переконався, що о. Ол. Ковальський є поліційним конфідентом. Преосвящ[енний] Іван Бучко і нас обох, мене і о. В. Лабу, робив обережними перед о. Ол. Ковальським саме з тої причини.

Відомо мені, що в тому часі також деякі інші священики у Львові підносили ту версію, начеб о. Ол. Ковальський був поліційним конфідентом, а з якого джерела повстала ця версія, цього не можу ствердити.

У Львові 25 липня 1936 [р.]
О[тець] д-р Костельник Гавриіл.

Ф. 201, оп. 2а, спр. 2052, арк. 2. Рукопис, ориг.

1936 р., липня 26.— Із статті газети «Мета» з закликом організувати боротьбу проти Народного антифашистського фронту, очолюваного КПЗУ

Самооборона проти комунізму

Вже рік триває офензива комунізму, опрацьована до подробиць на VII з'їзді Комінтерну в Москві. Новий метод людських фронтів довів до значних успіхів у Франції, Іспанії і Чехословаччині. Досі тільки дві більші держави в Європі — Італія та Німеччина — поборювали безпощадно комунізм [...]*

* Випущено частину статті про Народний фронт в різних країнах Європи і Америки.

Що ж діється у нас? Комуністична офензива йде в Польщі цілою парою. Після кривавих подій весною у Кракові та інших місцевостях наступили на початку літа численні робітничі і селянські страйки, викликані або піддержувані комуністами. Комуністична і комунізуєча преса в Польщі розрослася до небувалих розмірів і доходить до кількадесяти органів [...] *

Коли комуністи вже від року творять спільні фронти з радикалами, соціалістами, масонами ** і євреями, то чому наші католицькі і національні круги досі не можуть створити одного фронту для самооборони? І не тільки можуть, але повинні й мусять! Далі байдужість і розбиття на правду кари гідні.

Що роблять в тому напрямку наші сусіди? У Варшаві повстала «Samobrona społeczna do walki z komunistami»*** з програмою поборювати комуністичну діяльність у всіх її проявах і протиділати пропаганді руїнницьких, протирелігійних кличів, поборювати анархію, видавати наукові та популярні видання, улашдувати відчити, віча, з'їзди, курси, закладати філії і гуртки т[овариства] у краю і т. д.

У нас досі лише духовенство і молодь**** веде послідовну боротьбу з комунізмом і то кожна одиниця зокрема. Загал нашого громадянства ставиться байдуже до тої справи. Чи через нашу байдужість маємо дожити до того, чого дочекалися роз'єднані іспанські католики, де десятки церков спалено, де священники й монашество терпіли переслідування і навіть доступили мученичої смерті? Щойно після потоків крові, пролітої комунарми і людювим фронтом в Іспанії, зачали тамошні католики й націоналісти організуватися до боротьби з спільним ворогом.

Приклад Іспанії повинен спонукати наші католицькі організації чимскоріше створити спільно з національним табором сильний християнсько-національний фронт проти людювого фронту, добре замаскованої предтечі III Інтернаціоналу. В кожній місцевості треба створити комітет боротьби з комунізмом, до якого увійшли б представники усіх релігійних організацій і національних установ.

* Випущено частину статті, що не відповідає темі збірника.

** Опозиційними до церкви елементами.

*** «Громадська самооборона для боротьби з комунізмом» (пол.).

**** Мається на увазі молодь, організована в таких націоналістичних організаціях, як «Луги», ОУН тощо.

При цьому виринає одна болюча справа: організації нашої молоді, передовсім спортові, розсварені так, що не можуть здобутися навіть на уладження спільного виступу, яким був хоча б сокільсько-січевий здвиг в 1914 р.* КАУМ, «Соколи», «Луги», Український спортивний союз, «Україна» та інші клуби, що належать до державного союзу, повинні вже нарешті знайти спільну платформу, на якій могли б співпрацювати, бо вічна гризня всіх тих організацій, якій кінця не видно, не дає змоги спільно працювати для одної цілі.

Тим часом ніякі речові аргументи не можуть, на жаль, переконати деяких наших людей, що так само, як «Луги», є під контролем державних чинників всі інші товариства і установи, що «Маслосоюз» і вся наша кооперація мусить належати до польського кооп[еративного] союзу, бо є такий закон, але нікому, мабуть, не прийде до голови їх за те бойкотувати.

Треба усвідомити собі ясно, що «Луги» з своїми близько 700 товариствами в краю з 40 тисячами дисциплінованих членів — це сьогодні наша найбільша бойова одиниця на протибільшовицькому фронті. І це треба знати всім, що хочуть воювати з комунізмом і рівночасно поборюють найбільш бойову частину нашої протибільшовицької армії. Вартість «Лугів» оцінило належно наше духівництво. У львівській архієпархії коло 100 священників є головами старшини або надзірної ради «Лугів». Багато священників працює в «Лугах» або закладає тепер нові «Луги». Подібно є і у Станіславщині.

В часі, коли КАУМ і «Соколи» мають статутіві труднощі, треба гуртувати молодь в «Лугах», які мають затверджені статuti, щоб червоної хвилі протиставити нашу свідому молодь, організовану під сильним національним проводом.

Католик.

Мета, 1936, 26 лип.

* Йдеться про загальні збори членів буржуазно-націоналістичних товариств «Сокіл» і «Січ», які відбулися напередодні першої імперіалістичної війни у Львові 28 червня 1914 р.

1936 р., серпня 3.— З послання митрополита А. Шептицького до духівництва і віруючих з закликом вести боротьбу проти комунізму і Народного антифашистського фронту

Небезпека теперішньої хвилі каже мені звернутися до тебе, дорогий мій народ, з цими словами остороги:

Хто помагає комуністам в їх роботі, навіть чисто політичний, зраджує церкву. Треба ту правду пригадувати всім вірним й цілій українській суспільності тим усильніше в наших часах, коли комуністи, щоб збаламутити й здурити вірних християн, удають віруючих людей і святотатсько приступають до св[ятих] тайн, доставши такі прикази з Москви.

Хто помагає комуністам у переведенні їх планів спільного т[ак] зв[аного] народного, чи людowego, фронту з соціалістами і радикалами, зраджує свій народ [...]*

Дано у Львові в день після св[ятого] пророка Ілії 1936 р. [3 серпня].

Андрей, митрополит.

Ф. 358, оп. 1, спр. 7, арк. 105—106. Друк. відб.

№ 176

1936 р., серпня 28.— З листа невідомого адресата зі Львова митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про рішення єпископської конференції у Ченстохові боротися проти загрози комунізму

Львів, дня 28 серпня 1936 [р.]

В а ш а е к с ц е л е н ц і е!

[...] ** Поза справою синоду конференція з її попол[удневою] сесією пройшла під знаком тривоги перед небезпекою комунізму. Були й такі (а[рхі]єп[ископ] Сапега й інші), які без обиняків говорили, що «стоїми в пшедедню большевізму в Польсьце»***. При тій нагоді мені мило було почути прилюдну похвалу з уст а[рхі]-

* Випущено частину послання, в якій А. Шептицький зводить наклепи на Радянський Союз і комуністів.

** Випущено частину листа про перше засідання конференції, на якому розглядалися організаційні питання.

*** «Стоїмо напередодні більшовизму у Польщі» (пол.).

еп[ископа] Сапеги на паст[ирський] лист вашої ексц[еленції] проти комунізму* і візвання до єпископату лат[инського], щоби з нагоди синоду «зробити те саме, що зробив митр[ополит] Шепт[ицький]».

Вибрано, отже, авторську комісію (Сап[ега], Теодор[ович], Ліс[овський]), яка продовж трьох днів приготувала текст спільного послання всіх еп[иско]пів (отже наших) проти комунізму, а по синоді на окремій сесії затверджено текст послання. Я вправді не мав делегації** на згоду вашої ексцеленції в справі тексту послання, але на виразне прилюдне запитання кард[инала] Каковського, звернене до делегатів, а було нас двох таких [що не мали уповноваження] (другий був суфраган еп[ископа] келецького Лосінського), дав потакуючу відповідь, бо не випадало заперечувати, тоді, коли тамтой делегат притакнув і за свого делегата, а всі еп[иско]пи, отже й наші, погодилися на той текст.

В зв'язку зі справою небезпеки комунізму підніс кард[инал] Гльонд справу «фонду обор[они] нар[одової]». Деякі еп[иско]пи вже поспішилися і зложили свої датки (кард[инал] Каковський). Отже, треба, казав кард[инал] Гльонд, щоб цілий еп[иско]пат зложив якусь суму. А щоб не виглядало, що еп[иско]пат дає гроші на гармати, то в порозумінні з еп[ископом] Гавлиною запропонував, щоб справити 150 польових каплиць, які мали б коштувати коло 150 тисяч зол[отих]. В тій справі звернеться ще окремо бюро еп[иско]пату до всіх ординаріїв [...]**

Ф. 201, оп. 1, спр. 5996, арк. 25—27. Машинопис, копія.

№ 177

1936 р., серпня 31.— Лист митрополита А. Шептицького священникові В. Жолдаку в м. Сімptomі (США) з висловленням страху перед розгортанням революційного руху на Західній Україні

31 серпня 1936 р.

Дорогий отче Василіє, сердечно дякую за вашого листа і за вісті з Ам[ерики]. Може, й ліпше, що ви в Ам[ериці]. В нас пропаганда більшовиків так змоглася,

* Див. док. 175.

** Не мав уповноваження.

*** Випущено частину листа про інші ухвали з релігійних питань.

що всім нам видається, що ми напередодні більшовицького перевороту. Може, до кількох тижнів або місяців станеться кореспонденція цілком неможлива, тоді моліться за нас, бо то буде хвиля загальної і великої жертви.

Серд[ечно] здор[овлю].

Ф. 201, оп. 46, спр. 2306, арк. 71. Машинопис, копія.

№ 178

1936 р., вересня 13.— Із статті газети «Мета» про завдання боротьби клерикальної реакції проти наростання революційного руху на Західній Україні

О д н и м ф р о н т о м п р о т и к о м у н и !

[...] * Це не випадок, що ініціативу в боротьбі з наступом новітнього комуністичного руху взяла в цілому світі католицька церква. Поруч голосу папи Пія ХІ, який накликає до боротьби з комунізмом, пролунав голос німецького католицького єпископату, який у зв'язку з специфічними умовами боротьби між націонал-соціалізмом і католицизмом зробив величезне враження в цілому світі. Підняв голос наш митрополит Андрей, якого пастирський лист проти комунізму отворив нашому народові очі на грізну небезпеку. Врешті, появилoся збірне послання католицького єпископату Польщі, підписане і нашими єпископами, що взиває до боротьби з хоробою людських душ, якою є більшовизм. Ось те мусимо мати на увазі в організації боротьби з комуністичним розкладом: йому слід протиставити не лише доразовий відпір, не лише паралізування його пропаганди, не лише його поборювання, як політично-диверсійного явища, але й всеобіймаючу організацію морального і релігійного протинаступу.

І хоч ще немає в нас одного суцільного, організованого плану боротьби з комунізмом, то проте немає сумніву, що таку боротьбу українські громадянські і церковні чинники організують. Комунізм загрожує національним і релігійним основам українського народу, тому треба йому протиставити один спільний суцільний фронт. Немає часу на окремі виступи, не можна в окремих акціях розстрілювати наших сил. Момент сьогодні

* Випущено частину статті, що не відповідає темі збірника,

грізний, хоча не катастрофальний. У нашому народі надто багато здорових первнів, щоб згангренувана ідея могла їх захопити. Лише треба ці первні викликати, проявити і направити до одної цілі. Та ціль стоїть перед українським народом ясно: одним морально-релігійним і національним фронтом — проти комуни! Аж до повного й остаточного її вигублення.

Мета, 1936, 13 верес.

№ 179

1936 р., жовтня 1.— З листа настоятеля греко-католицької церкви у Відні М. Горникевича митрополитові А. Шептицькому з висловленням занепокоєння і страху перед зростанням революційного руху в Європі та повідомленням про боротьбу церкви проти поширення комуністичних ідей

Відень, дня 1 жовтня 1936 [р.]

Ваша ексцеленціє,
милостивий архієрею!

[...]* В послідньому році змоглась нечувано більшовицька пропаганда, поліція бореться на два фронти**, правительство свариться між собою, і зробився знову у нас вулкан, так що кожного дня можна сподіватись якоїсь заверухи, розуміється, на користь більшовиків. Вони, на мою думку, мусять запанувати всюди, де нужда і кривда діється і де люди не живуть з віри. А що таких країв, де християнська віра оживляла б серця людей, тепер на світі немає, то прийде і гонення більшовицьке як страшна кара. Стою тут від яких десяти літ в осередку антибільшовицької роботи і ясно виджу, що приєднати людей до боротьби з комуністами страшенно трудно, часто неможливо.

Оповідав мені один визначний російський журналіст, що з'їздив весь світ, щоб роздобути матеріали і фонд на видання антибільшовицького альбому, що в Голландії після місячної праці роздобув ледве кількадесят

* Випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

** Тобто проти фашизму і комунізму.

гульденів, в той час як більшовицький матрос, з більшовицького флоту, не знаючи крім «інтернаціонал фонд», «комунізм» і т. п. ні слова по-голландськи, зібрав в пристані від товаришів і робітників дві тисячі на пропаганду. Те саме було в Швеції і інших краях. Якесь чортівське засліплення.

Прошу не дивуватись, що я так про це розписався. Я саме вернув з тут [ешньої] поліції, де від імені о[тця] кардинала інформувався про план антибільшовицької церковної акції і стільки наслухався, що дійсно страшно стало. Найсумніше, що всі вони [державні власті] головну боротьбу ведуть з націоналістами, в котрих бачать головних ворогів, також тепер після «згоди» з Німеччиною, коли націоналісти і часть тут [ешньої] гаймвери * хочуть, як думає поліція, створити під видом антикомуністичної акції один фронт і повалити правительство **... На два фронти боротись не можна, і з двох треба вибирати [для союзу] менше: націоналістичне... Але тоді впаде не тільки правительство, але і Австрія завалиться, і зачнеться у нас «культуркампф»***, без порівняння гірший, як в Німеччині, [і знову обвинувачуватимуть духівництво], бо [немає] нічого легшого, як звалити всю біду на церкву... Отже, тому що саяк чи так церква терпітиме, повинна вона вести зовсім відкрито і свідому боротьбу політичну проти комуністів і їх науки і не замикатись тільки в церквах, як цього ту [т] вимагають...

Ясний і рішучий лист пастирський вашої ексцеленції **** був тому зовсім на місці і в цю пору конечний [...] *****

О [тець] Мирон.

Ф. 408, оп. 1, спр. 202, арк. 287. Машинопис, ориг.

* Збройних сил (нім.).

** Йдеться про фашистів, які за допомогою гітлерівської Німеччини готували фашистський переворот в Австрії.

*** «Культурна боротьба» (нім.), тобто фашистський терор.

**** Пастирський лист А. Шептицького (Див. док. 175).

***** Випущено частину листа про особисті справи М. Горнікевича.

1936 р., жовтня 6.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії адвокатуві Є. Гвоздецькому з вказівкою розпочати судовий процес проти селянина М. Дідуха з с. Крилоса Галицького повіту з метою загарбання його земельної ділянки

Львів, дня 6 жовтня 1936 [р.]

Згідно з повідомленням управи с. Крилоса досі не переведено екекуції проти М. Дідуха в цілі відібрання признаних митрополії границь лісу та в цілі стягнення від нього 411 зл[отих] призначених коштів процесових*, яка то обставина, між іншим, дуже роззухвалює прочих селян до поновних узурп і нарушувань границь митроп[олицького] лісу.

Просимо пана меценаса безпроводочно поробити необхідні заходи в повищій справі проти Дідуха і нас про виконання повідомити.

Від центральної адміністрації
ст[олових] дібр гр[еко]-кат[олицької] митрополії
у Львові.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 238. Машинопис, копія.

№ 181

1936 р., жовтня 31.— Лист греко-католицького священника І. Чарторнацького з с. Кобиловолік Тербовлянського повіту львівській греко-католицькій митрополічій консисторії про виступи селян проти духівництва

Кобиловолоки, 31 жовтня 1936 [р.]

На доповнення мого прошення з дня 28 жовтня о вселаскавіше уділення мені канон[ічної] інституції на парохію Козова в покорі і синівській преданості прошу поновно о цей акт мені належний в прискореному терміні, бо справа та не терпить дальшої проволоки.

Я бажаю доконче якнайскоріше, ще цієї осені, вібратися з Кобиловолок і не хочу брати на себе ніякої отвічальності за випадки, які тут в Кобиловолоках

* 411 золотих відшкодування оплати за судові процеси.

найпевніше вкортці вибухнуть і то ще в більших розмірах, як то мало місце недавно у Верчанах і Настасові*, а першою жертвою з рук безбожних напасників то впаду я.

Страшна сцена розбійнича, яка тут мала місце в читальні вечером попередньої неділі, тим покінчилася, що чесні і найліпші місцеві господарі ледве живі повтікали перед п'яною комунарною голотою.

Живу тут в безустанному страхі і непевності життя і вдень і вночі не маю спокою. Якщо та шайка уже три рази мене підпалювала, два рази цієї весни воду в моїй керниці небезпечно затруїла, минувшого року на сам приїзд з канонічною візитацією ексцеленції Никити усі вікна до одного колами і камінюками висадила, а декотрі з них ще перехвалювалися, що вони «нічого не мають проти моєї особи, мене шанують і почитають, але їх задача є усіх попів вирізати, а церкви попалити» — то остаточно, що ж мене тут між ними чекає і то уже в короткому часі, як на це, що вони твердять і мені обіцяють.

Яке мое тут мучене життя? Чого я, властиво, тут еще на тому небезпечному місці, неначе вулкані, очікую усе, поденервований і виставлений на утрату здоров'я мого а навіть життя? Акт правний мого запрезентування на парохію Козова вказує найкраще, де є властиве мое місце дальшої праці душпастирської.

Це мое письмо — то уже шоста зряду унижена моя просьба о вселаскавіше уділення мені канон[ічної] інституції на парохію, за котрою всяке, *et ius divinum, et ius humanum*** промовляє, що вона неоспоримо до мене належить, а не до кого іншого.

Прошу ще раз покірно і в синівській преданості: все-світліша і високопреподобна митрополича консисторія зволить вселаскавіше через уділення мені акту інституції допомогти мені вийти звідси якнайскоріше ціло[му], поки ще час***, і урятувати тим самим мое загрожене здоров'я, а навіть життя.

О [тець] *Іван Чарторнацький.*

Ф. 201, оп. 1, спр. 3863, арк. 98—99. Рукопис, ориг.

* Йдеться про антиклерикальні виступи селян.

** І право боже, і право людське (лат.).

*** Поки не пізно.

1936 р., грудня 10.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії Долинському повітовому комітетові фонду доозброєння держави про пожертвування митрополитом А. Шептицьким тисячі золотих на воєнні цілі

Маємо честь повідомити, що їх ексцеленція митрополит зволили асигнувати від маєтності Перегінське — Лолин на фонд доозброєння держави одну тисячу злотих, яку суму пересилаємо грошовим листом одночасно.

Львів, дня 10 грудня 1936 р. З глибокою пошаною
ц[ентральна] а[дміністрація].

Ф. 409, оп. 1, спр. 686, арк.28. Рукопис, ориг.

№ 183

1936 р., грудня 11.— З листа адвоката Є. Гвоздецького центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії з повідомленням про виступи селян с. Крилоса Галицького повіту під час проведення судової езекуції проти М. Дідуха

Львів, дня 11 грудня 1936 [р.]

На день 7 грудня ц. р. було визначене езекуційне відібрання завживаних частей від Миколи Дідуха, селянина з Крилоса.

В дні 7 грудня прибув коморник суду * гродського в Галичі враз із землеміром знатоком Драхом з Станіслава в цілі відібрання ґрунту від Дідуха і передачі до рук гр[еко]-кат[олицької] митрополії.

Сьогодні одержав я реляцію коморника суду гродського в Галичі, в якій [він] повідомляє, що езекуційне відібрання не відбулося із-за чинного опору довжника Дідуха Миколи й його родини, а також посторонніх селян. Асистенції поліції не було, бо із-за спізненої пори та далекої віддалі від постерунку не міг коморник на час визвати асистенції поліції. Супроти повишого, на внесок повновласника митрополії, постановив коморник відстрочити віддання [ґрунту] в посідання на день 15 грудня ц. р. та визвати [для] асистенції поліцію.

* Судовий виконавець.

Відносно заняття движимостей довжника, то повідомляє коморник, що воно не відбулося, бо довжник Дідух не посідає ніяких движимостей, що могли б улягти заняттю *. При цій чинності був також упр[авитель] Дмитро Горчанівський.

[...] ** Відносно стягнення процесових коштів з Дідуха, то повідомляю, що після реляції у[правителя] Горчанівського Дідух не посідає ніякого рухомого майна, а має всього один морг поля.

Проти цього, що екзекуція з движимостей не дала ніякого вислуду, прошу про децизію, чи маю розпочати екзекуцію з його нерухомостей, а саме через продаж його ґрунту.

З поважанням *Гвоздецький*.

Ф. 409, оп. 1, спр. 171, арк. 224. Машинопис, ориг.

№ 184

1937 р., січня 4.— З листа президента генерального інституту католицької акції М. Дзеровича зі Львова станіславському греко-католицькому єпископові Г. Хомишину про союз греко-католицької церкви з націоналістичними організаціями в боротьбі проти комуністичного і революційного руху

[...] *** Мушу з черги доторкнутися до справи, яка ворушить не лише нас, українців, яка зганяє спокій з душі не одного єпископа католицької церкви, а саме: справа націоналізму.

Видно, що націоналізм в новочасному розумінні цього слова є величезною силою, є струєю, що одинока крім християнізму може протиділати комунізму, тому керманічі націоналістичних таборів довели різні церкви, а навіть вселенську церкву добровільно піти назустріч націоналізму, заключаючи з ним формальні пакти для боротьби з III Інтернаціоналом.

Це явище бачимо наглядно в Італії, де апостольський престол пішов на угоду з фашизмом, бачимо це наявно з останніх потягнень німецького єпископату у

* Які можна забрати.

** Випущено частину листа про фінансові розрахунки з представником суду.

*** Випущено частину листа, в якій М. Дзерович виклав свої міркування щодо тактики католицької церкви на Західній Україні.

відношенні до німецького націонал-соціалізму, чого доказом найновіша книжка католицького єпископа д-ра А. Гудалья про основи націонал-соціалізму. (Bischof Dr. Alois Hudal. Die Grundlagen des National-Socialismus. Johannes Gühnter Verlag *); яка намагається перекинути міст поміж цією небувалою пропастью, що ділить тепер вселенську церкву від націонал-соціалізму **.

Проблема націоналізму, як свого роду нове колективне розуміння народу, що в специфічний спосіб розтолковує усі проблеми націй, стоїть перед українським народом в цілому своєму розмірі, як проблема одверта, що настирливо домагається від різних ідеологічних напрямків зайняти таке чи інше до нього становище.

[...] *** З листа вашої ексцеленції бачу, що ексцеленція помимо всього не мають точних інформацій у справах еволюції націоналістів, що дозволили б на вгляд ****, як виглядає в тій хвилі душевний настрій тих одиниць, що увійшли до «Просвіти» на місце радикалів. Я є переконаний, що ваша ексцеленція, якщо мали б змогу поглянути в найглибші недра совісті тих людей, не відкидали б з так[им] легким серцем співпраці з такими людьми *****. Вважаю, що було б непростимою хибою тактичного характеру відкинути від себе цілковито тих націоналістів, що на першому місці ставлять бога, а після націю, як богом сотворену.

Націоналісти того типу, що пишуть статті до журналу «Католицька акція», статті такі, що навіть при найбільшій своїй ідеологічній строгості ваша ексцеленція не зробила б закиду ні одному реченню, що воно стояло б в розріз з християнською мораллю та наукою

*Єпископ д-р Алоїз Гудаль. Основи націонал-соціалізму. Видавництво Йогана Гюнтера (нім.).

** Ніякої пропасті між Ватиканом і фашизмом у цей час не було, бо Ватикан уже давно перебував у союзі з фашистськими державами. (Див. док. 136, 159).

*** Випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

**** Що дозволили б наочно показати.

***** Г. Хомишин, наполягаючи на цілковитому підпорядкуванні всіх культурно-освітніх установ та товариств керівництву греко-католицької церкви, вважав, що націоналісти в недостатній мірі дотримуються принципів християнської релігії, дещо недооцінюють роль церкви в суспільно-політичному житті і тому не можуть очолювати товариства. Це була особиста думка Хомишина, яка йшла в розріз з загальною лінією греко-католицької церкви, спрямованою на союз з буржуазно-націоналістичними організаціями, про що свідчить, зокрема, і лист М. Дзеровича — президента генерального інституту католицької акції.

церкви, такі націоналісти є неоціненним добром для греко-католицької церкви та українського народу, бо, як вказує наука угоди фашизму з церквою і грядуча угода гітлеризму з церквою, наша греко-католицька церква скоріше чи пізніше до такої угоди поміж новим християнським націоналізмом а вічними ідеями допровадити мусить.

Чим пізніше у нас наступить це об'єднання, тим для церкви і для нації гірше. І тому, напевно, всупереч переконанням вашої ексцеленції я нав'язав контакт з віруючими націоналістами, щоб тримати руку на пульсі позитивного для церкви розвитку українського християнського націоналізму.

Завдав я собі чимало труду, щоб перевірити ментальність того нового типу віруючого націоналіста і прийшов до переконання, що не вільно нічого зробити, щоб зразити до святої церкви * той зародок нового суспільства, бо він має потенціальну силу молодості, що згодом розвивається у кінетичну енергію праці на усіх ділянках нашого церковного та суспільного життя. Віруючі українці націоналісти приймають вповні усі догми християнської віри та признають, що лише католицька церква переховала дійсно непорочні вартості моральні христової науки, і тому переносять усі християнські права і обов'язки поодинокого громадянина на національний колектив. З цього виходить ясно, що націоналісти цього типу є силою, що, сама дисциплінована внутрі, бажає рівночасно дисципліни назовні, щоб довести до абсолютної гармонії поміж усіма чинниками національного життя, від церкви починаючи, на останньому громадянині кінчаючи.

Догадуюсь, що думка про поганську націоналістичну ересь, напевно, затруїла вашій ексцеленції багато днів і безсонних ночей, та все ж таки не можна вдоволитися тезою, що націоналізм треба зіставити самому собі, подібно як не можна позіставити без опіки греко-католицької церкви всіх всенаціональних українських інституцій, бо тоді видається ці інституції і націоналізм на поталу і знищення через табір нам противний, який зробить усе, щоб за наші власні прогріхи руйнувати і нищити нас з консеквенцією, на яку ми в розбитім під сучасну пору українським католицьким таборі здобутися не можемо.

* Відвернути від святої церкви,

Тому признаю, що є правдою, що націоналісти разом з прочим громадянством вибрали на загальних зборах «Просвіти» на місце радикалів віруючих націоналістів українців, які стояли в стислому порозумінні зі мною, а для яких терен в «Просвіті» підготовлено через трирічну діяльність в головному відділі цього товариства.

Не можу мати і не маю ніякого жалю * до вашої ексцеленції, що в своєму листі так дуже делікатно хотіли мені дати пізнати, що я щонайменше старався не точно поінформувати вашу ексцеленцію або жити самохвалістю. Тому-то представляю нині цю річ точно, щоб не було більше ніяких сумнівів у тій переважній для мене справі. Не мав я нагоди і щастя говорити з вашою ексцеленцією довше на принципіальні теми, що доторкаються націоналізму, а християнського націоналізму нового типу серед українців зосібна, і тому не міг я дотепер представити своєї точки бачення і зрадити тих починів, що їх критим штихом вів у наведеній справі **.

При кінці цього розділу бажаю підмітити ще одну різницю, що дасться запримітити поміж психічно-чуттєвим та розумовим наставленням вашої ексцеленції та пригнітаючою більшістю громадян в оцінці української нації як такої. Ваша ексцеленція залюбки представляють українську націю як маловартний під кожним оглядом колектив, через що впливають депримуєчо на чуттєву струну суспільства. Це викликає з черги від'ємний педагогічний ефект: почуття психічного настрою маловартості й безоруження, які то почування ніколи не є творчим товчком: ані для поодинокі людини, ані для колективу.

Ваша ексцеленція, може, і не знають про це, що наші віруючі націоналісти незвичайно боліють над тим фактом, що достойник церковний так безпощадно нищить творчий розгін нації, бо бачать, як обильно користають з цього факту всі чинники, ворожо наставлені до святої церкви.

Віруючі націоналісти раз у раз дошуковуються причин наших невдач та вказують не без рації на це, що сучасні найневідрадніші відносини є прикладом, який

* Тобто не ображаюсь.

** І тому я не міг дотепер викласти свою точку зору і розкрити ті вчинки, які потайки здійснював у цій справі. (Тут йдеться про зміцнення впливу націоналістів у керівництві товариства «Просвіта»).

мусить в кожному разі позитивно впливати на нашу інтелігенцію, що у відношенні владик до себе бачить тільки підкріплення свого лібералістично-невіруючого наставлення.

Прошу мені вірити, що серце мене болить і глибокий жаль стискає груди, що я під примусом моєї совісті з зимним скальпелем до дна розкриваю усе, що болить не то мене, а націю, яка все бачить, все чує, все на собі переходить, не маючи змоги підкреслити свої під тим оглядом погляди.

Прохаю тому благально вашу ексцеленцію не переходити до порядку дня над проблемою віруючих націоналістів та їх діяльності в т[овариств]іві «Просвіта» та в усіх інших товариствах, де вони поступово займають місця, бо це загрожує вже повазі святої церкви, а ще більше повазі вашої ексцеленції, як представника цієї інституції в українському народі. Я бачу, як чую раз у раз, стрічаюсь з критичними поглядами на це наставлення вашої ексцеленції до проблеми християнського націоналізму і можу передбачити, що воно йде з цілою консеквенцією до вибуху одвертого конфлікту, де віруючі миряни стоятимуть в одвертій ворожнечі проти католицького єпископа як ворога відродження українського народу.

Вважаю це моїм примітивним обов'язком донести про ці факти вашій ексцеленції, бо даліше мовчання і вкривання тих фактів мусив би я рахувати як співділання з назриваючим злом. Кожна буква, кожне слово, кожне речення, що їх до вашої ексцеленції нині пишу, це не здавковий лист або охота псувати ексцеленції кров, та це все майже крик розпуки, що його приходиться по совісті втихомирити немовби в святій тайні покаяння. Ваша ексцеленція мають змогу перейти над тим всім до порядку дня, ваша ексцеленція мають право вважати мене за руїтника свого внутрішнього спокою, але я навіть в обличчі тої консеквенції не маю морального права мовчати і прикладати тим самим рук до назривання зла.

Так, як віруючі націоналісти, бажаю добра для многостраждального українського народу, але не менше — коли не більше — бажаю добра також для нашої святої церкви, з якої долею так тісно зв'язана доля української нації. Тому на майбутнє чи на тій позиції, на якій я є нині, чи на іншому пості, на якому поставить мене провидіння, працюватиму для згармонізування ідеоло-

гії Христа з ідеологією здорового, творчого християнського націоналізму.

В хвилині, коли ваша ексцеленція ласкаво прихилили б своє вухо для нового покоління віруючих націоналістів, стали б в одну мить їх добрим батьком і гарячим покровителем і не ранили їх серця підозріннями, що вони пропагують безбожну націоналістичну ересь.

Сучасна абсолютна ізоляція вашої ексцеленції від усіх тут наведених проблем робить вашій ексцеленції багато журб, а коли вона потриває ще довше, принесе, напевно, одне з найбільших розчарувань життя, бо так, як належить до абсолютних неможливостей пустити ріку бігом від долини вгору, так неможливим буде втримати ізолюваним становищем та негацією з боку вашої ексцеленції бігу християнського націоналізму, що, на мою гадку, не є противне волі всевишнього.

Тому, як довго матиму силу до праці, робитиму все, щоб вміщуватись особисто та намовляти моїх однодумців встрягати в саму середину бігу національного та суспільного життя, щоб, пливучи з його хвилею, кермувати його біг в сторону християнської філософії та розв'язок, що є логічною консеквенцією цієї філософії життя у відношенні до тих життєвих струй. Тому дозволяю собі твердити, що тільки через деяку відмінність поглядів на новий християнський націоналізм українців та тактику й можливість співпраці могли ваша ексцеленція мати вражіння принципіальних розходжень зі мною.

Під совістю стверджую і з натиском повідомляю, що остаточною моєю ціллю є вивести націоналізм на дорогу християнського світогляду [...]*

Львів,
дня 4 січня 1937 р.

Д-р *Маркіан Дзерович*,
в [ласною] р[укою].

Ф. 406, оп. 1, спр. 90, арк. 6—11. Машинопис, копія.

* Випущено частину листа про діяльність генерального інституту католицької акції.

1937 р., березня 17.— Лист митрополита А. Шептицького президії товариства «Просвіта» у Львові з вимогою боротися проти зростання впливу комуністів у філіях «Просвіти» на Тернопільщині

Львів, дня 17 березня 1937 [р.]

Високоповажані панове!

На ваше письмо з дня 8 березня ц. р. відповідаю, що на вашу просьбу, щобто президії централі товариства, радо я згодивбися і написав би для ювілейного календаря-альманаха «Просвіти» кілька слів желання й благословенства. Наразі здержують мене відомості, які до ординаріату зі всіх сторін Тернопільщини доходять. В многих місцевостях «Просвіти» дісталися в руки комунізуючих радикалів, так що в найближчому часі готові вони перейти прямо в руки комуністів. Знаючи ваші пересвідчення, звертаюсь до вас, панове, в тій справі в надії, що, може, потрафите так[ому] великому лихові запобігти.

Ординаріат мусить в такому положенні жадати від священників, щоб в усіх селах, де читальні е в руках радикалів, закладати осібні читальні церковні, щоб централізувати пагубний вплив радикалів. З тим рішенням ще якийсь час здержуся і наразі прошу вас о підприємстві найенергійніших мір, щоб розв'язати всі ті місцеві «Просвіти» і заснувати інші, які б трималися і віри і народності української. Санацію треба б перевести в першій мірі в Тернопільській філії, бо доносять мені приміром таке дивоглядне рішення. Коли розумніші й учтиві люди Чернихова викинули з своєї «Просвіти» кількох радикалів, на їх відклик Тернопільська філія наново приказала їх прийняти.

Очікуючи вашої ласкавої відповіді, прошу прийняти вислови глибокої пошани.

Андрей.

Ф. 201, оп. 1а, спр. 3442, арк. 65. Машинопис, копія.

1937 р., червня 2.— 3 листа уніатського священника Р. Трояна митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про боротьбу проти революційно настроєних селян

Ваша ексцеленціє!

На бажання вашої ексцеленції смію ось тим дати свідоцтво правді й зложити оправдання перед крайньо кривдячими мене і несправедливими наклепами й обчерненням моєї особи, що з цілою рішучістю осуджую. Тим прикріше розчарування огортає молоду людину, коли вже на вступі своєї душпастирської праці мусить стрічатися з нікчемністю й злобою того світу, який не раз ради своїх приватних поррахунків чи неоправданих диких претензій не перебирає в середниках і не вагається навіть не раз на найневиннішу і богу духа винну людину кинути клеймо, щоб лишень дійти до своєї мети й другого опоганити. На таку нікчемність моя душа здригається у цілій своїй основі; ціле моя «я» наскрізь обурюється, та одне лише потішає: «Кого господь бог любить, того й досвідчає!» Це є моєю одинокою розрадою — хай діється воля божа! Щоб краще зрозуміти саму суть річі, постараюся попереду представити тло, оточення, серед якого довелось мені працювати.

Провидіння боже кинуло мене на сам початок до села, найбільш згангренованого комунізмом і радикалізмом. Конюшки — це найгірша станиця у цілій Рогатинщині, а може, й цілій львівській дієцезії. Принайменше цього погляду були всі рогатинці. То елемент, у якого сам вид священника викликував неприхильні й ворожі почування. Тож чи диво, що, мимо найбільших зусиль, пожертвування себе всеціло тяжкому завданні викорінювання зла (доказом чого повсталала теперішня моя і недуга горла, спричинена надмірним форсуванням у проповідництві), могли тим більше серед такого елемента повстати одиниці, яким не на руку була протиакція священника і які не завагалися і найгіршу погань кинути на слугу божого [...]*

Сороки-Львівські, 2 червня 1937 [р.]

О[тець] Роман Троян,
сотрудник в Сороках-Львівських.

Ф. 408, оп. 1, спр. 219, арк. 17—18. Рукопис, ориг.

* Випущено частину тексту, де Р. Троян виправдує свої вчинки.

1937 р., червня 8.— З позову робітника Гната Климушка на Святоіванську лавру у Львові за жорстоку експлуатацію та невиплату відшкодування за час хвороби

Правом бідних

Трудовий суд у Львові

Позовник: Ігнатій Климушко у Львові, вул[иця] Круп'янська, 19, через повн[оважного] д[окто]ра Карп'юка Юліана, адвоката у Львові, вул[иця] Словацького, 18.

Пізнана: Святоіванська лавра студитського уставу у Львові — до рук настоятеля я[сно]в[ельможного] п[ана] о[тця] Тимотея у Львові, Личаків (Кайзервальд).

Позив

Про виплату 375 зл[отих] з внеском про право бідних для позовника.

Світлий судел

1. Літом 1936 р. прийняв пізваний монастир позовника в почет своїх домашніх послугачів на службу за місячним винагородженням 15 зл[отих], даючи йому приміщення, харч і прання білизни, натомість не забезпечуючи позовника на випадок хвороби.

2. Внаслідок безперервної тяжкої праці в пізванім монастирі занедужав позовник під час праці на ухо, з якого бухнула йому кров, і, не могучи користати з забезпечення*, звернувся приватно до народної лічниці, де наказали позовникові 14-дневний відпочинок, а в браку поправи операцію уха для охорони позовника перед утратою слуха.

3. Пізваний монастир, знаючи о хворобі позовника, прирік дати йому гроші на лічення, але ніяких грошей не дав, а навіть не звільнив позовника від праці на 14 днів, як се наказав лікар, натомість, мимо хвороби, мусів позовник дальше працювати, бо не мав з чого жити, аж з днем 15 лютого 1937 [р.] згідно** 11 марта 1937 [р.] зістав позовник звільнений зі служби.

4. Позовник остав, отже, без праці і відійшов хорий, не маючи забезпечення, ані грошей на лічення і не буду-

* Соціального забезпечення.

** Точніше.

чи внаслідок сильних болів в усі здібним до праці, а операція уха сталася внаслідок занедбань пізаного вже конечною; пізваний монастир відмовляє позовникової всякої помочі.

5. В слід* арт[икула] 462 § 1 код[ексу] зобов'язань обов'язаний був пізваний монастир звільнити позовника від праці і дати йому опіку лікарську на протяг найменше двох тижнів, в данім випадку чотирьох тижнів, бо позовник працював вже перед випадком півроку у пізаного,— а коли пізваний обов'язку того супроти позовника не виконав, а навіть відправив позовника через хворобу ту зі служби,— обов'язаним є до відшкодження за нормальні наслідки занедбань, які спричинили шкоди у позовника (арт[икул] 157 § 1 к[одексу] зобов'язань).

В слід арт[икула] 161 § 1 код[ексу] зобов'язань обов'язаний є пізваний виложити позовникові згори** на кошти лічення уха і звернути позовникові утрачений заробок за час від дня 11 марта 1937 р.

Числячи кошти утримання по 2 зл[отих] денно і мінімальний заробок 15 зл[отих] місячно, які позовник стратив від дня 11 марта 1937 [р.] до 11 квітня 1937 [р.], належиться позовникові від пізаного за той час квота 75 зл[отих], а коли операція уха длявилічення хвороби вимагає 300 зл[отих], а пізваний монастир квот тих, мимо запевнень, заплатити не хоче — вносить позовник застережуючі собі розширення позову о дальшу шкоду, о видання вироку:

суд засуджує від пізаного в хосен позовника квоту 375 зл[отих] з 8 процентів від дня позову і коштами спору після норм приписаних; надає вирокові тому силу негайної викональності.

Заразом вносить позовник перепровадження розправи також в його неприсутності, а на случай неприявності*** пізаного о вирок заочний [...]****

За позовника д-р *Карп'юк*.

Ф. 525, оп. 1, спр. 30, арк. 2—3. Машинопис, ориг.

* У відповідності до.

** Наперед.

*** У разі нез'явлення.

**** Випущено малозначні факти.

№ 188

1938 р. — Відомості про кошти, отримані львівською греко-католицькою митрополією в 1937 р. від зданого внайми житлового фонду*

Одержано чинші з будинків гр[еко]-кат[олицької] митрополії у Львові за 1937 р.

Вул[иця] Вроновських, ч[исло] 18	1176,00	зл[отих]
„ Ходоровського, ч[исло] 17	1704,00	„
„ Вроновських, ч[исло] 20	1152,00	„
пл[оща] св. Юра, ч[исло] 5	660,00	„
„ ч[исло] 3	421,60	„
„ ч[исло] 5	560,00	„
вул[иця] Шептицьких, ч[исло] 2—4	988,00	„
„ Городецька, ч[исло] 35а	4160,00	„
Р а з о м		10 821,60 зл[отого]

Ф. 409, оп. 1, спр. 771, арк. 62, Машинопис, копія.

№ 189

1939 р., жовтня 27. — Декларація Народних Зборів Західної України про конфіскацію земель поміщиків, монастирів та крупних державних урядовців

27 жовтня 1939 р.

На звільненій від поміщиків і капіталістів землі Західної України єдиним законним її господарем є трудовий народ: робітники, селяни і трудова інтелігенція.

Немає більше поміщиків, які захопили були в свої жадібні лапи майже всю землю Західної України. Віднині немає того державного апарату примусу, який канчуками, тортурами, розстрілами і пацифікаціями примушував селянина віддавати всі плоди його важкої праці паразитові — поміщикові, урядовцеві, монастирю. Закінчилося голодне животіння трудових селянських мас, що їх грабували і гнобили польські пани.

Віднині земля належить народові! Українські Народні Збори, висловлюючи волю народу, вважають єдино можливим для добра і щастя трудящих мас так вирішити питання про землю, як його вирішили наші брати — народи Радянського Союзу.

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної

* Дату встановлено на підставі змісту документа.

революції в Росії Радянський уряд оголосив землю народним добром, відібрав її у поміщиків і передав трудящим селянам, тим, хто на ній робив віками, хто віками зрошував її своїм потом і кров'ю. Так більшовики здійснили споконвічну мрію селянства про звільнення з-під поміщицького ярма, мрію про землю.

Радянські робітники і селяни, керовані більшовиками, побудували нове суспільство, де немає визискувачів і визискуваних, де немає паразитів — поміщиків, капіталістів, банкірів. У радянському суспільстві сам народ — коваль свого щастя.

Народ Західної України знає, що передача поміщицьких земель селянам є однією з найважливіших умов для того, щоб успішно перебудувати життя трудящих Західної України по-новому, так, як живуть щасливі радянські народи, як вчить партія більшовиків.

У цілковитій відповідності до одностайної волі і прагнень трудящих Західної України, захищаючи їх кровні і життєві інтереси, йдучи за прикладом народів Радянського Союзу, Українські Народні Збори проголошують на території Західної України конфіскацію земель поміщицьких, монастирських і великих державних урядовців з усім їх живим і мертвим інвентарем та їх садибними будівлями.

Народні Збори затверджують відібрання поміщицьких земель без викупу, через селянські комітети під керівництвом тимчасових управлінь, і передачу їх у користування трудовому селянству; питання про землі осадників вирішують селянські комітети.

Віднині вся земля Західної України з її надрами, всі ліси і ріки оголошуються всенародним добром, тобто державною власністю.

Віднині на нашій вільній землі немає і не буде місця паразитам-поміщикам та їх посібникам.

Українські Народні Збори закликають усіх трудівників землі, селянські комітети до залізної революційної дисципліни, до охорони від розтягання колишніх поміщицьких маєтків, будівель та інвентаря, що є віднині священним і недоторканим добром народу.

Тільки селянські комітети мають право розподіляти поміщицькі землі. Тільки селянські комітети мають право порядкувати майном, яке належало поміщикам.

Хай живе розкріпачена праця селянина на визволеній землі Західної України!

Хай живе союз робітників і селян!

Хай живе Всесоюзна Комуністична партія більшовиків — вождь і організатор боротьби трудящих проти гнобителів — поміщиків і капіталістів!

Комуніст, 1939, 29 жовт.

№ 190

1940 р., не пізніше 10 травня.— Лист виконкому Журавнівської районної Ради депутатів трудящих сільраді в Ляховичах-Зарічних про націоналізацію Радянською владою поміщицьких, монастирських і церковних земель

На підставі постанови Народних Зборів Західної України всі поміщицькі, монастирські, церковні землі повинні націоналізуватись. Проте не всі сільради провели націоналізацію церковних земель. Крім того, при націоналізації залишають священнослужителям по 10—15 і 20 мор[гів].

Райвиконком роз'яснює, що націоналізації підлягають всі церковні, парохіальні, ерекціональні землі, з них залишати священнослужителям ніхто не має права жодного морга. А тому райвиконком пропонує до 10 травня 1940 р. закінчити розподіл всієї церковної землі поміж безземельною і малоземельною біднотою, залишивши священнослужителям тільки їхні власні чи передані по дідівщині землі.

Посів теж треба поділити між біднотою.

Голова Журавнівського райвиконкому
Мірошник

Ф. 201, оп. 46, спр. 2632, арк. 50. Рукопис, засвідчена копія.

№ 191

1941 р., січня 24.— З листа уніатських екзархів М. Чарнецького, К. Шептицького, Й. Сліпого та А. Неманцевича секретарю Східної конгрегації Ватикану Є. Тіссерану про рішення львівського собору розпочати «уніатську акцію» на території Радянського Союзу

У Львові, дня 24 січня 1941 [р.]

Найдостойніший владико!

Нижчепідписані уклінно бажають переслати святій столиці для ласкавого схвалення рішення львівського собору, який відбувся в 1940 р., і повідомити її про уні-

атську акцію в Радянській Росії (СРСР), а також про події (починаючи з осені 1939 р.), що в якійсь мірі з нею зв'язані.

Окупація частини України і Білорусії [що входили до складу] Польщі, 17 вересня 1939 р.*, здійснена Радянською Росією, принесла з собою справді нові умови і труднощі, але разом з тим і якусь надію для довго бажаної унії церков. Щоб поле принесло плоди, треба насамперед підготувати його. Через те найдостойніший Андрей Шептицький, львівський архієпископ і галицький митрополит, обряду візантійсько-слов'янського, гідний наслідник митрополитів Іпатія Потія і Йосифа Веляміна Рутського, перших подвижників Брестської унії, від початку окупації і дотепер, коли є ще сяка-така свобода, взявся за справу з великим душевним запалом.

9 жовтня 1939 р. [він] поділив усю Радянську Росію на «екзархати апостольської столиці», на чолі яких поставив «екзархів апостольської столиці». Високопреподобного і всечеснішого єпископа Миколу Чарнецького [призначив] екзархом Волині, окупованої частини Полісся, Холмщини і Підляшшя, а також до часу вибору якогось кандидата — екзархом Білорусії, всечеснішого о. Климента Шептицького, ігумена студитів,— екзархом великої Росії та Сибіру; всечеснішого о. Йосифа Сліпого — екзархом великої України; всечеснішого єпископа Антона Неманцевича з дня 17 вересня 1940 р.— екзархом Білорусії.

За критерій розмежування екзархів тимчасово бралися до уваги умови етнографічні, географічні та історичні. Згідно з тими самими умовами на провінціальному соборі екзархів, про який будемо говорити нижче, було запропоновано створити інші, з божої прихильності, екзархати відповідно до умов країн та національностей.

Створення екзархатів та призначення екзархів митрополит Андрей здійснив на основі надзвичайних повноважень, які йому були надані найсв[ятішим] Пієм X 1908 р. щодо території всієї Росії у межах 1914 р. і які його [Пія] наслідники за своїх понтифікатів удостоїли затвердити і зберегти.

Цими повноваженнями митрополит Андрей користувався вже в 1917 р., коли в Петрограді оголосив о. Лео-

* Йдеться про воз'єднання Західної України з Радянською Україною і Західної Білорусії з Радянською Білорусією.

ніда Федорова, студита, екзархом великої Росії, за винятком території України і Білорусії. Створення цього екзарху великої Росії на чолі з найчес[нішим] о[тцем] Леонідом Федоровим папа Бенедикт XV удостоїв затвердити через святу конгрегацію для східної церкви 24 лютого 1921 р., надаючи йому титул, рівнозначний з апостольським протонотарієм. Канонічно заснований екзархат великої Росії не скасовано жодним документом, і тому після смерті на засланні блаженної пам'яті сповідника Леоніда (7 березня 1935 р.) він не втратив чинності і вимагає наставника.

Отже, наділений такою владою, митрополит Андрей скликав нас усіх екзархів — єпископа Миколу Чернецького, Климента Шептицького, Йосифа Сліпого, Антона Неманцевича — 18—19 вересня 1940 р. на урочистий собор у Львові. На цьому соборі згідно з вказівками, даними раніше святою столицею, ми склали з урахуванням особливостей уніатської праці у вищенаведених екзархатах сто рішень, які тепер покійно пересилаємо на ласкаве затвердження. Форма нарад, яка давала рішенню силу закону, була необхідною, бо звичайні сходи екзархів для зобов'язуючих постанов були б у теперішніх умовах недостатніми, оскільки б не мали законодавчої сили. Тому і скликано та проведено собор.

На скликання і урочисте проведення такого собору потрібний дозвіл римського папи, а також всі рішення перед їх поширенням належить пересилати до святої столиці для їх затвердження. Але за наших теперішніх дуже важких умов звернення до римського папи було просто неможливе. Крім того, примусили нас поспішати причини, про які говоримо нижче. Тому для загального добра церкви апріорним, як нам здавалося, дозволом, взятим наперед у святої столиці, собор екзархів під головуванням митрополита Андрея 18—19 вересня 1940 р. довів свою роботу до щасливого завершення. Ми думаємо, що рішення собору аж до резолюції святої столиці має обов'язкову силу в наших екзархатах.

Після встановлення екзархатів та призначення екзархів і проведення святого собору митрополит Андрей 26 вересня 1940 р. одержав листа від високопреподобного і всечеснішого Алойзія, кардинала Мальйона, державного секретаря, датованого днем 30 травня 1940 р. у Римі, в якому були надані найсвятішим отцем Пієм XII нові повноваження щодо Радянської Росії. Але од-

ночасно було повідомлено, що всі надзвичайні повноваження і привілеї, ласкаво надані йому [Шептицькому] попередніми найвищими жерцями Пієм X, Бенедиктом XV і Пієм XI, скасовуються: «Взагалі вважати скасованими всі ті надзвичайні повноваження, випадково надані високопреподобному і всечеснішому Андрееві Шептицькому, львівському руському митрополитові і архієпископові львівському, галицькому і кам'янецькому найвищим жерцем Пієм X у грамотах або усно і затверджені або збережені найвищими жерцями Бенедиктом XV і Пієм XI та які мали силу аж до сьогодні».

Митрополит Андрей, підкоряючись волі святої столиці, подав рішення св[ятого] понтифікату екзархам еписк[опу] Миколі Чернецькому, Климентові Шептицькому і Йосифові Сліпому, які проживають у Львові, на засіданні 12 жовтня 1940 р. Але екзарх о. Антін Неманцевич, який живе далеко від Львова, довідався про це тільки 21 січня 1941 р., коли всі чотири єпископи зішлись на конгрес до митрополита Андрея. Після молитви до св[ятого] духа митрополит прочитав листа державного секретаріату. Закінчивши, він заявив екзархам, що у тому новому юридичному становищі, в якому опинилася уніатська праця в Радянській Росії, він відмовляється від будь-якої настанови і не має навіть права приймати відмови екзархів від їх обов'язків. Звертаючись до екзархів, оратор сказав, що їм належить винести рішення, що робити далі. Відчуваючи важливість моменту, ми самі довго думали і наступного дня на зборах остаточно вирішили справу.

І ось 24 січня 1941 р. на пленарних зборах, які відбулися у Львові під головуванням обраного раніше на соборі протоєкзарха найдостойнішого єпископа Миколи, після старанного обдумування ми постановили: аж до нового рішення святої столиці ми, вірні слуги бога, продовжуємо дотримуватися наших обов'язків щодо унії церков у визначених екзархатах згідно з нормами собору екзархів (від 18—19 вересня 1940 р.), наскільки дозволяють на це обставини в Радянській Росії. До прийняття такого рішення нас спонукують причини:

1. Встановлення екзархатів і наші призначення кано-нічно законні, бо митрополит Андрей на основі вищезгаданих повноважень мав право розпоряджатися юрисдикцією і привілеями на всій території Росії. Звістка про скасування повноважень прийшла до Львова 26 вересня 1940 р., коли створення екзархатів та призна-

чення екзархів були вже затвержені. Отже, все зроблено законно і має канонічну силу.

2. Щодо чинності вказаних повноважень немає ніякого сумніву, адже вони були надані найвищими ухвалами Пія X, підтверджувались і не скасовувались Бенедиктом XV і Пієм XI. Тепер же найсвятіший отець Пій XII вирішив, як свідчить одержане нами 26 вересня 1940 р. повідомлення, «вважати їх взагалі скасованими». Отже, цим самим скасуванням визнано чинність і існування повноважень у минулому. Бо те, що не існує, не потребує скасування!

3. Створенням екзархатів не введено нічого нового, бо подібне мало вже місце у 1918 р., коли той самий митрополит Андрей створив екзархат Росії, за винятком України та Білорусії, та призначив о. Леоніда Федорова екзархом. Цей акт затвердив папа Бенедикт XV, а папа Пій XI назвав о. Леоніда Федорова «нашим екзархом». Отже, з цього боку, а саме з боку канонічної законності [розпоряджень А. Шептицького], щодо нас, то ми не бачимо ніяких причин відступати від нашого чину екзархів. Ми абсолютно переконані, що зробили згідно з думкою святої столиці і твердо віримо, що святий отець не відмовить нам у схваленні нашого способу дій.

4. До збереження чинності нашої постанови спонукує нас така причина. Обставини склалися так, що наша відмова юридично неможлива. Знімати з себе обов'язки перед митрополитом Андреем не можна, бо він виразно заявив, що, позбавлений повноважень, він відступає від будь-якого наставлення і не має тепер права ні призначати нових екзархів, ні відкликати старих або приймати їх відмову. Але, з другого боку, відмова перед найсвятішим отцем також неможлива, тому що немає доступу до Рима. Таке безвихідне становище примушує нас перебувати у статус-кво.

5. Крім того, є ще й інші причини. Тепер створення екзархатів є найкращим засобом для того, щоб підготувати і розпочати уніатську акцію в Радянській Росії. Адже після відмови екзархів і залишення пустого місця для святої столиці, здається, немає іншого надійного шляху заново розпочинати уніатську працю. Немає також надії на те, що свята столиця зможе в короткий час знайти вихід з цього важкого становища.

Нові повноваження, дані митрополитові Андрееві найвищою ухвалою папи Пія XII 30 травня 1940 р.,

стосуються внутрішнього життя і головним чином прав священників, але не беруть до уваги створення східних ієрархій. Митрополит Андрей, особа якого дуже мила не тільки уніатам, а й не уніатам, заповнював поки що цю прогалину і керував справою способом, прийнятним для східняків. Але тепер митрополит не має такої можливості.

Отже, умови диктують необхідність відновлення старого начала, тобто утворення власної ієрархії, яку на наших землях мали завжди католики візантійсько-слов'янського обряду. Ось причина, яка тим часом спонукує нас до збереження екзархів!

6. Залишається остання можливість, а саме, щоб католики візантійсько-слов'янського обряду підкорилися польсько-латинській ієрархії, як це, на жаль, було фактично в Польщі аж до 1939 р. Але від такого стану і такої форми унії східняки відвертаються. Обурення проти такої залежності властиве вірним не тільки нашого обряду, але й інших національностей; всюди бажана ієрархія вибиралася з регіональних священників. Саме тому апостольська столиця в останні часи не тільки в Європі, але також в Азії, Африці, Австралії, Америці призначає місцеву ієрархію, а не взяту в чужих національностей, хоч там йдеться про той самий обряд і про найревніших місіонерів. Це начало в найвищій мірі слушне і справедливе у нас, де процвітає різноманітність обрядів і меншостей пануючої нації. Підкорення нашого обряду польській ієрархії, ворожій нації, заселеній у меншості на нашій території, завжди створювало і створюватиме непереможну трудність для католицької церкви. Здійснена на практиці уніатська акція в Польщі після війни від 1920 аж до 1939 р., коли уніати українці і білоруси підкорялися польсько-латинській ієрархії, а навіть польським деканам і парохам, залишила на довгі часи найсумнішу пам'ять в історії унії [...] *

Отже, ми екзархи, не можемо відмовитися без докорів совісті принаймні від підготовчої акції згідно з рішенням нашого собору, щоб не дати відступникам і ворогам нового аргументу проти апостольської столиці, ніби вона сама авторитетними документами і зовсім недвозначними заявами не хоче насправді творити східну ієрархію для східних, вибрану з місцевих жителів —

* Випущено частину листа про становище греко-католицької церкви на Західній Україні від 1920 до 1939 р.

католиків візантійського обряду, намагаючись підкорити їх скоріше польській латинській ієрархії, як це фактично мало місце в Польщі аж до 1939 р., коли католиків візантійського обряду вважали неначе католиками другого класу. Але таке переконання найбільше відрашує від унії з католицькою церквою. Через те для майбутньої уніатської праці на Україні, в Росії та Білорусії повинна бути створена з самого початку ієрархія власного обряду і нації, яка абсолютно переважає на території, щоб не повторилися блукання манівцями, як це було в Польщі протягом двадцяти років.

Ось головні наслідки і міркування, які ми зважили дуже докладно і які зобов'язують нашу совість продовжувати виконувати наші обов'язки екзархів аж до нового рішення в цій справі святої столиці, якій ми готові завжди цілком підкорятися. Напевно не приманили нас достоїнства, а скоріше придавив тягар відповідальності, і ми не бажаємо і не шукаємо нічого іншого, тільки добра і щастя, і здійснення волі Христа, «щоб усі воедино були». Виклавши це, ми наполегливо просимо, щоб св[ятій] отець за допомогою вашої достоїнності ласкаво схвалив і затвердив наші плани і рішення.

Шануючи святу пурпуру вашої достоїнності, залишаємося найвідданіші раби во Христі

*Микола Чарнецький, протоекзарх;
о. Антін Неманцевич, екзарх Білорусії;
Йосиф Сліпий; Климент [Шептицький].*

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 18—32. Рукопис, чернетка. Пер. з лат.

№ 192

1941 р., травня 16.— З постанови II львівського собору екзархів про католицьку діяльність на території Радянського Союзу

1. Собор потверджує в цілій основі постанови I собору екзархів у латинській, російській, українській і білоруській мові.

2. Собор розмежовує екзархати поки що ось так. До великоросійського екзархату належить етнографічна Великоросія, Фінляндія і Сибір. Великоукраїнський екзархат обнімає етнографічну велику Україну, Поділля, Бессарабію, Дон, Кубань, Крим і Кавказ. Волинський екзархат становить етнографічно українська Волинь із

Житомиром і Володимиром-Волинським, Підляшшя, Холмщина і Волинське Полісся. До білоруського екзархату належить етнографічна Білорусь і прибалтійські держави [...]*

Андрей, митрополит; *Николай* [Чарнецький].
екзарх, протос; о. А. *Неманцевич*;
ієромонах *Климентій* [Шептицький]; о. *Йосиф Сліпий*.

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 166—167. Машинопис, ориг.

№ 193

1941 р., липня 5.—Звернення митрополита А. Шептицького до духівництва і віруючих в зв'язку з окупацією західних областей України фашистською Німеччиною з закликком підтримувати фашистську владу

З волі всемогучого і всемилостивого бога починається нова епоха в житті нашої батьківщини.

Побідоносну німецьку армію, що зайняла вже майже цілий край, вітаємо з радістю і вдячністю за звільнення від ворога.

У тій важній історичній хвилі взиваю вас до вдячності для бога, вірності для його церкви, послуху для влади, усильної праці для добра батьківщини.

Усі, що почуваються українцями і хочуть працювати для добра України, нехай забудуть про які-небудь партійні роздори, нехай працюють в єдності і згоді над відбудовою так дуже знищеного більшовиками нашого економічного, просвітнього і культурного життя. Тоді в бозі надія, що на підвалинах солідарності і усильної праці усіх українців повстане соборна Україна не тільки як велике слово та ідея, але як живий, життєздатний здоровий, могутній державний організм, побудований жертвою життя одних, а муравельною працею, залізними зусиллями і трудами других.

Щоб всевишньому подякувати за все, що дав, і упросити потрібних ласк на майбутнє, кожний душпастир відправить в найближчу неділю по отриманні цього зак-

* Випущено частину постанови собору, що не відповідає темі збірника.

лику благодарственну богослужбу, а по пісні «Тебе бога хвалим...» внесе многолітствія побідоносній армії німецькій і українському народові.

Дано у Львові, 5 липня 1941 [р.] *Андрей*, митрополит.

Ф. 201, оп. 1, спр. 34, арк. 1. Машинопис, ориг.

№ 194

1941 р. липня 7.— Лист митрополита А. Шептицького керівникові ОУН А. Мельнику з вимогою спільних дій з С. Бандерою і Я. Стецьком*

Високоповажаний пане полковнику!

Ціле українське громадянство домагається як умову конечно потрібну ваше порозуміння з Бандерою та ліквідування так страшно шкідливого для української справи роздору. Видається немислиме, щоб ОУН приносило нам по більшовицькій навалі домашню війну і всі нещастя, які вона причиняє.

Ми признали п. Ярослава Стецька як вашого і п. Стефана Бандери підчиненого, не входячи у ваші внутрішні спори.

Прохаю прийняти це до відома. Очікую відповіді про ваше повне порозуміння.

Най бог благословить, щирий привіт

У Львові, 7 липня 1941 р.

Андрей.

Ф. 358, оп. 1, спр. 11, арк. 2. Машинопис, ориг.

№ 195

1941 р., липня 10.— З послання митрополита А. Шептицького до духівництва з закликом підтримувати німецько-фашистський окупаційний режим

Від хвили, коли за ласкою всевишнього ми свободні, всі ви, всеч[есніші] отці, взялися вже до усильної праці над відновленням і відбудованням життя у ваших парохіях і громадах. Само положення вказувало кож-

* Місце перебування А. Мельника не встановлено.

ному з вас, що й як треба було робити. Цим моїм письмом хочу вам тільки звернути увагу на деякі сторони життя, які дехто з вас міг не спостерегти, заки буду міг в обширнішому посланні обговорити всесторонньо ціле положення нашої церкви й народу [...]*

Вітаючи цілим серцем цю нашу молодь, яка була примушена опустити продовж двох останніх літ рідний край і удатись на еміграцію, а тепер вертає до нас працювати для добра нашого народу і для здійснення ідей української держави, признаючи її щирі зусилля в тому напрямку й понесені жертви, одначе мусимо від усіх домагатися залишення раз на все** всяких партійних роздорів, внутрішньої партійної боротьби. Хто приносить нам домашню війну, той шкодить народній справі навіть тоді, якщо б для неї мав великі заслуги [...]

Треба також звернути увагу на людей, які щиро служили більшовикам на шкоду громади, не щоб мститися, але щоб їх стерегтися і не допускати до ніякої громадської праці.

Якщо в селі було колективне господарство, повинен душпастир наново зайняти ерекціональні ґрунти й будинки. Якщо ті ґрунти мають господарі, треба мирною дорогою зробити з ними умову спілки на рік або три.

Душпастир мусить мати наготові прапор німецької армії, тобто червоний прапор, а на ньому вишита свастика на білому тлі, який можна б виставляти на парохіальному домі, ніколи на церкві, ані дзвіниці [...]

В кінці прошу вас, дорогі отці, усилено упоминати нашу молодь, щоб вірністю у заховуванні божого закону заслуговала собі на боже благословення у праці для батьківщини. Нехай не забувають, що ніякі людські огляди і ніякі дані приречення не оправдують гріха проти божої заповіді. Нехай не забувають, що поступовання, оправдане під більшовицькою навалою, може бути грішне в часах, коли вже того оправдання немає. Можуть прийти хвилини, в яких будуть вам, молодим, радити поступовання, протинне вашій совісті й божому закону, в таких хвилях поступайте завсіди, як християни, вірні й послужні божому закону.

Божа благодать до всього потрібна, і чим важніше діло, тим більше потрібна поміч з неба. Тому й ви, все-

* Тут і далі випущено частину послання, що не відповідає темі збірника.

** Раз назавжди.

ч[есніші] отці, і ви, дорогі сини і браття, пам'ятайте совісно, свято сповняти цей перший і найважніший обов'язок християнина, обов'язок молитви. Без усильної й покірної молитви трудно добре жити по-християнськи, цебто так, щоб усе мати в душі освячуючу божу благодать, бути кожної хвилини готовим приступати до св[ятого] причастя.

Наше завдання душпастирів так учити і давати такий примір, щоб поміж нашими вірними не було ні одного, що жив би в неласці і божому гніві. Християнин може в гріх упасти, але не повинен у грісі тривати, повинен якнайскоріше покаєнням, як блудний син, вернути до милосердного батька. Як довго поміж вірними, всеч[есніші] отці, є люди, що цього не знають і не вміють так жити, так довго ви ще не сповнили найважливішої частини вашої душпастирської праці.

Починаючи відбудову релігійного життя, передусім пам'ятайте про самотню кінцеву основу того життя, про божу благодать і молитву, якою можемо собі з'єднати ласку неба. Нехай же всевишній благословить вас у цій такій важній і трудній праці, нехай благословить вашим парохіям, усім християнським родинам, молоді і дітям і тим усім, що іменем усіх і для всіх працюють для загального добра.

Дано у Львові,
дня 10 липня 1941 р.

Благодать з вами, амінь.
Андрей, митрополит.

Архієпархіальні відомості, 1941, № 7.

№ 196

*1941 р., липня 18.— Постанова управи м. Львова про повернення митрополитові А. Шептицькому земель в районі Кайзервальда **

Постанова від 18 липня 1941 р.

Вдоволити прохання ексцеленції митрополита і повернути йому землі на Кайзервальді, що були в уживанні тресту ресторанів м. Львова.

Постанова не відноситься до живого інвентаря.

Голова управи м. Львова д-р Ю. Полянський.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2665, арк. 133. Машинопис, ориг.

* Тепер лісопарк Шевченківський гай.

1941 р., липня 19.— Лист німецької господарської інспекції у Львові митрополитові А. Шептицькому з пропозицією підписати звернення до українських селян з закликом підтримати фашистську владу

19 липня 1941 [р.]

В а ш а е к с ц е л е н ц і е !

Зусилля німецької армії щодо спонукання селян повністю виконувати обов'язкові для них сільськогосподарські роботи і дбати про худобу за допомогою місцевих сільськогосподарських органів вимагають підтримки духівництва, їх епархій.

Нам відомо, що, незважаючи на заборону більшовицької влади, український селянин слухав свого священика і особливо єпископа. Тому, перш ніж розповсюдити дане звернення* по повітах, я дозволяю собі запропонувати вам підписати і завірити його печаткою, а також [дати вказівки], щоб священики ваших епархій висловлювали ці думки [звернення] під час молебнів. Я сподіваюсь великого ефекту, якщо таким шляхом селянам будуть вказані їх обов'язки по відношенню до українського народу і його визволительки — німецької армії.

В разі потреби внести деякі зміни я уповноважив подавця цього листа погодити їх з особою, яка буде призначена вами.

Про надрукування і поширення матеріалу військовими інстанціями потурбуюся сам. Буду вдячний, якщо ви відразу ж повідомите про одержання цього документа.

З запевненням в моїй особистій повазі [підпис
нерозбірливий].

Ф. 201, оп. 46 спр. 2665, арк. 28—29. Рукопис, копія. Пер. з рос.

* Див, док. 199.

1941 р., липня 22.— З листа монахині Авксентії з монастиря василіанок у Суховолі митрополитові А. Шептицькому із схваленням «хрестового походу» німецько-фашистської армії проти Радянського Союзу

Суховоля, 22 липня 1941 [р.]

Ваша ексцеленціє,
високопреосвященні архієрею,
владико і наш найдорожчий батьку!

На відповідь вашої ексцеленції, за котру дуже сердечно дякую, хотіла б подати до перечитання усі мої дотеперішні записки, які я робила через цілі майже два роки, щодо німецької держави і її славного вождя Гітлера і в злуці з ним України.

Господь давав мені стало злуку з нею і з німецьким військом, велику любов, щоб молитися все за побіду для неї.

Що це означало, того я вповні не знала. Та думка мене майже ніколи не пускала, бо це приходило звище. Я бачила великі і дивні речі, що господь говорив, показував, чого бажав; то все має свої великі змісти, того я усього тут не годна написати за один раз, бо то вимагає багато часу.

Я нині роблю з того тільки мов неначе витяг, з цілої статті беру одне, два слова, есенцію, о ще йде річ найважлиша на теперішній час.

Одне чи два слова не має такого значення, як ціле речення вповні в своїм змісті. Бо суть такі речі, які мені, грішній, господь показував в дусі на молитві, що потребують двох чи і трьох карток, щоб їх написати усе так докладно, як було. Господь покаже в одній хвилі чи в одній секунді в світлі якусь річ ясно і дасть мені то усе зрозуміти ясно, а щоб те все написати словами, то потреба багато часу і паперу, а ще не потрафить душа так словами виразити, як то бачить очима душевними в божому світлі; але як господь показує, то і помагає тому слабенькому умові зрозуміти.

[...]* Гітлер — божий вождь, і та війна — то є війна божа.

* Тут і далі випущено повторення попередніх тверджень,

Тут не б'ється чоловік, але бог в чоловіці, рука божа іде вперед і побиває ворога.

Тут є велика тайна божа, котру описати усе в подобицях — потреба часу, бо дивні речі дано було мені бачити і чути духовними очима і ушами.

Хоче господь наділити його ще великою ласкою і славою, як великого і могутчого царя світла, якщо виповнить то, що господь від нього бажає, а що він сам прирік господу богу, що учинить так, як я то чула і бачила на молитві, коли він сам дуже в великій покорі просив бога о перемогу над ворогом і мене просив, щоб і я просила бога за ним о його перемогу. І господь йому обіцяв, що дасть, але питав його, чи вірить в Ісуса і матір божу. Він сказав, що вірить. Господь далі від нього жадав ще прочих речей до сповнення, обіцяючи йому за це велику всюди перемогу, до якої держави вступить ногою — усюди перемістить.

Ось тут вичислю прочі бажання господні до нього:

1. Щоб був правдивим вповні католиком, злученим з папою, який мав би надати усі потрібні релігійні йому приписи, а на кінці золоту корону наложити на його голову і наіменувати його царем цілої Європи.

2. Щоб побудував церкву наперед своєї палати під назвою «Мати божої опіки». Матір божа з дитятком Ісусом (образ) має бути з самого золота, уміщена в головному престолі.

3. Щоб знищив усюди безбожництво в своїй державі, де завоює: безбожників не тримати в жодних урядах, ні посадах. Жиди щоб мали своє місце, а не були поміж християнами, бо зневажали божий закон, і щоб не належали до жодних урядів, а були як найнижчий клас робітників.

4. Щоб дозволив розвиватися всюди християнству, священству, монашеству і прочим релігійним установам.

Дуже він [Гітлер] багато діставав божого благословення і молитв. Мати божа рятувала його кораблі на морі, а ворожі затоплювала через його військо. І мати божа сказала: що Україна має бути схоронена під опікою і силою німецькою, під її протекторатом, бо вона є тепер мов та дівиця опущена, що потребує опіки на свою охорону, аж поки не озброїться в силу своїх божих і сильних мужів віри і науки; тоді вона може бути самостійна. Бо тепер вона має своїх ворогів, котрі хочуть її

знищити ще в самому зародку. А господь її здвигнув чудесним способом не на те, щоб упала, але щоб стояла.

А як на те не буде чуйності і бачності, так буде велике нещастя, гірше від минушого. Народ український має бути дуже вдячний державі німецькій і її вождеві Гітлерові, що звільнив нас з кайданів більшовицьких і польських, і просити його дуже, щоб не опускав нас ніколи, ні на хвильку, без його опіки, бо ворог чатує, як би її пожерти, бо ми є тепер дуже бідні в народ освідчений*, котрий би міг піднятися за більші відвічальності в державі [...]

Багато давав мені Ісус натхнень на молитві, щоби молитися гаряче за Гітлера і його армію, щоб умертвлятися на ту інтенцію, постити чи то о побіду або о витривалість для війська, о силу і мужність.

Не раз нагло малам відчутти тяжких хвиль на фронтах Гітлера, де дуже біль обгортав мою душу, і я дуже зачинала гарячу молитву, бо сила божа мене до того наглила без моєї волі в якому-небудь часі. Приміром на рекреації нагле терпіння ударяє, і чую за що; часом при трапезі чую, щоб щось собі відмовити за його побіду над ворогом, і так є через цілий час війни.

А відтак господь вооружив мене в свою силу всемогучості, даючи мені великий хрест, щоб я ним благословила військо а поборювала ворога. Тоді я йшла все духом усюди на фронт, де тільки була битва, по всіх краях і на морі. А коли у нас була адорація найсв[ятіших] тайн, тоді Ісус давав мені монстранцію в руки, щоб нею благословити німецьке військо на фронтах і літаки.

Коли Гітлер видав війну більшовикам, то на ту війну одержала білу хоругву з воскресшим Христом, закінченою вгорі гострою списою. І отець небесний сказав: «Той побідив ад, і ти побідиш», бо я боялася диявола, коли матір божа просила мене, щоб я ся пожертвувала за комуну**. І тепер я день у день є на фронті німецькому, іду на побій з більшовиками до штурму, тою списою їх колю, б'ю, гоню, а образ воскресшого Христа надає їм страх, щоб утікали і наверталися [в віру]. Матір божа, непорочно зачата, проводить фронт німецький, а св. Тереня вишукує телефони і укриті радіо, які спиня-

* Дуже бідні на освічених людей.

** Тобто за знищення Радянської держави.

ють поступ; три такі бої дуже тяжкі мала, один у Львові, другий під Золочевом, а третій під Москвою і в самій Москві.

Коли мені було замало тієї однієї списи, я попросила отця небесного о много, і отець небесний дав мені вроді вінка вгорі, і я тоді вже засягала на два-три метри. Чую, що Гітлер ще має побідити комуну в Америці, решта в Англії і Франції. Рука господня то робить моєю рукою в тій хоругві. Отець небесний сказав, що «через те побільшується моя слава».

Одного разу Ісус показав мені ті всі праці на німецькому фронті і каже: «Дивися, що я зробив, а ти мені служила тільки за поволоку».

Одного разу благословила вождя Гітлера тим великим хрестом і так молилася за нього: «Боже, благослови його і його військо, будь сильний, вожде, в своїй державі і твоє військо, де підеш — там побіди, посилаю тобі вождя України святого архістратига Михайла з своїм небесним військом на поміч». Піднесла духом вгору вождя Гітлера, просячи отця небесного для нього, о побіду. Св. Михаїл іде цілий час на фронтах німецьких у Росії, проганяє дияволів, е і прочі святі, як св. Йосиф, св[ятий] свящ[енно]мученик Йосафат відбивав свою землю і місто, де помер і пролляв свою святу кров *. Друге, кличу на поміч і душі усі, поляглі в бою, і душі, помордовані в тюрмах. Я чула натхнення в початку місяця липня, щоб жертвувати цілий місяць липень служби божі за душі усіх поляглих і помордованих, щоб вони упросили у бога скорий побій Росії і комуні, і так усі робимо: молитва, праці, умертвлене, усе за душі в чистилищі. Одного разу дозволив мені господь піти до чистилища з свяченою водою і кропити душі і їх випроводжувати на поміч німецькому військові.

Священикам, помордованим за Україну, поручаю, щоб просили у бога благословіння на Україну і були опікунами її небесними і генералами.

Чую, щоб німецьке військо ніц не щадило в Росії, ні міст, ні замків, ні сіл, бо господь не хоче, щоб там щось остало; Росія має ся відбудувати наново і міста і села, бо то усе е заражене гріхом — нечисте. З грузів російських домів і першої п'яді землі, яка має ся зібрати, заповниться Чорне море, мов неначе мається зробити

* Йдеться про уніатського архієпископа Йосафата Кунцевича, вбитого в 1623 р. у Вітебську під час народного повстання,

міст на морі з грузів, а Росія по війні має ся називати: Нова Земля.

Дуже перепрошую за таке письмо, бо не пишу одним тягом, тільки з перервами і роблю похибки.

Цілую ручки і ноги і прошу о благословеніє і молитви.
Слуга в хресті с[естра] Авксе[н]тія, ч[ину]
св. В[асилія] в[еликого].

Суховаля.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2663, арк. 1—5, 7—10. Рукопис, ориг.

№ 199

1941 р., липня 25.—Звернення митрополита А. Шептицького до селян з закликом забезпечувати німецько-фашистську армію продуктами сільського господарства

Команда німецької армії просить мене поручити всеч[еснішому] духовенству, щоб воно проголосило відозву німецької господарської комісії. Тому поручаю о[тцям] душпастирям, щоб по богослуженні і поза церквою перечитали зібраному народові ту відозву та в разі потреби пояснили її. Вірних треба заохотити до усильної і якнайправильнішої праці над своїм рільним господарством, бо від того залежить їх власний майбутній прожиток, покриття всіх видатків, відбудова господарства, як також і поміч німецькій армії через продаж рільних продуктів до так званих збірних пунктів. Очевидна річ, що німецькій армії маємо якнайбільше помагати, бо ж їй завдячуємо визволенням від більшовицької неволі. Для власного добра, для добра нашої держави мусимо підчинятися справедливим жаданням і приказам німецької військової влади. Всеч[есніші] о[тці] душпастирі подбають, щоб ту відозву німецької господарської комісії оголосили народові також і начальникам громад.

Селяни хлібороби!

Німецька армія визволила вас з важкої неволі. Ви можете свobodно працювати на визволеній землі для ваших родин і для вашого народу. Однак ваше визволення кладе на вас і обов'язки проти власного і німецького

народу. Виконуйте точно розпорядки голів ваших сільрад (війтів) і німецької армії.

Більшовизм приніс вам лише злидні і шкоду. Ви самі мусите намагатись відбудувати ваші господарства, щоб ваші діти і весь народ зажили кращим життям. Ваші найближчі обов'язки це:

Політь, сапайте та нищьте бур'ян у картоплі, буряках та інших [про]сапних.

Приготовляйте багато сіна та іншої зимової паші для вашої худоби.

Наладняйте ваше рільниче знаряддя, машини і до жнив вози і починайте завчасу жнива.

Збирайте ваше збіжжя дбайливо. Вважайте, щоб зерно не сипалось і не проростало.

Починайте зараз по жнивях молотити зерно.

Усе збіжжя, якого ви самі не потребуєте, відставляйте негайно за відповідною винагородою до збірних пунктів, щоб зерно не псувалось і щоб весь народ забезпечити хлібом. Тільки той, хто поставить свої продукти на пункти, має право на товари широкого вжитку, які, якщо тільки будуть, в першу чергу будуть призначені для сільського населення.

Хліб — це дар божий!

Хто продає своє зерно тайком у невідповідні руки, грішить проти бога, держави і народу та підлягає суворій карі.

Зайві тваринні перетвори, як м'ясо, молоко, масло, яйця, і птицю поставляйте до найближчого збірного пункту.

Доглядайте вашої худоби, але не пасіть її там, де можна збирати сіно.

Чисто й дбайливо приготуйте ріллю до осінніх засівів. Вживайте лише доброго насіння. Очищуйте зерно від посліду. Заправляйте насіння відповідними засобами. Вживайте сівалок, щоб заощадити на зерні і щоб ваші засіви рівно посходили.

Помагайте в праці вашому сусідові та більшим і великим господарствам за оплатою. Де знайде потреба, дайте і коні до помочі.

Своєчасно засівайте все поле. Не залишайте поля облогом, бо це руйнування народного майна. Ви мусите засіяти щонайменше таку саму площу хлібового зерна, як у минулому році. Засівайте більше ріпаку.

У ваших руках виживлення вашого народу і ваше майбутнє.

Починайте з богом.

У Львові, дня 25 липня 1941 р.

Від митрополичого ординаріату
Андрей, митрополит.

Українські щоденні вісті, 1941, 27 лип.

№ 200

1941 р., серпня 14.— Із заяви Української національної ради у Львові, очолюваної митрополитом А. Шептицьким, фашистському німецькому урядові про свою лояльність і готовність до співпраці

Українська національна рада у Львові, як репрезентант української нації в Галичині, що заступає українську державну думку тієї ж нації, предкладає оцим німецькому урядові отаку

З А Я В У

Українська національна рада, очолена президентом митрополитом графом Шептицьким, є під теперішню хвилю політичним заступником українського народу в Галичині [...] *

Заявляємо, що весь український народ з глибоким почуттям вдяки для великого німецького народу і його великого фіурера зустрічає визволення української нації з більшовицького ярма.

А проте не можемо промовчати, що прокламація генерал-губернатора з 1 серпня 1941 р. про прилучення Галицької країни до генерал-губернаторства в Кракові, наче до Польщі, викликала серед усього українського народу тяжке розчарування і пригноблення.

Хочемо, одначе, вірити, що тільки переходові воєно-політичні моменти спричинили цей акт з 1 серпня 1941 р. і тому в надії тимчасовості того акту та з глибоким переконанням, що українська державність є також

* Випущено частину документа, що не відповідає темі збірника.

в інтересі великої Німеччини та найде повну піддержку у неї,— заявляємо свою готовність лояльної співпраці з урядом Великонімеччини, переконані, що в сей час будемо визнані повним підметом права як автохтонна нація Галичини та що будемо брати участь в усіх органах державної влади*.

Львів,
14 серпня 1941 р.

За українську національну раду
[без підписів]

Ф. 201, оп. 5, спр. 374, арк. 1—3. Машинопис, копія.

№ 201

1941 р., серпня 17.— Лист Т. Лаби із Львова митрополитові А. Шептицькому з викриттям співучасті митрополита у злодіяннях буржуазно-націоналістичних банд

Львів, 17 серпня 1941 р.

Преосвященний владико!

Прошу вийти на вулиці та побачити, як ваші герої кріпко воюють, як красно мордують безборонних старців і дітей, а ви ся не обізвете. Прошу видати пастирський лист, щоб їх поблагословити і скріпити до мордерства. В кожному [по]стрілі чую славу вашого великого святого імені, котре навіки не пропаде. Мені замордували стареньку бабуню і тітчиного синочка, а бабуня не винна, що стара, колись була молода і цеглу на вашу палату носила.

Мене бабуня ховала** і вчила: «Не вбивай у день святочний», а наші кріпкі тілом і духом герої пірвали мені в неділю бабуню, кинули, як скотину, та забили її християнські люди — яка ж в них душа біленька і гарна!

Мої бабуня були українка, але казала мені всіх людей любити, бо всіх один бог створив і до якоїсь цілі призначив, що іно господь знає і за ту науку они мені в такий звірячий спосіб убили і ніхто ся не обізве. А моє молоде серце рвеса, як спогляну на се місце, де

* Підкреслено в документі.

** Виховувала.

український міліціант * роздирав мою бабуню. Вона перед самим господом скаржиться за свої бідні старі кості, а мене осиротила, бо я мами не пам'ятаю.

Слава Ісусу Христу:
Тимофій Лаба.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2695, арк. 245а. Рукопис, ориг.

№ 202

1941 р., серпня 25.— Лист греко-католицького священика М. Решетухи з с. Ладичина Микулинецького повіту львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові з проханням примусити селян повернути одержані ними за часів Радянської влади земельні угіддя

Підписаний доносить, що ті, що забрали поле ерекціональне у Ладичині під час більшовиків, помимо кількакратних упімнень, ніяк не хочуть віддати ні спілки **, ні хочять згодитися на таку пропозицію, щоб взяли собі все, заплатили податки, а на одержання *** дали по одному сотнарові збіжжя від одного морга.

Справу з'ясував та передав до земельної палати в Тернополі; щоб відтак не було неприємностей з податками. Поле всім виповіджено з посідання **** й проєктуються дати на 3—5 літ людям відповідальним й чесним. Парохіальний уряд запитується, чи нахапчиво упертих тяжить екскомуніки ***** та чи належить про те їх повідомити. Рівночасно прохається дати свої зарядження в тій матерії.

Ладичин, 25 серпня 1941 [р.]

О[тець] Решетуха.

Ф. 201, оп. 1, спр. 34, арк. 2. Рукопис, ориг.

* Поліцаї.

** Частина врожаю.

*** За користування землею.

**** Всім відмовлено у користуванні полем.

***** Чи нахабно уперті підлягають відлученню від церкви.

№ 203

1941 р., вересень.— Лист греко-католицького митрополита А. Шептицького А. Гітлеру у зв'язку з окупацією фашистською армією Києва

Його високопревосходительству
фірерові Великонімецької імперії
Адольфові Гітлерові

Берлін. Рейхсканцелярія.

Ваша ексцеленціє! Як глава української греко-католицької церкви, я передаю вашій ексцеленції мої сердечні поздоровлення з приводу оволодіння столицею України, златоглавим містом на Дніпрі — Києвом!.. Бачимо в вас непереможного полководця незрівняної і славної Німецької Армії. Справа знищення і викоренення большевизму, яку ви, як фірер великого Німецького рейху, взяли за мету в цьому поході, забезпечує вашій ексцеленції подяку всього християнського світу. Українська греко-католицька церква знає про історичне значення могутнього руху німецького народу під вашим керівництвом... Я буду молити бога про благословення перемоги, що стане запорукою тривалого миру для вашої ексцеленції, німецької армії і німецького народу. З особливою пошаною Андрей, граф Шептицький — митрополит.

АІІП ЦК Компартії України, ф. 57, оп. 4, спр. 338, арк. 131—132.

Опубл.: К. Дмитрук. Свастика на сутанах. К.: Політвидав України, 1973, с. 154.

№ 204

1941 р., жовтня 10.— З листа М. Говорушки з м. Жовкви митрополитові А. Шептицькому про антирадянську пропаганду митрополита після возз'єднання Західної України з Радянською Україною

В а ш а е к с ц е л е н ц і є !

Пишучи от цей лист до вас, ваша ексцеленціє, хочу одержати від вас деякі вказівки і поради та при тім де-чого попростити.

Дня 26 вересня ц. р. був я у вас, ваша ексцеленціє,

і ви мене прийняли та, послухавши мене, дали мені деякі поради і вказівки, після яких я мав даліше чинити. Я заявив, що хочу бути священиком. З цієї дороги я не ходив навіть і за 22-місячного панування комуни на наших землях. В цей час я часто бував у вас, ваша ексцеленціє, і ви мене потішали, поручали багато молитись, а господь бог вислухає і ми станемо знов вільні, будемо могли явно, без ніяких перепон, визнавати свою св[яту] віру. Останнім разом був я у вас, ваша ексцеленціє, дня 19 червня ц. р., якраз перед теперішньою війною. Ваша ексцеленція сказали мені, щоби багато молитись, не даватися втягатися в комсомол [...] *, а час вже близький, визволення вже недалеко. І дійсно, це були пророчі слова! Почалась війна [...]

Остають в синівській послuzі і з повагою
Михайло Говорушка.

Жовква, дня 10 жовтня 1941 р.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2662, арк. 14—15. Рукопис. ориг.

№ 205

*1941 р., грудня 10.— Лист керівника ОУН А. Мельника ** митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за допомогу націоналістам*

В а ш а е к с ц е л е н ц і є !

З днем св. Андрея прохаю прийняти від мене найщиріший привіт та дозволити зложити з цього приводу мій низький поклін.

З подивом глядимо кожнорічно при нагоді цього вашого свята на неповторно багате у труді, жертві та терпінні ваше життя. Останні два роки знову записалися в історії буття українського народу вашим великим мучеництвом, ексцеленціє, та безмежною жертвою нашої так [їй] нещасній, хоч славній батьківщині. У цей непевний і переломовий час ваша достойність серед виру бурхливих подій є для нашого народу незрушимою скалою довір'я та семафором на шляху до великого май-

* Тут і далі випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

** Місце перебування А. Мельника не встановлено.

бутнього. Організація українських націоналістів вдячна за неоцінну допомогу вашої ексцеленції у час недавніх львівських випадків, що могли пхнути народ знову в хаос непередбачених наслідків подій*, вдячна за ваші цінні спроби допомогти заводити лад в українському суспільстві.

В обличчі великих, важких часів, що грядуть, ми свідомі, ексцеленціє, вашої незаступимості та цієї історичної місії, що жде вашу достойність у житті української церкви і нації.

Отож в цей день, коли весь наш народ думкою і серцем лине до вас, владико, складаю й я від себе і від організації українських націоналістів бажання, щоб всевишній ще многі літа задержав вас між нами при кріпкому здоров'ю для добра української церкви і українського народу.

Прошу вашу ексцеленцію прийняти вислови моєї глибокої пошани і відданості.

Слава Україні!

Постій, дня 10 грудня 1941 р. *Андрій Мельник.*

Ф. 201, оп. 46, спр. 2663, арк. 90. Машинопис, ориг.

№ 206

1941 р., грудня 22.— З листа кардинала Є. Тіссерана з Ватикану митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про призначення К. Шептицького, Й. Сліпого, М. Чарнецького та А. Неманцевича апостольськими адміністраторами в різних частинах Радянського Союзу

Рим, 22 грудня 1941 [р.]

Найдостойніша ексцеленціє!

З великим зворушенням і живою радістю були прийняті послання вашої ексцеленції та її чільних і численних співробітників після такої довгої перерви у зв'язках між руською церковною провінцією і святою столицею з причини невідрадних обставин, що почалися з вересня 1939 р.

* Йдеться про сварки і конфлікт між різними угрупованнями буржуазно-націоналістичних партій, які виникли на ґрунті боротьби А. Мельника, С. Бандери та Я. Стецька за керівну роль в організаціях, що вірно служили фашистській Німеччині.

Глибоко вдячний вашій ексцеленції за послання, які ви у міру можливостей намагалися надсилати до мене. Я постарався доручити ці послання достойній увазі святого отця. Я також вручив йому листи від вас особисто, адресовані 16 серпня і 29 жовтня 1941 р. [...] *

Оскільки ваша ексцеленція повідомила про виняткові рішення, прийняті вами з вересня 1939 р. до цього часу, святий отець взяв це до відома і на аудієнції 22 листопада зволив оголосити такі достойні рішення:

1. Святий отець затверджує, аж до відкликання, імена екзархів, призначених вашою ексцеленцією 17 вересня 1939 [р.] і 17 вересня 1940 [р.], і санкціонує, аж до відкликання, юридичні акти, які пізніше можуть бути скасовані.

2. Святий отець іменує найдостойнішого монсеньйора Миколу Чарнецького, титулярного єпископа лебедовського, екзархом апостольським (апостольським адміністратором) вірних східного обряду на Волині, Поліссі, окупованому Радами, і Підляшші, аж поки свята столиця не вирішить інакше.

3. Святий отець іменує найдостойнішого о[тця] Климента Шептицького, ігумена студитів, апостольським екзархом (апостольським адміністратором) вірних східного обряду великої Росії і Сибіру, аж поки свята столиця не вирішить інакше.

4. Святий отець іменує найдостойнішого монсеньйора Йосифа Сліпого, архієпископа титулярного серрейського і помічника та майбутнього наступника митрополита руського архієпископа монсеньйора Андрея Шептицького, апостольським екзархом (апостольським адміністратором) вірних східного обряду на великій Україні, аж поки свята столиця не вирішить інакше.

5. Святий отець іменує найдостойнішого о[тця] Антона Неманцевича апостольським екзархом (апостольським адміністратором) вірних східного обряду Білорусії, аж поки свята столиця не вирішить інакше.

6. Святий отець доручає найдостойнішому митрополитові львівському руському архієпископові монсеньйору Андрею Шептицькому як делегатові святої столиці виконувати обов'язки щодо керівництва вищезгаданими екзархами: вони повинні повідомляти його про найважливіші питання і чекати від нього настанов, які стосуються питань загального характеру.

* Випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

7. Святий отець доручає тому ж митрополитові львівському руському архієпископові монсенйору Андрею Шептицькому завжди, як тільки буде нагода, інформувати святу столицю про всі загальні рішення, які прийматимуть апостольські екзархи, і про всі важливі питання, що виникатимуть у кожного з них зокрема.

8. Святий отець постановляє, що вищезгадані прізвища не будуть опубліковані, навіть з офіціальними повідомленнями, в церковній провінції руській, поки свята столиця не дасть на це ясної згоди.

Прошу прийняти вирази моїх почуттів і глибокої пошани, з якою пишу вашому преосвященству.

Братерськи відданий *Євген*, кард[инал] *Тіссеран*, в[ласною] р[укою].

Згідно з оригіналом,
18 квітня 1942 [р.]

Андрей, митрополит.

Ф. 201, оп. 1 спр. 6114, арк. 37—40. Машинопис, засвідчена копія. Пер. з лат.

№ 207

1942 р., січня 6.— З листа крайового провідника ОУН Дмитрива митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за підтримку ОУН

В а ш а е к с ц е л е н ц і я !

Дозвольте з нагоди різдва христового і нового року цією дорогою скласти вашій ексцеленції від себе особисто і від імені краєвого проводу Організації українських націоналістів та цілої краєвої організації найширші побажання, многих сил і успіхів в праці для добра українського народу й церкви.

Велична і незабутня постава вашої ексцеленції до хвилюючих червневих днів, а зокрема до історичного акту 30 червня минулого року * та глибоке зрозуміння, виявлене вашою ексцеленцією у той час до справ внутрішньополітичної консолідації української нації кажуть нам впевнитись, що в цей винятково відповідальний і важкий час український нарід в своїй сьгоднішній

* Йдеться про проголошення уряду Стецька та утворення Української національної ради на чолі з митрополитом А. Шептицьким.

боротьбі і змаганнях за здійснення одвічних мрій і найвищих ідеалів нації знайде в особі вашої ексцеленції повну, всесторонню, беззастережну, щиросердечну піддержку [...] *

Краєвий провідник Організації українських націоналістів *Дмитрів*.

6 січня 1942 р.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2693, арк. 17—18. Рукопис, ориг.

№ 208

1942 р., січня 28.— Лист митрополита А. Шептицького голові церковної ради у Києві українському буржуазно-націоналістичному діячеві М. Рибачуку з висловленням готовності співпрацювати

У Львові, 28 січня 1942 р.

Високоповажаний пане полковнику!

Позволю собі переслати вам примірник мого отвертого ** листа до всіх православних владик ***. Пересилаю вам як голові церковної ради в Києві і як знаному і високоціненому нашими патріотами в часах вашого побуту в Борщовичах в пересвідченні, що взаємне зближення до себе духовенства і єпископів різних віроісповідань в Україні багато може причинитися до осягнення так конечної нам тепер єдності і що визначні громадяни можуть мати в тій справі великий, а може і рішучий вплив. Тому смію звернутися до вас, високоповажаний пане полковнику, з проханням про співпрацю.

Прийміть вискази моєї найвищої пошани
Андрей, митрополит.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2694, арк. 133 Машинопис, копія.

* Випущено частину листа, що не відповідає темі збірника.

** Відкритого.

*** В справах листа не виявлено.

1942 р., лютого 15.— З листа греко-католицького священика З. Гриника з с. Головецька-Долішнього Самбірського повіту митрополитові А. Шептицькому з скаргою на священика М. Блонаровича за знуцання над населенням та співробітництво з німецькою поліцією

[...] * О[тець] Блонарович — це оригінальна людина, якої, відай, немає між духовенством цілого світу: грубий матеріаліст і за треби вимагає в натураліях, чого в нинішній час [ніхто] не в силі сповнити; проклинає парохіян, говорить до дітей неморальні слова, сповідальниця для нього — це наче поліційна станиця, де він випитує в першій мірі, хто розположений [до нього] (противника не розрешить). Б'ється з парохіянами, як парубок, а цього літа в неділю рано бився з господарем, який на тому «отцеві» духовному порвав сорочку. Після цей отець «поїхав» на поліцію, а богослуження почав відправляти аж по повороті з поліції десь коло полудня.

Одній парохіянці виписав на метриці, що вона була комсомолкою, хоча це було незгідне з правдою (цю метрику бачив ексц[еленція] Григорій Лакота). Його приятелями є найгірші люди, а добрих публічно називає комуністами. На учительку Крушельницьку зробив фальшивий донос, через що була арештована. Вороже ставиться до культурно-освітньої праці, до товариств належить лише тих, де може мати матеріальну користь. Тому ніхто з священиків ні з інтелігенції з ним не живе. Люди називають його катом, чортом, але на нього це не ділає **.

Знає про це вся духовна влада, бо парохіяни і їздили, і писали, і навіть два рази було слідство в цій справі та люди при протоколі все висказали, але, на жаль, вислід такий, що він далі сидить на тому самому місці та ще додана йому моя парохія. Люди тим обурені та згрішені, явно говорять: «Видно, що і біскуп такий самий; вони лише хлопкові кажуть вірити, а самі віри не мають, бо якби мали, то покарали би такого звіра, а вони його ще й нагороджують». Діється це тому, бо він має протекцію в о[тця] канцлера Грицеляка.

Робота о. Блонаровича — це диявольська робота, а

* Випущено частину листа про особисті справи З. Гриника.

** Не впливає.

він не слуга Христа — але антихриста. Сумно лише, що дух[овна] влада в Перемишлі, знаючи про це все, толериує його злочини. Прохаю ласкаво в цю аферу ласкаво взглянути.

Головецько-Дол[ішне], 15 грудня 1942 [р.]
О[тець] *Василь Гриник*, в Головецьку-Дол[ішнім],
п[о]ш[та] Стрільки, повіт Самбір.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2689, арк. 142—143. Рукопис, ориг.

№ 210

1942 р., лютого 17.— Лист греко-католицького священика М. Ліщинського з с. Бірок Львівського повіту львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові з проханням дозволити йому очолити так званий Український допомоговий комітет

Тому що львівський а[рхі]єпархіальний собор в 1940 р. заборонив священикам (розд[іл] X, § 56) мішатися до політики * під яким-небудь позором **, підписаний просить о вияснення, чи Український крайовий комітет у Львові треба уважати за політичну організацію, чи радше за одинокое легальне товариство у ген[ерал]-губерн[аторстві] в цілі ведення харитативної акції серед українського населення у найширшому того слова розумінні.

Ходить про це, що українська інтелігенція збірної громади Брюховичі робить натиск на підписаного, щоб обняв провід у місцевому укр[аїнському] комітеті і тим самим вплинув на заокочичних мешканців (як священик), щоб вони стали членами українського комітету і в той спосіб зібрати сподівані фонди на харитативні цілі.

Від гр[еко]-кат[олицького] парохіального уряду Бірки к[оло] Львова.

Дня 17 лютого 1942 [р.]

О[тець] · *Ліщинський Михайло*, завід[атель].

Ф. 201, оп. 1, спр. 34, арк. 28. Рукопис, ориг.

* Рішення архієпархіального собору було фіктивним, бо духівництво насправді продовжувало вести таємну антирадянську пропаганду.

** Під будь-яким виглядом.

№ 211

1942 р., лютого 24.— Лист львівського греко-католицького митрополичого ординаріату священнику М. Ліщинському з с. Бірок Львівського повіту з дозволом очолити так званий Український допомоговий комітет

Митрополичий ординаріат дозволяє обняти провід у тамтешньому місцевому українському комітеті, коли це не буде порушувати вашого звання та не буде утруднювати вам праці в душпастирстві.

Львів, 24 лютого 1942 [р.]

Від гр[еко]-кат[олицького] митр[ополичого] орд[инаріату].

Ф. 201, оп. 1, спр. 34, арк. 29. Рукопис, чернетка.

№ 212

1942 р., березня 13.— Лист офіцерів націоналістичного куреня ім. Є. Коновальця митрополитові А. Шептицькому з висловленням йому подяки за допомогу і благословення у війні проти народів Радянського Союзу

Курінь ім. полк[овника] Євгена Коновальця,
Франкфурт-[на]-Одер[і]

13 березня 1942 [р.]

В а ш а е к с ц е л е н ц і е !

Залишаючи місце нашого кількамісячного постою та вишколу у Франкфурті, виїжджаємо на східний фронт у бій з більшовиками.

В тій так важливій хвилині для нас ми пам'ятаємо про вас, нашого дорогого батька й опікуна. Не знаючи, яка доля нас там жеде, чи всі останемо в живих чи ні, просимо вашого батьківського благословення для нас на твердому нашому вояцькому шляху і для наших родин, що остались без опіки у наших засніжених, студених селах.

Водночас, бо не знаємо, чи матимемо змогу своєчасно це зробити, просимо вас, ваша ексцеленціє, прийняти щиросердечні синівські побажання веселих свят христового воскресення. Нехай господь дасть, щоб радісні

цьогорічні великодні були величним довгоожиданим воскресним закінченням нашого довголітнього страждання, нашого довгого, тяжкого всенародного «великого посту» та щоб ваша ексцеленція ще поблагословила нас всіх, нашу цілу зболілу національну сім'ю на нове, радісне життя.

Ми дякуємо також за це, що ваша ексцеленція приділила нам священика для духовної опіки над нами.

*Побігущий Євген, майор і курінний;
Роман Шухевич, сотник; М. Бригідний, сотник;
Павлик, поручик; Герман Омелян, ад'ютант;
В. Головацький, курінний лікар.*

Ф. 201, оп. 1, спр. 30, арк. 13—14. Рукопис, ориг.

№ 213

*1942 р., квітня 20.— Лист греко-католицького священика * з с. Ляшок-Мурованих Львівського повіту львівському греко-католицькому митрополичому ординаратові з проханням примусити селян повернути одержані ними за часів Радянської влади церковні землі*

До високопреосвященного
митрополичого ординарату у Львові

Цією дорогою звертаюсь з проханням зайнятись пекучою під цю хвилю справою церковного і ерекційного ґрунту в Ляшках-Мурованих яричівського деканату. А саме справа представляється так. Цей ґрунт (орне поле) за Польщі священик видержавлював ** біднішим і багатшим парохіянам за гроші. Під час більшовицької інвазії ті ж державці задержали цей ґрунт (поле), діставши від правлячих більшовицьких кругів призначення, що їм цей ґрунт належить. Натомість священик (в мой особі) був цілковито усунений від вжиткування цього поля. На упіменення священика, що під тяжкими карами церковними не вільно християнинові присвоювати церковне чи ерекційне добро, знайшлися деякі ужитковці поля, що дали мінімальний плід з поля священикові чи церкві. Прочі (їх більшість) не тільки

* Прізвище не встановлено.

** Тобто давав в оренду.

що не дали, але й погрожували, а навіть чинно переслідували священника, виявивши свою грубу несовісність.

З приходом німецької влади священник (зн[ачить] я) упімнувся звернути поле назад властителям, то є церкві і ерекції, як також признані державою 50 процентів плодів з ужитковуваної ними землі (церкві і священникові) та по-християнськи поладнати підписання умов на будуче. На упімнення, голошене прилюдно в місяцях серпні і вересні 1941 р., ужитковці відповіли переслідуванням священника (мене), складаючи скарги в тимчасовому старостві д-ра Шевчука, як також в ординаріаті в анонімках.

Лише дуже мала частина ужитковців поля дала спілку в 1941 р. з поля ерекц[ійного], а прочі і донині нічого не хочуть дати, а то й погрожують та більшовицьким ладом переслідують священника.

З весною 1942 р. священник (цебто я), примінюючись до проголошених в церкві заряджень (в серпні і вересні 1941 р.), що, хто з ужитковців церковного і ерекційного поля-грунту не спише умови з церквою і священником, не буде міг ужиткувати поля. І, крім кількох, ніхто з переважаючої більшості *iure caduco** посідаючих в ужитті церковне і ерекційне поле не списав умови, і церква, і священник зарядили самостійне оброблення землі і деяких з мнмих державців повідомили, що поле правно від них є відібране, бо не виповнили вони зобов'язань списати угоду. Це поступовання відносно поля-грунту священника і церкви знайшло цей відгук в неправних державців, що вони під ніяким услів'ям ґрунту не хочуть відпустити, мовляв, «ми його державили 20—30 чи більше літ і будемо тримати, що нам хто зробить — і в суді виграємо, бо бідним ґрунт належить — по-більшовицьки — тому, хто його обробляє».

Я хотів кусок поля власним насінням засіяти, та одначе доходило до цього, що кулаками треба б було це право вибороти, тож не засіяв і не маю змоги сіяти — і доходить до цього, що священник в лагідний полюбовний спосіб ніколи не дійде до ужиткування йому правом наданого поля. Справа дуже трудна, і її треба віддати до суду, бо інакше поле пропаде, як також і сіножать.

Цією дорогою прошу дати директиви, як поступити священникові в цих же справах.

* Незаконно (лат.).

Зазначую, що населення дуже низько під зглядом совісності стоїть, це переважно ворожо до церкви: в ерекції поставлені радикали, що знаходять в радикальних чоловіків у Львові підтримку. Хотя й була вкладаена велика праця мене, священника, рушити і збудити їх совість, людськість, християнство, [але вона] знайшла малий успіх.

Так далеко агітку ведуть проти церкви і ерекції, що, коли держава виділила на засів поля більшу кількість бульби, громада і волость, разом порозумівшись, мимо замовлень священника на запотребування бульби, бульби не приділили, мовляв, священник не має поля, тільки ті, що посідають поле з минулих літ, ужитковці, їм належить бульба, і їм дадуть чи дали.

Полекші з громади не маю жодної, тільки ще нелюдське переслідування, що є продовженням з більшовицької інвазії. Переслідували і кривдили моїх попередників священників, будуть кривдити і нищити тих же священників-душпастирів, що прийдуть по мені до тої ж парохії. На мою думку, треба для парохії деякої церковної карі, може, спам'ятаються.

Ляшки-Муровані, 20 квітня 1942 [р.]

О[тець] *Іван* [підпис нерозбірливий], завідатель-парох.

Ф. 201, оп. 1с, спр. 34, арк. 8—9. Рукопис, ориг.

№ 214

1942 р., травня 7.— Уривок з рішення сесії львівського архієпархіального собору про необхідність готувати духовенство до здійснення «уніатської акції» на території Радянської України

[...] * Також подав протонотар до відома, що 19-те правило, видруковане в 1-му числі «Архієпарх[іальних] відомостей» з 1942 р., напечатане недокладно; в ухвалі собору воно так звучить: «Взиваємо всіх наших молодших співбратів, щоби приготувлялися до душпастирської праці на великій Україні в хвилі, коли всемогучому богові сподобається отворити нам двері до тієї апостольської праці» [...]

Ф. 201, оп. 1, спр. 67, арк. 7. Рукопис, ориг.

* Тут і далі випущено частину ухвали сесії, що не відповідає темі збірника.

1942 р., травня 19.— Лист українського буржуазного націоналіста Є. Побігущого митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свою участь у війні проти Радянського Союзу

Постій, дня 19 травня 1942 [р.]

В а ш а е к с ц е л е н ц і е !

Прошу вибачити, що позволю собі писати на машин- [ц]і, та маю виїмково нечіткий характер письма, і тому не посів би вас мучити відчитуванням його.

Почуваюся до милого обов'язку повідомити дорогого всім нам батька нашої церкви і народу, що ми, ваші діти, всі здорові і сповняємо наші обов'язки — винищення більшовизму. Досі помер один наш вістун Віюк Петро, волиняк. Один із найкращих воїнів.

На великдень не мали ми ще фельдпосту* і не могли поспішити із желаннями**. Обходили ми його сумно, бо не лише далеко від рідних сторін, але кругом були ще великі сніги.

З весною тепер і настрої кращий, бо ж [вона] нагадує нам, що і в життю народу завше весна надійде.

Хлопці мої показалися досі добрими вояками і одержали вже кілька писемних признань високим зверхником. Думаю, що надаліше будемо гідно вдержувати традицію українського вояка.

Осмілююсь переслати щирий синівський поклін від себе, старшин і стрільців
Ваш Побігущий Євген, майор курінний.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2694, арк. 126. Машинопис, ориг.

1942 р., червня 5.— Лист екзарха М. Чарнецького митрополитові А. Шептицькому з проханням скликати черговий собор екзархів

Львів, дня 5 червня 1942 р.

До їх ексцеленції високопреосвященного
кира Андрея Шептицького, митрополита галицького.

* Польової пошти (нім).

** Вітаннями.

Ваше високопреосвященство!

Підписаний уклінно просить ваше високопреосвященство, як апостольського делегата, іменованого апостольським престолом, як це звіщає конгрегація східної церкви письмом з дня 21 грудня 1941 р.; о позволенне скликати на черговий собор преосвящених екзархів: преосвященного кира Николая Чарнецького, екзарха для Волині, Підляшшя і Полісся; преосвященного кира Йосифа Сліпого, екзарха в[еликої] України; преосвященного кира Климентія Шептицького, екзарха Росії і Сибіру; преосвященного кира Антонія Неманцевича, екзарха Білої Русі*,— до Львова на день 9 червня 1942 р.

Екзарх протос *Николай Чарнецький*.

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 129 Машинопис, ориг.

№ 217

1942 р., червня 6.— Анонімний лист із Львова митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про співпрацю священників з гестапо

Львів, 6 червня [1942 р.]

Високоповажний отче!

Зі взгляду на те, що ту справу дуже добре знаю і не маю з ким таку смутну вість поділити, а знаючи добре, що отець митрополит має на всіх вплив, отже, ходить о це: наша укр[аїнська] поліція не доросла до своєї задачі. Не числить[ся] з нічим, за що-небудь арештує і віддає німцям на Лонцького вулицю**, де німці з місця не числяться, тільки розстрілюють. Не арештують винуватців, але переважно особисті порахунки.

Отак-то тепер наша укр[аїнська] поліція нищить [людей]. Не дурно німці назвали: Das ist Volk von Barenland***. Ми самі слов'яни пхаємо людей до розстрілювання. Я вже на те дивитися не можу, і так передвчора німці розстріляли 300 укр[аїнців], 270 поляків і часть євреїв, ба то не есть перший раз. Відколи

* Білорусії.

** На цій вулиці (тепер вулиця Миру) містилася в'язниця гестапо.

*** Це народ із країни ведмедів (нім.).

німці тут суть, то кожного тижня два-три рази розстрілюють. Я справу дуже добре знаю і тому ся придивляю, але що ж, навіть немає з ким о тім говорити. Нині на спанні вимислив: [про] тому справу до отця митрополита написати. Отже ж, чи то українців, чи поляків, що їх українська поліція віддає на Лонцького вулицю до розстрілювання, то єсть заледве 5 процентів винуватців, решта то особисті порахунки. Чи то укр [аїнці], чи поляки, а та темна як ніч поліція нищить далі наше населення чи то на селі, чи в місті. І до чого то допроваджує? Один на другого доносить злосливі речі, зовсім неправду — і того розстрілюють.

Маса наших, як і поляків, ідуть на розстріл невинно через таких дурнів, що на поліції сидять і поняття не мають, що роблять. А скільки конфідентів і агентів тепер німці мають! Щоп'ятнадцятий укр [аїнець] є конфідентом, до таких навіть належать священники, і так з собору св. Юра* три священники суть конфіденти і юш немало укр [аїнців] на розстріл поліції видали.

Прошу вплинути, щоб особисті порахунки не брали тепер [до уваги], бо через це, що один другого ненавидять, дає другого страчувати. Чи вони ся бога і суду на тамтому світі не бояться, чи то як нас німці називають *Leute von Bärenland***? Прошу вплинути на поліцію, бо страшний суд на невинних людей чекає.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2694, арк. 211—212. Рукопис, ориг.

№ 218

1942 р., червня 9.— Звіт екзарха А. Неманцевича III львівському собору екзархів про «уніатську акцію» на території Білорусії, окупованій фашистською Німеччиною

9 червня 1942 р.

До собору екзархів

Звіт білоруського екзархату
за час з червня 1941 р. по травень 1942 р.

Протягом всього 1941 р. як екзарх Білорусії я відкрито не виступав: за більшовиків це було небезпечно. Коли прийшли німці і встановили свою владу, 5 січня

* Резиденції митрополита А. Шептицького.

** Люди з країни ведмедів (нім).

1942 р. я пред'явив свій документ і просив, щоб дозволили мені приступити до виконання своїх обов'язків.

16 березня я одержав від генерального комісара Білорусії документ, яким світська влада визнає мене за екзарха і дозволяє виконувати мої обов'язки у Білорусії.

20 березня я розіслав повідомлення до гебітскомісара, до митрополита Шептицького, до митрополита Ялбержиковського і до єпископа Букроби, що приступаю до виконання своїх обов'язків.

На великдень (5 квітня 1942 [р.]) розіслав пастирські послання до духовенства і вірних білоруського екзархату.

За цей час відкритої моєї діяльності трапилися дві сумні події: нез'єднані православні * забрали від нас дві церкви з парафіями: в Бобровичах і Сиковичах, видаючи уніатів за поляків і унію за польську віру.

У серпні 1941 р. я посвятив спрофановану більшовиками нашу церкву у Альбертині, тепер в ній відправляється служба божа, а за більшовиків був кінотеатр. Ми зайняли кілька кімнат у монастирі і перейшли туди жити.

9 квітня 1942 р. я їздив до Баранович, зробив печатку екзарха і штамп. Налагодив пропаганду унії через барановицьку газету.

О[тець] А. Неманцевич,
екзарх греко-католицької церкви в Білорусії.

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 138. Рукопис, ориг. Пер. з білорус.

№ 219

1942 р., червня 10.— Доповідь екзарха М. Чарнецького, виголошена на III львівському соборі екзархів, про «уніатську акцію» на окупованій фашистською Німеччиною території України

Із-за воєнних обставин я досі ще не міг дістатися на терен свого екзархату на Волинь, Полісся, Холмщину та Підляшшя, щоб там на місці виконувати свої обов'язки. Але я вже дав поручення на всьо, що могло б бути там для душ потрібне; на Волинь і Полісся — прец[одобному] о. Пилухові в Ковелі, а на Холмщину, що лежить

* Православні, що не прийняли унії.

в межах генерал-губернаторства*, преп[одобному] о. Сироїдові. Від них та ще інших інформаторів знаю, що там діється і чого б треба там для адміністрації екзархату, а саме найбільше свободи діяння.

Завважається, що від часу розвалу давньої Польщі попередня акція унійна заломляється. На це складаються такі причини: внутрішні і зовнішні.

1. Зі самого початку акція унійна явилася несимпатичною для східних, тому що виступала під фірмою латино-католицької ієрархії, а не своєї рідної.

2. Під таку фірму заголошувалися переважно нез'єдинені священники і села**, що з невеликими виїмками не мали вповні широкого намірення з'єдинитися з вселенською церквою. І тому, коли прийшла буря більшовицька, деякі з них відпали, а саме зі священників: о. Александер Нікольський, о. Іліян Гук, оба на Підляшші; о. Вікторівський і о. Гамалиїл Перчіклей, оба на Волині. З парохій відпали з церквами, що їх заняли підступом православні, — Тересполь і Полозки, і Голя на Підляшшю, Грабовець на Холмщині, Дубечне і Краска на Волині, Торокані і Бобровичі на Поліссі. Та люди не всі відпали в тих станицях від унії, а чекають на поворот греко-католицьких священників, коли скінчиться війна.

3. Поляки священники, до яких нарід не мав довір'я. Вони з вибухом війни переважно — хоч не всі — вернули до латинського обряду, з якого прийшли до східного.

4. Нова влада німецька, що відноситься прихильніше до православних, чим до католиків, і церкви, стала признавати радше православних, дорогою ревіндикації від латинників і від уніатів.

5. Агітація на Холмщині і на Підляшші українських націоналістів, що в православії добачували більше рідного, чим у польській унії. Та не все пропало: слава богу, залишилось в межах мого екзархату ще 40 уніатських станиць і яких 15 священників і двох дяконів. Приєднань нема нових тепер, крім 5 священників о[тців] Бачинського, Карвасюка, Лавренчука, Тиховського і Людкевича.

* Холмщину та більшість західних областей України німецькі окупаційні власті приєднали до генерального губернаторства, створеного на території Польщі. Волинь і Полісся входили до адміністративної одиниці, так званого рейхскомісаріату «Україна».

** Див. примітку до док. 218.

Нарід православний на Волині, Поліссі, Холмщині і Підляшші дуже релігійно байдужий і хіба дасться приєднати до кат[олицької] церкви аж тоді, коли зачнеться приєднання наших братів на вел[икій] Україні, що виснажені голодом релігійним самі почали вже звертатися до нас. Коб господь дарив нас тільки своєю ласкою, миром і свободою діяння, о що неустанно треба нам господа благодати.

Львів, 10 червня 1942 р.

Николай Чарнецький,
екз[арх], протос.

Ф. 201, оп. 1. спр. 6114, арк. 141. Машинопис, ориг.

№ 220

1942 р., червня 10.— Звіт екзарха Й. Сліпого III львівському собору екзархів про «уніатську акцію» на території України, окупованій фашистською Німеччиною

З в і д о м л е н н я

за рік 1941/42 — від 15 червня 1941 [р.] до 15 червня 1942 [р.]

Сейчас з приходом німецьких військ я думав вибратися на Україну, підготовляючи пастирське посланіє. Одначе умовини незабаром погіршилися і, мимо моїх старань, я не міг дістатися до Києва. Я вспів лише видати книжку п[ід] н[азвою] «Головні правила сучасного душпастирства», щоб дати в руки священникам вказівки для душпастирства на Україні. Рівно ж не був я в спроможності розвинути інтенсивнішої праці, тому що не мав у розпорядимості священників, хоч у цій справі я звертався до високопреосвященного митрополита кира Андрея. До Києва вдалося дістатися о. Юрію Процюкові, який зорганізував парохію та одержав костел св. Александра. Там правив також якийсь час отець д-р Кладочний. О[тцю] Юрієві Процюкові радив я, щоб за всяку ціну старався про якусь церкву, навіть щоб можна було її купити, тому що, мимо признання городською владою гр[еко]-кат[олицької] парохії, мабуть, чи дасться її на довшу мету втримати. Дерев'яна церковця о. Щепанюка* розібрана і нема з неї сліду. Про о. Щепанюка нема ще ніякої вістки з заслання і не знати, чи він живе. Наших галичан у Києві, що ходять до церкви, є біля сотки.

* Греко-католицька церква, заснована в Києві в 1918 р.

Про стан нез'єдинених * православних церков та про розсварення нез'єд[аної] правосл[авної] ієрархії не буду ширше говорити, тому що він загально відомий. Стверджу лише, що українські автокефалісти одержали свячення, чи пак «канонізували» свої свячення у важно висвяченої нез'єдиненої православної ієрархії й тим зробили великий крок вперед до усунення замішання в церковному життю, яке жахом проймало кожного, хто думає про церкву в Україні в майбутньому. Бо неважні свячення тягнуть за собою жахливі наслідки.

Націоналісти піддержують автокефальну церкву і за всяку ціну змагають до зукраїнізування богослужень. Ходять чутки навіть, що т[ак] зв[ані] бандерівці намовляють навіть наших питомців, щоб ішли на Україну і там були автокефальними священиками.

Гетьман Павло Скоропадський не хоче встрявати в спір між з'єдиненими і нез'єдиненими церквами, однак не мав би він нічого проти того, щоб наступило поєднання. З греко-католицькою церквою хотів би він вдержати якнайкращі взаємини.

Німецька влада взагалі противна тому, щоб наше священство йшло на Україну й ширило там з'єдинення.

Єпископ Ігор [уманський] і Ніканор [чигиринський] наставлені до католицької церкви прихильно.

Рівно ж старався я умістити в духовній семінарії кандидатів до стану духовного, шукаючи охочих між полоненими. Накінець, і останні мої спроби дістатися до Києва не вінчалися успіхом. Прочі почини щойно в зародках, і тому годі про них згадувати.

Львів, 10 червня 1942 [р.]

Й. Сліпий.

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 139. Машинопис, ориг.

№ 221

1942 р., червня 12.— З протокольного запису звіту екзарха К. Шептицького на засіданні III львівського собору екзархів про «уніатську акцію» на території Росії, окупованій фашистською Німеччиною

[...] ** Після цього приступив до звідомлення екзарх Климентій [Шептицький]. Звіт на письмі залучається. Він додає до відома, що з трудом старався підготувати

* Див. прим. до док. 217.

** Випущено звіт Й. Сліпого. Див. док. 220.

катехізм і популярну літературу. Очевидно, доступ до екзархату поки що був зовсім неможливий. Думає, що треба буде поділити екзархат на російський і сибірський. Тим часом його праця обмежувалася до душпастирства над полоненими разом [з] преосв[ященним] Николаєм [Чарнецьким]. В Москву виїхали колись Новиков і Цісек. Яка їх доля стрінула, невідомо. Його журую є справа підготовки священників, якщо б був можливий доступ до екзархату.

В дискусії перший забрав слово екзарх Йосиф [Сліпий], висловлюючи думку проти поділу екзархату. Вистарчить назначати поки що ген[ерального] вікарія на Сибір. Потрібне духовенство знайдеться або між колишніми галичанами, передовсім русофілами, а можна й тепер в дух[овній] семінарії виразно підготовляти питомців до праці на Московщині. Екзарх Николай піддає думку введення науки російської мови на академії, щоб улегшити питомцям майбутню працю. Високопреосвященний митрополит вважає, що тепер головне завдання великоруського екзархату знайти гріб о. Федорова, а відтак відшукати й останки вірних покійного екзарха. Відтак переходить по черзі [до] священників, які могли б працювати в Великоросії [...]

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 143. Машинопис, ориг.

№ 222

1942 р., червня 16.— З «Головних правил сучасного душпастирства», ухвалених III львівським собором екзархів, про «уніатську акцію» на території Радянського Союзу, окупованій фашистською Німеччиною

[...] ** IV. Творення парохій і душпастирська праця
1. Якщо котрий священник найшовся б на котрій-небудь території нез'єдиненої церкви *** цілої совітської Росії, то має право оснувати парохію. Головна засада є лишити у такій парохії нез'єднених все по-давньому в обрядах, переданні науки віри і моральності, до чого вони привикли, але як воно не противиться кат[олиць-

* Випущено частину документа, що не відповідає темі збірника.

** Тут і далі випущено частину документа, що стосується суто релігійних питань.

*** Тобто православної, не уніатської церкви.

кій] вірі і моральності. Якщо є щось протилежного, то усувати поволі і незаметно. Зачинати від поминання вселенського архієрея*, очевидно, також розглянувшись второпно в цілій ситуації, щоби за першим разом не відтрити їх від себе. Належить полишити в церквах ікони місцевих святих і дозволяти вірним їх почитати приватно. Все ж таки прилюдно не можна відправляти богослужень до святих, не признаних католицькою церквою.

2. Щодо самого обряду, то належить лишити такий, який практикується в даній парохії. Дуже невказано вводити в такий парохії богослужебні відправи, прийняті в нас із латинського обряду, бо можна легко наразитися на закид нововведень і латинщення та викликати тим негодування і упередження до з'єдинення.

На території нез'єдиної України і Білоруси можна придержуватися обряду, установленого на нашій соборі [...]

На території великої Росії і Сибірі мають священники придержуватися тільки синодальної форми, серед старообрядців — старообрядського. Само [собою] зрозуміло, що це відноситься не лише до новоутворюваної парохії, але ще в більшій мірі до парохії, яка ціла прилучується до кат[олицької] церкви. Значить, треба лишити все, як було, за виїмком молитов за св[ятого] отця і споминання його імені в ектеніях [...]

Ф. 201, оп. 1, спр. 6114, арк. 218. Машинопис, ориг.

№ 223

1942 р., червня 19.— 3 листа монахині Авксентії з монастиря василіанок у Суховолі митрополиту А. Шептицькому з повідомленням про надісланий нею лист Гітлеру

19 червня 1942 [р.]

Ваша ексцеленціє, високопреосвященні архієрею і батьку!

Від часу, коли я написала листа до Г[ітлера], маю дуже великий спокій в душі, нічо[го] не думаючи, що буде. Дуже молюся в тій справі, горячо поручаю його

* Тобто папи римського.

отцю небесному, жертвуючи йому кров, муки і смерть Ісуса Христа за його повне навернення до правдивої віри і о побіду.

Прошу бога тільки о то, щоби господь схотів сповнити бажання свого божого серця в біднім сотворінню [...]*

Негідна слуга в Христі с[естра]
Авксентія Іванович, ч[ину] св. В[асилія] в[еликого].

Ф. 201, оп. 46, спр. 2688, арк. 4. Ориг. рукопис.

№ 224

1942 р., липня 5.— Лист ігумені монастиря василіанок в Суховолі І. Слободян митрополитові А. Шептицькому з проханням допомогти позбутися активного учасника радянського будівництва на селі директора школи В. Мельника

• Суховоля, 5 липня 1942 [р.]

Ваша ексцеленціє, високопреосвященні архієрею, батьку і фондаторе!

Представляєм важну справу, яка тепер є на часі, а саме: директор школи в Суховолі (Василь Мельник) є людина невідповідна для Суховолі. Родом з Городка. Прийшов в час більшовії і відразу поставився ворожо до церкви, священників і нашого монастиря.

Старався усильно на власну руку монастир в Суховолі замінити на школу, а монахинь прогнати, щоб тим способом приподобатися більшовикам. Публічно говорив людям гіршачі слова проти священників і сповіді; коли старші господарі цьому перечили, страшив їх вивезенням у Росію. Люди були безраді, тому залишився далі в селі.

Коли прийшла німецька влада, дуже мало вже займався наукою в школі, а став займатися громадськими справами; [на] пр[иклад], скинув вїтта, якого люди собі вибрали, а хотів насильно накинути їм вїтта бувшого голову більшовицького комітету і тим робить в селі безнастанні замішання, неспокій і творить партії.

Люди дуже бажать усунути його з Суховолі, тому просять нас в секреті допомогти їм в тій справі. О[тець]

* Випущено частину листа про особисті справи Авксентії.

редемпторист хоче усно поперти цю справу у вашій екссцеленції, щоб їм допомогти, тому пропонував нам написати в тій справі до вашої екссцеленції.

Цю справу треба негайно полагодити, заки зачнеться шкільна наука, але просимо довірно, щоб монастир був закритий щодо тої справи.

В Суховолі є бувший директор Смерит, українець, котрий мешкає на місці, а котрого Василь Мельник, прибувши до Суховолі в час большевії, викинув з класу. Також суть і дві учительки українки.

Нехай Ісус Христос кермує через вашу екссцеленцію цією справою на більшу свою славу, а [також] добро і хосна св[ятої] кат[олицької] церкви і св[ятого] нашого монастиря.

Цілую ручки і ноги вашої екссцеленції
з проханням о св[яті] молитви і св[яте]
архієр[ейське] благословення.
Негідна слуга с[естра] Ігнатія Слабодян
ч[ину] св. В[асилія] в[еликого].

Ф. 201, оп. 46, спр. 2688, арк. 88. Рукопис, ориг.

№ 225

1942 р., серпня 1.— Звернення львівського греко-католицького митрополичого ординаріату до духовництва з закликом примушувати населення сплачувати податки німецько-фашистським властям

В справі пильних робіт у неділю
і свята та віддачі контингенту

На випадок, коли б треба було працювати в полі в празники преображення і успення або коли б влада домагалася тих робіт, не узглядняючи цих празників, як теж в місцевостях, де є робітники, що в ті дні мусять працювати і не можуть брати участь в службі божій, митрополичий ординаріат уділяє всім священикам власть, дану ап[остольським] престолом, відправляти службу божу ввечір о 7-й годині після 4-годинного посту. Після такого самого посту можуть в ті дні й вірні приступати до св[ятого] причастя.

При тій нагоді закликаю духовенство і вірних совісно виповняти не противні божому законові зарядження влади. В даному випадку ужити позволення, даного вес-

ною м[итрополичим] ординаріатом з огляду на потреби рільної господарки, працювати в неділі і свята.

Священики повинні так прикладом, як і радою помогти хліборобам сповнити важкий обов'язок зложити в приписаному реченці контингент. Чи то як члени [контингентної] комісії, чи поза нею повинні ужити цілого свого впливу, щоб розложення тягару на поодинокі села чи поодиноких господарів відбулося по справедливості і відповідало дійсній спроможності кожного господарства. То дасться осягнути тільки тоді, коли всі матимуть добру волю сповнити свій обов'язок. Хто усувається від свого обов'язку, той спихає тягар, що, може, перевищує вже спроможність, на ближнього і може наражати і себе, і сусідів на небажані наслідки.

Львів, дня 1 серпня 1942 р.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2661, арк. 54. Машинопис, копія.

№ 226

1942 р., не пізніше 16 жовтня.— Лист греко-католицького священика В. Дурбака з Білорусії митрополитові А. Шептицькому про свою службу у фашистській армії та участь у боротьбі проти радянських партизанів*

Ваша ексцеленціє,
мій предобрий батьку!

Аж соромно мені, що так довго не писав. Але якось важко було зібрати себе до купи, щоб собі наказати: пиши, це ж твій обов'язок. Сама поворотна їзда через Краків—Відень—Берлін—Білосток—Мінськ—Вітебськ була дуже томляча. Повна несподіванок і пригод, що їх створюють дикі обставини т[ак] зв[аного] «другого фронту». Залізничні шляхи бувають підміновувані, і то дуже часто нерідко бувають обстрілювані поїзди скорострілами. Цей останній місяць, то є вересень, був повний таких несподіванок. В останніх часах партизани, що тепер є правильними військовими формаціями, стали дуже агресивні.

Дня 30 вересня похоронив я в збірній могилі двадцять шість найкращих, найвідважніших хлопців з нашого куреня, з чотарем Кашубинським Романом на чолі.

* 16 жовтня 1942 р. лист був отриманий А. Шептицьким.

Цілу хоту, що конвоювала наших ранених з поля бою до місця постою, висікли партизани після довгого бою в пень. Не стало вже було [а] муніциї. Страшенно важко і боляче було мені їх хоронити. Не такого фіналу наших змагань ми очікували. В добавку дальші упокорювання *, все те витворює стан психічної депресії так в старшин, як і в стрільців. Не бачимо кінця. Березовими хрестами встелюємо наш вояцький шлях, що колись мав іти на Київ. Кочуємо аж по багнах Білорусії й надію вже тратимо, чи доведеться нам ще zobачити золотoverхий [Київ]; чи, може, прийдеться встелити молодим трупом чужу землю, за чужу справу. Я не годен до себе прийти, взяти себе в руки від тих похоронів. Довгий гроб ось перед моїми вікнами. Щоденно його бачу, і стає він докором переді мною. На днях їду в Могильов, а звідтам, правдоподібно,— в службову поїздку в Берлін. Може, вдасться мені звільнитися з тієї цілої історії. Маю досить вже того «війська». Хоча, з другої сторони, совісно покидати хлопців, які мене люблять і мені довіряють.

Вашу ексцеленцію згадуємо всі при кожній нагоді. Не лише в Галичині, але й тут на Білорусії, де ще лунає українське слово, там вас згадують і люблять, як батька. Для моїх хлопців та наших всіх старшин ви, ексцеленціє, найбільший авторитет. Недавно в розмові з «союзниками» впало менш поважне слово про єпископів. Наш старшина з місця зареагував, кажучи, що у нас інакші відносини, а найбільш поважним й авторитетним українцем є наш митрополит (сказав це майор Побігуший). Наша молодь ще не зла. Хоча, може, мало здисциплінована і життєво не вироблена. Прошу простити мені так[у] довгу мовчанку.

Руки цілую вашої ексцеленції та прошу благословення для себе і моїх парохіян-жовніврів.

Вірний та вдячний син у Христі о. *Всеволод*.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2693, арк. 40—41. Рукопис, ориг.

* Автор націяє на наступ партизанів.

1942 р., листопада 16.— Лист ігумені монастиря василіанок в Суховолі І. Слободян митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про прихильне ставлення окупаційної влади до монастиря та про діяльність антифашистів

Суховоля, 16 листопада 1942 [р.]

Ваша ексцеленціє,
високопреосвященні наш архієрею,
батьку, добродіє і фондаторе!

Присилаємо вашій ексцеленції другу малу рату на наш довг — трошки м'яса з нашої свинки, яку ми на днях закололи, т. є трошки полядвички, ковбаси, солонину і кишку з наших гречаних круп. Удалося нам переховати безрогу через всі найприкріші часи, де було безнастанне списування худоби, кульчикования і проче, і так дійшло за божою поміччю до щасливого кінця. Так само ховалисьми четверту корову, щоб не було такої великої задачі молока, бо від двох же коров молочний контингент виносить денно 3 літри, а від трьох — 4 літри, від чотирьох — 6 літрів денно. Було б удалося до кінця скривати, бо урядники державні суть о много ліпші, чим люди в своєму селі, котрі тепер до крайності пересякли більшовією.

В Суховолі суть тепер партії, залишилася партія більшовицька, котра тепер робить замішання в цілому місцевому уряді в селі, а референтом того цілого руху є директор школи, про котрого ми вже згадували (Василь Мельник). Не вдалося йому в час большевії знищити монастиря, то тепер всіми силами старається надолужити собі те, що не зробив перше, а зістає в стислій злуці з Григорієм Давидом, бувшим головою більшовицького комітету. Громада призначила монастиреві менший контингент збіжжя з огляду, що нас є більше осіб, а вони оба кричать, бунтують ціле село і доноси роблять, директор їздить безнастанно по урядах, вніс скаргу письменно по-німецьки, що монастир дав малий контингент. Приїхали гестапівці в село, ходили по хатах тих, що ще не здали контингенту, був страх все — четверту корову цілий час ми скривали за відомістю * міс-

* З дозволу.

цевого уряду з причини, що монастир цілий час дає молоко священникові і дає йому снідання і харчував цілий передновок о[тців] редемп[тористів], а село користало з духовної опіки отців, а ті більшовицькі провокатори видали, що монастир має четверту корову. І з тої причини молочний союз в Бартатові наложив нам грошову кару 150 зл[отих] за недостачу молока, а ми не знали, з якої причини, аж тепер ми довідалися, що самі люди свої записали [нам] ще в червні четверту корову. Коли ми в уряді представили цілу справу, кару нам подарували, а корову дозволили переписати на теперішнього отця пароха Петрику.

Тепер, отже, даємо від тієї корови 1 літр молока на континг[ент] від жовтня. В тих вищих урядах прихильно відносяться до монастиря.

О[кругний] староста в Городку о[тець] Демчук сказав: «Те все можна зробити*, але залежить яке село». В Суховолі залишилися комуністи і сіють незгоду, роздор і неспокій. Немає кому завести лад в селі, який то смуток, а радість для пекла. О[тець] Петрика також мав різні і великі неприємності з причини тих безбожників.

Ваша ексцеленціє, прошу покірно ласкаво ужити своєї найвищої власті в тій справі того директора, щоб його усунули з села, бо слава божа терпить.

Заплатилисьмо вже наші податки: ґрунтовий — 240 зл[отих], податок за м'ясо — 1600 зл[отих], а ще маємо дати 300 зл[отих]. Тепер приходить податок т[ак] зв[аний] доходовий від р[оку] 1941-го два рази на рік по 43 зл[отих]. Трохи овочів ми продали на ті податки, бо сад гарно зародив, а контингенту з овочів нам не давали.

Контингент з бараболі далисьми 8½ корців, а вже всякої прочої ярини не вимагали від нас, тому що підпомагаємо священника. Господь бог опікується нами і благословить всім — превелика його ласка над нами!

Все маємо, і нічого нам не бракує матеріально, а це все завдячуємо по бозі в першій мірі вашій ексцеленції, нашому найбільшому добродієві і найліпшому батькові і фондаторові найщедрішому! Нехай Ісус Христос нагородить вашій ексцеленції за все, що зробили для нас негідних обильністю своїх небесних ласк, і дасть здо-

* Йдеться про зменшення розміру контингенту, який сплачував монастир.

ров'я дочекатися щасливого кінця тої війни і повного розвою св[ятої] унії і ліпшої долі нашого народу. При найближчій нагоді будемо старатися прислати вашій ексцеленції телятину, якщо не візьмуть нам телятка на контингент, масло, крупи кукурудзяні і булочку, бо вже маємо т[ак] зв[ану] «мелькарту»*, на котру є позволення молоти в млині на два місяці три кірці — також бажаємо прислати бараболю, але ще не маємо нагоди.

Цілую ручки і ноги вашої ексцеленції і прошу о св[яті] молитви і благословення для нас всіх.

Негідна слуга с[естра] *Ігнатія Слободян*,
ч[ину] св. В[асилія] в[еликого].

Ф. 201, оп. 46, спр. 2688, арк. 99—100. Рукопис, ориг.

№ 228

1942 р., листопада 18.— Лист митрополита А. Шептицького так званому Українському центральному комітетові у Львові з вимогою вжити заходів щодо директора середньої школи в с. Суховолі В. Мельника за атеїстичну діяльність

Львів, 18 листопада 1942 [р.]

В Суховолі біля Львова директором школи є п. В. Мельник, знаний з своїх антицерковних і антихристиянських тенденцій. Під більшовиками був одвертим комуністом і робив, що міг, щоб пошкодити церкві. Він комуністичні елементи, які є в селі, організує і бунтує, коли говорять про нього, що село тероризує, що безнастанно їздить до всіх урядів і, кому може, шкодить. Маючи ті відомості від людей, котрим мушу довіряти і які ніколи не допускалися б клевети, доношу про це до У[країнського] ц[ентрального] комітету в надії, що ц[ентральний] комітет не буде терпіти такої шкідливої для церкви, народу і села агітації.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2695, арк. 249. Машинопис, копія.

* Дозвіл на мелення зерна (нім.).

1942 р., грудня 10.— Уривок з рішення сесії львівського архієпархіального собору про необхідність виховувати населення в любові до ворогів його батьківщини

[...]* Згідно з наміченим порядком відчитав о[тець] нотар Новосад протокол торж[ественного] засідання собору з дня 12 листопада 1942 [р.], який прийнято без змін до відома. З черги відчитав протонотар останніх 14 правил до декрету «Про виховання молоді» (від 24—37), а саме:

24. Треба виховувати молодь в переконанні про болючу і тяжку язву, яку завдає нашому народові роздор церков.

25. Нехай молодь розуміє, що любов [до] ворогів, яка міститься в заповіді любові до ближнього, не противиться любові [до] батьківщини.

26. Можна ненавидіти кривди, що їх вороги завдають нашому народові, одначе людей усе треба любити.

27. Можна і треба свій нарід перед тими кривдами боронити, але осуджувати усяку месть і ненависть.

28. Богохульством є говорити, що вселенська церква, як міжнародна інституція, шкодить розвоєві поодиноких народів.

29. Недостойний Христа той, хто патріотичні обов'язки ставляє вище, ніж обов'язки релігійні,— по словах євангелія: «Хто любить батька або матір більше мене, не єсть мене достойний».

30. Собор осуджує і поручає духовенству противитися напрямові, що вводить научні підручники, з яких усунуено ім'я бога і церкви [...]

35. Собор кладе на совість і серце всіх священників уживати все цілого свого впливу, щоби не допускати безбожників до ніякої учительської посади ані ради, від якої зависить яка-небудь школа, зглядно їх з тих посад усунути [...]

37. Собор кладе як важкий обов'язок совісті [на] священників повідомляти ординаріат про всі прояви антихристиянських і антицерковних напрямків в шкільництві [...]

О[тець] *Іван Новосад*;
о. *Василь Лициняк*, протонотар собору.

Ф. 201, оп. 1, спр. 67, арк. 26. Рукопис, ориг.

* Тут і далі випущено частину рішення сесії, що стосується суто релігійних питань.

1942 р., грудня 25.— З листа греко-католицького священика* львівському греко-католицькому єпископові Й. Сліпому з повідомленням про свою службу в німецько-фашистській армії

25 грудня 1942 [р].

Ваше високопреосвященство!

[...]** Прошу дарувати, що не писав листа, але знаходжуся в таких обставинах, що змушений був перенестись на захід***. Господь урятував мені життя і всім іншим отцям-переводчикам, тут перебуваючим. Стратив я, однак, всі мої речі. Урятувалось лиш[е] це все, що до сл[ужби] бож[ої] потрібне, — покривала і кілька штук білизни. Богу дякувати і за це, бо могло статися гірше. Зрештою, в війні треба приготуваним [бути] навіть і на смерть.

Сподіваємось, що вкортці при допомозі союзної німецької армії положення значно поліпшиться. І ми знову повернемо на давнє місце. Тепер мушу наново багато речей теплих на зиму собі купити. Недавно (3 грудня) написав я листа обширного до митрополита.

Коли положення усталиться, напишу більше. Остає вірний слуга во Христі

о[тець] В.

Ф. 201, оп. 1, спр. 6122, арк. 6. Рукопис, ориг.

№ 231

1942 р., грудня 30.— Лист українського буржуазного націоналіста Є. Побігушого митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за благословення боротьби націоналістів проти Радянського Союзу

Постій, дня 30 грудня [19]42 [р.]

Ваша ексцеленціє!

Прошу прийняти щирі желання веселих свят та щасливого нового року. На жаль, не дозволяє мені

* Прізвище і місце перебування автора листа не встановлено.

** Вилучено частину документа про особисті справи автора.

*** Автор натякає на розгром і відступ військової частини, в якій служив.

здоровля залишитись тут, і тому вніс прохання о звільнення.

Щиро дякую за сердечні слова, якими дарили нас і скріпляли до боротьби проти більшовиків.

В наших мольбах просимо всевишнього о здоровля й літа многі для нашого дорогого князя церкви.

Щиро відданий

Побігуций Євген.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2691, арк. 78. Рукопис, ориг.

№ 232

1943 р. лютого 17.— Лист митрополита А. Шептицького апостольському візитатору в Німеччині П. Вергуну в Берлін з приводу вимоги німецько-фашистського уряду вислати священників для релігійної праці серед українських робітників, вивезених до Німеччини

Львів, 17 лютого 1943 [р.]

Ексцеленціє!

Тутейший німецький уряд порушує квестію, чи не можна б [з метою] душепастирювання робітників у райху посилати священників на місійні подорожі до райху, які тривали б найвище кілька місяців. Таких кандидатів можна б знайти більше, але як покрити кошти і що потрібне до успішної їх праці? Hauptsturmführer Кногг*, чоловік розумний і до наших зичливий, будучи в Берліні, наміряє засягнути у в[ашої] ексцеленції потрібних інформацій, просить мене про цей лист. Що ті інформації і мені потрібні, прошу про них в[ашу] ексцеленцію. На подробиці річі не розкладаю, занадто легко міг би я опустити хоч би і найважливішу річ. Думаю, що з наших священників знайшли б ся охочі кандидати, якщо б мали запевнений поворот, покриті кошти і вказівки від в[ашої] ексцеленції, очевидно з потрібними властями, щоб там доїхати, де найбільше потреба і де могли б з успіхом щось робити. Кногг є референтом церковних і культурних справ і з'єднав собі досить загальне довір'я українців.

* Капітан військ СС Кногг (нім.).

Я, здається, вже подякував за примірники «Amtsbaltt» і «Pastoralschreiben» * і повторю цю подяку та доношу, що «A[рхі]еп[архіальні] відомості» за грудень 1942 р., в яких є письмо до робітників, що виїжджають до району на роботи, пішло вчора до цензури. Може, до кількох днів пішли канцелярія то число, так дуже спізнене, в[ашій] ексцеленції. Прошу прийняти вискази моєї найвищої пошани.

Андрей.

* Ф. 201, оп. 1, спр. 30, арк. 26. Машинопис, копія.

№ 233

1943 р., березня 1.— 3 листа львівського греко-католицького єпископа Й. Сліпого М. Дзеровичу у Відні про тісні зв'язки греко-католицького духовництва з керівником окупаційного німецько-фашистського режиму

Львів, 1 березня 1943 р.

Високодостойний пане доктор!

[...] ** Вправді воєнні події дещо злагіднили наше положення, одначе на цілковиту поправу ще немає вигляду. Може, ослабий ще контакт наших представників у рішальних німецьких чинників у Берліні. Велику прихильність виявили для нас: сам губернатор і теперішній міністер Innere Verwaltung Losacker і львівський — Amtschef Bauer ***.

Паніка перед більшовиками вже трохи устала. Тепер в Галичині маємо здати контингенти в харчах і робітниках. Багато сподіваються з перепису населення, який стан викаже він. Усе-таки буде він якоюсь вказівкою про число українців у г[енерал]-г[убернаторстві].

Ф. 201, оп. 1, спр. 6124, арк. 1. Машинопис, копія.

* «Відомчого журналу» і «Пастирського послання» (нім.).

** Випущено частину листа про особисті справи Й. Сліпого.

*** З управління внутрішніх справ Лозакер і шеф управління Бауер.

1943р., квітня 21.— З виступу по радіо митрополита А. Шептицького з закликком до українських робітників і селян виїжджати на роботу до Німеччини і сумлінно виконувати всі накази фашистської влади

Во ім'я отця і сина і св[ятого] духа, амінь.

До вас, моє слово, до вас, що виїжджаєте на роботу до райху, і до вас, що вже давніше виїхали [...] *

В нових, не раз трудних і тяжких обставинах життя не забувайте, що ви богом всевишнім сотворені і покликані до християнської віри та через божу благодать освячуючу стали божими дітьми. Ви покликані на те, щоб стати учасниками христового царства. Теперішнім життям треба вам, дорогі, приготуватися і заслужити на вічну нагороду. Життя людини — це служба всев[ишньому] богові. Не тільки священники чи монахи, усі християни мають богові служити. Наша служба полягає на християнському сповненні щоденних обов'язків. Свої обов'язки сповнити при заховуванні божих заповідей, при вистеріганні гріхів — це служба, якої бог від нас домагається. Таким сповненням обов'язків покажіть, що ви є християнами. Тим заслужите на пошану людей, серед яких живете, а що важніше, заслужите на боже благословенство на цілий час перебування вашого за границями батьківщини та на ціле життя.

Тримайтеся святої нашої віри, бороніться перед покусамми до злого, не забувайте кожної днини бодай коротко помолитися, хоч не маєте можності в неділю і свята бути на службі б[ожій] в церкві, пам'ятайте про це, щоб день святий святити. Положення ваше таке, що мусите не раз в той день тяжко працювати. Та праця в вашому положенні не є гріхом, хоча така сама праця була б гріхом, наколи б ви з власної волі працювали з легковаженням божої заповіді. Старайтеся бодай про це пам'ятати, що це день святий, старайтеся в той святий день більше помолитися, частіше про бога пам'ятати, серце до неба підносити. Бо можна молитися в кожному положенні життя і молитвою стаєсь добра воля людини до бога молитися.

Старайтесь совісно і добре сповняти обов'язки, які на вас накладають, працюйте широко, вважайте, щоб

* Випущено частину виступу А. Шептицького, що стосується суто релігійних питань.

нерозважним яким кроком не наразитися на кари і не наразити ваших найближчих. Можете бути наражені на великі небезпеки для вашої душі [...]*

Львів, 21 квітня 1943 [р.] *Андрей*, митрополит.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2665, арк. 83—84. Машинопис, чернетка.

№ 235

1943 р., травня 2.— З повідомлення про проповідь греко-католицького священика В. Лаби, виголошену у Львові на богослуженні, присвяченому створенню дивізії СС «Галичина»

С С-стрілецька дивізія «Галичина»
Урочистий акт в уряді губернатора
Галичини [...] * Проповідь отця д-ра Лаби

В час богослуження виголосив відповідну до хвилини проповідь о[тець] д-р Василь Лаба. «Після того, як продзвонили великодні дзвони,—говорив проповідник,—як прогомоніли воскресні пісні, ми знову вертаємося до тієї церковної пісні, яка каже: «Цей день егоже сотвори, господь, возрадуємся і возвеселимся в онь». Чому маємо радіти в цей такий важкий воєнний час? Бо за згодою фюрера Великонімеччини ми дістаємо змогу створити стрілецьку дивізію. А це воскресення української галицької армії — це нав'язання до нашої військової традиції **. Це діється тоді, коли йде важка боротьба з більшовизмом, який грозив загладом всієї Європі. Ми дістаємо змогу взяти в тій важкій боротьбі безпосередньо участь зі зброєю в руці. Це єдиний спосіб здобути волю. Хто хоче мати волю, мусить за неї битися. До цього кличе нас бог так, як колись кликав хрестоносців боротися за визволення святої землі, тих хрестоносців, які йшли на ту боротьбу з гаслом «Бог так хоче!» І сьогодні бог так хоче. А коли бог так хоче, то це божа справа, і за тією божою справою ми підемо».

Другу частину проповіді виголосив о[тець] д-р Лаба в німецькій мові для німецьких учасників в богослуженні. У цій частині проповіді проповідник подякував фю-

* Випущено частину газетної інформації про створення дивізії СС «Галичина»

** Це відродження нашої військової традиції.

рерові за те, що дав нам, українцям, змогу взяти участь зі зброєю в руках [у боротьбі] з нашим найбільшим ворогом, і заявив, що українці, які є добрими хліборобами і робітниками, виправдають себе теж як добрі вояки.

У боротьбі пліч-о-пліч з геройським німецьким вояком український вояк причиниться теж до добуття перемоги, яка принесе почесний мир для обох народів.

Станіславське слово, 1943, 2 трав.

№ 236

1943 р., травня 9.— Лист монахині монастиря василіанок у Львові І. Янович митрополитові А. Шептицькому з пропозицією заснувати в Києві монастир для поширення католицизму у східних областях України

В а ш а е к с ц е л е н ц і е !

Осмілююся вашій ексцеленції предложити один проєкт — він, щоправда, поки що не до здійснення, але, коли б змінилися обставини, може, був би справою, що її треба б у першу чергу перевести на божу славу.

Дуже важною річчю видається мені заснування контемплативного монастиря у східних областях України, може, навіть у Києві, на землях, зайнятих стільки років схизмою, відтак більшовиками.

Завдання цього монастиря було б, — побіч почитання бога якнайчистішим життям, якнайзвершенішим відірванням від самих себе та всього земського, якнайповнішим зверненням усіх властей душі до бога, — ще й помічоттям місіонерам, що будуть на цих землях ширити католицьку віру.

Коли б ваша ексцеленція коли-небудь уважали, що настав час і умовини, відповідні для утворення такої інституції, прошу взяти мене ласкаво під увагу і мною вільно диспонувати.

Руки цілую.

С[естра] Ірина Янович,
ч[ину] св. В[асилія] в[еликого].

Львів, дня 9 травня 1943 [р.]

Ф. 201, оп. 46, спр. 2713, арк. 43. Машинопис, ориг.

1943 р., травня 12.— Листівка партизанської організації «Визволення Вітчизни» про участь українських буржуазних націоналістів і клерикалів у формуванні фашистської дивізії СС «Галичина»

Ще одна ганебна зрада

На початку травня м[ісяця] ц[ього] р[оку] у львівській пресі й радіо з'явилися нові документи ганебної зради й запродавництва фашистам народу Західної України. Презрентні й ненависні всьому народові запродавці — В. Кубійович і Вікт[ор] Курманович — оголосили свої промови, в яких закликають громадян і молодь вступати до СС дивізії «Галичина», яка боротиметься ніби за якесь «майбутнє народу». Хто хоч трохи обізнаний з історією України, той знає, що ці задрипані пани не раз уже продавали Україну. Свого часу їх попередники — коновальці, левицькі й інша наволоч накликали німців на наші землі. Через цих паскуд багато горя тоді зазнав український народ. Пізніше разом з Петлюрою вони плазували навколішки (клякали) та лизали черевки урядовцям військових штабів інших держав, щоб допомогти їм запанувати над українським народом.

Але український народ за допомогою й підтримкою слов'янських народів (росіян, білорусів і інш[их]) дав доброго прочухана цим панам, вигнавши їх за межі України. Ці зрадники ввесь час засиляли на Радянську Україну шпигунів, диверсантів, щоб всіляко гальмувати будівництво держави і підривати її міць.

І ось тепер, коли свині наполеончику-Гітлеру забандюрилось загарбати Україну і зробити з неї колонію, а українців вибити або вигнати до Сибіру і трохи лишити собі за рабів, різні кубійовичі, приставши до німців, як воша до хутра, почали благати дозволу «створити збройну одиницю, складену з українців». І хоч Гітлер дуже не хотів говорити з такими гнидами, зрештою вдовольнив своїх блюдолизів. І тепер почалася свистопляска. Кубійович скавучить, що «настала велика пора збройного чину і для нашого народу», а Курманович вищить, чи «молодь справді розуміє силу зброї для народу». А якийсь недотепа віршомаз Ол. Бабій уже зліпив вірша «Авангарда». А «Львівські вісті» підняли гамір, що СС дивізія — це буде сила, яка розростеться, можливо, в мільйонну армію.

Український «юденрат»* (так народ назвав Український комітет) розіслав по селах агітаторів за СС дивізію. Ксьондзи, забувши про заповідь Христову «не вбий», почали в церквах умовляти молодь йти до СС дивізії. Одним словом, підняли лемент, як ніби сталось щось велике й грандіозне. А насправді нічого не сталось великого, бо молодь до дивізії не йде і не піде. А кубійовичі, рудницькі, зелені, навроцькі, марушки і всякі... мушки на своєму, багато разів проституйованому націоналістичному прапорі, яким вони прикривали не так національні цілі, як соціальні, ще раз пишуть акт великої й ганебної зради своєму народові.

Молодь Західної України не піде до СС дивізії, яка має допомагати фашистам битись з Червоною Армією, в складі якої є не тільки наддніпрянська молодь, а й молодь Західної України. Писатись до СС дивізії — значить, дати згоду вбивати своїх братів. Чи захоче це робити народ Західної України? Напевно ні. Історія ще не знає такого, щоб провідники кликали народ вбивати своїх братів і синів. На це здібні лише найпаскудніші зрадники і запродавці.

Видання комітету «Визволення Вітчизни».

Львів, 12 травня 1943 р.

Партархів Львівського обкому Компартії України, ф. 3, оп. 2, спр. 113, арк. 15. Машинопис, ориг.

№ 238

1943 р., липня 8. — Лист референта душпастирства дивізії СС «Галичина» священника В. Лаби зі Львова львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові в справі набору священників на службу в дивізію СС «Галичина»

Прошу ласкаво відпущення на духівників стрілецької дивізії «Галичина» ось яких отців львівської архієпархії:

1. Д-ра Лаби Василя, крилошанина митр[ополичого] кап[ітулу];
2. Лободича Романа, крилошанина митр[ополичого] кап[ітулу];

* Тобто зрадницька кліка.

3. Дурбака Івана-Всеволода, зараз без приділення;
4. Ковалюка Данила, катехита і сотрудника в Сколе;
5. Кордуби Емануїла, завідателя в Містках;
6. Лещишина Василя-Всеволода, ч[ину] св. Теодора, студ[ита];
7. Хомина Романа-Рафаела, ч[ину] св. Теодора, студ[ита].

На відпущення двох останніх отців з чину св. Теодора, студ[ита], я вже добув згоду високопреп[одобного] о[тця] протоігумена Климентія [Шептицького].

Львів, дня 8 липня 1943 [р.]

О[тець] *Лаба Василь*, референт душпастирства при гол[овній] бойовій управі стрілецької дивізії «Галичина».

Ф. 201, оп. 1с, спр. 102, арк. 49. Рукопис, ориг.

№ 239

1943 р., липня 8.— Лист станіславського єпископа Г. Хомишина митрополитові А. Шептицькому з запитанням, кому потрібно висловити подяку за гроші, одержані з Німеччини

Станіслав, дня 8 липня 1943 р.

В а ш а е к с ц е л е н ц і є !

Прошу ласкаво казати мене повідомити, чи ексцеленція самі подякували за суми переслані з Німеччини як за допомогу для тутешніх чотирьох дієцезій, чи я маю від себе подякувати за станіславську дієцезію і кому.

Остаю з найвищим поважанням вашої ексцеленції найнижчий слуга в Христі

Григорій, єпископ.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2717, арк. 39. Машинопис, ориг.

1943 р., липня 9.— Повідомлення про нараду митрополита А. Шептицького з членами так званої військової управи у Львові, присвячену формуванню дивізії СС «Галичина»

Військова управа на святоюрській горі

Львів, 9 липня. 8 липня прийняв митрополит ексцеленція Андрей граф Шептицький на довгій аудієнції військовою управу, що з'явилася в повному складі під проводом полк[овника] Бізанца, щоб представитися князеві церкви.

Речником військової управи був її голова полк[овник] Бізанц, який у своїй промові дякував митрополитові за доброзичливе ставлення його та підлеглого йому духовенства до справи формування СС стрілецької дивізії «Галичина».

Митрополит відповів на промову, дякуючи сердечно за візит; після він інформувався у довшій розмові про хід праць, зв'язаних з формуванням дивізії.

Львівські вісті, 1943, 9 лип.

№ 241

1943 р., липня 19.— Лист львівського греко-католицького митрополичого ординаріату священникові В. Лабі про призначення священників для служби в дивізії СС «Галичина»

М[итрополичий] ор[динаріат] відпускає на духовників стрілецької дивізії «Галичина»:

о. Лободича Романа, крил[ошанина] м[итрополичого] к[апітулу];

о. Дурбака Всеволода;

о. Кордубу Емануїла;

о. Лещишина Всеволода, ч[ину] св. Т[еодора], с[тудита];

отця д-ра Лабу Василя.

Від мит[рополичого] орд[инаріату].

Львів, 19 липня 1943 [р.].

Ф. 201, оп. 1с, спр. 102, арк. 50. Рукопис, ориг.

1943 р., серпня 10.—З послання митрополита А. Шептицького до віруючих з закликом коритися німецьким окупантам і беззастережно виконувати їх розпорядження

У важкій хвилині звертаюся до вас, всеч[есніші] отці і дорогі браття!

Війна, що триває вже близько чотири роки, наближається до кінця. Може, близька та хвилина, в якій рішатиметься, може на довгі літа, доля нашої церкви і нашого народу. Відчуваю потребу порозумітися з всіми вами, з тобою, дорогий український народ. Отці, перечитаєте в найближчу неділю це моє письмо у всіх матерних і дочерних церквах єпархії: в тих, при яких стало працює священик, і в тих, до яких тільки може сусідній священик доїжджати. [...] * А тепер моє слово до тебе, дорога молодь, і до вас, дорогі [християни], у котрих стільки доброї та щирої волі, а так трудне не раз положення, до вас, яких довір'ям люди так часто надуживають.

Не дайтеся спровокувати до ніяких незаконних поступків. Це ж інтерес наших ворогів: намовити наших людей до нерозважних кроків, які могли б, а навіть мушили б стягнути на наш народ великі шкоди. Не дайтеся баламутити людям, які представляють вам неначе кінечним деякі злочини проти божого закону. Пам'ятайте, що ніколи нічого корисного для свого народу не досягнете через противне божому законові поступовання. У всіх важніших справах радьтеся батьків, порадьтеся й духовного отця, вони ж усі вам тільки добра бажають, а люблять батьківщину не менше від вас. Заховуйте всюди суспільний порядок і про той порядок так дбайте, як коли б за нього відповідали. Оскільки це можливе, сповняйте наложені на вас обов'язки. Не противтеся ніякому справедливому наказові влади, хоч, очевидно, можете завсіди те зробити, щоб досягнути чи відкликання, чи злагодження наказу. Пам'ятайте, що кожний непорядок у нашому краю є користю комуністів і може бути викликуваний радами чи намовами їх агентів. А все, що зв'язане з користю комуністів, може причи-

* Випущено частину послання, в якому говориться про те, що церква завжди закликала населення коритися державним властям.

нитися до їх перемоги. Та перемога хоч неправдоподібна, а все ж можлива, і ніщо не може в рівній мірі їй помагати, як усяке заворушення в нашому краю. Стережіться людей, які вас намовляють до яких-небудь незаконних кроків. Стережіться наказів, які немов походять від провідників національних партій, а можуть бути прямо провокацією наших ворогів.

Цей мій поклик звертається не тільки до вас, мужчин, але й до невіст. Ваше завдання, християнські невісти, матері родин, встерегти своїх синів від усякого нерозважного кроку, а передовсім від усякого кроку, який мав би ламати божий закон. Якщо кому випадає бути сторожем християнського порядку в громаді — то, певно, християнські матері не уступлять першенства мужчинам, вони схотять бути першими в сповненні такого світлого, а в наших часах такого важкого завдання. Стоячи на сторожі божого порядку в громаді, ви, християнські матері, будете рятувати від упадку совість ваших синів, не дасте їм душу заваляти неповинно проллятою кров'ю, встережете їх перед нещастям, а посередньо причинитеся до ясного розвою нашого національного життя. Ви, християнські невісти, що, буває, горнетесь до св[ятого] причастія частіше від мужчин, маєте в дану хвилину сповняти великий і святий обов'язок проти мужів і дітей, проти цілого села і проти цілого народу.

Де добре організоване церковне братство, нехай на першому засіданні по перечитанні цього письма візьмуть справу, про яку тепер пишу, як предмет наради. Нехай передовсім ствердять, чи є і яка у тому напрямку небезпека в селі, чи кому грозить небезпека життя. Відтак нехай застановляться, що могли б зробити, щоб комусь у даному випадку вирятувати життя, нехай в кінці приступлять до св[ятого] причастія в намірі ведення такої суспільної праці.

Дано у Львові, дня 10 серпня 1943 р.

Андрей, митрополит.

Ф. 201, оп. 46, спр. 2097, арк. 134—137. Машинопис, ориг.

1943 р., серпня 29.— Лист греко-католицького священика О. Карпинського з військового табору дивізії СС «Галичина» в Німеччині митрополитові А. Шептицькому про свою службу в дивізії СС «Галичина»

Ваше преосвященство!

Мене wraz із о. Левенцем завізвано 25 липня до асентерунку, при якому признано нас за здібних до війська.

Це сталося тому, що ми, зголосившись на військових капеланів в [отця] каноніка Лаби, рівночасно зголосилися у набірній комісії як добровольці. Коли в місяць після асентерунку прийшов з дистрикту Einberufungsbeehl*, що маємо явитися у призначеному місці вишколу, то мусили ми разом з прочими отцями в числі її виїхати ще 20 серпня, щоб без опізнення явитися на 23 серпня. На жаль, сталося так, що ми не мали можності навіть бачитися з вашим преосвященством, щоб попроситися та просити о благословенство.

Дорога, мимо свого довгого тривання, бо аж повних три доби [тривала], була для нас усіх, а зокрема для мене, надзвичайно приємною та цікавою. По дорозі мали ми можливість приглянутися найрізномоднішим краєвидам, не раз напрочуд гарним, пізнали ми бодай поверховно раціональну господарку Заходу та деякі промислові осередки. Чекаючи на отримання поїздів на різних двірцях, пізнали ми бодай дещо більші міста, користаючи з кількогадинної перерви. Перебуваючи тепер у місці призначення, мешкаємо всі одинадцять в одній кімнаті та переходимо вишкіл, з яким польовий духовник необхідно мусить бути обізнаним, та призвичаюємося до військової дисципліни, яка не справляє нам найменшої трудності. На загал поведяться [з] нам[и] незле, трактування нас з сторони зовсім коректне, багато маємо уступок та угодінь, і тому всі знають про нас як Sondergruppe**. Наш вишкіл буде тривати до 1 жовтня, а після будемо призначені до поодиноких частин дивізії. Місцевість, в якій перебуваємо, прегарна, воздух надзвичайно здоровий, бо це гірська околиця,

* Наказ про призов на військову службу (нім.).

** Спеціальну групу (нім.).

а на узбіччах гір видніють темно-зелені виноградники. Кожного дня маємо теоретичне навчання, як також вправи з військового впоряду. На місто поки що не виходимо. В неділю щойно будемо мати змогу бути на місті, щоб в одному з костьолів відправити службу божу.

Поручаюь святим молитвам вашого преосвященства, остаю в найглибшій пошані з християнським привітом та смиренно прошу о благословенство.

29 серпня 1943 [р.]

о. Карпинський Осип.

Ф. 201, оп. 1, спр. 102, арк. 52. Рукопис, ориг.

№ 244

1943 р., листопада 11.— Із заключної промови митрополита А. Шептицького на архієпархіальному соборі у Львові з закликком згуртувати всі реакційні сили краю до боротьби проти наступу Червоної Армії

[...] * Кінчимо цей ар[хі]єп[архіальний] собор в таку поважну хвилину нашої історії, що маємо багато причин побоюватися такої катастрофи, якої наш народ ніколи ще не переживав ані в найлютіших часах татарських наїздів, ані в часах руїни, ані в тих часах, що наступили після полтавського погрому**. Видається, що великими кроками зближаємося до такої катастрофи. А ніхто з нас не знає, що робити, щоб її затримати!

А ця катастрофа грозить нам не тільки ззовні, але й як наслідок нашого власного поступовання!

Зовнішня буря, що шаліє над Наддніпрянською Україною, зближається до нас. В ній пропадає там, може, більша і ліпша частина українського народу,— гине, фізично пропадає.

Найліпші громадяни, представники всіх національних організацій, об'єднань, союзів і товариств в імені всіх зорганізованих українців Львова з острахом перед будучими небезпеками перестерігають народ перед роз'єднанням, перед анархією, перед впливом ворожих

* Випущено частину промови про суто релігійні справи.

** Йдеться про розгром військ Карла XII та Мазепи під Полтавою в 1709 р.

комуністичних сил *. Вважають своїм святим обов'язком остерегти народ і розкрити всім очі на цю пропасть, куди намагаються завести нас вороги і обманені люди, сіючи тривогу і намовляючи до протизаконних діл, до невиконання воєнних повинностей, до непослуху законам і наказам воєнного часу.

Хто ж зі священників не поділяв би побоювань та бажань світської інтелігенції? На один тільки уступ чи висказ відозви не можемо згодитися. Знаходимо в ній такі слова: «Пам'ятаймо, що нині в часі тотальної війни, війни не тільки армії, але війни цілих народів проти народів, діє у світі суворий закон збірної відповідальності».

Ці слова можна так розуміти, що клич збірної відповідальності уважаємо законом, хоч, певно, не така є гадка авторів відозви. Безперечно, «за невідповідальні вчинки збаламучених одиниць», а можна додати «за намірені злочини провокаторів можуть відповідати родини і цілі села».

В таких часах одинока наша надія на милосердя і поміч всевишнього. Тому мусимо безнастанно вірних заохочувати до усильних і покірних молитов за народ. Мусимо також безнастанно пригадувати вірним, що незаховання божих заповідей, кожний смертний гріх заслуговує на кару божу, що поза божим законом немає для народу життя.

Тому взиваю всіх отців до відправлювання молебнів при виставленні найсв[ятіших] тайн з молитвами і ектеніями, приписаними в часах «всенародної скорбі». Від початку війни має кожний священник обов'язок до мирної ектенії додавати кілька завізвань на час всенародної біди. В тому самому навіренні відправляйте, отці, такі молебні, а бог вислухає наших покірних молитов, і дійдемо до справедливого миру для многостраждальної батьківщини.

Львівсько-архієпархіальні відомості, 1944, січ.— лют.— берез., с. 16—17.

* Йдеться про звернення буржуазно-націоналістичних організацій, що співробітничали з окупаційним режимом.

1944 р., не пізніше квітня.— Листівка партизанської організації «Визволення Вітчизни» про союз греко-католицької церкви з німецько-фашистською окупаційною владою в роки Великої Вітчизняної війни

До священників на Західній Україні

З наближенням фронту галицька продажна преса вие на всі сторони, що йдуть більшовики і нищать всіх українців, інтелігенцію і священників. А деякі базіки добрехались до того, що твердять, ніби більшовики всіх ксьондзів вішають на хрестах. Своєю брехливою пропагандою вони безсоромно й нахабно твердять, що більшовики забороняють вірити в бога, ходити до церкви й інше.

Ми хочемо запитати цих «агітаторів», коли більшовики забороняли вірити або ходити до церкви? Уже коли брехати, то треба міру знати. А як без міри бреше хто, то брехня його, як не наздожене, а випереди, говорить народне прислів'я. В Радянському Союзі церква відокремлена від держави, так і в інших передових країнах світу, і тільки всього. Уряд більше до церкви не втручається. Якщо йде мова про антирелігійну пропаганду, то її проводять різні добровільні організації, профспілки і наукові заклади. Адже якщо священникам вільно в церкві робити відправу і виголошувати різні проповіді з амвону, які в перший спосіб вживали на формування світогляду людини, то чому якесь наукове т[овариство] не мало б права організувати наукову лекцію, [на]пр[иклад] про походження людини або на якусь іншу тему. Хіба це є заборона релігії?

Галицькі «провідники» вважають, що священникам вільно провадити всяку роботу, навіть спрямовану проти свого народу, а народу не можна й слова промовити за «отців духовних» за їх несправедливу й шкідливу діяльність проти свого народу. А що діяльність деякої частини галицьких священників переважно є не тільки несправедлива, а навіть злочинна, то можемо ствердити це тисячами актів. Про це знає весь народ, про це є живі свідки. А з релігійної точки зору, то більшість галицьких священників є найбільшими грішниками.

Якщо більшовиків називають безвірниками, то ці люди стають проти вбивства, проти війни, проти брехні

й лицемірства, проти крадіжок, проти того, щоб багаті кривдили бідних, проти того, щоб багаті мали великі маєтки, а інші бідували. От за це-то й ненавидять священники більшовиків, бо кожний священник грішний, як не тим, то другим. Як підійти до цього питання з релігійної точки погляду, побачимо, що священники зовсім нехтують з[аповідями] або діють проти релігійних вчень. Для ілюстрації наведемо кілька прикладів. Ці приклади не є надуманими, на це є живі свідки.

З приходом німців в Західну Україну багато священників з амвонів кричали: «Настав час відплати». В с. Дусанові на Перемишлянщині при відступі Червоної Армії сільські багатії ловили червоноармійців і знущались над ними, по-звірячому мучили їх, рвали тіло на шматки, що робилось з відома священника, який не став на оборону цих нещасних мучеників.

Також з приходом німців священник с. Курович Оришкевич вимагав знищення всіх, хто працював в сільраді за Радянської влади.

Зрадники народу — різні кубійовичі, полянські, добрянські — виплазували у Гітлера дозвіл на утворення СС дивізії. Кожному зрозуміло, галичани, які записались до СС дивізії, мусять іти битись не тільки проти українців-наддніпрянців, а й галичан, яких багато є в Червоній Армії. Отже, хто кого і за що має бити? Звісно, брати братів. Але священники на це не зважали і майже всюди по селах намовляли молодь писатись до СС дивізії. І сам верховний владика їх ексцеленція митрополит Шептицький поставився прихильно до цього братовбивчого заходу. На маніфестаціях виголошували промови вікарій Лаба і інші. Цих фактів досить, щоб побачити, як духівництво Галичини благословляє на братовбивчу криваву війну. Де ж ви, отці духовні, поділи заповідь християнську про то, що не можна вбивати?

Захланність і жадоба загарбати чуже виявились хоч би й у таких дрібницях. Німці за незначну провину конфіскували у бідних селян коней, виводили на торговицю, а там уже чекали священники й забирали коні за безцінок.

Глинянський священник Гаврилук, будучи головою делегатур у [країнського] к [омітету] в Глинянах, зібрав гроші і різні продукти на полонених, а потім за все те придбав собі корову, а за полонених обіцяв відправити

службу божу. Хіба це не є крадіж праці народу? Де ж поділась Христова заповідь «не вкрати»?

Здається, в святому письмі ніде не сказано, щоб зневажати бідних, бо й Христос ніби вчив, що треба любити ближнього свого, як самого себе. Чому ж священники цього не здійснюють, чому, [на]пр[иклад], декан з Янчина Танчак бідних людей з презирством називає лише голотою? Христос ніби також навчав не гнатись за маєтками для себе, ділитись з бідними й допомагати їм. Але священник з Білки проклинає більшовиків за те, що вони поділили його землю між голотою, бо за Польщі він мав 60 штук рогатої худоби і багато землі.

Священник, коли він є отець духовний, як його називає народ, мусив би бути вище над людські конфлікти, він мусив би проповідувати мир на землі. Але так воно не є. Інакше говорить, наприклад, той же священник з Білки. Дуже чваниться, як за Радянської влади вони [попи] допомогли німцям, бо чекали їх приходу, як вони переходили по кілька разів радян[сько]-німецьк[ий] кордон, як багато вони мали захованої зброї, бо готувались до кривавої сутички з більшовиками. І він як офіцер галицької армії був один із керівників цієї підготовки.

Отже, отці духовні також благословляли і святили мечі проти Червоної Армії, проти Радянського уряду, який вів увесь час політику миру.

Досить згадати ще один ганебний факт — це побудова пам'ятників по селах в ім'я «звільнення України з-під ярма більшовицького». Яке ж ярмо наділи більшовики на Україну, скажіть, отці духовні? Треба би, щоб ви дали відповідь на це питання своєму народові.

Ми не кажемо, що всі священники такі, як ми тут подали. Є й такі, хоч їх значно менше, що не творили таких неподобств. Для прикладу можна назвати перемишлянського священника Ковча Омеляна. Але такі люди не користувались пошаною у галицьких заправил. Свящ[еник] Ковч за те, що пробував допомогти людям рятуватись вихрещуванням*, попав до тюрми, а пізніше до лагерью, де конає вже більше року. А допоміг йому в цьому український комітет в Перемишлянах, зробивши донос до консисторії й гестапо.

Тільки сліпа звіряча ненависть галицьких панів і багатьох ксьондзів до Радянської України не дає їм бути

* Идется про вихрещування євреїв.

чесними й об'єктивними і штовхає їх до фальшивої й брехливої пропаганди проти народу Радянської України.

А тому ми радимо священикам переглянути свою діяльність і направити на користь свого народу. Треба стати «пастирями душ», а не пастирями лише своєї худоби, своїх маєтків і дбати лише про самозбагачення, забуваючи про свій народ. Відомо, що дяки по багатьох селах очолюють націоналістичні організації, які залучають примусом молодь до лісових банд. Ці керівники знаходяться під вашим впливом. Поясніть їм і остережіть, нехай припинять братовбивчу різню. Наша земля й так напилась крові людської.

Священики мусять розуміти свою місію і визначити своє місце в теперішній час. І якщо вони будуть на своїх місцях і застерезуть галицький народ і молодь, щоб вона не виступала війною проти братів-наддніпрянців, щоб вона не слухала цькувань і не вбивала невинних жінок і дітей інших національностей,— то цим священики зроблять велику послугу своєму народові.

Час зрозуміти, що українці, росіяни, поляки, білоруси належать до слов'янської сім'ї народів і їм треба об'єднуватись, щоб відперти нашого ворога, який напав на наші землі і хоче вас знищити. Ворогом цим є фашизм.

Комітет «Визволення Вітчизни».

Партархів Львівського обкому Компартії України, ф. 3, оп. 2, спр. 112, арк. 11. Машинопис, ориг.

№ 246

1945 р., травня 28.— Із звернення ініціативної групи греко-католицького духовенства до Ради Народних Комісарів Української РСР з проханням затвердити ініціативну групу та дозволити скликати церковний собор

До Ради Народних Комісарів УРСР

У греко-католицькій чи уніатській церкві, між духовенством і між мирянами завжди були люди, свідомі своєї православної батьківської віри та її правди.

В нашій історії церковна унія була придумана і проведена поляками як найуспішніший і найбільшого сти-

лю засіб на «zniszczenie Rusi» *. Не треба великої науки, тільки треба могли свobodно думати, щоб дійти до цієї свідомості. Якби не розбори Польщі, то наш український і білоруський народи вже до «весни народів» у ХІХ столітті під Польщею були б зникли з лиця землі, бо були б перетворились на поляків завдяки унії.

Отже, вже тоді Росія вирятувала наш народ від гaнебної загибелі. Зрештою, хто ж буде пам'ятати про дітей, як не мати?

Під Австрією греко-католицька церква в Галичині в ХІХ столітті повільно скинула з себе духовне польське поневолення, і саме вона відродила наш народ національно. Але під мадярами процес мадяризації нашого народу в ХІХ столітті проводило якраз уніатське духовенство, а врятувала там наш народ від загибелі Чехословаччина, що повстала по першій світовій війні.

Коли ж у тому самому часі повстала нова Польща, то незабаром стало щораз ясніше виявлятися, що галицька уніатська церква вже не добра ні для Польщі, ні для Риму. Рим хотів щораз більшої асиміляції нашої церкви з латинською церквою, тому насильно вводив цілібат духовенства; латинізатори були для нього «*gratissimae persona*»**, а ті, що боролись за честь, обличчя й права нашої східної церкви, були під перманентним оскарженням і переслідувані.

Польща хотіла і латинізації нашої церкви, і полонізації нашого народу, тому руйнувала і переслідувала православну церкву, надуживаючи при тім унії (забирання т. зв. поуніатських церков), нашу галицьку уніатську церкву держала в стані перманентного оскарження, а поза межами Галичини, з благословення Риму, творила нову уніатську церкву, піддану безпосередньо польським єпископам.

Доходило до дивоглядних випадків. Митрополит Андрей Шептицький явно в часописах протестував проти забрання т. зв. поуніатських церков, а, кінець-кінцем, папа Пій ХІ продав ті церкви польському урядові за 2 000 000 злотих.

Наша галицька церква стала безнадійна, без можливості руху й росту, наче зв'язана ланцюгами. Латинізатори проповідували, що наша церква має рости в напрямі щораз більшої латинізації та ненависті до право-

* «Знищення Русі» (пол.).

** «Найповажнішими особами» (лат.).

славної церкви. А ті з нас, що приходили до православної свідомості, саме завдяки тим різним надужиттям унії, боліли в серці, ревізували уніатські погляди, в яких їх виховано, і ждали нового «потрясення світу», бо тільки воно могло нас вирятувати від загибелі, яка йшла на нашу церкву й на наш народ під шовіністичною Польщею.

Війна гітлерівської Німеччини проти СРСР незабаром виявилась як війна для винищення всіх слов'ян. Нам ставало щораз ясніше, що в разі німецької перемоги в війні і наш народ, і церква були б засуджені на загибель.

Але куди було нам звертатися з надією?

Не станемо того затаювати, бо воно загально відоме, що наш народ у Галичині, від XIV сторіччя зв'язаний з ходом життєвих умов і рухів Західної Європи, просяк ідеями, які виступали * на західноєвропейському поприщі, бо, зрештою, він і не міг інакше протиставитись польській агресії, яка йшла на нас під прапором вибухлого націоналізму.

З другого боку, ми від серця, у мріях «toti propterio» ** не могли надіятись на СРСР, бо жахались революційного атеїзму, були зовсім чужі для соціалізму і ще не мали довіри до розв'язки національного питання в СРСР, якої правильність наглядно виявило переможне ведення війни з боку СРСР, бо радянські народи ніяк не могли б почуватись як одна цілість, як один радянський народ, і покласти такі, подиву гідні, жертви за свою Вітчизну, якби були незадоволені розв'язкою національного питання.

Признаємося щиро, що ми під кінець німецької окупації вже мали тільки один страх, а не мали ніякої надії. Та ми помилялися в оцінці радянської дійсності й історичної місії СРСР.

Доблесна, подиву гідна, радянська армія покрилась вічною славою, розгромила гітлерівську Німеччину, спасла Європу від жахливого нацистського поневолення, а всі слов'янські народи від загибелі. Сповнилися відвічні мрії всіх українців: всі українські землі возз'єдналися з матір'ю, постала завітна «соборна Україна», реальна, в братерському союзі з Москвою і з усіма

* Виникали, розвивалися.

** «Власним рухом» (лат.).

радянськими народами, тому безпечна і життєздатна, з усіма можливостями для найкращого розвитку.

На цьому становищі ми, підписані, стоїмо, розуміємо його вагу і будемо на ньому стояти широко та без усяких застережень.

Маємо повне довір'я до Радянської влади, хочемо працювати для добра нашої прославленої Вітчизни, бо коли Радянська влада стільки жертв понесла для нашого визволення, то чи поскупить нам чогось для нашого життя?

Для думаючих ясно, що уніатська церква як уніатська в цих нових наших умовах державного і народного життя являється як історичний пережиток. Коли весь український народ об'єднався в один державний організм; то і його церква мусить об'єднатися в одну церкву — в свою рідну, незалежну від чужинецької корми, в православну, що є церквою наших батьків. Цей ідеал знаходив признання у свідоміших кругах нашого народу вже за Польщі.

На жаль наші єпископи не зорієнтувались ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації, і хвиля життя перейшла їм понад голови, а ми лишилися наче на розбитому кораблі.

Наша церква опинилася в стані безвластя та дезорганізації. Це болюче відбивається на церковному нашому житті; довгий час воно так не могло б бути. Тому ми, підписані, чільні представники з стану анархії в стан консолідації для перетворення її в православну церкву і просимо одобрити цей наш почин.

А саме: ми постановили очолювати ініціативну групу греко-католицької церкви по возз'єднанню з православною церквою...

Акція повинна розвиватися в порозумінні між державним урядом, ініціативною групою і зверхництвом Всеруської православної церкви, бо тільки цим способом накреслена лінія може вийти найдоцільніша, неламана.

Отже, просимо затвердити нашу ініціативну групу і признати їй право вести намічене діло.

О[тець] д-р *Гавриїл Теодорович Костельник*,
настоятель Преображенської церкви у Львові,
голова ініціативної групи, представник Львівської
єпархії.

О[тець] д-р *Михайло Іванович Мельник*,

парох Нижанкович і Генеральний вікарій Перемишльської єпархії Дрогобицької області, представник Перемишльської єпархії.
О[тець] *Антін Андрійович Пельвецький*, парох Кепичинець, декан Гусятинського деканату, представник Станіславської єпархії.

У Львові, 28 травня 1945 р.

Оубл.: Діяння собору греко-католицької церкви у Львові, 8—10 берез., 1946, Львів, 1946, с. 16—19.

№ 247

1945 р., травня 28.— Із звернення ініціативної групи греко-католицької церкви до духовенства західних областей Української РСР

До всесесного греко-католицького духовенства в західних областях України

В нашій греко-католицькій (уніатській) церкві при- збиралося аж забагато суперечностей, щоб вона — в ни- нішніх епохальних перипетіях, коли вся Європа в корені стряслася,—також не стряслася в корені. А просимо Вас, всесесні отці, щоб ви, коли будете читати це наше пись- мо, не піддавались ніяким сентиментам, бо в таких вирішних ситуаціях сентимент злий дорадник. Розважте справу холодним розумом!

Це ясний історичний факт, що церковну унію в дав- ній Польщі придумали й перевели поляки на «złiszcze- nie Rusi». Унія в давній Польщі стала найуспішнішим і найбільшого стилю засобом для розбиття нашого (і білоруського) народу та на його златинізування і спо- лонізування. І якби Росія, яка саме тому, що бачила загибель нашого народу під Польщею, не звільнила нас від польського пригночення, то наш народ уже до «весни народів» у ХІХ ст. був би перестав існувати, бо був би спольщився вповні [...] *.

Епохальні історичні перипетії від 1939 р. закінчились тим, що Радянський Союз, завдяки світлим перемогам

* Випущено частину тексту, що повторюється у док. № 246,

своєї героїчної Армії, по величезних жертвах і зусиллях, визволив нас від Польщі і від жахливої нацистської Німеччини, зібрав усі українські землі, — а що більше: спас усі слов'янські народи від загибелі.

Історія переважної більшості слов'ян зв'язана з православ'ям, проти якого Рим від віків воював. А також історія нашого українського народу, оскільки вона світла, зв'язана з православ'ям. Унія — це історичний спогад і символ упадку нашого народу, чужинецького поневолення. Багато крові мусів наш народ пролити, щоб скинути з себе чуже ярмо!

І як же ж могла б наша уніатська церква процвітати в цих нових умовах, коли вона знайшлася в орбіті православного світу, який, на основі історичного досвіду, витворив собі прислів'я, що найбільші вороги Русі є «Рим і Крим» (католицька Польща і татари). Наша унія, яка вже за другої Польщі виявилась як недобра ні для кого (ні для нас самих, оскільки йшло про майбутність), тепер уже стала наглядним історичним пережитком. Коли весь український народ воз'єднався в один державний організм, то для наших провідників повинно було стати ясно, що мусить прийти також і до воз'єднання на полі віри та церкви нашого народу. А вони навіть целібату не зреклися і, засугестіоновані Римом («*Per vos, mei Rutheni, Orientem converten dum spero!*» *), мріяли про здобування України для Риму!

Оцим повідомляємо Вас, всечесні отці, що з дозволу державної влади утворилася ініціативна група по воз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою, з осідком у Львові. Її метою є вивести нашу церкву з безладдя та безвластя, в якому вона опинилась. Державна влада признаватиме тільки зарядження нашої ініціативної групи, а ніякої іншої адміністративної влади в греко-католицькій церкві не буде признавати.

Самозрозуміло, що наша ініціативна група стоїть і стоятиме твердо на становищі щирого патріотизму до УРСР і всього Радянського Союзу, бо це диктат здорового розуму і українського серця.

Як сама назва каже, наша ініціативна група має довести нашу греко-католицьку церкву до воз'єднання з усією Всеруською православною церквою, на це тре-

* «О, мої русини, через вас я сподіваюсь повернути Схід!» (лат.).

ба часу, бо треба і клир і вірних освідомити в правильності нашого шляху, щоб не було зайвої боротьби і зайвих жертв. Ініціативна група видаватиме відповідні книжки; перша з черги появиться розвідка (вона вже друкується) про «Догматичні підстави папства» (автор о[тець] Г. Костельник), а з неї кожний переконається, що папство, в дійсності, не має ніяких об'єктивних догматичних підстав.

Просимо всечасних отців деканів скликати духовенство на наради в цій преважній справі та прочитати їм це наше письмо.

Наші однодумці священники повинні якнайскоріше вступити в члени ініціативної групи у своєму власному інтересі, бо для них буде потрібна наша посвідка. Вступати в члени ініціативної групи можуть також і дяки (вони мусять виказатись посвідкою від свого настоятеля церкви, що вони дійсно дяки).

З огляду на труднощі в комунікації, священники можуть і на місці скласти збірну письмову заяву, кожний з власноручним повним (і по батькові) підписом, що приступають до ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою, а один з них привезе те збірно письмо до канцелярії ініціативної групи, яка знаходиться у Львові, поки що в парохіальній канцелярії Преображенської церкви.

У Львові, 28 травня 1945 р.

О[тець] д-р *Гавриїл Теодорович Костельник*,
настоятель Преображенської церкви у Львові,
голова ініціативної групи,
представник Львівської єпархії.

О[тець] д-р *Михайло Іванович Мельник*,
парох Нижанкович і генеральний вікарій
Перемишльської єпархії Дрогобицької області,
представник Перемишльської єпархії.

О[тець] д-р *Антін Андрійович Пельвецький*,
парох Копичинець, декан Гусятинського деканату,
представник Станіславської єпархії.

Опубл.: Діяння... с. 20—24.

1945 р., червня 18.— З відповіді Уповноваженого ради в справах руської православної церкви при Раді Народних Комісарів УРСР на звернення ініціативної групи греко-католицького духовенства

Членам ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької церкви з руською православною церквою: д-ру Костельнику, д-ру Мельнику, д-ру Пельвецькому.

За вказівками Раднаркому УРСР, у відповідь на вашу декларативну заяву від 28. 5. 45 р., повідомляю вас:

1. Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької церкви з руською православною церквою санкціонується у вашому складі, як єдиний тимчасовий церковно-адміністративний орган, якому надається право керувати в повному обсязі існуючими греко-католицькими парафіями в західних областях України і проводити справу возз'єднання зазначених парафій з Руською православною церквою.

2. Ініціативна група по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою має право погоджувати надалі всі правові питання в справі керівництва греко-католицькими парафіями і возз'єднання їх з православною церквою з Уповноваженим Раднаркому в справах руської православної церкви при РНК УРСР і відповідно в областях — з місцевими Уповноваженими.

Уповноважений ради
в справах руської православної церкви
при РНК УРСР П. Ходченко.

Червня, 18 дня, 1945 р.

Опубл.: Діяння... с. 19—20.

№ 249

1946 р., березня 1.— Повідомлення прокурора УРСР про притягнення до судової відповідальності керівних діячів греко-католицької церкви за антирадянську діяльність на користь німецько-фашистських окупантів у роки Великої Вітчизняної війни

Від прокурора УРСР

За активну зрадницьку і підсобницьку діяльність на користь німецьких окупантів слідчими органами арештовані Сліпий Й. А., митрополит греко-католицької (уні-

атської) церкви, Чарнецький М. А., Будка М. М., Хомишин Г. Л., Лятишевський І. Ю., єпископи уніатської церкви.

При арешті у названих осіб знайдені документи, які викривають їх у злочинних зв'язках з німецько-фашистськими окупантами, зокрема з гестапо та іншими німецькими каральними та розвідувальними органами.

На попередньому слідстві арештовані визнали себе винними в проведенні ворожої діяльності проти СРСР.

За завданням німецьких розвідувальних органів обвинувачені після воз'єднання західних областей України з УРСР розгорнули активну антирадянську агітацію з закликом до духовенства і віруючих уніатської церкви чинити опір Радянській владі.

Після вторгнення німецько-фашистських загарбників на Україну Сліпий, Чарнецький, Будка, Хомишин та Лятишевський цілком віддали себе в розпорядження німецьких окупаційних властей.

Обвинувачені на слідстві розповідали, що, використовуючи своє керівне становище в греко-католицькій церкві, вони активно допомагали німецько-фашистським окупантам уганяти до німецької каторги українське населення і сприяли виконанню грабіжницьких повинностей, встановлених німецькими окупаційними властями.

З цією метою Сліпий, Будка, Чарнецький, Хомишин та Лятишевський, починаючи з липня 1941 р., за вказівками гестапо, неодноразово в своїх зверненнях і посланнях закликали духовенство і віруючих уніатської церкви допомагати німцям у створенні місцевих окупаційних органів влади, брати активну участь у постачанні сільськогосподарських продуктів для німецької армії, а також сприяти збройній боротьбі німецьких загарбників проти Червоної Армії.

Активна ворожа діяльність обвинувачених особливо яскраво виявилася в їх участі у формуванні дивізії СС «Галичина» для боротьби з партизанським рухом і Червоною Армією.

Документальними даними та свідченнями всіх обвинувачених, у тому числі Сліпого, встановлено, що він у квітні 1943 р. уклав угоду з німецьким ставлеником губернатором Галичини д-ром Вехтером про утворення спеціального комітету по формуванню дивізії СС «Галичина», згідно з якою до складу названого комітету був введений представник греко-католицької церкви.

Виконуючи цю зрадницьку угоду з німцями, обвинувачені Сліпий, Будка та інші дали вказівку всім уніатським священникам брати безпосередню участь у сформуванні дивізії СС «Галичина» і направили до складу останньої священників як капеланів.

Злочинна антирадянська діяльність обвинувачених на користь німецько-фашистських окупантів підтверджена численними свідченнями свідків і документальними даними.

Справа по обвинуваченню Сліпого Й. А., Чарнецького М. А., Будки М. М., Хомишина Г. Л. та Лятишевського І. Ю. в злочинах, передбачених ст[аттями] 54-1 та 54-11 К[римінального] кодексу УРСР, слідством закінчена і направлена на розгляд військового трибуналу.

Вільна Україна, 1946, 1 берез.

№ 250

1946 р., березня 8—10.— З постанови Львівського церковного собору про ліквідацію Брестської церковної унії

Зібравшись у кафедральному храмі св. Юрія у Львові перший раз в історії в умовах, коли всі українські землі завдяки зусиллям і перемогам волелюбних народів, братськи об'єднаних в великому Союзі Радянських Соціалістичних Республік, зібрані в єдину Українську Радянську державу і український народ став з'єдинений, заслухавши доповідь голови централі ініціативної групи греко-католицької церкви по возз'єднанню з руською православною церквою о[тця] д-ра Гавриїла Костельника, і після переведеної дискусії, собор стверджує:

1. Що Рим штучно виломився з ХІ ст. з первісної братерської православно-соборної церкви, щоб таким чином накинати свою диктатуру всій церкві: що церковна унія була накинута нашому народові в ХVІ ст. римокатолицькою агресивною Польщею, як міст до спольщення і златинізування нашого українського (і білоруського) народу; що в теперішній нашій ситуації, коли завдяки героїчним подвигам і славіній перемозі Радянського Союзу всі українські землі найшлися разом і український народ став хазяїном на всіх своїх землях, було б нерозумним піддержувати далі уніатські тенденції і було б непростим гріхом продовжувати в нашому

народі ненависть та братовбійну борню, причиною якої була в історії унія та й завжди мусить бути.

Виходячи з цих засад, собор постановив відкинути постанови Берестейського собору з 1596 р., зліквідувати унію, відірватись від Ватикану і повернутись до нашої батьківської святої православної віри і руської православної церкви.

2. Зважаючи на Христові слова «да всі будуть єдино», тобто що християнам слід єднатися в любові і богочитанні, постановивши приєднатися до руської святої православної церкви, собор вважає необхідним вислати в цій справі прохання до його святості Алексія, патріарха московського і всієї Русі, і про свої постанови повідомити Раднарком УРСР, а також Голову Ради в справах руської православної церкви при Раді Народних Комісарів СРСР.

3. Зваживши, що римські папи в історії завжди вели свою себелюбну політику, собор висловлює переконання в тому, що в умовах, коли волелюбні народи всього світу боролись за своє існування, Ватикан цілком стояв на боці кривавого фашизму і виступав проти Радянського Союзу, який зусиллям всіх братських об'єднаних народів захистив наш український народ від рабства і знищення та об'єднав всі наші землі в єдину соборну Українську Радянську державу, а тим самим і визволив нас від національного і церковно-релігійного поневолення.

Собор висловлює від імені всього духовенства і віруючих свою глибоку подяку за це визволення державним мужам великого Радянського Союзу і Української держави, довір'я до яких так однодушно продемонстрували всі народи під час виборів до Верховної Ради СРСР, і свідчить про незламну вірність своїй Батьківщині [...] *

Опубл.: Діяння. . с. 127—128.

№ 251

1946 р., березня 8—10.— Из звіту мандатної комісії Львівського церковного собору

На собор греко-католицької (уніатської) церкви в м. Львові 8—10 березня 1946 р. було запрошено 255 делегатів-священиків, членів ініціативної групи, і 22 де-

* Випущено пункт 4 постанови про вітальні телеграми, надіслані собором керівникам руської православної церкви.

легати від мирян з усіх трьох греко-католицьких епархій (Львівської, Самбірсько-Дрогобицької і Станіславської) на західних землях України. З тих запрошених делегатів на собор прибуло 216 делегатів-священиків і 19 делегатів-мирян. З запрошених противників возз'єднання ніхто не прибув на собор.

Опубл.: Діяння... с. 53.

№ 252

1946 р., березня 10.— Із звернення Львівського церковного собору до духовенства і віруючих греко-католицької церкви в західних областях України

Собор греко-католицького духовенства, скликаний ініціативною групою по возз'єднанню греко-католицької церкви з православною церквою, що відбувся 8, 9 і 10 березня у Львові, в катедрі св. Юра, вирішив зліквідувати Берестейську унію з 1596 р., відірватися від Рима і возз'єднатися з нашою батьківською православною церквою. Це той собор подає до відома всім греко-католицьким галицьким священикам та вірним і закликає всіх піти його слідами. Нехай не буде роздору в нашому народі з приводу повороту до віри і церкви наших предків уже від Володимира Великого. Унія, накинена нашим предкам 1596 р., спричинила жахливий віковий роздор у нашому народі, бо інакше й не могло бути, тому що унія була в організмі нашого народу чужим тілом, яке мало розсадити і зліквідувати наш нарід.

Браття, схаменіться! Жертвами мільйонів наших братів ми визволені, і вже ми не безмовні невільники. Визволіться й від римського поневолення духа, від тієї рештки польщини, яка ще у вас залишилася! Не марнуйте своїх сил і сил народу для реалізації помилених ідей!

В умовах, коли весь український нарід, завдяки героїчним перемогам братьки об'єднаних в СРСР волелюбних народів і дійсно народної Червоної Армії, від Тиси через Карпати і від Сяну до Дону і від Пінських боліт до Чорного моря, з'єднався в одній великій соборній українській державі, закликаємо вас усіх, священиків і вірних, щоб Ви послухали нашого голосу і прийняли наше вирішення: від нинішнього дня ми належимо до св. православної церкви, яка є церквою наших батьків, історичною церквою всього українського народу і

всіх найближчих нам народів по крові. А господь бог певно поблагословить наше велике діло. Амінь.

За дорученням собору, на якому було присутніх 216 делегатів-священиків від усіх трьох наших епархій і всіх деканатів, президія собору:

Мітрофорний протоіерей, доктор *Гавриїл Костельник*.

Єпископ станіславський *Антоній (Пельвецький)*.

Єпископ дрогобицький *Михаїл (Мельник)*.

Опубл.: Діяння... с. 129—132.

№ 253

1951 р., жовтня 16.— З викладу обвинувальної промови прокурора Р. А. Руденка, виголошеної на судовому процесі у Львові, про участь греко-католицького духовництва у вбивстві буржуазно-націоналістичними бандитами Я. Галана та інших радянських громадян

[...]* Цим судовим процесом встановлено, що криваву розправу над Ярославом Галаном оунівські бандити вчинили спільно з реакційними уніатами — агентами-розвідниками і шпигунами Ватікану [...]

Українські буржуазні націоналісти завжди були під патронатом Ватікану, який освячував їх диявольські справи. Ось лист митрополита Шептицького Адольфу Гітлеру в зв'язку з окупацією німцям м. Києва. Я цитую: «Ваше превосходительство! Як глава української греко-католицької церкви я передаю вашому превосходительству мої сердечні поздоровлення з приводу оволодіння столицею України, златоглавим містом на Дніпрі— Києвом... З особливою пошаною Андрей, граф Шептицький, митрополит».

Наведу ще один документ. 14 січня 1942 р. Гітлерові надіслано листа так званих керівних кіл України, в якому вони по-лакейському просили влади у «фюрера». Вони писали: «Ми запевняємо вас, ваше превосходительство, що керівні кола на Україні прагнуть до найтіснішого співробітництва з Німеччиною, щоб об'єднаними силами завершити боротьбу проти ворога і здійснити новий порядок на Україні і в усій Східній Європі».

* Тут і далі випущено частину промови, яка не відповідає темі збірника,

Цей лист підписали: Андрей Шептицький, Величковський (так званий голова Української національної ради в Києві), Андрій Левицький (підручний Петлюри), Омелянович-Павленко і Андрій Мельник, якого я вже згадував як шпигуна фашистської розвідки.

Ось вони хто — ті кола, що дали обіцянку Гітлерові і здійснювали «новий порядок».

Мов гади в кублі, так переплелися агенти Ватікану і українські буржуазні націоналісти. З усією силою свого таланту, з усією силою правди викривав Ярослав Галан ватиканську кліку, злочинства Ватікану: «Породжена в темряві середньовіччя, вигодувана людською кров'ю, паразитуюча на ранах людства, ватиканська кліка метушиться, перелякана і ошаліла, біля порога грядущої епохи і каламутить, коверзує, інтригує, плюється, кусає, сіє смерть і могильним смородом отрує повітря наших днів... Сьогодні ватиканський анахронізм разом з Уолл-стрітом на повний голос оголошує війну прогресивному людству, що крокує вперед... Але час випередив знахабнілих могильників людського щастя, зміцнілі руки трудового народу під проводом СРСР зуміють осадити оскаженілих паліїв війни, і твань загибелі, твань забуття в недалекому майбутньому остаточно засмокче уолл-стрітівське і ватиканське поріддя пекла. Ті, що вийшли з тьми, у пільму і кануть, бо коли сходить світло дня, тьмяніють світила ночі».

Ось чому Ватікан ненавидів Ярослава Галана. Ось за що агенти Ватікану — українські буржуазні націоналісти — випробуваними ними засобами позбавили його життя.

Далі прокуроро переходить до аналізу даних судового слідства.

Судове слідство повністю підтвердило матеріали попереднього слідства, і обвинувачення, що його пред'явлено підсудному Стахуру, повністю доведено тут, у судовому засіданні.

Такий загальний підсумок.

Встановлено, що у Львівській області діяла оунівська банда, до складу якої входив підсудний Стахур, главарем якої був син священника греко-католицької церкви Щипанський. Встановлено, що ця банда вчиняла криваві злочини разом з реакційними уніатами — агентами Ватікану, священниками греко-католицької церкви Лукашевичем Денисом та Левицьким. Ця банда діяла спільно.

Встановлено, що ця банда, учасником якої був Стахур, вчиняла такі особливо небезпечні злочини, як терористичні акти проти наших радянських людей.

Агенти Ватікану Лукашевич Денис та Левицький маскувалися саном священика та хрестом, а оунівець-терорист Лукашевич Іларій — студентським свідоцтвом.

Після вбивства вчителів подружжя Ковальових у с. Ременеві бандити-вбивці підсудний Стахур Михайло та Стахур Роман, що був тут свідком, пішли на їх похорон.

Коли терористи підсудний Стахур та Лукашевич Іларій убили Ярослава Галана, то, як встановлено попереднім та судовим слідством, вони переховувалися в першу ніч у Левицького, який від них довідався, що вони вчинили вбивство. Левицький вночі переховував убивців, а ранком пішов до церкви, щоб правити службу.

Яке віроломство! Яка безодня падіння!

15 листопада 1948 р. підсудний Стахур разом з іншими оунівцями-бандитами з с. Ременева Новояричівського району, вчинив терористичний акт над радянськими інтелігентами — директором школи Ковальовим Василем Федоровичем та його дружиною вчителькою Лис Галиною Мусіївною. Вони вбили їх за те, що Ковальови були активістами і палкими пропагандистами колективізації. До будинку, в якому мешкала сім'я Ковальових, увечері 15 листопада 1948 р., після кількох пострілів, що пролунали на вулиці (це бандити вбивали директора школи Ковальова), розбивши двері, вдерлися троє бандитів. У хаті були мати Ковальова — Марія Андріївна, його дружина Галина Мусіївна з семимісячною дитиною та дев'ятирічним сином Ковальова Віктором. О, тут, де тільки малі діти та жінки, бандити почували себе хоробрими. Вони пограбували квартиру. Потім розбійники вихопили грудну дитину з рук матері, кинули на ліжку, а її розстріляли і, знявши з убитої чоботи, зникли [...]

Далі державний обвинувач аналізує злочини, заподіяні Стахуром,— вбивство селян Федули та Савківа. Він говорить: Савків Дмитро Іванович та Федупа Іван Семенович — звичайні радянські люди, чесні трудівники. Вони ненавиділи оунівських бандитів, як ворогів народу, і за це розправився з ними оунівський бандит Стахур.

Прокурор спиняється потім на терористичних актах проти дільничних уповноважених міліції Єдимського В. Я., Бабини В. П., Баласа М. М. Він вказує, що Єдимський, Бабина, Балас — всі вони активні учасники в громадському житті, всі вони з трудових місцевих селян і виконували почесний обов'язок — стояли на варті мирної праці колгоспників, охороняли громадську власність та особисту власність громадян від бандитів. За це оунівські бандити позбавили їх життя.

Далі прокурор переходить до аналізу доказів про обвинувачення Стахура в убивстві письменника Ярослава Галана.

Встановлено, що злочинні змовники, оунівські бандити і реакційні уніати — агенти Ватікану, направили підсудного Стахура, як надійного терориста, що спеціалізувався на вбивствах радянських громадян, для виконання диявольського злочину — вбити письменника Ярослава Галана. Тепер націоналістичне шпигунське кубло викрито і розгромлено.

Я не можу не визначити, я повинен особливо підкреслити зловісну роль, що її відіграв серед злочинців агент Ватікану Лукашевич Денис, який був допитаний тут, у судовому засіданні.

Посвячений в 1928 р. Шептицьким у сан священника, він до останнього часу вів боротьбу проти народу. Він мав тісні зв'язки з главарями оунівської банди — особисте знайомство і зустріч з Степаном Бандерою; найближчий підручний Бандери — Шухевич — його родич. Возз'єднання українського народу в 1939 р. Лукашевич зустрів вороже, а прихід гітлерівців, поневолювачів українського народу, — з радістю і надією.

Він визнав тут, що Радянська влада ніяких перешкод в його роботі в релігійному культі не чинила. Його сини за Радянської влади вчилися у вищих учбових закладах, але він залишався запеклим ворогом народу.

Таке ватіканське поріддя!

Він постійно підтримував злочинний зв'язок з оунівцями. Він крав церковні гроші, як шахрай, робив підробки і передавав гроші оунівському бандитському підпіллю. Для Ватікану і його агентів заповіді «не украдь» і «не убий» не існує. Він тут сказав, що передав бандитам 20 тисяч карбованців, які належали церковній громаді. Його квартира в с. Сороках-Львівських була штаб-квартирою оунівських бандитів. На цих зборищах намічались каїнові плани вбивств,

Тепер ясно, хто вбив доктора Гавриїла Костельника. На одному із зборищ оунівців і агентів Ватікану Лукашевич Денис заявив, що Костельник є зрадник справи Ватікану. На цих же зборищах, як це видно із матеріалів справи, часто згадувалось ім'я Ярослава Галана.

Злочинець Лукашевич Іларій проникає на квартиру до Ярослава Галана. Він вигадує версію про переведення в інший інститут і просить допомогти йому.

Ця езуїтська каналія скористалась сердечністю і чуйністю Ярослава Галана. Вбивця Лукашевич Іларій на допиті показав: «Галан дійсно кожного разу, як я приходив до нього, зустрічав і відносився до мене з великою увагою, теплотою і хотів допомогти мені, щоб я вчився там, де мені подобалось...»

Ярослав Галан не знав, що в той час, як сердечно і чуйно приймав він Лукашевича, цей оунівський і ватиканський розвідник старанно вивчав квартиру, входи і виходи, вишукував те місце, звідки б зрадницьким ударом сокири позбавити його життя.

І це вони вчинили 24 жовтня 1949 р.

В цей ранок Ярослав Галан працював дома. Він писав про нові битви, битви за високі врожаї на колгоспних ланах, він готував статтю в зв'язку з наступною знаменною датою — 10-річчям возз'єднання України. А оунівські бандити Стахур і Лукашевич за завданням оунівського підпілля і агентури Ватікану готували його вбивство.

Озброївшись сокирою, гранатами і пістолетами, 24 жовтня 1949 р. Стахур і Лукашевич прийшли до Галана. І, як завжди, Ярослав Галан запросив сидати і розповідати. Лукашевич сів, а Стахур став за спиною письменника і сокирою зарубав Ярослава Галана.

Висновком судової медичної експертизи встановлено, що Галану було завдано одинадцять ударів сокирою, з яких кожний був смертельним. Бандити глумились над мертвим. В цьому садизмі були бандитська лють, ненависть і страх.

Український народ затаврував ганьбою і прокляттям убивців Ярослава Галана і свято шанує світлу пам'ять свого вірного сина.

На закінчення прокурор переходить до юридичної кваліфікації вчинених Стахуром злочинів.

Закінчуючи свою промову, тов. Р. А. Руденко говорить: Підводячи підсумки судового розслідування, я вважаю обвинувачення, пред'явлені Стахуру у вчиненні

злочинів, передбачених статтями 54-1 «а», 54-8 і 54-11 Кримінального Кодексу УРСР, повністю доведеними. Іменем закону, іменем українського народу я вимагаю відносно підсудного Стахура М. В. одного вироку, однієї кари — смертної страти — на шибеницю! Скажених собак треба знищувати! (Ця вимога державного обвинувача зустрічається бурхливими оплесками всіх присутніх).

Вільна Україна, 1951, 18 жовт.

№ 254

1962 р., жовтня 23.— Стаття колишнього греко-католицького священика І. Чугайди про антинародну діяльність уніатського духовенства

Народився я в с. Пацикові на Станіславщині. Мій батько служив у місцевого поміщика городником, а мати займалась господарством у двірській челядній. Достатків у нас не було. Заробітків ледве вистачало на щоденний прожиток. Коли я був ще малим, померла мати, а незабаром батько. Вчився я в так званій народній школі у селі, а після закінчення чотирьох класів вступив у гімназію в Станіславі. Потім переїхав до Львова, де продовжував вчитися в гімназії. Жив у духовних бурсах, які були під суворим наглядом греко-католицької церкви. Тут молодим вихованцям прищеплювали релігійні навички та ідеї фальшивого супернаціоналізму і в цей спосіб готували свіжі кадри до духовного сану. Проте вже тоді в моїй голові зароджувалися сумніви та підозри щодо правдивості релігійних істин, тим більше що життя духовного оточення не завжди відповідало його проповіді.

Після закінчення гімназії для дальшого студювання я вибрав світський факультет, однак, хоч і вступив до нього, закінчити через нестатки не довелося. Релігійне виховання вдома і в школі, поради близьких і знайомих, врешті приклад деяких моїх товаришів навели мене на думку, що непогано було б вступити до духовної семінарії й стати священиком. І я вступив до Станіславської духовної семінарії. В 1936 році закінчив її і був рукоположений на греко-католицького священика і посланий на посаду катехита (викладача релігії) в Кути Косівського повіту, а відтак — завідувати парафією в Задуб-

рівцях Снятинського повіту на Станіславщині. Там про-
був від 1938 до 1945 року.

Тоді ж [1945 р] українські буржуазні націоналісти,
які заховалися в лісах, підступом втягли мене в зв'язок
з ними, в якому я перебував цілий рік, вів нелегальний
спосіб життя.

Моє перебування в близькій стичності з українськи-
ми націоналістами в підпіллі — це найгірші сторінки
в моєму житті. Очевидна безглуздість їх «ідеології»,
брехливість їх пропаганди і криваві безчинства над
мирним населенням породжували в мене міркування
про те, куди я попав. Не відразу, але ж покинув їх, та
до органів Радянської влади з повинною не прийшов,
і був справедливо покараний.

Коли я повернувся додому, не зумів ще тоді оцінити
гуманність Радянської влади, яка достроково звільнила
мене з ув'язнення, а займався нелегальним відправлен-
ням богослужінь як греко-католицький священник, хоч,
як відомо, в 1946 році Львівський собор уніатського духо-
венства прийняв рішення про ліквідацію унії і повний
розрив з Ватиканом.

Однак праця на церковному полі, тим більш неле-
гальна, не давала мені внутрішнього задоволення.
Я став все більше задумуватися над своїм життям...

Після довгих роздумів і зваження найсуттєвіших
життєвих питань, роздумів над самою релігією і вірою
я прийшов до висновку, що даліше продовження моєї
церковної діяльності не має ніякого смислу, що такого
роду діяльність, як моя і деяких інших уніатських свя-
щеників,— шкідницька і йде на користь ворогам радян-
ського народу. Я твердо вирішив розірвати всякі зв'язки
з церковщиною, з уніатством і взагалі з релігією, з вірою
у будь-які надприродні сили.

Багатьма причинами викликане моє рішення. В пер-
шу чергу, релігійний мій світогляд почав давати все
більшу тріщину внаслідок внутрішньої критики і кри-
тичного аналізу «священних» книг, повних явних супе-
речностей.

Ліберальна і прогресивна преса, наукова й художня
література теж дали свої наслідки. А протирелігійна по-
зиція таких світоців української літератури, як Шевчен-
ко і Франко, особливо розхитувала основи мого релігій-
ного світогляду.

Примушували мене глибше розбиратися у своєму
світогляді і життєві приклади людей, що були віруючи-

ми та потім з вірою розірвали, в тому числі приклад італійського священника-езуїта А. Тонді, який в 1952 році порвав з католицизмом, а також колишніх уніатських священників А. Хашчевського (з Долини), Г. Гаецького (з Коломиї) та інших.

Я хотів би сказати, що є ще багато священників не віруючих, які б насправді вже давно перестали вірити в біблію, в якій, звичайно, кожний з них знаходить чимало суперечностей. В цих суперечностях церква, в тому числі й католицька, заплуталася, як в хаосі, і не може сама собі з ними дати ради, хоч до яких вишукуваних заходів не вдається. Однак цим священникам бракує рішучості зробити цей крок, сказати: не вірю. Від цього їх стримує, великою мірою, матеріальний розрахунок. Не дарма говорять про попів: «Не для Ісуса, а для хліба куса».

Бачив я це і в своєму духовному уніатському оточенні. Мої знайомі священнослужителі проповідували «царство небесне», «любов до ближнього», а самі намагалися царствувати тут, на землі, не дбаючи зовсім про своє «позасмертне майбуття». Вони їли, пили, навіть під час посту не відмовляли собі ні в чому, справляли бали й інші забави, грали в карти, подорожували по курортах, відвідували кіно, театри, цирки, нехтували своєю духовною одежею, а залюбки носили світську, брали від своїх вірних великі «треби», вкладали гроші в банки, місцеві й закордонні, вкладали їх у підприємства, купували поле і гарні будинки. Деякі вели дуже розгульне, навіть розпусне життя.

Тоді мені спадало на думку як це так? Невже їм не потрібне небесне царство? А якщо так, то хіба таким, як їхнє життя, можна собі таке царство забезпечити? І як же то бог може спокійно дивитися на таку неправду?

Мене дуже вражала така картина, коли розмолений, розжалоблений в церкві народ складав у жертву гірко запрацьовану лепту, а не знав, що ці гроші підуть не «на боже», а в бездонну кишеню їх отця духовного. Служителі культу виробили навіть своєрідну «науку», як краще обдурити «хлопа», як витягти в нього більше грошей, так звану «хлопістику». Цієї «науки» не вчили ні в якій школі, а вчилися її на парафіяльній практиці.

Така поведінка моїх знайомих греко-католицьких пастирів наочно показувала мені, що вони використо-

вують сліпу віру своїх духовних овечок для особистого збагачення і що в них немає абсолютно нічого духовного, а навпаки, вони є звичайними ремісниками, ласими на гроші. Оці сріблολюбці вдавалися до різних хитрих способів наживи. Скажу тут тільки про один такий спосіб, коли священник брав для позолочення церковні ліхтарі, та не віддавав їх у майстерню, а чистив їх вдома різними хімічними речовинами, і брав з церковної каси великі гроші як за позолочення.

Для викликання довір'я у віруючих, виконання своєї ролі як слуг Ватікану і для більшого збагачення греко-католицькі священники їхали на національному коникові. Мовляв, греко-католицька церква — це церква суто національна, українська. Удавали з себе високих патріотів. А який це був «патріотизм» і яке старання для народу, показує союз митрополита А. Шептицького з терористичними організаціями українських буржуазних націоналістів, а пізніше — з німецькими фашистами.

Греко-католицькі церковники раділи, що збулися їх надії: діждалися фашистів. Митрополит А. Шептицький, єпископ Г. Хомишин разом з фашистськими генералами святкували прихід німців, приймали дефіляди, бенкетували. Це ж саме, може, в меншій мірі, робили й рядові священники по своїх парафіях.

Церковники співробітничали з фашистськими окупантами в усьому. Церковна ієрархія видавала накази священникам і віруючим, щоб давали фашистам продовольство, посилали в Німеччину робочу силу. Своєю діяльністю уніатські верховоди збільшували військовий потенціал Німеччини на погібель свого народу. Ось тобі «патріотизм» греко-католицького духовенства!

Це духовенство зі шкіри геть пнулося, щоб тільки догодити окупантам, здобути їх ласку.

Коли побачили, що фронт зі сходу просувається на захід, священники почали горлати за набір до есесівської дивізії «Галіцієн».

Греко-католицькі верховоди під проводом митрополита А. Шептицького діяли рука в руку з фашистськими окупантами і націоналістами і обагрили свої руки в крові невинних жертв — радянських людей. На їх совісті — страчення львівських професорів у липні 1941 року і багато-багато інших злочинів.

Проте ще більш ганебну роль відіграла греко-католицька церква після визволення західноукраїнських зе-

мель від німецьких фашистів у 1944 році, ввійшовши в найтіснішу спілку з бандерівцями, які в передсмертній агонії вдавалися до найжорстокіших звірств: стріляли, вішали, калічили, палили. Бандерівці переховувалися в лісах і сховищах, здирали з населення «податки», одяг, продукти.

Я мав нагоду близько познайомитись з цими голово-різами. Мені оповідали вони самі, як повісили одного вчителя і його дружину. Одну жінку перед стратою тримали біля себе в лісі, прокололи їй ножами груди і напівживу кинули під кущ, а самі продовжували пиячити. Іншій жінці повикручували руки. Не зчислити людського горя, крові і сліз, які є на чорному рахунку цих недолюдів з бандитського підпілля.

А тим часом священики — і католицькі, і православні — проповідували: «не убий», а самі допомагали українським буржуазним націоналістам вбивати невинні жертви, давали мерзотникам притулок у своїх домах, церквах, дзвіницях, відпускали їм тяжкі гріхи. Вінчали їх, хрестили їх дітей і т. п., і тим ще раз показували, що цілком схвалюють діяльність бандитів, що ця діяльність — це нічого злого.

Я знову думав: як же це так? Хіба ж може людська совість, у даному випадку совість священика, таке дозволити, як може священик дійти до такої закамєнілості? А все так... Все факти. Факти дворушництва.

А кажуть, що бог все знає. То чому ж він мовчить?

Та не мовчав український народ. Він розчавив бандерівські банди.

Всі ці факти, ці мої спостереження, мої роздуми і привели мене до того шляху, на який я зараз вступаю.

Чи є потреба доводити, яку роль у цьому відіграла саме радянська дійсність? Адже я бачив, що діється навколо. Великі досягнення в господарстві, науці і техніці, в оволодінні космосом, і при всьому цьому — піклування Радянської влади за долю кожного чесного трудівника, за щастя людини на землі.

Та є ще такі уніатські священики, які в своєму засліпленні продовжують церковно-підпільну діяльність. Намагався розсилати свої пастирські листи і колишній митрополит Й. Сліпий, силкуючись підтримати уніатські пережитки в свідомості деяких віруючих, зовсім за думкою свого хазяїна — Ватікану.

Марні надії! Уніатську церкву не воскресити ніякими заходами, як не врятувати Ватікану занепадаючих

позицій католицизму взагалі. Не врятує католицизму і вселенський собор, який відбувається зараз у Ватикані.

Оцим листом звертаюсь до священників і до окремих віруючих, які ще досі не зрозуміли всієї шкідливості колись нав'язаного нашому народові уніатства, щоб розірвали, як зробив це я, з греко-католицизмом та релігією взагалі і стали на правильний життєвий шлях.

Прикарпатська правда, 1962, 23 жовт.

№ 255

1968 р., не раніше жовтня 8.— З протоколу допиту колишнього випускника греко-католицької семінарії, учасника оунівської боївки 1944—1945 рр. А. П. Мороза

Під час німецької окупації я навчався у Львівській духовній семінарії. Разом із Львівською духовною академією, ректором якої тоді був Йосиф Сліпий, ці два учбових заклади, створені митрополитом Андрієм Шептицьким, готували кадри уніатських священників переважно для західних областей України.

В семінарії панували єзуїтські порядки — підслуховування, доноси. Головне, до чого прагнули отці наставники, — це зробити з нас слуг католицької церкви, посіяти в наших душах люту ненависть до Радянської влади, до радянського народу. Чимало вихованців цих учбових закладів стали першими добровольцями дивізії СС «Галичина», а ряд викладачів, «професорів» — військовими капеланами.

На початку 1944 року я закінчив духовну семінарію і вступив до боївки «СБ»* крайового проводу ОУН, якою керував Куп'як Дмитро — «Клей». Змінити хрест і слово боже на ніж і пістолет для мене не було тоді проблемою, оскільки в семінарії я був ідейно і морально підготовлений до боротьби проти Радянської влади. Завербував мене в банду Михайло Горбач — «Зелений», який вчився зі мною в семінарії і був ще раніше тісно зв'язаний з націоналістичним підпіллям. В боївці «СБ» Куп'як-«Клей» спочатку доручив мені упорядкувати секретний архів «СБ» крайового проводу, що перебував у банді. До архіву, крім Куп'яка і мене, ніхто доступу не мав. Це були в основному вказівки керівника

* Служба безпеки.

крайової «СБ» Григорія Пришляка Куп'якові Дмитру щодо активізації бандитської діяльності, копії звітів останнього про різні терористичні акції щодо радянських громадян, списки знищених боївкою людей, націоналістична література, листівки тощо.

Коли ця робота була закінчена, ватажок банди «Клей» став брати мене на окремі акції. Взагалі метод виховання бойовиків у Куп'яка був один. Новачка він брав з собою на чергову «операцію» і конкретно вказував йому, кого той повинен знищити. Причому це він мав зробити під особистим наглядом ватажка. Ухилитися від виконання завдання було неможливо, оскільки кожного ослушника чекала жорстока кара.

З а п и т а н н я: Як ставилось уніатське духовенство до бандерівського терору на західних землях України в роки німецької окупації та після їх звільнення?

В і д п о в і д ь: У семінарії нас виховували в націоналістичному дусі. Що стосується загалу віруючих, то кожна проповідь для них мала в своїй основі ідею створення «самостійної, соборної України» та автокефальної церкви. Терористичну діяльність націоналістичних банд церква активно підтримувала. Священики радо відпускали гріхи вбивцям, вони всіляко поширювали переконання, що, мовляв, без ножа і пістолета «вільної України» не здобудеш.

З а п и т а н н я: Розкажіть, з чийого наказу і з якою метою ви з'явилися до органів Радянської влади з повинною після розпуску банд «СБ»?

В і д п о в і д ь: Влітку 1945 року становище націоналістичних банд було дуже важким. Населення вкрай вороже ставилося до нас. Селяни ховали від нас харчі, одяг, худобу. А головне, у кожному селі були створені озброєні загони самооборони, активно діяли винищувальні батальйони. Терор і залякування населення з нашого боку вже не впливали так, як раніше.

У липні 1945 року Куп'як-«Клей» вирішив змінити тактику боротьби. Він сказав, що розпускає боївку, залишаючи в лісі лише Чучмана Богдана і свого брата Михайла. Інші повинні були знайти спосіб для легалізації.

Мені він сказав з'явитися з повинною до радянських органів, що я і зробив. Я, звичайно, приховав свою активну участь у бандерівській діяльності боївки «СБ», сказав, що мене примусили вступити в банду. Мені повірили і відпустили. Я одержав документи і переїхав до

Львова. Там прописався, одержав квартиру і навіть поступив вчитися до Львівського університету.

Через деякий час я зустрівся з Олійником Володимиром — «Голодомором», який проживав за документами Мороза Богдана — колишнього члена боївки «СБ», убитого Куп'яком Дмитром у Львові. Олійник передав мені наказ Куп'яка-«Клея» за всяку ціну діставати документи для легалізації інших учасників нашої банди. Разом з Олійником, який жив конспіративно на моїй квартирі, ми через знайомих за гроші діставали паспорти та документи переселенців із Польщі і передавали їх Куп'якові та іншим бандитам. Так легалізувався Смага Петро, Чучман Степан, Поцілуйко Леонтій та ще деякі члени банди (хто саме, я вже не пам'ятаю).

У Львові я мав кілька зустрічей з Куп'яком-«Клеєм». Їх влаштував Олійник Володимир. Одна з них відбулася у мене на квартирі, друга — в одній із уніатських церков.

З а п и т а н я: Де діставали гроші для купівлі документів?

В і д п о в і д ь: Для цього використовували награбовані ще в банді речі й цінності, а також вчиняли пограбування людей на вулицях Львова. Під час одного такого випадку, коли ми з Чучманом Степаном пограбували громадянина Петрова, нас було затримано на місці злочину. На слідстві я приховав свою участь в банді Куп'яка Дмитра.

Опубл.: Розплата: Документи і матеріали судового процесу над групою бандитів ОУН; Вид. 2-ге. Львів: Каменярь, 1970, с. 119—121.

№ 256

1969 р., серпня 7.— З обвинувального висновку в кримінальній справі про антирадянську діяльність колишнього випускника греко-католицької духовної семінарії А. П. Мороза

6 січня 1964 року органами Комітету державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР порушена кримінальна справа за фактами масових убивств радянських громадян, вчинених у 1944—1945 роках бандитами антирадянської організації українських націоналістів на території Буського району Львівської області.

У цій справі в 1968 році до кримінальної відповідальності притягнуті Олійник Володимир Іванович, Мороз Андрій Петрович, Чучман Павло Захарович, Чучман Степан Іванович і Поцілуйко Леонтій Костянтинович.

Розслідуванням встановлено:

У 1944—1945 роках на території Львівської області діяла боївка «СБ» крайового проводу антирадянської організації українських націоналістів, яку створив і очолив бандит Куп'як Дмитро Георгійович під кличкою «Клей».

Ця боївка «СБ», до складу якої входили обвинувачені Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З., Чучман С. І. та інші бандити, разом з яблунівською кушовою бандою ОУН, у якій знаходився обвинувачений Поцілуйко Л. К., а також іншими бандами ОУН, вела активну боротьбу проти Радянської влади, систематично вчиняла бандитські напади на населені пункти Львівської області, по-звірячому вбивала радянських людей, в тому числі жінок і стариків, та грабувала майно вбитих.

Обвинувачений Мороз А. П. після возз'єднання західноукраїнських земель з Українською РСР проживав у селі Старому Милятині Буського району Львівської області. Під час німецької окупації він закінчив Львівську уніатську духовну семінарію і в квітні 1944 р., зрадивши Батьківщину, вступив до боївки «СБ» крайового проводу ОУН, де мав на озброєнні пістолет і автомат, і до серпня 1945 року вів збройну боротьбу проти Радянської влади.

Бандитська діяльність Мороза А. П. у складі згаданої боївки «СБ» підтверджується його особистими зізнаннями, показаннями обвинувачених Олійника В. І., Чучмана П. З., Чучмана С. І., Поцілуйка Л. К., які разом з Морозом А. П. протягом 1944—1945 років вели збройну боротьбу проти Радянської влади, показаннями свідків Смаги П. А., Паньків Ю. Г., Сусабовської С. О., які діяли разом з Морозом А. П. у складі боївки «СБ», а також показаннями колишніх учасників ОУН Бурака Т. П., Кошеля І. В., Кусого Л. Ф., Політила С. М., Шевчука І. П., які дали свідчення про перебування та бандитську діяльність Мороза А. П. у складі боїв «СБ».

Опубл.: Розплата... с. 24—26.

1969 р., грудня 2.—З судового вироку учаснику оунівської боївки, колишньому випускнику греко-католицької духовної семінарії А. П. Морозу

Судова колегія встановила:

У 1944—1945 роках на території Львівської області діяла боївка «СБ» крайового проводу антирадянської організації українських націоналістів, яку створив і очолював Куп'як Дмитро під кличкою «Клей».

Ця боївка «СБ», до складу якої входили підсудні Олійник В. І. під кличкою «Голодомор», Мороз А. П. під кличкою «Байрак», Чучман П. З. під кличкою «Беніто», Чучман С. І. під кличкою «Береза» та інші бандити, разом з яблунівською кущовою бандою ОУН, у ній знаходився підсудний Поцілуйко Л. К. під кличкою «Яструб», та з іншими бандами ОУН вела активну боротьбу проти Радянської влади, систематично вчиняла бандитські напади на міста і населені пункти Львівської області, по-звірячому катувала і вбивала мирних радянських людей, в тому числі жінок, дітей і стариків, та грабувала майно вбитих.

Підсудний Мороз А. П. після возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській соціалістичній державі проживав в селі Старому Милятині Буського району Львівської області. Під час німецької окупації він закінчив Львівську уніатську духовну семінарію і в квітні 1944 року, зрадивши Батьківщину, вступив до боївки «СБ» крайового проводу ОУН, мав на озброєнні пістолет та автомат і в складі цієї банди вів активну боротьбу проти Радянської влади до серпня 1945 року.

Підсудний Мороз А. П. як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні визнав себе винним повністю в цій бандитській антирадянській діяльності.

Винність Мороза А. П. в скоєнні цих злочинних дій повністю підтверджується показаннями підсудних Олійника В. І., Чучмана П. З., Чучмана С. І. та Поцілуйка Л. К., а також допитаних у судовому засіданні свідків Смаги П. А., Сусабовської С. О., Кошеля І. В., Політила С. М. і Шевчука І. П.

У травні 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З. в складі боївки «СБ» крайового проводу ОУН на чолі з Куп'яком-«Клеєм» брали участь у бандитському нападі на село Купче Буського району

Львівської області, під час якого були вбиті мешканці цього села Володимир Солтис, Євген Котовський і Євген Солтис. Підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З. тоді стояли в охороні, покриваючи дії бандитів, які чинили вбивства і грабежі в цьому селі. Вказані підсудні як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні визнали себе винними повністю у цьому бандитському нападі. Винність їх у скоєнні цих злочинних дій підтверджується також показаннями допитаних у судовому засіданні свідків Смаги П. А., Максимів Я. І.

В червні 1944 року підсудний Мороз А. П. разом з іншими бандитами боївки «СБ» на чолі з підсудним Олійником В. І. за наказом ватажка банди «Клея» їздив у село Замостя (тепер селище Глиняни) Золочівського району Львівської області з метою затримання радянського активіста Михайла Шульги і жительки села Марії Хохули, яких бандити запідозрили у зв'язках з партизанами. Олійник В. І. наказав бандиту Чайці Петру — «Легкому» затримати Михайла Шульгу. При затриманні М. Шульга був убитий. Олійник В. І. та Мороз А. П. разом з іншими бандитами, видаючи себе за партизанів, затримали в селі Замості Марію Хохулу, доставили її у розташування банди в село Полоничі Буського району, де оунівці, в тому числі й Олійник В. І., допитували і жорстоко катували затриману, намагаючись одержати від неї відомості про партизанів. Внаслідок катування Марія Хохула померла.

Підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні визнали себе винними у скоєнні цих злочинних дій.

15 серпня 1944 року, після звільнення Львівської області від німецьких окупантів, підсудний Мороз А. П. разом з бандитом Куп'яком Михайлом — «Генералом» за наказом ватажка банди «Клея» брав участь у затриманні між селами Грабовою і Яблунівкою Буського району Кароліни Фабіанської, яка їхала на підводі з Олексієм Михайлівим до міста Буська. Виконуючи наказ ватажка, бандит «Генерал» у присутності Мороза А. П. вбив з пістолета К. Фабіанську та О. Михайліва.

Підсудний Мороз А. П. як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні визнав себе винним повністю у скоєнні цих злочинних дій. Винність Мороза А. П. у скоєнні інкримінованих йому злочинних дій підтверджу-

ється також показаннями допитаних у судовому засіданні свідків Смаги П. А., Куп'яка М. К. і Куп'як Є. В.

17 серпня 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З. разом з іншими бандитами на чолі з «Клеєм» брали участь у нападі на хутір Водаї біля села Грабової Буського району, під час якого оунівці оточили й обстріляли стодолу мешканця цього хутора К. Булковського, де від бандитів ховались жінки і діти. Куп'як Михайло — «Генерал» підпалив цю стодолу з ракетниці. Шукаючи порятунку, із палаючого приміщення вибігли п'ятнадцятирічні Стефанія Бабійчук і Євген Сень, яких бандити тут же вбили, причому Стефанії вибили очі, а Євгену відрубали руку. Гелена Булковська, Гелена Грищук, Марія Бабійчук, Володимир Сенюк та трое дітей у віці від шести до восьми років: Казимир, Веслав і Юзеф Булковські, які також ховались в стодолі, згоріли. Тільки пораненому Михайлу Возняку вдалося вирватися з палаючої стодолі і врятуватися від бандитів.

18 серпня 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П. і Чучман П. З. у складі боївки «СБ» крайового проводу ОУН разом з бандитами кущової банди ОУН «Вільчура» під керівництвом Куп'яка-«Клея» брали участь у засідці на шосе між селами Ангелівкою і Верблянами Буського району. З цієї засідки було обстріляно на шосе колону громадян, мобілізованих до Радянської Армії, затримано чотирьох з них і відведено в ліс, де бандити з буської районної боївки «СБ» «Чорноти» розстріляли їх. Тоді ж із засідки оунівці обстріляли на шосе вантажну машину і вбили демобілізовану з Радянської Армії Ніну Кот та чехословацького військовослужбовця Вячеслава Мимру, забрали у них одяг і залиті кров'ю гроші.

Підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. як на попередньому слідстві, так і в судовому засіданні визнали себе винними повністю в скоєнні цих злочинних дій.

У серпні 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П. і Чучман П. З. разом з іншими бандитами боївки «СБ» крайового проводу ОУН і кущової банди ОУН «Вільчура» на чолі з Куп'яком-«Клеєм» брали участь у збройному нападі на село Вербляни Буського району. Тоді бандити вбили радянського активіста Володимира Трояна і членів його сім'ї. Під час цього нападу бандит Куп'як Михайло — «Генерал» підпалив з ракетниці хату В. Трояна. Коли ж той вибрався з пала-

ючої хати через стріху і кинувся тікати, Олійник-«Голодомир» обстріляв його з автомата, а Чучман Богдан — «Крук» наздогнав утікача на городі і там вбив. Батько Володимира — Томко Троян і його племінниця Агафія Троян, які тікали з палаючої хати з дівчинкою-немовлям, були вбиті бандитами на подвір'ї. Дружина Володимира Трояна — Ганна з синами Іваном і Стахом намагалися заховатися у сусідній хаті, але туди вдерлися бандити, в тому числі й підсудні Олійник В. І. та Чучман П. З., і там вбили Ганну й Стаха, а Івана поранили в голову. Дівчинка-немовля після вбивства сім'ї Володимира Трояна через деякий час померла.

У вересні 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П. і Чучман П. З. у складі боївки «СБ» крайового проводу ОУН разом з бандитами кущових банд ОУН на чолі з «Клеєм» брали участь у збройному нападі на село Адами Буського району, де проживало польське населення. Бандити спалили село і вбили його жителів Францішку Шеремет, Марію Свеньс і Федора Луціка.

В ніч на 29 листопада 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З. і Поцілуйко Л. К. разом з іншими бандитами брали участь у збройному нападі на село Яблунівку Буського району. Тоді були вбиті жителі цього села Филимон Яремкевич і його дружина Анастасія, Максим Ковалик, Юрій Ковалик і його дружина Юлія, Марія Вовк і її дванадцятирічна дочка Олена, Олена Вуйцік та її десятимісячний син Зіновій — всього дев'ять осіб, і розграбоване майно вбитих. Під час цього бандитського нападу підсудний Мороз А. П. брав участь у вбивстві Филимона Яремкевича і його дружини та грабував майно вбитих.

В ніч на 10 грудня 1944 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман П. З. і Поцілуйко Л. К. разом з іншими бандитами на чолі з Куп'яком-«Клеєм» брали участь у збройному нападі на село Побужани Буського району. Тоді були вбиті Юлія Камінська, Іван Романюк, його дружина Софія, дочка Марія та її шестимісячний син Зіновій, Пилип Коваль, його дружина Анастасія, сини Микола (15 років) і Михайло (10 років), Марія Гамуляк і її син Євген (11 років), Дмитро Бедрій, його дружина Параска, їхні сини Зіновій (10 років) і дочки Марія (13 років) та Франка (18 років) — усього шістнадцять радянських громадян, а майно вбитих розграбоване. Під час нападу підсудний Мороз А. П. був присутнім, коли інші бандити вбивали сім'ю Романюка.

12 грудня 1944 року підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. разом з іншими бандитами у складі боївки «СБ» крайового проводу ОУН на чолі з Куп'яком-«Клеєм» брали участь у збройному нападі на село Волицю Буського району. Під час цього нападу були вбиті жителі села Яків Шур, його дружина Марія, Федір Легкий, Андрій Штибель і його дружина Анастасія—всього п'ять радянських громадян. Федора Легкого вбив бандит «Крук» у присутності Олійника В. І., а Мороз А. П. в цей час разом з іншими бандитами тримав в оточенні хату Ф. Легкого.

30 січня 1945 року підсудний Мороз А. П. разом з іншими членами боївки «СБ» крайового району ОУН брав участь у вбивстві в селі Верблянах Буського району Ганни Палиги та її вагітної дочки Ольги Бедрій, яких було вбито за те, що їхні родичі Ізидор та Ілярій Бедрії втекли з банди, з'явилися з повинною до органів Радянської влади і були мобілізовані до Радянської Армії. Під час цього вбивства Мороз А. П. стояв на сторожі біля хати Ганни Палиги, а потім брав участь у грабуванні майна вбитих.

У лютому 1945 року підсудний Мороз А. П. брав участь у затриманні в селі Ліску Буського району голови сільської Ради депутатів трудящих Миколи Гнатишина і доставив його на опустіле господарство, де той був убитий іншими бандитами. В цей же день оунівці з банди «Клея» вбили членів сім'ї Гнатишина та його родичів — дружину Миколи — Ганну, дочку Богдану, Йосипа Зарембу, Володимира Зарембу і Параску Гайлаш.

У березні 1945 року підсудний Мороз А. П. брав участь у вбивстві затриманої іншими бандитами жительки хутора Яблунівська Колонія Буського району Марії Баранець. Виконуючи наказ Куп'яка-«Клея», він відвів Марію Баранець у кущі і вистрілив у неї з пістолета. Коли через деякий час закривавлена М. Баранець вийшла звідти, підсудний Поцілуйко Л. К. разом з іншим бандитом відтягнув її в кущі, де вона була добита другим пострілом з пістолета.

27 квітня 1945 року підсудні Олійник В. І., Мороз А. П., Чучман С. І. разом з іншими бандитами боївки «СБ» крайового проводу ОУН, а також інших банд ОУН брали участь у збройному нападі на місто Радехів Львівської області. Під час цього нападу було вбито двох і поранено чотирьох радянських громадян та розграбовано пивзавод.

У травні 1945 року підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. разом з іншими бандитами крайової боївки банди «СБ» Куп'яка-«Клея» брали участь у затриманні в селі Задвір'ї Буського району капітана Радянської Армії Б. О. Верхопетровського, електромеханіка Є. І. Маховського та його неповнолітньої дочки Марії. Олійник брав також участь у катуванні Б. О. Верхопетровського. Після цього бандити повісили Б. О. Верхопетровського й Марію Маховську, а батька її вбили з пістолета.

3 червня 1945 року підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. разом з іншими бандитами боївки «СБ» крайового проводу ОУН та буської районної боївки «СБ» Діжака Івана — «Чорноти» брали участь у збройному нападі на село Гумніська Буського району. Тоді були вбиті працівник Буського райфінвідділу Федір Яськів, його дружина Катерина, заготівельниця Марія Лукасевич, а також задушена і кинута в колодязь завідуюча молокоприймальним пунктом Ганна Голота. Майно Федора Яськіва бандити розграбували. Під час його нападу Олійник В. І. та Мороз А. П. стояли на сторожі біля хати Ф. Яськіва і стежили, щоб ніхто з членів його сім'ї не зміг врятуватися від бандитів.

5 червня 1945 року підсудні Олійник В. І. та Мороз А. П. разом з іншими бандитами боївки «СБ» «Клея» та кушової банди ОУН «Крилатого» брали участь у збройному нападі на село Соколю Буського району Львівської області. Під час цього нападу бандити вбили депутата Буської районної Ради депутатів трудящих Юлію Дусан, Марту Куцак, трьох її дочок — Марію Куцак, Олену Бакун і Теофілію Бакун (чоловіки двох останніх служили в Радянській Армії), Олену Поцілуйко та її дочку Марію, Анастасію Дусан та її дочку Анастасію, Анастасію Волошину й її сина Івана, Андрія Сахаревича, його дружину Марію та їхніх дітей Івана й Анастасію, а також Якіма Волошина — всього шістнадцять радянських громадян, а майно вбитих розграбували. Перед нападом Мороз А. П. ходив у село Соколю і розвідав, що там немає радянських військово-службовців, після чого бандити почали вбивати і грабувати мирних громадян.

Восени 1945 року, після явки до органів Радянської влади з повинною, підсудний Мороз А. П. продовжував свою антирадянську, націоналістичну діяльність. Проживаючи у Львові, він підтримував зв'язки з оунівцями,

переховував у себе на квартирі підсудного Олійника В. І., який проживав з документами Мороза Богдана, вбитого Куп'яком-«Клеєм», двічі особисто зустрічався з ватажком боївки «СБ» Куп'яком Дмитром перед його втечею за кордон і одержав від нього наказ допомагати легалізуватися бандитам ОУН. Виконуючи цей наказ підсудний Мороз А. П. придбав фіктивні документи на ім'я Петрика, за якими підсудний Олійник В. І. легалізувався у Львові. Потім Мороз і Олійник таким чином сприяли легалізації підсудних Чучмана С. І., Поцілуйка Л. К. та інших бандитів ОУН, які ще перебували на нелегальному становищі.

Судова колегія вважає доведеним, що підсудний Мороз А. П., зрадивши Батьківщину в квітні 1944 року, перебував у складі боївки «СБ» крайового проводу ОУН до серпня 1945 року, вів активну боротьбу проти Радянської влади, брав участь у вбивствах радянських службових осіб, військовослужбовців і мирних громадян та грабував майно вбитих. Навіть з'явившись із повинню, він продовжував антирадянську діяльність, допомагаючи бандитам легалізуватися за фіктивними документами. Ці злочинні дії були вчинені підсудним Морозом А. П. з прямим антирадянським умислом і мали на меті підризувати і послаблення Радянської влади. [...]

На підставі наведеного, керуючись ст. 323, 324 Кримінально-процесуального Кодексу УРСР, Судова колегія в кримінальних справах Львівського обласного суду присудила:

Мороза Андрія Петровича визнати винним і обрати покарання за ст. 64, за ч. 1 ст. 56 Кримінального Кодексу УРСР — тринадцять років позбавлення волі у виправно-трудовах колоніях суворого режиму з конфіскацією майна, що належить йому особисто, без заслання. [...]

Опубл.: Розплата... с. 122—156.

№ 258

1979 р., липня 29.— Повідомлення про участь провідних діячів Української католицької церкви у відзначенні ювілею фашистської Організації українських націоналістів

В пополудневих годинах суботи 5 травня ОУВФ* відбували окремо свої організаційні наради, а ввечері

* Так звана Організація українського визвольного фронту.

відбулася вечере-зустріч з відповідною програмою, присвяченою 50-річчю ОУН. Господарем вечірки був д-р В. Гирак, який відкрив її коротким змістовним словом, а о. крил. В. Тарнавський з благословенням владика Ніля розпочав її молитвою.

У бенкеті 50-річчя ОУН брав участь представник УНО п. М. Наконечний, голова столиці в Едмонтоні. Також представник Всеканадської централі українців-католиків мгр * Іван Болахівський. Він надав письмовий привіт, який був усно виголошений у неділю, 6 травня, на кінцевій пленарній сесії. Вітаючи конференцію, він сказав, що українська церква завжди близько стояла до визвольного руху й багато синів та дочок провідних діячів Української католицької церкви були в проводі революційної ОУН, тому йому приємно вітати всіх, що відзначають це 50-річчя, що змінило думання й душу української нації. Він говорив як секретар Всеканадської централі українців-католиків, яку очолює д-р Мелетій Снігурович та її духовний асистент о[тець] мит. д-р М. Сопуляк.

Шлях перемоги, Мюнхен, 1979, 29 лип.

№ 259

*1979 р., жовтня 29.— Із стенограми прес-конференції у Львові з приводу антирадянської діяльності католицького священика з Федеративної Республіки Німеччини
Бернардо Вінченце*

Вступне слово ведучого:

Товариші! Шановні колеги!

Сьогоднішня наша прес-конференція має незвичайний відтінок. Йдеться про дії громадянина Італії католицького священика-місіонера Бернардо Вінченце, який прибув до нашої країни з явно ворожими щодо нашого народу намірами. Перед тим як торкнутися цієї справи, конкретно хотілося б підкреслити, що ленінська зовнішня політика Комуністичної партії і Радянської держави сприяє зміцненню миру на землі, посиленню контактів між народами, поширенню правди про наш радянський спосіб життя, про переваги суспільства реального соціалізму.

* Магістр.

Водночас не в змозі протистояти історичному поступові, реакційні імперіалістичні кола вдаються до всіляких спроб, щоб отруїти міжнародну обстановку, повернути світ до сумної пам'яті періоду «холодної війни», послабити позиції миру, демократії і соціалізму.

Ціла система органів ідеологічних диверсій і психологічної війни веде підривну діяльність проти Радянського Союзу і країн соціалістичної співдружності. В хід ідуть дезінформація, брехня, наклепи. До цієї брудної роботи західні політичні диригенти залучають не тільки своїх, так би мовити, доморослих антикомуністів, а й різного роду зрадників, колишніх гітлерівських пособників і військових злочинців, антирадянщиків усіх мастей. Серез них не останню скрипку грають найлютіші вороги нашого народу — українські буржуазні націоналісти та їх духовні наставники — ватажки уніатської (греко-католицької) церкви.

Прикриваючись лицемірними байками про свій «патріотизм», про нібито «національний» характер уніатської церкви, вони настирливо прагнуть перешкодити поширенню ідей соціалізму. Загально відоме антирадянське послання ватажка уніатської церкви графа Андрія Шептицького, в якому він ще понад 50 років тому закликав віруючих боротися з комуністами і прогресивним рухом. З перших же днів окупації Західної України німецько-фашистськими військами Шептицький став прислужувати гітлерівцям. 1 і 5 липня 1941 року він опублікував два пастирських листи, в яких закликав уніатське духовенство і віруючих беззастережно виконувати розпорядження окупантів, вітати гітлерівську армію, проводити богослужіння на честь фашистських загарбників. Шептицький, Сліпий та інші уніатські ватажки брали активну участь у створенні есесівських формувань українських буржуазних націоналістів типу дивізії СС «Галичина» та інших, які влилися до складу гітлерівського вермахту.

Об'єднаною класовою спільністю, патологічною ненавистю до комунізму, буржуазно-націоналістичні ватажки та їх духовні натхненники — ієрархи уніатської церкви виступали в одній упряжці і під час розгулу в західних областях України створених та навчених фашистами оунівських банд у перші повоєнні роки. Цей кривавий союз хреста і тризубця — цілком закономірний. Адже уніатське духовенство мало стійкий вплив на формування фашистської, людинаненависницької іде-

ології і злочинної антинародної політики оунівських ватажків. А багато хто з них, такі як Бандера, Стецько, Ленкавський, Гриньох, Закревський та інші, були або синами священників, або священнослужителями греко-католицької церкви.

Вам, товариші, звичайно, добре відомо, що уніатська ієрархія під керівництвом нинішнього ватажка уніатської церкви за кордоном кардинала Сліпого переховувала націоналістичних головорізів у церквах і монастирях, надавала їм матеріальну допомогу, благословляла на вбивство радянських громадян, в тому числі жінок і дітей. Деякі священники і монахи зі зброєю в руках брали особисту участь у бандах.

Принагідно буде нагадати сьогодні, що саме за вказівкою уніатських реакціонерів оунівські виродки 30 років тому тут, у Львові, такої ж осінньої пори, по-звірячому вбили полум'яного патріота, інтернаціоналіста, вірного сина ленінської партії, видатного українського письменника і публіциста Ярослава Галана.

Від рук катів із ОУН загинув також ряд священників, які виступали проти бандитського терору і антирадянської діяльності уніатської верхівки. Серед них протопресвітер Гавриїл Костельник.

У березні 1946 року собор колишнього греко-католицького духовенства проголосив возз'єднання з православною церквою і повну ліквідацію унії на Україні. Проте ватажки уніатського духовенства, які втекли у німецьких обозах на Захід, приєдналися до найбільш реакційних кіл і досі не можуть змиритися з втратою свого впливу на рядових віруючих католиків.

Опинившись за межами нашої країни, керовані кардиналом Сліпим, вони ведуть активну антирадянську пропаганду, використовуючи з цією метою церковні амвони, клерикальну і націоналістичну пресу та радіо. Один з ватажків українських буржуазних націоналістів Ярослав Стецько від імені ОУН та інших антирадянських організацій заявив про повну підтримку дій Сліпого і його однодумців, що співпадають з намірами українських буржуазних націоналістів.

За участю уніатів з-за кордону здійснюється засилка на територію СРСР антирадянської літератури, ведуться підбурювальні радіопередачі. За завданням Сліпого, інших уніатських і націоналістичних ватажків на Україну засилаються емісари та місіонери із завданнями встановлювати зв'язки з колишніми уніатськими свяще-

никами і монахами, обробляти їх в антирадянському дусі, схилити на шлях боротьби з існуючим ладом, збирати наклепницьку інформацію. Для інспірації ворожої діяльності колишніх уніатів клерикально-націоналістичні центри асигнують і надсилають гроші. Одне з таких доручень виконував громадянин Італії католицький священник місіонер Бернардо Вінченце.

30 травня 1979 року він був затриманий на державному кордоні за спробу нелегально, контрабандою перевезти в СРСР гроші в сумі 12 945 карбованців, які сховав у тайнику, спеціально обладнаному в стінках картонної коробки. Слідство в справі Бернардо встановило, що ці кошти він віз за завданням керівника уніатів за кордоном кардинала Сліпого і його підручного уніатського священника-націоналіста Ортинського. Вони призначалися, як показав Бернардо Вінченце, для інспірації нелегальної антидержавної діяльності окремих осіб з числа реакційно настроєних колишніх уніатів. Приблизно половина грошей, призначених для підривних цілей, надійшла від бандерівської ОУН.

За дорученням Сліпого і Ортинського Вінченце повинен був також зібрати інформацію про антисупільні дії окремих прихильників унії на території західних областей УРСР, про вигадане порушення прав віруючих у нашій країні. Ці відомості Бернардо Вінченце мав одержати від жителя м. Трускавця Львівської області Федорика і передати йому половину привезених грошей. Слідство встановило, що Федорик у 1944—1945 роках був настоятелем уніатського монастиря ордена василіан у місті Золочеві Львівської області, підтримував зв'язки з бандитами ОУН, подавав їм матеріальну допомогу, надавав приміщення монастиря для їх схову, за що притягався до кримінальної відповідальності.

Перебуваючи під слідством, Бернардо щиросердно розповів про всі дані йому доручення Сліпого і Ортинського, засудив свої дії по виконанню завдань зарубіжних уніатів, а також ворожої діяльності Сліпого і Ортинського і звернувся з проханням до Президії Верховної Ради про помилування. Він за своєю ініціативою висловив бажання публічно розповісти про ворожі підступи ватажків уніатів і українських націоналістів за кордоном, які зробили його знаряддям виконання своїх підступних устремлень.

Надаю слово громадянину Італії Бернардо Вінченце.

Заява католицького священика з Федеративної Республіки Німеччини Бернардо Вінченце про свою антирадянську діяльність, яку він проводив за дорученням кардинала Сліпого:

Я, Бернардо Вінченце, громадянин Італії, католицький священик, служу в католицькій місії для італійських робітників у місті Інгольштадті, ФРН. До цього тричі був у Радянському Союзі як турист.

Чергову поїздку в Радянський Союз я здійснював у цьому році, але 30 травня на кордоні радянськими митними органами при огляді в мене було виявлено і вилучено радянські гроші в сумі 12 945 карбованців, які я заховав у спеціальному тайнику і котрі контрабандним шляхом намагався перевезти через радянський кордон.

За вчинення вказанного злочину я був заарештований. Знаходячись під слідством, я багато передумав, зрозумів. Повірте мені, що священику, який опинився на становищі заарештованого, та ще й за злочин, який не прощається в жодній країні, було не легко. Я розумію, що опинився в неприродному вигляді перед віруючими. Під час слідства я мав час і можливість усвідомити весь тягар своєї провини перед Радянською державою і вашим народом, а також ганебність свого вчинку з точки зору християнської моралі.

На слідстві я дав відверті зізнання по суті вчиненого мною злочину і висловив прохання надати мені можливість публічно виступити перед журналістами із заявою. Мое прохання задоволене.

Заявляю, що на превеликий жаль я тільки перший раз приїжджав до Радянського Союзу як турист, а потім туризм був прикриттям.

Так і в цьому році я мав намір приїхати своєю автомашиною до міста Львова під приводом ознайомлення з його пам'ятниками історії та культури і відвідання своїх знайомих. Повторюю, це був тільки привід. Фактично ж я за завданням священика з міста Розенхайма, ФРН, Івана Ортинського був зобов'язаний доставити у Львів контрабандним шляхом гроші колишнім уніатським священикам, а також зібрати відомості, які цікавили кардинала Сліпого — главу уніатської церкви за кордоном.

Як вам уже відомо, моя подорож була перервана на самому початку.

Органами слідства мені була надана можливість познайомитися з документальними даними, в т. ч. і з

кінодокументами періоду другої світової війни про тісне співробітництво Йосифа Сліпого та інших уніатських священників з нацистами і лідерами українських націоналістів. Я побачив, як при їхній підтримці і благословенні гітлерівці і націоналісти тероризували населення України, вбивали мирних жителів, в тому числі жінок, дітей і стариків.

Я прошу зрозуміти мене як людину, яка народилася і виросла на Заході. Багато чого, про що я тут довідався, мені було майже невідомо. Якщо говорити відверто, я проявляв симпатії до націоналістично настроєних представників української еміграції і духовенства. Це по суті і визначило моє рішення співдіяти Сліпому і Ортинському в наданні допомоги особам на Україні, які, за їхніми словами, нібито потерпіли за віру. Тепер я інакше дивлюсь на діяльність організації українських націоналістів на Заході. Я знаю, що вони закликають до розв'язування світової війни, яка, за їхніми розрахунками, знищить Радянський Союз як державу, і тоді виповняться їхні надії на створення «самостійної України» і відродження уніатської церкви.

Мене особливо турбує, що ці антигуманні наміри українських націоналістів не тільки не засуджуються, але, більше того, знаходять у цілому ряді випадків підтримку керівництва греко-католицької церкви. Подібна діяльність воістину антилюдська, бо в пам'яті ще свіжі страшні наслідки другої світової війни, в якій загинули мільйони людей, в тому числі вашої і моєї країни. Ваша держава багато робить для зміцнення миру на планеті. Багато католиків і наш святійший отець Іоанн-Павло II також виступають за мир, роззброєння і недопущення нової світової війни.

Усвідомивши скоєний мною злочин перед Радянським Союзом і народом, я зрозумів, що мене втягнули в політичну акцію, дух і ціль якої повністю перебував у протиріччі з моїми переконаннями як людини і священника. Я не тільки не схвалюю антирадянських дій Ортинського і Сліпого, але й обурений тим, що вони використали мене як знаряддя для здійснення такої брудної справи, якою є контрабанда, в тому числі й політична. Я не контрабандист. Я священник. На злочинний шлях мене штовхнули. Гроші, які передавались через мене, я повинен був розподілити таким чином: 4850 карбованців — знайомому Ортинському уніату Федорику, мешканцю м. Трускавець, для колишніх монахів греко-

католицьких орденів редемптористів і василіан, а решту — родичам Ортинського, які підтримують контакти з колишніми уніатськими священниками.

Перед від'їздом в СРСР Ортинський, посилаючись на вказівки кардинала Сліпого, доручив мені також зібрати відомості про становище нібито діючих на Україні залишків уніатського духовенства і монахів, про нібито існуючі факти переслідування їх органами Радянської влади. Ортинського також цікавила інформація про так зване порушення прав людини в СРСР в галузі релігії.

Всі ці відомості я повинен був одержати при зустрічах з уже названим Федориком і родичами Ортинського.

Ця інформація, як стверджував Ортинський, конче необхідна кардиналу Сліпому, і, як я тепер зрозумів, для використання на шкоду Радянській державі. Зі слів Ортинського, він сам раніше збирав для кардинала Сліпого подібні відомості. Але тепер боїться приїхати в місто Львів з такою метою, оскільки активно виступає в націоналістичній пресі з антирадянськими статтями. Мені також відомо, що Ортинський тісно зв'язаний з українськими націоналістами у Мюнхені, особисто знайомий з їх керівниками, часто відправляє для них богослужіння, виступає з проповідями. Саме від організації українських націоналістів у Мюнхені Ортинський одержав і вручив мені гроші в сумі 6 700 карбованців для контрабандного перевозу через кордон.

Я переживаю почуття докору совісті і каюття за те, що діяв на шкоду інтересам Радянської держави. Глибоко усвідомлюю свою провину і розумію, що заслужив суворого покарання.

Я звернувся до Радянського уряду з проханням про помилування.

Я просив не притягати мене за скоєний злочин до судової відповідальності, помилувати і дозволити повернутись на батьківщину.

Як і в своїй заяві на ім'я уряду запевняю Вас, що ніколи надалі не дозволю собі будь-яких недружніх, тим більше ворожих дій щодо СРСР. Одночасно хочу звернутися до моїх одновірців і всіх віруючих: ніколи не дозволяйте втягувати себе в брудні політичні авантюри. Я, як священник, буду молитись за мир і добрі відносини між людьми. Кажу це від щирого серця.

29 жовтня 1979 року.

Бернардо Вінченце.

Питання: Чи відомо вам, кому належали гроші, які ви повинні були за дорученням кардинала Сліпого і Ортинського передати до Львова?

Відповідь Бернардо Вінченце: Так, відомо. 6000 карбованців, як розповів мені Ортинський, належали закордонній уніатській ієрархії, решту грошей він одержав від організації українських націоналістів в м. Мюнхені, Баварія.

Питання: Виходить, що українські буржуазні націоналісти з Мюнхена разом зі Сліпим намагалися відродити ворожу діяльність уніатів на Україні?

Відповідь Бернардо Вінченце: Так. Гроші, які я привіз, призначалися уніатським священикам на Україні для інспірації їх нелегальної діяльності.

Питання: Ви сказали, що виконували подібні доручення Сліпого і Ортинського під час попередніх відвідин України. Чи не могли б ви розповісти про це більш детально?

Відповідь Бернардо Вінченце: Перебуваючи у Львові в 1976 і 1978 рр., я на прохання Ортинського, контрабандним шляхом перевізши через державний кордон СРСР, передав його сестрам Марії та Любі в 1976 р. три валізи з речами і 2000 карбованців, у 1978 р.— дві валізи і 3000 карбованців. Все це призначалося для заохочення збору необхідної інформації і підтримки осіб, які залишилися вірні Сліпому. Відносно інформації я хочу сказати таке: ні в минулому, ні зараз мені не вдавалось це зробити з незалежних від мене причин.

Питання: Яку мету переслідували ви особисто, виконуючи секретні доручення Сліпого і Ортинського під час поїздок в СРСР?

Відповідь Бернардо Вінченце: Виконавши це завдання, я розраховував при підтримці Сліпого одержати від Ватікану почесний католицький титул «монсеньйор». Крім того, Ортинський кожного разу відшкодував мені витрати, зв'язані з туристськими поїздками в СРСР.

Питання: Чи знали ви, що ті, які посилали вас у нашу країну, і, зокрема, глава закордонної уніатської церкви кардинал Сліпий, проводять ворожу діяльність проти Радянського Союзу?

Відповідь Бернардо Вінченце: Спочатку, як я вже сказав, я недостатньо глибоко розумівся в цих питаннях і навіть вірив уніатам, що вони турбуються

лише про інтереси уніатської церкви. Однак з часом на своєму гіркому досвіді я переконався в тому, що Сліпий і Ортинський, який діяв за його вказівкою, під прикриттям релігії займалися активною несумісною з покликанням священнослужителів політичною діяльністю проти Радянської держави. Більше того, як я говорив уже в своїй заяві, вони зробили мене, священника, який не мав до Радянської держави ворожих почуттів, знаряддям виконання своїх антирадянських задумів.

Питання: Яке ж все-таки враження склалося у вас про становище релігії і церкви в СРСР?

Відповідь Бернардо Вінченце: Будучи тричі в СРСР, я мав можливість вільно роз'їжджати по вашій країні, я розмовляв з багатьма радянськими людьми, в тому числі зі священниками, відвідував історичні місця, культові заклади у м. Львові, зокрема, я побував у кафедральному католицькому костьолі, православному соборі св. Юра. Скрізь, де б я не був, я бачив, що віруючим у СРСР створені умови для вільного задоволення релігійних потреб. Це відноситься в однаковій мірі і до моїх братів-католиків, з якими я молився в костьолах м. Львова. На Заході, на жаль, є чимало людей, у тому числі й кардинал Сліпий, уніатський єпископ Корнеляк Платон, священник Ортинський, їх друзі з числа українських націоналістів, які намагаються все це подати у спотвореному вигляді роблять наклепи на радянську дійсність.

Як я тепер зрозумів, це їм потрібно для того, щоб догодити певним кругам на Заході, які, як і вони, вороже ставляться до вашої країни.

Питання: Чи узгоджуються норми християнської моралі із скоєним вами злочином, з діями кардинала Сліпого та його підручного Ортинського, які йменують себе священнослужителями, а в дійсності займаються підіривною діяльністю, штовхають людей на злочинний шлях?

Відповідь Бернардо Вінченце: Кожна людина може зробити в житті помилку. Так сталося і зі мною тільки тому, що я довірився цим особам. Зараз я глибоко усвідомлюю, що своїми злочинними діями я порушив не тільки закони Радянської держави, а й вимоги християнської моралі. І за це повинен бути суворо покараним не тільки радянським народом, в якого сьогодні прошу публічно пробачення, але й своєю совістю і богом. Мабуть, що більшого осуду заслуговують ті, які

штовхають людей на здійснення злочинних дій. В даному випадку я говорю про кардинала Сліпого і священника Ортинського.

Питання: Чи знаєте ви про те, що ієрархи уніатської церкви, зокрема митрополит Шептицький і єпископ Сліпий, у період фашистської окупації благословляли українських буржуазних націоналістів на масове вбивство так званих іновірців — росіян, поляків, євреїв?

Відповідь Бернардо Вінченце: Ні, я цього не знав. Зараз, ознайомившись з документальними матеріалами про страшні звірства націоналістів із фашистських каральних формувань, я дізнався про геноцид, якого зазнавали невинні люди, про знищення цілих сіл і поселень в Галичині й інших районах. Мене особисто вразило, що це здійснювалося з благословення ієрархів уніатської церкви.

Мені зараз ясно, що українські буржуазні націоналісти, які оселилися в ФРН та інших країнах Заходу, втекли туди від справедливого народного гніву. Ненависть до вашого ладу штовхає їх на будь-які, навіть найбрудніші дії проти свого народу. Я переконався, що націоналісти й уніатські ієрархи діють разом.

Питання: Як ставились до вас працівники слідчих органів СРСР?

Відповідь Бернардо Вінченце: За час перебування під слідством представники державних органів ставились з повагою до мого людського достоїнства. Мої релігійні почуття не принижувалися. Всі мої прохання задовольнялися. Я підтримував листування з родичами, мав можливість читати італійську пресу і художню літературу, зі мною зустрічалися співробітники італійського посольства у Москві.

Питання: Чи примушували вас до яких-небудь заяв або дій, які суперечили б вашому світогляду священика?

Відповідь Бернардо Вінченце: З публічною заявою я виступаю з власної ініціативи і добровільно. Це викликано виключно моральними переживаннями і докорами сумління.

Засвідчена копія стенограми. Заява і відповіді Бернардо Вінченце. Пер. з іт.

КОМЕНТАРІ

Автокефалісти — прибічники православної автокефальної церкви на Україні — релігійного руху, який очолила українська буржуазія в боротьбі проти Радянської влади.

Андрусівське перемир'я — угода між Росією і Польщею, підписана 30 січня 1667 р. у с. Андрусові біля Смоленська, за якою Правобережна Україна відходила до Польщі, а Лівобережна закріплювалася за Росією.

Апостольська курія — сукупність центральних установ панської влади.

«Архієпархіальні відомості» див. «Львівсько-архієпархіальні відомості».

Безпартійний блок співпраці з урядом (ББ або ББВР) — створений у 1927 р. буржуазний блок, який об'єднував найбільш реакційні партії та організації в буржуазно-поміщицькій Польщі.

Бенедиктинці — члени найдавнішого католицького чернечого ордену, заснованого у середині VI ст. в Італії Бенедиктом Нурсійським.

Бернардинці — члени католицького чернечого ордену, заснованого в 1098 р. у Франції.

«Бесіда» — українське театральне товариство, засноване в 1861 р.

Брестська церковна унія — об'єднання православної церкви на Україні і в Білорусії з католицькою церквою, проголошене на церковному соборі у Бресті в 1596 р. Створена за Брестською унією уніатська церква служила цілям повного поневолення України шляхетською Польщею. Трудове населення відповіло на унію посиленням визвольної війни.

Брестський собор див. Брестська церковна унія.

Василіани — члени чернечого католицького ордену, заснованого в XVI ст. в Іспанії. На Західній Україні почали діяти після Брестської церковної унії 1596 р. Головною метою ордену було поширення католицизму.

«Век нови» («Wiek nowy») — польська буржуазно-націоналістична газета. Виходила у Львові в 1901—1939 рр.

«Визволення Вітчизни» — підпільна антифашистська організація, що діяла в Глинянському і Перемишлянському районах Львівської області в 1942—1944 рр. Очолювали її комуністи В. Я. Дорожко, І. Ф. Головченко, М. В. Коваль та інші.

«Відомості архієпархіальні» див. «Львівсько-архієпархіальні відомості».

«Вільна Україна» — газета, орган Львівського обкому Компартії України, Львівської обласної Ради народних депутатів. Виходить з вересня 1939 р.

Гадяцький договір 1658 р. — зрадницька угода І. Виговського з польсько-шляхетським урядом про скасування возз'єднання України з Росією та відновлення на Україні польсько-шляхетської влади.

«Галичанин» — громадсько-політична щоденна газета москвофільського напрямку. Виходила в 1893—1914 рр. у Львові.

«Галичина» СС — фашистська військова дивізія, створена в західних областях України в 1943 р. гітлерівською Німеччиною за активною участю українських буржуазно-націоналістичних діячів зокрема митрополита А. Шептицького. Використовувалася для збройної боротьби проти українського та інших народів Радянського Союзу в роки Великої Вітчизняної війни.

Генеральне губернаторство (генерал-губернаторство) — адміністративна одиниця, створена гітлерівцями на тимчасово окупованій території західних областей України та польських землях у жовтні 1939 р. з центром у Кракові.

Грегоріанський календар — календар, запроваджений 1382 р. римським папою Григорієм XIII замість юліанського календаря. Грегоріанський календар шляхом введення нової системи високосних років усунув основну похибку юліанського календаря, за яким рік у середньому був довший від справжнього на 11 хв. 14 сек., що з часом призвело до значних відхилень від сонячного року. У 1582 р. це відхилення становило вже десять днів.

Гродський суд — становий суд у феодальній Литві та Польщі, а з XIV ст. на українських землях, загарбаних Польщею; розглядав кримінальні й цивільні справи шляхти та інших верств населення.

«Громадський голос» — газета, орган Русько-української радикальної партії, виходила у 1895—1916 рр. у Львові.

«Дзвінок» — дитячий журнал буржуазно-ліберального напрямку, орган «Руського товариства педагогічного», виходив у 1890—1914 рр. у Львові.

«Діло» — газета, орган націонал-демократичної та інших буржуазно-націоналістичних партій, виходила в 1880—1939 рр. у Львові.

Домініканці — члени католицького чернечого ордену, заснованого у Франції на початку XIII ст.

«Достава» — український буржуазний кооператив у Львові по виробництву і продажу церковних речей, заснований у 1905 р.

Євангелики — євангелісти, члени протестантської євангельської громади.

Єзуїти — члени католицького чернечого ордену «Товариство Ісуса», заснованого у 1534 р., який протягом віків був одним з головних знарядь папства в його боротьбі проти прогресивних суспільних сил.

«Житте» — неперіодичний журнал прогресивної молоді, що виходив у 1912—1914 рр. у Львові.

Зборівський мир — угода, укладена у 1649 р. у м. Зборові між Б. Хмельницьким і польським королем Яном II Казимиром, згідно з якою формально були підтвержені права і привілеї козацького війська.

«Земельний банк» — український буржуазний акційний банк у Львові, заснований у 1910 р.

Кальвіністи — прибічники кальвінізму, протестантського віровчення, що виникло в XVI ст. Засновником його був Ж. Кальвін.

Капуцини — члени католицького чернечого ордену, заснованого у 1525 році в Італії для боротьби проти Реформації.

Кармеліти — члени католицького чернечого ордену, заснованого у другій половині XII ст. у Палестині. З XV століття кармеліти поділялися на босих, взутих та терціаріїв.

Католицька акція — серія організаційних та ідейно-політичних заходів греко-католицької церкви для боротьби проти атеїстичного і революційно-визвольного руху трудящих.

«Католицька акція» — журнал, орган т. зв. генерального інституту католицької акції, виходив у 1934—1939 рр. у Львові.

Католицька акція української молоді (КАУМ) — клерикальна молодіжна організація.

Католицький союз див. Український католицький союз.

«Комуніст» — газета, орган ЦК КП(б)У.

Комуністична партія Західної України (КПЗУ) — бойовий авангард західноукраїнського пролетаріату, організатор і керівник боротьби трудящих за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною (1919—1938 рр.).

«Літературно-науковий вісник» — щомісячний журнал, заснований у 1898 р. Науковим товариством ім. Шевченка, виходив у 1898—1933 рр.

«Луг» — українське буржуазно-націоналістичне спортивне товариство для молоді, засноване в 1925 р.

Люблінська унія — акт про об'єднання Великого князівства Литовського з шляхетською Польщею у федеративну державу — Річ Посполиту, схвалений у 1569 р. у Любліні.

Лютерани — прибічники лютеранства — напряму християнського віросповідання, яке виникло у першій половині XVI ст. у Німеччині на основі вчення Мартіна Лютера. Лютеранство — одна з форм протесту німецької буржуазії проти засилля феодалів, католицького духовництва та папства.

«Львівські вісті» — українська буржуазно-націоналістична газета, яка виходила у Львові у період німецько-фашистської окупації.

«Львівсько-архієпархіальні відомості» — журнал, орган львівської греко-католицької митрополічної консисторії, виходив у 1889—1939 рр. у Львові.

Магдебурзьке право — феодальне міське право, за яким міста частково звільнялись від управління і суду феодала, тобто одержували право на певне самоврядування.

Маріяни — члени маріянського товариства католицького союзу, заснованого єзуїтами в XVI ст.

«Маслосоюз» — буржуазне об'єднання українських молочарських кооперативів, засноване в 1907 р.

«Мета» — клерикальна газета, орган Українського католицького союзу, виходила в 1931—1939 рр. у Львові.

«Місіонар» — релігійний журнал, видавався в 1897—1944 рр. у Жовкві (тепер — Нестеров).

Москвофіли — прихильники москвофільства — реакційної суспільно-політичної течії в Галичині, на Буковині і Закарпатті в другій половині XIX — на початку XX ст., що об'єднувала частину інтелігенції, сільської і міської буржуазії та духовництва. Москвофіли орієнтувалися на монархічні сили царської Росії. У післяжовтневий період реакційні москвофіли разом з російськими білоемігрантами виступали проти СРСР.

«Народ» — двотижневий громадсько-політичний журнал, орган Русько-української радикальної партії. Виходив у 1890—1895 рр. у Львові та Коломиї за редакцією М. Павлика та І. Франка.

«Народна торгівля» — український буржуазний споживчий кооператив, заснований у 1883 р.

«Народне слово» — українська газета проурядового напрямку. Виходила в 1907—1911 рр. у Львові.

Народовці — прихильники народовства — ліберально-буржуазної політичної течії проавстрійської орієнтації, що виникла в 60-х роках XIX ст. у Галичині, на Буковині та Закарпатті.

«Нива» — український клерикальний журнал, виходив у 1904—1939 рр. у Львові.

«Нова зоря» — буржуазно-націоналістична газета, орган Української католицької народної партії, яку очолював Г. Хомишин, виходила в 1926—1939 рр. у Львові.

Організація українських націоналістів (ОУН) — фашистська організація українських буржуазних націоналістів, створена в 1929 р.

Пацифікація (втихомирення) — метод боротьби польського уряду проти революційного руху трудящих Західної України, що виражався у масових арештах і екзекуціях, нищенні селянського майна, спаленні хат і навіть сіл.

Петлюрівщина — буржуазно-націоналістичний контрреволюційний рух на Україні у період іноземної інтервенції та громадянської війни.

Польська партія соціалістична (ППС) — реформістська, націоналістична партія у Польщі, виникла у 1892 р.

«Про Руссія» — комісія у Ватікані, яка займалася підготовкою кадрів для поширення унії на території України та Росії.

«Просвіта» — культурно-освітня організація на західно-українських землях, заснована в 1868 р. Перебувала під впливом буржуазно-націоналістичних і клерикальних кіл. КПЗУ вела наполегливу боротьбу за посилення свого впливу в «Просвіті».

Протестанти — прихильники протестантизму. Протестантизм — це загальна назва течій у християнстві, що відколотися від офіційної католицької церкви у ході Реформації XVI ст. і утворили самостійні церкви.

Радикали — 1) члени Русько-української радикальної партії; 2) члени Української соціал-радикальної партії.

Радикальна партія — див. Русько-українська радикальна партія та Українська соціал-радикальна партія.

Редемптористи — члени католицького чернечого ордену, заснованого у 1732 р.

Реформати — учасники релігійного і соціально-політичного руху Реформації у період середньовіччя, який був спрямований проти католицької церкви і мав антифеодальний характер.

Русько-українська радикальна партія (РУРП) — прогресивна селянська партія у Східній Галичині, заснована в 1890 р. І. Франком та М. Павликом. На початку XX ст. переродилася в буржуазно-націоналістичну партію.

Санация (дослівно «оздоровлення») — реакційна антинародна політика, яку проводила правляча кліка Пілсудського у Польщі після державного перевороту в 1926 р.

«Світло» — щотижнева газета, неофіційний орган КПЗУ. Виходила в 1925—1928 рр. у Львові.

«Сельроб» — селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання, масова легальна революційна організація Західної України, яка була створена у жовтні 1926 р з ініціативи КПЗУ і перебувала під її безпосереднім впливом. У 1927 р. «Сельроб» поділився на дві частини — «Сельроб»-лівницю і «Сельроб»-правицю. У 1928 р. «Сельроб»-лівниця і частина «Сельроб»-правиці об'єдналися у партію «Сельроб-єдність». Заборонена польським буржуазно-поміщицьким урядом у вересні 1932 р.

«Сель-Роб» — газета, орган об'єднання «Сельроб», виходила в 1927—1932 рр. у Львові.

«Сельроб-єдність» див. «Сельроб».

«Сила» — легальна газета КПЗУ, видавалася в 1930—1932 рр. у Львові.

«Сільський господар» — українське буржуазне сільськогосподарське товариство, засноване в 1898 р.

«Слово польське» («Słowo polskie») — газета, орган Польської народно-демократичної партії, виходила в 1895—1934 рр. у Львові.

«Сокіл» — українська буржуазно-націоналістична спортивна організація, заснована в 1894 р.

«Станіславське слово» — українська буржуазно-націоналістична газета, яка виходила в Станіславі (тепер — Івано-Франківськ) під час тимчасової німецько-фашистської окупації.

Старовіри, старообрядці (розкольники) — прихильники релігійного руху в Росії, спрямованого проти офіційної православної церкви. Виник у середині XVII ст.

Студити — члени греко-католицького чернечого ордену, заснованого А. Шептицьким у 1898 р.

«Стшелець» («Союз стрільців») — польська напіввійськова організація для молоді, створена в 1910 р. Перебувала під впливом пілсудчиків.

Увісти — члени Української військової організації (УВО).

Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) — церква, яка виступала проти Радянської влади. На Україні існувала протягом 1919—1930 рр., а в Західній Україні у 20—30-х роках. Відновила свою діяльність у роки тимчасової німецько-фашистської окупації.

Українська військова організація (УВО) — контрреволюційна військово-терористична організація фашистського типу, створена в 1920 р.

Українська католицька народна партія (УКНП) — реакційна клерикальна партія, заснована в 1930 р. єпископом Хомишиним.

Українська національна рада — буржуазно-націоналістична організація, створена націоналістами після окупації західних областей УРСР фашистською Німеччиною.

Українська радикальна партія (УРП) — див. Русько-українська радикальна партія.

Українська соціал-демократична партія (УСДП) — дрібнобуржуазна реформістська партія націоналістичного напрямку у Східній Галичині, заснована в 1899 р. у Львові.

Українська соціал-радикальна партія (УСРП) — буржуазно-націоналістична партія. Існувала в 1926—1939 рр.

Українська християнська організація (УХО) — реакційна клерикальна організація, заснована в 1925 р. у Львові.

Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) — буржуазно-націоналістична організація на Західній Україні, створена в 1925 р. у Львові.

Українське педагогічне товариство (УПТ) — громадське товариство, що займалося організацією середніх і народних шкіл. Пербувало під впливом угодовської буржуазії. Засноване у Львові в 1881 р.

Український допомоговий комітет — буржуазно-націоналістична організація, створена у Львові під час тимчасової німецько-фашистської окупації.

Український католицький союз (УКС) — реакційна клерикальна організація, заснована в 1931 р. у Львові А. Шептицьким.

«Українські щоденні вісті» — буржуазно-націоналістична газета, яка виходила у Львові під час тимчасової німецько-фашистської окупації.

Український центральний комітет (УЦК) — див. Український допомоговий комітет.

Ундівці — члени Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО).

УНР (Українська народна республіка) — буржуазна держава, проголошена українською буржуазією в 1917 р.

Флорентійський собор — проведений у 1439 р. у м. Флоренції церковний собор, на якому було здійснено спробу об'єднати католицьку і православну церкви під владою пап.

«Хлібороб» — журнал, орган Русько-української радикальної партії, виходив у 1891—1895 рр. у Львові та Коломиї.

Юліанський календар — календар, запроваджений у 46 р. до н. е. римським імператором Юлієм Цезарем. За юліанським календарем рік у середньому довший за справжній на 11 хв. 14 сек. За кількасот років ця незначна похибка призвела до помітного розходження календаря з сонячним роком. У 1582 р., коли римський папа Григорій XIII провів реформу юліанського календаря, ця похибка становила вже 10 днів, а у XX ст. — 14 днів. Православна і греко-католицька церкви і зараз користуються юліанським календарем.

СПИСОК ЗАСТАРІЛИХ, МАЛОВЖИВАНИХ ТА НЕЗРОЗУМІЛИХ СЛІВ

a — i

абат — настоятель католицького чоловічого монастиря

абатство — католицький монастир на чолі з абатом

авдитор — судовий урядовець

автокефалія — самостійність

автохтонний — місцевий

адорація — почесть, вшанування

академія — урочисті збори

акція — дія, діяльність

албо — або, чи

аліментация — аліменти

амбасадор — посол

амвон — підвищення в церкві проти престолу, з якого священники проголошують проповідь

антепедій — занавіска у віттарі

апостолат — духівництво

аранжер — упорядник, керівник

архієпархія — округ, до якого входить кілька епархій, на чолі з архієпископом

архімандрит — ігумен великого монастиря

архімандрія — округ, до якого входило кілька монастирів, на чолі з архімандритом

архімонахи — монахи вищих чинів

архистратиг — так називають християни архангела Михаїла

арцибіскуп — католицький архієпископ

асентерунок — призовний пункт: призов до війська

асесор — засідатель, радник

асист — допомога

асистенція — супровід, особиста охорона

бабати — речі, манатки

бавзуватися — читати нотації

барзо — дуже

бахорі — нешлюбні діти

безвиглядний — безперспективний

безрога — свиня

безхосенний — некорисний, даремний

бенефіції — посади у католицькій церкві, пов'язані з сано́м і званням, від яких залежали прибутки священнослужителів

біскуп — католицький єпископ

боївка — загін

братства — суспільно-політичні організації українських та білоруських міщан окремих міст у XVI—XVIII століттях

бреве — папське послання

будічина — майбутнє

бургграфство — канцелярія бургграфа (старостинського урядовця)

бурити — руйнувати

варовати — укріпляти, застерігати, забезпечити
варстат праці — робоче місце
велце — дуже
взнеслий — високий
вивід — перше відвідання жінкою церкви після шлюбу або після народження дитини
вивлащення — позбавлення власності, конфіскація
вिव'яд — інтерв'ю
виделегувати — послати
виділ — комітет, правління
виділовий — член виділу (комітету)
визичати — позичати
виїмковий — винятковий
виїмок — виняток
викликати — проголошувати церковне прокляття, віддавати анафемі
викрент — викрут, виверт
випечатаний — надрукований
вислід — результат
вистарчити — вистачити
вихіснювати — використовувати
виховзнутися — випасти
вицофатися — відступити
вишкіл — підготовка
відвічальний — відповідальний
відклик — заклик
відпаликований — відзначений кілками
відпис — копія
відпорність — стійкість
відтак — потім, після
відтритити — відвернути, відштовхнути
візвання — заклик, звернення, відозва
візитатор — уповноважений
візитація — відвідання церкви представниками вищих ду-

ховних властей для перевірки її діяльності
вікарій — заступник пароха або єпископа
вілія — вечір напередодні різдва, свят-вечір
вітцївство — батьківство
вклад — внесок
вкоротці — незабаром
внавечеря — напередодні увечері
войський — виборна посада у шляхетському самоврядуванні
впоряд — тут: муштра
впрост — просто
всечесний — титул, який вживається у відношенні до духовних осіб

габіт — монаший одяг
галабурда — дебаш
галапас — паразит
гебітскомісар — окружний комісар
гелер — австрійська грошова одиниця
герць — поєдинок, двобій
гибльований — обструганий
гіпотека — позика, що видається під заставу нерухомого майна
гміна — сільська адміністративна одиниця у буржуазно-поміщицькій Польщі
годити — торгуватися
головач — верховода
голошення — тут: заяви
гонораріум — гонорар
гстове — з готовністю
гривна — грошова одиниця, що дорівнювала 48 грошам
грубас — товстун
грузи — руїни
густувати — мати нахил

далобися — можна
даремщина — праця без оплати
дачки — добровільні пожертвування
двірець — вокзал
добра див добра
дезуніати — не уніати, тобто православні
декан — священик, під наглядом якого є кілька парафій
деканат — церковна адміністративна одиниця, що об'єднує кілька парафій
делегант — той, що надсилає делегата
депримуючо — принижуюче
державець — орендатор
державити — орендувати
десятина — обов'язковий податок на користь церкви
децизія — рішення
дискос — кругла тарілка, вживана під час богослужень
диспонувати — розпоряджатися
дистрикт — округ
дідич — спадковий власник, поміщик
дієцезія див епархія
ділання — дія
ділати — діяти
діоцезія див дієцезія
днесь — сьогодні
добра — земельні поміщицькі наділи
довжник — боржник
домініальні маєтки — поміщицькі маєтки
домінія — тут: правління поміщицького маєтку
дондеже — поки
доперва — тільки; тільки тоді; тоді
доразовий — одноразовий

досвід — випробування
доселі — досі
достарчати — постачати, доставляти
достойник — сановник
дріб — домашня птиця
дяківка — хата для дяка

евентуально — можливо
екзарх — вищий церковний сановник, який управляє церковними справами на території області або краю
екзархат — область, що підлягає управлінню екзарха
експозитура — представництво
ексцеленція — титул високопоставлених урядників і єпископів
емеритований — той, що вийшов на пенсію
емеритура — пенсія
еміненція — світлість, титул кардиналів
енунціяція — заява
енциклика — циркуляр вищої католицької церковної влади (папи) до єпископів
ерекційний, ерекціональний — церковний
ерекція — пожертвування церкви земельних наділів; пожертвовані церкви земельні наділи
ерцгерцог — великий князь
євхаристія — причастя, таїнство, під час якого нібито відбувається перетворення хліба й вина у тіло й кров Ісуса Христа, якими причащали віруючих
єгда — коли
єгомосьць — форма звернення до уніатського священика

ектенія — вид молитви
епархія — церковна адміністративна одиниця, яку очолює єпископ
єпископ — вищий духовний сановник, що стоїть на чолі епархії
єрей — священник
єсли — якщо
єсми — ми е
єсьмо — е

же — що
жеби — щоб
жолдовник — платний слуга
завідатель — парох
завідомляти — повідомляти
завізвати — закликати; викликати
завісити — відкласти, припинити виконання
загибати — знищення
заказ — заборона
заломати — провалити
залучення — приєднання
залучник — додаток
заміти — зауваження
зане — адже, бо
заобсервувати — вивчити
заогнювання — загострювання
заповідатися — передбачатися
запрезентування — надання парафії
зарекувати — тут: закликати
заряд — управління
зарядження — розпорядження
зарядитися — розпорядитися
засадничо — принципово
заушник — нашіптувач, прислужник
заховування — дотримання
заховувати — зберігати, дотримуватися

захоронка — притулок, дитячий будинок
захристя — ризниця
заціплювати — зміцнювати
збірка — збирання грошей
зверхник — начальник
зверхність — верхівка
згляд — мотив, причина
зглядно — одночасно; відносно
здавковий — формальний
здвигнути — підняти
здемалювати — зруйнувати
зискати — здобути
зичливе — доброзичливо, прихильно
зіставити — залишити
зістати — бути, стати
зладження — поладження
зражений — ображений
зрезигнувати — відмовитися

ігнорантний — неуцький
ігумен — настоятель чоловічого монастиря
ігуменя — настоятелька жіночого монастиря
ідентифікувати — утотожнювати
ієрархія — верховна церковна влада
інвазія — вторгнення, нашествя
інний — інший
іно — тільки
інтенція — намір
інтервенція — втручання
інтервенювати — втручатися
інтерпеляція — запит у парламенті
інфамія — безчестя
їмосць — попада
каденція — сесія суду; строк скликання суду
казання — проповідь

календи — перші дні кожного місяця
калькулювати — визначати
канон — правило, встановлене й узаконене церквою
канонізація — зачислення до лику святих
канонік — член капітулу
канцлер — управитель справами єпархії
капелан — католицький священник при війську
капітул, капітула — дорадчий орган при єпископі, що складається з священників
кара — штраф
кардинал — вищий духовний стан у католицькій церкві; знаком його достоїнності є висока червона шапка
кастелян — високий державний сановник, що засідає у сенаті
катастр — опис земельних володінь
катедра — кафедральний собор
катехит — учитель релігії
катехізація — навчання основ релігії
катехізіс, катехізм — короткий виклад основ християнської релігії
квестія — питання, проблема
квота — сума
кєрниця — криниця
кивот — дерев'яна засклєна рама для ікон, божниці
кир — пан, так величали єпископа, митрополита
киринити — інтригувати
кінєчність — необхідність
клавзуля — застереження
клер — духівництво
клерик — духовна особа
клятьба — прокляття

кляштор — монастир
коадютор — помічник
кобіта — жінка
кодифікація — зведення законів
колатор — фундатор, засновник
колегія — середній або вищий навчальний заклад
кольба — приклад гвинтівки
комірне — плата за квартиру; жити в комірному — жити в найманій квартирі
комунікувати — надавати
конвенція — договір
конгрегація — відділ папського уряду у Ватікані
конгруа — державна плата священникам
кондак — церковна пісня на честь релігійного свята
конєчний — необхідний
конкордат — угода між папою і керівниками католицьких держав
конкуренція — данина на будову церкви
консеквенція — послідовність; наслідок
консєсіонований — будівничий підприємець, який мав урядовий дозвіл на ведення будівельних робіт
консистерія — судово-адміністративна колегія при єпископі
контемплятивний — постійно роздумуючий над релігійними справами; споглядальний
контингент — обов'язкові поставки сільськогосподарських продуктів
контрагент — противник
конферувати — проводити конференцію, нараду
конфєсійний — віруючий

конфесійність — віровизнання
конфідент — інформатор поліції
корець — центнер
крейцар — австрійська грошова одиниця
кресценція — врожай
кривавина — зароблене тяжкою працею селянське добро
крилошанин — священик, член капітулу
кримінал — в'язниця
кріс — гвинтівка
ксьондз — католицький священик
кульчикувати — таврувати (худобу)
купно — куплена річ
куренда — розпорядження, циркуляр
курія — верховна управа
кушнірчик — учень або підмайстер кушнірського цеху

лавник — член лави (міської судової колегії)
лайдацтва — негідні вчинки
легат — папський посол
легатство — папське посольство
летючка — листівка
літургія — церковне богослуження (обідня)
ліцитація — аукціон, публічні торги
людовий — народний
льокаль — приміщення

мапа — карта
маршалок — виборна особа в шляхетському самоврядуванні
меморіал — пам'ятна записка
менза — маєток для утримання духовенства

ментальність — спосіб думання, світогляд
менувати — називати
меценас — тут: адвокат
мешне — грошова оплата за відправу служби божої
митрополит — високий духовний сановник, що стоїть на чолі великої церковної організації
митрополія — територія, на яку поширюється влада митрополита
місіонар — проповідник
міти — мати
можність — змога
монстранція — металева оздоблена посудина у формі круга, в якій виставляються для почитання вірних святі дари
мордерство — вбивство
муравельний — копіткий

набоженство — богослуження
наглити — квапити
надзвірна рада — головна рада
надрадник — старший радник
назадництво — реакція
наклад — тираж
належитість — грошова сума до оплати
належито — належним чином
направовати — полагодити
натуралії — оплата натурою (продуктами)
негація — заперечення
незаступимість — незамінність
непооднокроть — неодноразово
нетакт — безтактність
неужитки — перелогові землі
нич — ніщо, нічого
ніц — нічого
новиціат — випробний термін для монахів

номінат — призначений на посаду єпископа

номінація — призначення на посаду

нотар — секретар

нунцій — постійний дипломатичний представник папського престолу

обава — побоювання

обаче — однак

обачний — титул возних

обваровати див. варовати

обітниця — обіцянка

обнижка — зниження

обсадження — зайняття, загарбання

обсервація — спостереження

обскурний — поганий

обходи — врочисте відзначення, святкування

обшар — маєток; територія

овшем — тут: навпаки

опінія — думка

оповіді — церковне оголошення про шлюб

ординаріат — єпископське або митрополічне управління

ординарій—єпископ, що управляє єпархією

осадник — колоніст, поселенець

освідомлення — сумління

отвічальність — відповідальність

офензива — наступ

офіра — жертва

офіціал — священик, який виконує функції церковно-судової влади

падоліст — листопад

палладіум — оплот

паньствовий — державний

папез — папа

парох — священик, що стоїть на чолі парафії

партикулярний сеймик — сеймик однієї землі або повіту

парцеля — земельна ділянка

парцелянт—орендар земельної ділянки

парцеляція — розподіл

патер — отець

пацифікація — умиротворення

пелерина — подяка, яку священик одержує від вищих церковних інституцій

первні — засади

перевести — здійснити

передновок — час перед новим урожаєм

переплетня — палітурна

перетвори — продукти

петрактація — переговори

пискач — базака

питомий — рідний

підвійт — заступник вїта — голови лави (міської судової колегії)

підклад — основа

підкомісар — заступник комісара

підмет — предмет, основа

підписаний — автор листа, заяви тощо

підстароста — заступник старости

післанництво — покликання

плебанія — будинок сільського парафіяльного священика

плиткий — убогий

побережник — лісовий сторож

побут — перебування

поволока — оболонка

поганин — не християнин

подвійський — тут: підвійт, заступник вїта

подоушення — підбурення
позискати — тут: притягти
позістати — залишитися
позор — вигляд
полекша — допомога
помір — вимірювання
помічення — зауваження
понеже — тому що
понтифікат — роки правління
римського папи
посесія — володіння, оренда
посесор — власник
посол — тут: депутат сейму
поспільство — громада мішан,
простолюддя
посполіте рушення — загальна
мобілізація
постерунок — дільниця поліції
поступовання — поведінка
потакующий — ствержувальний
потварний — наклепницький,
брехливий
пографити — зуміти
поховок — поховання, похорон
предкладати — залучати, дода-
вати
презент — подарунок
презес — голова
прелат — вищий духовний са-
новник
прелегуючий — промовець
пренумерувати — передплачу-
вати
преподобність — титул духів-
ництва, монахів
пригнітаючий — переважний
приклонник — прихильник
прилога — додаток
примас — перший по сану епи-
скоп
прирікати — давати обіцянку
притока — поштовх
пріор — ігумен
провізор — старшина церковно-
го братства

провізорний — тимчасовий
провінціал — настоятель като-
лицьких монастирів на те-
риторії однієї провінції
програм — програма
прокураторія — прокуратура
пропагатор — пропагандист
проскрипція — публічне засуд-
ження за провину
протестація — протест, скарга
противенство — суперечність
протиділати — протидіяти
протоєксарх — старший між
кількома екзархами
протоігумен — настоятель всіх
монастирів однієї провін-
ції
протонарій — титул, що його
надає папа деяким пред-
ставникам вищого католи-
цького духівництва
протонотар — старший секре-
тар
протопіл — почесний титул у
православного духівництва
протос — тут: перший
протосингел — почесне звання і
посада у церковній ієрар-
хії
процедер — процес
пурпура — папська мантия пур-
пурного кольору
пшодовник — нижкий поліцей-
ський чин

радний — член ради міста
ревенда, реверенда — ряса
ревіндікація — відвернення
ревір — лісова дільниця
регест — короткий виклад змі-
сту документа
регіональний — місцевий
редукція — скорочення
рейвах — галас
рекреація — відпочинок

релятивно — відносно
реляція — офіційне повідомлення
репрезентант — представник
репрезентація — представництво
реченець — термін
речник — промовець
ринський — австрійська грошова одиниця
робітний — селянин, кріпак
розбиття — розкол, розгром
розвага — розсуд
розвій — розвиток
розв'язати — заборонити, розпустити
розпорядність — розпорядження, наказ
роківщина — церковний податок
рукоположення — висвячення на священника або єпископа

сеймик — збори шляхти одного воєводства або повіту
сейчасовий — негайний
секвестор — урядовець, що накладає арешт на домашнє майно
семінар, семінарія — навчальний заклад для підготовки духовництва
сеньйор — старшина цеху
середники — засоби
симонія — практика продажу і купівлі церковних посад
симпатик — прихильник
синод — вищий колегіальний орган православної руської церкви
скарб — маєток
скарбона, скарбонка — церковна кружка для збору пожертвувань з віруючих
скоростріл — кулемет

скрупула — сумнів, вагання
славетний — титул повноправних міщан
сли — якщо
службовник — службовець
соборчик — зібрання священників
сойм — сейм
сотик — гріш
сотнар — центнер
сотрудник — вікарій, заступник єпископа або пароха
співділання — співпраця
справоздання — звіт
спротив — опір
стаєсь — стає
стація — податок на утримання війська
стрийко — дядько
стрийовий — дядків
студень — грудень
студії — навчання
субстанція — власність
суплікація — благальна релігійна пісня
сусцент — канцелярист, який записував справи до актових книг
суфраган — помічник єпископа
схизма — по-грецьки: розкол, так католики називали православ'я
схизматик — відступник; так католики називали православних

табула — книга для запису земельної власності
табулярна власність — поміщицьке земельне володіння
тема — тема
терен — територія
тестамент — заповіт, духовниця
тло — основа
то є — тобто

толеранція — терпимість
толерувати — допускати, поту-
рати
тотий — той
трафіки — тютюнові крамниці
треба — сплата за виконання
релігійних обрядів
трумна — домовина, труна
тутейший — тутешній
тягарові авта — вантажні авто-
мобілі

ударемлений — зведений нані-
вець
удове — органи одного тіла
удовіднити — доказати
узгляднити — врахувати, зва-
жити
*узурпа, узурпація, узурпуван-
ня* — незаконне привласнен-
ня, загарбання
узурпант — загарбник
уневажнити — анулювати
універсал — звернення пред-
ставників влади до насе-
лення
урядник — службовець
усовершувати — удосконалю-
вати
уставічне — постійно
устійнити — узгодити

фант — річ, взята в заставу
фантувати — забрати речі в за-
ставу
фелонь — риза священика
фельдпост — польова пошта
фельдцехмейстер — військове
звання
феник — німецька дрібна моне-
та вартістю менше гроша
фондатор — засновник

халупник — убогий, безземель-
ний селянин

харитативний — благодійний,
добродійний
хїстно — добро
хлоп — селянин
хороводи — тут: тяганина
хосен — користь
хосенний — корисний
хрунїяда — політична зрада
хрунь — зрадник

цвітень — квітень
централя — головне управлін-
ня, центральний комітет
цехмистер — старший цеху, це-
ховий майстер
цти — тут: честь
цудо — чудо
цьоця — тітка

часопис — періодичне видання,
газета, журнал
чей же — може, все ж
чейже — ніщо
челядник — підмайстер
черкаси — козаки, українці
чесне — оплата за навчання
чесний — титул міщан
чинник — особа; установа
чинш — податок
чота — взвод
чотар — взводний

штемпель — гербова марка
штунда — тут: релігійна секта,
сектант

щитити — хвалити, підносити

юж див. юш
юлій — липень
юрисдикція — обсяг справ, що
підлягають віданню даної
установи
юш — уже

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Авіньйон, м. Франція 26
Австралія 295
Австрійська держава див. Австрія
Австрія (Австрійська держава)
136, 143, 156, 166, 201; 237,
274, 359
Австро-Угорська імперія див. Ав-
стро-Угорщина
Австро-Угорщина (Австро-Угор-
ська імперія 134, 136, 137,
140, 142, 143
Адами, с., Львівська обл. 387
Азія 295
Альбертин, с., БРСР 326
Америка 271, 295, 305
Ангелівка, с., Львівська обл. 386
Англія 305
Андрусів, с., РРФСР 401
Аргентина 245
Африка 295
- Баварія 398
Балинці, с., Івано-Франківська
обл. 189
Балкани див. Балканський пів-
острів
Балканський півострів (Балкани)
145, 146
Барановичі, м., БРСР 326
Бараші (Барашів), с., Житомир-
ська обл. 91
Барашів див. Бараші
Бартатів, с., Львівська обл. 327
Батятичі, с., Львівська обл. 187,
188
Белз, м., Львівська обл. 54
Бельгія 177, 258
- Бенів див. Золочівка
Бердичівський повіт 133
Бережани, м., Тернопільська обл.
152
Бережанський повіт 216, 220
Березів див. Верхній Березів
Бересть див. Брест
Берлін, м. 193, 199, 250, 311, 325,
334, 341, 342
Бессарабія 296
Биків, с., Львівська обл. 182
Бібрка, м., Львівська обл. 109,
110, 118
Бібрський повіт (Бобреччина) 109,
118
Біла, с., Львівська обл. 161
Біла Русь див. Білорусія
Білина див. Білина Велика
Білина Велика (Білина), с., Львів-
ська обл. 27, 128, 130, 131
Білина Мала, с., Львівська обл.
128
Білка, с., Львівська обл. 357
Білорусія (Біла Русь, Білорусь)
211, 291, 292, 294, 296, 297,
314, 324, 325, 326, 331, 334,
335, 401
Білорусь див. Білорусія
Білосток, м., ПНР 334
Бірки, с., Львівська обл. 318, 319
Бобреччина див. Бібрський повіт
Бобровичі, с., БРСР 326, 327
Богородчани, с., Івано-Франків-
ська обл. 197
Богородчанський повіт 180, 197
Болохівці, с., Львівська обл. 225
Борщовичі, с., Львівська обл. 316

- Бразілія 157
 Брацлавське воєводство 85, 89
 Брест (Бересть, Брест-Литовський), м., БРСР 69, 76, 91, 401
 Брест-Литовський див. Брест
 Брикун, с., Львівська обл. 149, 150
 Бродівський повіт 212
 Брошнів, с., Івано-Франківська обл. 187
 Брустурів, с., Івано-Франківська обл. 98
 Брюховичі, смт, Львівська обл. 318
 Буковина 404
 Буньковичі, с., Львівська обл. 126
 Буськ, м., Львівська обл. 385
 Буський район 382—389
- Варшава, м. 49, 64, 153, 198—200, 239, 240, 268
 Ватікан 132, 214, 218—220, 249, 251, 261, 279, 290, 313, 368, 370—374, 376, 378—380, 398, 405
 Велика Лінина див. Лінина Велика
 Велика Плавуча (Плауча-Велика), с., Тернопільська обл. 220, 221
 Велике князівство Литовське див. Литва
 Велике князівство Московське див. Росія
 Великонімеччина див. Німеччина
 Великокорсія див. Росія
 Вербіж див. Вербіж Верхній
 Вербіж Верхній (Вербіж), с., Івано-Франківська обл. 98
 Вербляни, с., Львівська обл. 386, 388
 Верхній Березів (Березів), с., Івано-Франківська обл. 98
 Верховина (Жаб'є), смт, Івано-Франківська обл. 99
- Верчани, с., Львівська обл. 276
 Вишенка (Вишенка Мала), с., Львівська обл. 160—162
 Вишенка Мала див. Вишенка
 Вишеньки, с., Тернопільська обл. 216
 Відень, м. 93, 140, 143, 147, 273, 334, 342
 Вільно, м. 38, 68—71, 220
 Вітебськ, м., БРСР 37, 68, 71, 305, 334
 Водаї, хутір, Львівська обл. 386
 Волинське воєводство 85
 Волінь 37, 38, 68, 89, 211, 220, 291, 296, 314, 324, 326—328
 Волиця, с., Львівська обл. 388
 Володимир-Волинський, м., Волинська обл. 297
 Володимирія 19
 Волосянка, с., Львівська обл. 155, 156
 Волощина, південна частина Румунії 93
 Воскресинці, с., Івано-Франківська обл. 98
 Восточна Галичина див. Східна Галичина
- Гаї (Гаї-Старобродівські), с., Львівська обл. 212, 214
 Гаї-Старобродівські див. Гаї
 Галицька країна див. Галичина
 Галицький повіт 265, 275, 277
 Галич, м., Івано-Франківська обл. 69, 139, 255, 260, 277
 Галичина (Галицька країна) 19, 20, 93, 96, 101—103, 106, 136, 137, 140, 143, 144, 151, 133, 220, 237, 239, 258, 308, 309, 335, 342, 356, 359, 360, 400, 404
 Галичина Східна див. Східна Галичина
 Гарасимів, с., Івано-Франківська обл. 99

- Гданськ, м., ПНР 32
Глиняни (Замостя), смт, Львівська обл. 356, 385
Глинянський район, Львівська обл. 401
Глібів, с., Тернопільська обл. 246
Голинь, с., Івано-Франківська обл. 72, 73
Головецьке (Головецько-Долішне), с., Львівська обл. 317, 318
Головецько-Долішне див. Головецьке
Голя, с., ПНР 327
Голландія 273
Гончарівка (Яглуш), с., Івано-Франківська обл. 168
Горинь, ріка 45
Городок, м., Львівська обл. 57, 332, 337
Городоцький повіт 97, 160
Горохівці, с., ПНР 189, 190
Грабова, с., Львівська обл. 385, 386
Грабовець, с., ПНР 327
Гребенне, с., ПНР 187
Греція 42
Гречана, с., Хмельницька обл. 87
Гримайлівський повіт 246
Гродно, м., БРСР 38
Гумницька, с., Львівська обл. 389
Гурне, с., ПНР 125
- Далмація 19
Демиче, с., Івано-Франківська обл. 224
Дем'янка, с., Львівська обл. 185, 186
Деражне, с., Ровенська обл. 46
Дзвиняч, с., Івано-Франківська обл. 180, 197
Дітківці, с., Львівська обл. 212
Дніпро, ріка 40, 311, 370
Долина, м., Івано-Франківська обл. 250, 259, 377
Долинський повіт 186, 187, 254
- Дон, ріка 45, 296, 369
Донбас 209
Дорогичин, м., ПНР 69
Дорогобуж, с., Ровенська обл. 64
Дрогобицька обл. 362, 364
Дрогобицький повіт 225
Дрогобич, м., Львівська обл. 128
Дубечне, с., Волинська обл. 327
Дубно, м., Ровенська обл. 220
Дуліби с., Львівська обл. 244, 245
Дусанів, с., Львівська обл. 356
- Едмонтон, м., Канада 391
Естонія 22
- Європа 251, 267, 273, 295, 303, 344, 362
Єрусалим, м. 255
- Жаб'є див. Верховина
Жидачів, м., Львівська обл. 56, 127, 186
Жидачівський повіт 126
Жидичин, с., Волинська обл. 39
Житомир, м. 88, 297
Жовква див. Нестерів
Журавники с., Львівська обл. 120, 121, 122
- Заболотів, смт, Івано-Франківська обл. 223, 224
Заболотівці, с., Львівська обл. 126, 127
Завидовичі, с., Львівська обл. 97
Задвір'я, с., Львівська обл. 389
Задубрівці, с., Івано-Франківська обл. 376
Закарпаття 404
Залуква, с., Івано-Франківська обл. 255
Залуччя, с., Івано-Франківська обл. 98
Замостя див. Глиняни
Запитів, с., Львівська обл. 248
Запоріжжя (Запороги), м. 45

- Запороги див. Запоріжжя
 Зарваниця, с., Тернопільська обл.
 184, 255, 258
 Зарічне (Ляховичі — Зарічні), с.,
 Львівська обл. 290
 Заріччя, с., Івано-Франківська обл.
 180
 Західна Європа 163, 164, 360
 Західна Україна 179, 198, 200, 208,
 261, 267, 271, 272, 288—290,
 295, 311, 346, 347, 355, 392,
 401, 404—407
 Збараж, м., Тернопільська обл. 235
 Збаразька волость 76
 Збаразький повіт 234
 Збаров див. Зборів
 Збоївська див. Збоїська
 Збоїська (Збоївська), прм.
 Львова 237
 Зборів (Збаров), м., Тернопіль-
 ська обл. 64, 403
 Зноба див. Зноб-Новгородська
 Зноб-Новгородська (Зноба), с.,
 Сумська обл. 44
 Золочів, м., Львівська обл. 305,
 394
 Золочівка (Бенів), с., Львівська
 обл. 117
 Золочівський повіт 117
 Золочівський район 385
 Іванівка (Янчин), с., Львівська
 обл. 357
 Івано-Франківськ (Станіслав),
 м. 133, 208, 209, 277, 348, 375,
 406
 Інгольштадт, м., ФРН 395
 Індія 38
 Інсбрук, м., Австрія 237
 Інфлянти, частина Латвії, що на-
 лежала у 1560—1792 рр. Поль-
 щі 37
 Іспанія 263, 267, 268
 Італія 267, 278, 391, 394, 395, 403,
 Кавказ 296
 Кадобна, с., Івано-Франківська
 обл. 72, 73
 Калегорівка, с., Тернопільська обл.
 148
 Калуське староство 72
 Калуський повіт 94, 158
 Камінь, с., Івано-Франківська обл.
 158, 159
 Кам'янець див. Кам'янець-Поділь-
 ський
 Кам'янець-Подільський (Кам'я-
 нець), м. 69, 78
 Канів, м., Черкаська обл. 89, 90
 Карпати 369
 Київ, м. 37—39, 45, 52, 66, 70, 111,
 149, 154, 155, 210, 311, 316, 328,
 329, 335, 345, 370, 371
 Київська губернія 133
 Київське воеводство 31, 88, 89
 Ключів див. Ключів Великий
 Ключів Великий (Ключів), с., Іва-
 но-Франківська обл. 98
 Кобаки, с., Івано-Франківська обл.
 224, 233, 234
 Кобиловолоки, с., Тернопільська
 обл. 275
 Кобло див. Кобло-Старе
 Кобло-Старе (Кобло), с., Львівсь-
 ка обл. 107—109
 Ковель, м., Волинська обл. 326
 Козеве (Козьова), с., Львівська
 обл. 255, 257
 Козова, с., Тернопільська обл. 275,
 276
 Козьова див. Козеве
 Коломийський округ 97
 Коломийський повіт 191
 Коломия, м., Івано-Франківська
 обл. 97, 98, 101, 191, 192, 377,
 404, 407
 Конінський повіт 125
 Конюшки, с., Івано-Франківська
 обл. 285

- Копичинці, с., Тернопільська обл. 362, 364
- Корнич, с., Івано-Франківська обл. 98
- Королівство Польське див. Польща
- Корона див. Польща
- Корчів див. Корчівка
- Корчівка (Корчів), с., Львівська обл. 110, 111
- Косівський повіт (Косівщина) 233, 234, 375
- Косівщина див. Косівський повіт
- Космач, с., Івано-Франківська обл. 98, 197
- Краків, м., ПНР 57, 176, 219, 308, 384, 402
- Краска, с., Волинська обл. 327
- Кременець, м., Тернопільська обл. 39
- Криворівня, с., Івано-Франківська обл. 99
- Криживці див. Крушевац
- Крилос, с., Івано-Франківська обл. 255, 259, 265, 275, 277
- Крим 296, 363
- Крушевац (Криживці), м., Югославія 146
- Кубань 296
- Кульчіївці, с., Хмельницька обл. 78
- Купче, с., Львівська обл. 384
- Куровичі, с., Львівська обл. 356
- Кути, с., Івано-Франківська обл. 375
- Лаврів, с., Львівська обл. 212
- Ладанці, с., Львівська обл. 149, 150, 152, 153
- Ладичин, с., Тернопільська обл. 310
- Ларіса, м., Греція 49, 50
- Ленінград (Петроград), м. 154, 201, 291
- Литва (Велике князівство Литовське) 37, 38, 64, 68, 71, 75, 79, 402, 403
- Личаків, прм. Львова 286
- Лівонія 22, 24
- Лівчиці, с., Львівська обл. 127
- Лімниця див. Ломниця
- Лінина Велика (Велика Лінина), с., Львівська обл. 177, 212
- Ліон, м., Франція 22
- Лісна Слобідка, с., Івано-Франківська обл. 99
- Лісний Хлібичин, с., Івано-Франківська обл. 99
- Лісок, с., Львівська обл. 388
- Лолін, с., Івано-Франківська обл. 254, 277
- Ломниця (Лімниця), ріка 260, 265
- Лоп'янка, с., Івано-Франківська обл. 158
- Лоп'янка, с., Івано-Франківська обл. 158
- Луб'яна, с., Львівська обл. 56
- Лука, с., Івано-Франківська обл. 99
- Луцьк, м. 91
- Любачів, м., ПНР 35, 54, 56
- Любачівське староство 53
- Люблін, с., ПНР 60, 73, 403
- Любляна, с., Югославія 145
- Ляховичі-Зарічні див. Зарічне
- Ляшки-Муровані див. Муроване
- Львів, м. 26—29, 37, 42, 68, 69, 77, 95, 109—112, 118, 119, 122—125, 132, 133, 136, 137, 140—143, 145—147, 156, 160, 170, 173, 183, 185—187, 189, 193, 195, 201, 212, 217, 221, 226—228, 230—232, 237—240, 244, 249, 252, 254—260, 262—267, 269, 270, 275, 277, 278, 283, 286, 290, 292, 293, 298, 300, 301, 305, 308, 309, 316, 318, 319, 322—324, 328, 329, 334, 338,

- 341, 342, 344, 345, 347—349,
351, 353, 361—364, 367—370,
375, 382, 389—391, 393, 395,
397—399, 401—407
Львівська область 371, 382—385,
388, 389, 394, 401
Львівський повіт 119, 248, 284,
318—320
- Магерів, с., Львівська обл. 161
Мала Плавуча (Плауча-Мала), с.,
Тернопільська обл. 221
Медика, с., ПНР 26
Микулинецький повіт 310
Мишин, с., Івано-Франківська обл.
98
Міжгір'я (Унів), с., Львівська обл.
255
Мінськ, м. 53, 334
Містки, с., Львівська обл. 348
Могильов, м., БРСР 37, 39, 64,
335
Молдавія 93
Молодятин, с., Івано-Франківська
обл. 99
Морава див. Моравія
Моравія (Морава) 218
Москва, м. 34, 38—40, 42, 51, 63,
66, 79, 80, 86, 258, 267, 270,
305, 330, 360, 400
Московщина див. Росія
Мостиська, м., Львівська обл. 72
Мошни, с., Черкаська обл. 90
Муроване (Ляшки-Муровані), с.,
Львівська обл. 320, 322
Мюнхен, м., ФРН 391, 397, 398
- Надвірна м., Івано-Франківська
обл. 112, 113
Надніпрянська Україна див.
Східна Україна
Назірна, с., Івано-Франківська
обл. 98
Настасів, с., Тернопільська обл.
276
- Неаполь, м., Італія 23
Небилів, с., Івано-Франківська
обл. 94
Незвиська, с., Івано-Франківська
обл. 99
Нестерів, (Жовква), м., Львівська
обл. 237, 311, 312, 404
Нижанковичі, с., Львівська обл.
364
Нижня Стинява, с., Львівська обл.
125
Німецький рейх див. Німеччина
Німеччина (Великонімеччина, Ні-
мецький рейх) 51, 195, 267,
274, 297, 309, 311, 313, 325,
325, 328, 329, 330, 341, 343,
344, 348, 352, 360, 363, 370,
378, 402, 403, 406
Новгородок див. Новогрудок
Новгород-Сіверський, м., Черні-
гівська обл. 44, 45
Новгород-Сіверський (Сіверський
повіт) 44, 133
Новики, с., Тернопільська обл. 235
Новогрудок (Новгородок), м.,
БРСР 37, 38
Новомарківка (Рунгури), с., Іва-
но-Франківська обл. 99
Новояричівський район, Львівська
обл. 372
Нягрин див. Підліски
Нью-Йорк, м. 153, 154
- Облазниця, с., Львівська обл. 127
Овруч, м., Житомирська обл. 37
Одеса, м. 145
Одрехова, с., ПНР 124
Олешичі, м., ПНР 54
Опрілівці, с., Тернопільська обл.
234
Орша, м., БРСР 37, 53
Острів, с., Львівська обл. 88
Острог, м., Ровенська обл. 45, 70
Отшневичі, с., Львівська обл. 244

- Палестина 403
 Парана, шмат у Бразилії 157
 Париж, м. 143
 Пациків, с., Львівська обл. 375
 Перегінське, с., Івано-Франківська обл. 185—188, 254, 262, 277
 Перемиський повіт 181, 189
 Перемишляни, м., Львівська обл. 152, 153, 357
 Перемишлянський повіт (Перемишлянщина) 149, 152, 255, 356
 Перемишлянський район, Львівська обл. 401
 Перемишлянщина див. Перемишлянський повіт
 Перемишль, м. ПНР 26, 37, 69, 91, 96, 105, 122, 131, 181, 182, 189—191
 Петроград див. Ленінград
 Печеніжин, смт, Івано-Франківська обл. 98, 99
 Пикуличі, с., ПНР 190
 Підгайці, м., Тернопільська обл. 183, 184, 185, 255, 257
 Підгірці, с., Львівська обл. 88
 Підгір'я (Подгор'є) 68
 Підністрияни, с., Львівська обл. 244, 245
 Підкамінь, с., Івано-Франківська обл. 168, 170
 Підкарпаття 180
 Підліски (Нягрин), с., Івано-Франківська обл. 254
 Підлюте с., Івано-Франківська обл. 262
 Підляшшя (Подляше) 68, 291, 293, 314, 324, 326—328
 Пійло, с., Івано-Франківська обл. 73
 Пінськ, м., БРСР 37, 220, 239
 Пінські болота 369
 Пістинь, с., Івано-Франківська обл. 98
 Плауча-Велика див. Велика Плауча
 Плауча-Мала див. Мала Плауча
 Побужани, с., Львівська обл. 387
 Подгор'є див. Підгір'я
 Поділля 37, 38, 93, 99, 296
 Подільське воеводство 85
 Подляше див. Підляшшя
 Поків, с., Львівська обл. 87
 Полісся (Полісся Волинське) 211, 291, 297, 314, 324, 326—328
 Полісся Волинське див. Полісся.
 Полозки, с., ПНР 327
 Полоничі, с., Львівська обл. 385
 Полоцьк, м. 37, 39, 68, 69
 Поляни-Сугровичні, с., ПНР 124
 Польща (Королівство Польське, Корона, Річ Посполита, Річ Посполита Польська) 25, 31, 32, 34, 37, 38, 40, 42, 45, 49, 50, 51, 58, 60, 69, 71, 73, 79, 85, 86, 89, 90, 101, 143, 150, 165—167, 196, 199, 200, 203, 204, 205, 207—209, 218—220, 234, 268, 270, 272 291, 295, 296, 308, 320, 327, 357, 359—363, 367, 382, 401—403, 405
 Попельники, с., Івано-Франківська обл. 224
 Поповичі, с., Львівська обл. 182
 Пороги, с., Івано-Франківська обл. 180
 Прикарпаття 209
 Прилуки, м., Чернігівська обл. 66
 Прудентополіс, Бразилія 157
 Пруссія 22, 24, 166
 Прут, ріка 98, 224
 Путивль, м., Сумська обл. 66
 П'ядики, с., Івано-Франківська обл. 99
 Рава-Руський повіт 110, 161
 Радехів, м. 388
 Радянська Росія 291—294
 Радянська Україна див. Україна

- Радянський Союз див. Союз Радянських Соціалістичних Республік
- Ременів, с., Львівська обл. 372
- Рибне, с., Івано-Франківська обл. 234
- Рига, м. 37
- Рим, м. 31, 34, 36, 38, 44, 59, 65, 66, 75, 81, 132, 134, 139, 140, 147, 154—157, 164, 168, 205, 214, 220, 237, 249, 250, 252, 292, 294, 313, 359, 363, 367, 369
- Римська імперія 75
- Річка, с., Івано-Франківська обл. 99
- Річ Посполита див. Польща
- Рогатинський повіт (Рогатинщина) 168, 285
- Рогатинщина див. Рогатинський повіт.
- Рожнів, с., Івано-Франківська обл. 233, 234
- Розенхайм, м., ФРН 395
- Романів, с., Львівська обл. 119
- Російська держава див. Росія
- Російська імперія див. Росія
- Росія (Велике князівство Московське, Великоросія, Московщина, Російська держава, Російська імперія) 38, 44, 133, 134, 136, 137, 139, 145, 146, 153—155, 163, 164, 166, 175, 180, 211, 218, 236, 237, 289, 291—294, 296, 305, 306, 314, 324, 329—332, 359, 362, 401, 402, 404—406
- Ростовиця, с., Житомирська обл. 91
- Ростов над Доном див. Ростов-на-Дону
- Ростов-на-Дону (Ростов над Доном), м. 149
- Рума див. Румунія
- Румунія (Рума, Трансільванія) 19
- Рунгури див. Новомарківка
- Русь 21—23, 25, 29, 32, 33, 36—39, 41, 43, 53, 70, 81, 86, 111, 148, 201, 202, 359, 362, 363, 368
- Русь Біла 37
- Русь Червона 37
- Русь Чорна 37
- Руська земля 25
- Салівка, с., Тернопільська обл. 162
- Самбір, м., Львівська обл. 32, 103, 107, 195
- Самбір, пов. див. Самбірський пов.
- Самбірський округ 103
- Самбірський повіт (Самбір, пов.) 127, 317, 318
- Сапова, с., Тернопільська обл. 257
- Севськ, м., Брянська обл. 44
- Семаківці, с., Івано-Франківська обл. 98
- Сербія 19
- Сибір 154, 291, 296, 314, 324, 330, 331, 346
- Сиковичі, с., ПНР 326
- Сіверський повіт див. Новгород-Сіверський пов.
- Сівка, с., Івано-Франківська обл. 72, 73
- Сімptom, м., США 271
- Сколе, м., Львівська обл. 348
- Сколівський повіт 155
- Слобідка, с., Івано-Франківська обл. 233, 234
- Словіта, с., Львівська обл. 157, 239
- Смоленськ, м., 401
- Снятинський повіт 223, 376
- Сокіл, с., Івано-Франківська обл. 255, 260, 265
- Соколівка, с., Івано-Франківська обл. 99
- Соколя, с., Львівська обл. 389
- Солобківці, с., Хмельницька обл. 86

- Солотвин, смт, Івано-Франківська обл. 180
- Сороки-Львівські, с., Львівська обл. 284, 285, 373
- Союз Радянських Соціалістичних Республік (Радянська держава, Радянський Союз, СРСР) 163, 197, 207, 211, 223, 258, 270, 288, 290, 291, 296, 302, 313, 319, 323, 330, 340, 355, 360, 362, 363, 366, 367, 368, 369, 371, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 404
- СРСР див. Союз Радянських Соціалістичних Республік
- Станіслав див. Івано-Франківськ
- Станіславський пов. (Станіславщина) 116, 237, 255, 268, 375, 376
- Станіславщина див. Станіславський пов.
- Старий Милятин, с., Львівська обл. 383, 384
- Старий Самбір, пов. див. Старосамбірський пов.
- Старі Кути, с., Івано-Франківська обл. 233
- Старосамбірський пов. (Старий Самбір, пов.) 107, 177, 212
- Степань, м., Ровенська обл. 45, 46
- Станків, с., Львівська обл. 247
- Стопчатів, с., Івано-Франківська обл. 98
- Стрийський пов. 185, 244, 247, 255
- Стрілки, с., Львівська обл. 318
- Стрільбиці див. Стрільбище
- Стрільбище (Стрільбиці), с., Львівська обл. 212
- Супрасль, м., БРСР 39
- Суховоля, с., Львівська обл. 302, 306, 331—333, 336—338
- Східна Галичина (Галичина Східна, Восточна Галичина), 121, 140, 143, 179, 195, 201, 405, 406
- Східна Європа 370
- Східна Україна (Наддніпрянська Україна) 147, 149, 219, 353
- США 153, 271
- Сян, р. 369
- Сянок, м., ПНР 124, 125, 126
- Текуча, с., Івано-Франківська обл. 99
- Теребовлянський пов. 275
- Тересполь, м., ПНР 327
- Тернава, с., Львівська обл. 122
- Тернопіль, м. 162, 310
- Тернопільщина 283, 284
- Тиса, р. 369
- Тишковичі, с., Львівська обл. 181
- Торокані, с., БРСР 327
- Трансільванія див. Румунія
- Трійця див. Троїця
- Троїця (Трійця), с., Івано-Франківська обл. 98
- Трускавець, м., Львівська обл. 394, 397
- Турка, с., Івано-Франківська обл. 98
- Тухля, с., Львівська обл. 127
- Угнів, с., Львівська обл. 111
- Угорщина 19
- Угринів, с., Івано-Франківська обл. 72
- Україна (Радянська Україна, Українська держава, Українська Радянська держава, Українська Радянська соціалістична держава, Українська РСР, УРСР) 40, 69, 75, 76, 89, 91, 93, 94, 136—139, 143—147, 153, 156, 157, 175, 196, 204, 208—210, 237, 250, 258, 291, 292, 294, 296, 297, 302, 303, 305, 311, 314, 316, 322, 324, 326, 328, 329, 331, 345, 346, 357,

- 358, 360, 362, 363, 365—370,
374, 380, 381, 383, 384, 392—
394, 396—398, 401—403, 405,
406
- Українська держава див. Україна
Українська Радянська держава
див. Україна
Українська Радянська соціалістич-
на держава див. Україна
Українська РСР див. Україна
Унів див. Міжгір'я
УРСР див. Україна
- Федеративна Республіка Німеччи-
ни (ФРН) 391, 395, 400
Філадельфія, м., США 170, 173
Фінляндія 296
Флоренція, м., Італія 407
Франкфурт див. Франкфурт-на-
Одері
Франкфурт-на-Одері (Франкфурт)
м. НДР 319
Франція 177, 196, 238, 263, 267,
305, 401, 402
ФРН див. Федеративна Республі-
ка Німеччини
- Хирів, м., Львівська обл. 126
Хідновичі, с., Львівська обл. 181
Хімчин, с., Івано-Франківська обл.
234
Хмельники, р. 261
Ходорів, м., Львівська обл. 169
Холмщина 39, 291, 297, 326, 327,
328
Хорватія 19
- Цюріх, м., Швейцарія 144
- Чернихів, с., Тернопільська обл.
284
Черношовичі див. Чорнушевичі
Черниця, с., Львівська обл. 88
Чехи див. Чехія
Чехія (Чехи) 193, 196
Чехословаччина 267, 359
Чигирин, м., Черкаська обл. 66
Чорне море 306, 369
Чорнушовичі (Черношовичі), с.,
Львівська обл. 119, 120, 122
Чортківський повіт 162
- Швеція 31, 34, 50, 274
Шешори, с., Львівська обл. 98
Шоломия, с., Львівська обл. 109,
110
- Щеп'ятин, с., ПНР 110, 111
- Юрів, с., ПНР 57
- Яблінка див. Яблунька
Яблунівка (Яблунівська колонія),
с., Львівська обл. 385, 387,
388
Яблунівська колонія див. Яблу-
нівка
Яблунька (Яблінка), с., Івано-
Франківська обл. 180, 181
Яворів, м., Львівська обл. 61
Ягільниця, с., Тернопільська обл.
162
Якторів див. Ясенівка
Янчин див. Іванівка
Ярослав, м., ПНР 54
Ясенівка (Якторів), с., Львівська
обл. 255

Покажчик склав
старший архівіст ЦДІА УРСР у Львові
М. М. ШРАБЕРМАН

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

№ 1. 1215 р., <i>влітку</i>.— Лист угорського короля Андрія II папі Інокентію III з повідомленням про повстання населення Галичини проти католицької експансії з проханням захопити польського князя Лешка до спільного походу проти непокірного населення Галичини	19
№ 2. 1232 р., <i>лютого 3</i>.— Лист папи Григорія IX папському легатові у Галичині з вимогою заборонити християнам-католикам вступати в союзи і укладати угоди з русинами	20
№ 3. 1233 р., <i>лютого 24</i>.— Бреве папи Григорія IX провінціалові ордену домініканців у Польщі з вимогою заборонити одруження католиків з русинами-схизматиками	21
№ 4. 1246 р., <i>травня 3</i>.— Лист папи Інокентія IV пруському архієпископу Генріхові з дозволом призначати католицьких єпископів і священників на території Русі	21
№ 5. 1254 р., <i>березня 9</i>.— З бреве папи Інокентія IV пруському архієпископу з дорученням насаджувати католицизм на Русі	22
№ 6. 1255 р., <i>березня 6</i>.— Бреве папи Олександра IV литовському королеві Міндовгу з дозволом завойовувати руські землі	23
№ 7. 1257 р., <i>лютого 13</i>.— З листа папи Олександра IV оломуцькому римо-католицькому єпископові Брунові, вроцлавському римо-католицькому єпископові Томасу з дорученням виступити проти «невірного» Ватіканові галицько-волинського князя Данила Романовича	23
№ 8. 1257 р.— Регест грамоти папи Олександра IV з наданням відпущення гріхів хрестоносцям, які воювали проти татар і русинів	24.
№ 9. 1341 р., <i>квітня 29</i>.— З листа папи Бенедикта XII краківському римо-католицькому єпископові з дорученням звільнити короля Польщі Казимира III від присяги шанувати права і звичаї населення Галицько-Волинського князівства	25
№ 10. 1412 р.— Уривок з повідомлення польського історика Я. Длугоша про перетворення польським королем Владиславом Ягайлом перемиського православного собору в костюл і викинення праху похованих там православних	26
№ 11. 1584 р., <i>червня 30</i>.— Ухвала ради м. Львова про недопущення до цеху золотарів учня Хоми некатолицької релігії	26
№ 12. 1593 р.— Із скарги Львівського успенського братства Львівському гродському судові на раду м. Львова за знущання над українським населенням	27

- № 13. 1599 р., січня 13.— Запис у книзі ради м. Львова скарги кравців українців та кравців католиків за обмеження їх прав, зневагу і кривду у спільному цеху 28
- № 14. 1599 р., липня 3.— Запис у книзі ради м. Львова скарги майстрів католиків кравецького і чинбарського цехів на майстрів українців за відмову святкувати католицькі свята 29
- № 15. 1599 р., вересня 2.— Із запису у книзі Львівського гродського суду скарги ткача українця П. Молодчука на раду м. Львова і ткацький цех за напад на його будинок, грабунок і насильне примушування прийняти католицьку віру 30
- № 16. 1603 р., травня 10.— Лист папи Климента VII польському королеві Сигізмунду III з вимогою призначити на звільнену посаду київського воеводи прихильника унії 31
- № 17. 1606 р.— Уривок із книги Ш. Гербурта про авантюристичну політику короля Речі Посполитої Сигізмунда III та єзуїтів, спрямовану на окатоличення й ополячення українського населення 31
- № 18. 1608 р., січня 6.— Лист папи Павла V польському королеві Сигізмунду III з подякою за прихилення львівського єпископа Є. Тисаровського на бік унії 34
- № 19. 1621 р., квітня 28.— Скарга міщан м. Любачева Белзькому гродському судові на римо-католицького ксьондза М. Добростанського за організований напад на церкву і пограбування її майна 35
- № 20. 1621 р., травня 30.— З інструкції папи Григорія XV ватиканському нунцію у Варшаві де Торресу з вимогою вести послідовну боротьбу за окатоличення України 36
- № 21. 1622 р.— Із звіту папського нунція у Варшаві де Торреса Ватикану про запровадження унії на українських та білоруських землях і боротьбу українського народу проти католицької церкви 37
- № 22. 1624 р., лютого 10.— Лист папи Урбана VIII польському королеві Сигізмунду III з закликком збройною силою придушити «схизматичку ересь» на Україні 42
- № 23. 1625 р., не пізніше 6 липня.— З повідомлення севських воевод П. Воейкова і М. Власєва Розрядному приказу в Москві про підготовку повстання запорозьких козаків проти польсько-шляхетського гніту і насильного запровадження католицької віри 44
- № 24. 1630 р., не пізніше 5 вересня.— Донесення київського греко-католицького митрополита Й. В. Рутського римській конгрегації пропаганди католицької віри про збройні виступи населення м. Степана проти митрополита та католицького духовництва 45
- № 25. 1632 р., липня 8.— З листа папського нунція у Варшаві архієпископа Ларіси кардиналові Людовізі у Римі з повідомленням про посилення боротьби населення України проти католицизму після смерті польського короля Сигізмунда III 49
- № 26. 1632 р., листопада 4.— Лист ватиканського нунція

	у Варшаві архієпископа Ларіси кардиналові Людовізі у Римі з повідомленням про переговори з польським королем Владиславом IV щодо недопущення поступок противникам унії на Україні	50
№ 27.	1633 р., жовтня 1.— Лист київського греко-католицького митрополита Й. В. Рутського пінському римо-католицькому єпископові Р. Корсаку про боротьбу українського народу проти католицизму	52
№ 28.	1640 р., травня 4.— Скарга міщан Любачева Белзькому гродському судові на адміністратора староства Я. Бембновського, римо-католицького ксьондза Буковецького і греко-католицького священника Михайла у зв'язку з нападом на церкву і примусовим наставленням священника уніата	53
№ 29.	1641 р., квітня 9.— З протокольного запису розповідей свідків про опір міщан Белза холмському греко-католицькому єпископові М. Терлецькому під час його спроби підкорити православне населення своїй владі	54
№ 30.	1644 р.— Скарга міщан м. Любачева Белзькому гродському судові на греко-католицького священника М. Копистинського за насильне захоплення майна міщан	55
№ 31.	1648 р., липня 8.— Із скарги монаха кармеліта Ф. Лютомського Львівському гродському судові з вимогою притягнути до судової відповідальності селян с. Луб'яни за напад на нього	56
№ 32.	1649 р., травня 10.— З ухвали Белзького гродського суду про судове переслідування селян с. Юрова — учасників нападу на костьол у м. Городку	57
№ 33.	1649 р., жовтня 15.— Лист папи Інокентія X польському королю Яну Казимиру з вимогою вести рішучу боротьбу проти визвольної війни українського народу і не робити козакам ніяких поступок, шкідливих для унії	58
№ 34.	1649 р., грудня 29.— Із скарги пріора рогатинського монастиря домініканців С. Швана Галицькому гродському судові з вимогою покарати рогатинських міщан за напад на монастир і костьол	59
№ 35.	1650 р., липня 4.— Протест римської конгрегації пропаганди католицької віри проти поступок козакам, зроблених польським королем Яном Казимиром за Зборівським миром 1649 р.	60
№ 36.	1650 р., серпня 19.— Із судового вироку Люблінського коронного трибуналу, винесеного міщанам М. Яворова за напад на католицький костьол	60
№ 37.	1651 р., не раніше 28 лютого.— Запис зробленого в Посольському приказі в Москві повідомлення монаха дорогобуського монастиря Григорія про підтримку римським папою шляхетської Польщі у війні з Україною і про заборону скасовувати унію	63
№ 38.	1651 р., жовтня 14.— Лист папи Інокентія X королю Польщі Янові Казимиру з поздоровленням у зв'язку з перемогою над військами Б. Хмельницького під Берестечком та з вимогою скасувати поступки, зроблені козакам за Зборівським миром 1649 р.	65

- № 39. 1652 р., лютого 3.— Лист папи Інокентія Х королю Польщі Янові Казимиру, з висловленням задоволення його боротьбою проти визвольної війни українського народу 66
- № 40. 1653 р., березень.— Запис зробленого в Посольському приказі в Москві повідомлення мешканця м. Путивля О. Мискова про загальне бажання українського народу об'єднатися з Росією і про ворожу політику папи римського щодо України 66
- № 41. Не раніше 1667 і не пізніше 1671 р.— З публіцистичного твору невідомого автора «Такими навітами православную віру і церкви, монастирі малоросійські іскореняють от многих літ донині ляхи. А нижей на то способи суть описани, яко тое обваровати треба» про католицьку експансію на Україну і боротьбу українського населення проти релігійного та національного гніту 67
- № 42. 1671 р., лютого 10.— Із скарги шляхтича Т. Березовського з с. Голина Калуського старосту Жидачівському городському судові на селян у зв'язку з їх виступами проти будівництва католицького монастиря 72
- № 43. 1680 р., листопада 18.— Свідчення жидачівського війта Г. Житинського про побиття членами жидачівського братства католицького ксьондза 74
- № 44. 1687 р.— Уривок з повісті «О том, что случилось на Україні с той пори, как она Литвою завладена, аж до смерти гетьмана войска Запорожского Зиновия Богдана Хмельницкого» про примусове запровадження церковної унії на Україні 75
- № 45. 1700 р., серпня 25.— Універсал галицького старости Й. Потоцького населенню Збаразької волості з наказом не чинити опору ігуменові збаразького монастиря у запровадженні унії та з погрозами непокірним жорстокими карами 76
- № 46. 1700 р.— Уривок із запису вірменського історика римокатолицького каноніка Я. Юзефовича із Львова про опір, вчинений міщанами Львова греко-католицькому митрополитові Й. Шумлянському під час захоплення ним львівської братської церкви з метою нав'язання унії 77
- № 47. 1702 р., червня 23.— Скарга поміщика С. Паплінського з с. Кульчіївець Кам'янецькому городському судові на селян, що виступили проти ігумена кам'янецького монастиря кармелітів босих та проти поміщика 78
- № 48. 1717 р.— «Проект знищення Русі» — публіцистичний твір з переліком заходів, складених шляхтою з метою повного окатоличення українського і білоруського народів 79
- № 49. 1734 р., травня 29.— Скарга монахів домініканців солобківецького монастиря Кам'янець-Подільському городському судові на козаків за їх напад на монастиря 86.
- № 50. 1758 р.— З повідомлення сатанівського декана кам'янець-подільської єпархії про насильства з боку католицького ксьондза Штандорфа 87
- № 51. 1763 р.— З повідомлень греко-католицьких даканатів львівської єпархії духовним властям про примусове окатоличення і ополячення українського населення 87

№ 52. 1768 р., грудня 22.— Із скарги уніатських священників кївської архієпархії Кївському гродському судові зв'язку з боротьбою українського населення проти польської шляхти і католицького духівництва	88
№ 53. 1769 р.— Заява греко-католицьких єпископів римському папі про свою вірність шляхетській Польщі і католицькій церкві	90
№ 54. 1772 р., лютого 20.— Із скарги греко-католицького священника С. Блонського з Ростовиці Житомирському гродському судові на селян с. Барашів за напад на церкву і висміювання релігійних обрядів	91
№ 55. 1776 р.— З меморіалу, поданого представником львівського греко-католицького єпископа Л. Шептицького чесько-галицькій придворній раді у Відні про відхід українського населення Галичини від уніатської церкви	93
№ 56. 1788 р., червня 14.— Скарга селянина с. Небилева Калуського повіту А. Винника греко-католицькому деканові Березницькому на священника за кривду і насильства	94
№ 57. 1804 р., травня 26.— Розпорядження перемиської греко-католицької митрополичої консисторії духівництву з вимогою виявляти і видавати державним властям солдатів, які проводять антифеодальну агітацію серед населення	95
№ 58. 1805 р., червня 11.— Розпорядження Галицького намісництва греко-католицькому духівництву про необхідність залякувати населення смертною карою за участь в антифеодальній боротьбі	96
№ 59. 1838 р., грудня 24.— Заява греко-католицького священника М. Громницького з с. Завидович Городоцького повіту про вірність австрійській цїсарській династії і про вороже ставлення до визвольної боротьби трудящих	97
№ 60. 1842 р., лютого 13.— З листа державного урядника С. Павойського з Коломиї львівському греко-католицькому митрополитові М. Левицькому з скаргою на аморальну поведінку духівництва Коломийського округу	97
№ 61. 1846 р., лютого 28.— Відозва львівського греко-католицького митрополита М. Левицького до духівництва з закликом відвернути населення від участі в повстанні 1846 р.	101
№ 62. 1846 р., березня 16.— Розпорядження самбірського окружного старости Гінцгерна церковним деканатам з приводу поширення революційної відозви	102
№ 63. 1846 р., травня 6.— З розпорядження перемиського греко-католицького єпископа І. Снігурського духівництву про існування антиклерикального товариства і заходи боротьби проти його впливу	103
№ 64. 1846 р., вересня 15.— Розпорядження перемиського греко-католицького єпископа І. Снігурського церковним деканатам про заходи боротьби з розповсюдженням антицерковних пісень	105
№ 65. 1848 р., травня 19.— Циркуляр самбірського окружного старости Гінцгерна церковним деканатам з дорученням оголосити його розпорядження про боротьбу з організаторами і учасниками революційного руху в окрузі	106

- № 66. 1850 р., лютого 18.— Із скарги селян с. Кобла-Старого Старосамбірського повіту, що боролися за право користуватися общинними лісами, львівській греко-католицькій митрополичій консисторії на священника І. Лопушанського за підтримку ним поміщика 107
- № 67. 1875 р., листопада 25.— Скарга греко-католицького священника К. Букоємського з с. Шоломії Бібрського повіту фінансовій дирекції у Львові з проханням примусити сільську громаду безплатно довозити паливо священникові 109
- № 68. 1882 р., серпня 18.— Скарга греко-католицького священника Т. Лисяка з с. Корчева, Рава-Руського повіту, фінансовій дирекції у Львові з проханням примусити селян с. Щеп'ятина, Рава-Руського повіту платити «скопину» — примусову зернову поставку на користь церкви і священника 110
- № 69. 1890 р., грудня 1.— Лист Львівського греко-католицького митрополита С. Сембратовича редакторові журналу «Дзвінок» О. Барвінському у Львові з вимогою не друкувати творів І. Я. Франка 111
- № 70. 1892 р., червня 1.— Повідомлення про боротьбу католицького духовництва Надвірної проти прогресивної преси 112
- № 71. 1893 р., січня 22.— Із статті М. Павлика «Наша питома інквізиція», написаної у зв'язку з заборною львівського греко-католицького митрополичого ординаріату читати і поширювати періодичні видання Русько-Української радикальної партії 113
- № 72. 1897 р., листопада 1.— Стаття «Звйонзкі католицьке» про згуртування духовництвом реакційних партій і груп для боротьби проти революційних виступів трудящих 115
- № 73. 1898 р., березня 1.— Повідомлення про виступ греко-католицького священника О. Коритка з с. Бенева Золочівського повіту проти поширення прогресивної преси серед селян 117
- № 74. 1898 р., грудня 1.— Повідомлення про експлуатацію селян духовництвом у Бібрському повіті 118
- № 75. 1902 р., липня 28.— Розпорядження львівського греко-католицького митрополита А. Шептицького духовництву львівської єпархії з вимогою утримувати селян від насильницьких дій під час загального страйку сільсько-господарських робітників 119
- № 76. 1902 р., серпня 1.— Лист греко-католицького священника А. Ульванського з с. Черношович Львівського повіту митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про заходи, вжиті для втихомирення страйкуючих робітників 119
- № 77. 1903 р., березень.— Стаття В. Гнатюка «Inquisitio redi-viva» про рішення соборника добромильського деканату просити львівський греко-католицький митрополичий ординаріат заборонити публікацію і розповсюдження творів Т. Г. Шевченка 122
- № 78. 1903 р., жовтня 18.— Лист директора Сяноцької гімназії крайовій шкільній раді у Львові з проханням затвердити рішення педагогічної ради про виключення з гімназії

	учня 7-го класу Б. Чабака за антирелігійну і антидержавну пропаганду	124
№ 79.	1903 р., листопада 17.— Повідомлення референта крайової шкільної ради у Львові директорові Сяноцької гімназії про виключення з гімназії учня 7-го класу В. Чабака за антирелігійну і антидержавну пропаганду	125
№ 80.	1906 р., лютого 4.— З листа греко-католицького священника І. Сав'юка в с. Заболотівців Жидачівського повіту митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про боротьбу духівництва проти агітаторів-соціалістів під час виборів	126
№ 81.	1909 р., лютого 13.— З листа студента Львівського університету Н. Білинського редакції газети «Народне слово» про знущення греко-католицького священника П. Погорецького над селянами с. Білини Самбірського повіту	127
№ 82.	1910 р., квітня 22.— З розпорядження львівського греко-католицького митрополичого ординаріату духівництву архієпархії в зв'язку з антипапськими виступами під час вшанування пам'яті Д. Бруно у Римі	132
№ 83.	1913 р., не пізніше 22 травня.— Повідомлення заступника начальника Київського губернського жандармського управління в Бердичівському і Сіверському повітах про нелегальний приїзд в Росію львівського греко-католицького митрополита А. Шептицького з метою уніатської пропаганди	133
№ 84.	1914 р., квітень.— Повідомлення про заборону святкування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка в учительській семінарії василіанок у Станіславі	133
№ 85.	1914 р., серпня 21.— Пастирське послання митрополита А. Шептицького до населення з закликом зберігати вірність цісареві і підтримувати Австро-Угорську імперію в імперіалістичній війні проти Росії	134
№ 86.	1914 р., серпня 31.— Лист митрополита А. Шептицького верховному командуванню австро-угорської армії з повідомленням про підтримку буржуазно-націоналістичними діячами Галичини уряду Австро-Угорщини у війні проти Росії	136
№ 87.	1915 р., квітня 28.— Протокол, складений начальником жандармського управління військового генерал-губернаторства Галичини Мезенцовим, про знайдену таємну угоду між митрополитом А. Шептицьким і австро-угорським урядом відносно загарбання України Австро-Угорщиною	137
№ 88.	1915 р., грудня 24.— Лист міністра віросповідання та освіти Австро-Угорщини намісництву Галичини у Львові про необхідність підтримки руху верхівки греко-католицького духівництва за заміну юліанського календаря грегоріанським	140
№ 89.	1916 р., червня 8.— Лист священника А. Дикого зі Львова львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові з повідомленням про обставини похорону І. Я. Франка	141

- № 90. 1917 р., травня 15.— Звернення Львівського греко-католицького митрополичого ординаріату до духівництва архієпархії з закликом підтримати шосту воєнну позику, оголошену урядом Австро-Угорської імперії . . . 142
- № 91. 1918 р., січня 25.— З листа митрополита А. Шептицького представникові буржуазно-націоналістичного уряду так званої УНР в Парижі графу М. Тишкевичу з інформацією про недоцільність вимагати відокремлення Східної Галичини від Австро-Угорської імперії і приєднання її до України 143
- № 92. 1918 р., березня 18.— Лист ерцгерцога Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного) з Півдня України митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свої політичні плани щодо України 144
- № 92. 1918 р., квітня 24.— Лист крижевацького греко-католицького єпископа Д. Ніяраді митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про ухвалу з'їзду хорватсько-словенського апостолату у Люблянні розпочати місію серед схизматиків Росії, України і Балканського півострова 145
- № 94. 1918 р., червня 13.— Лист митрополита А. Шептицького ерцгерцогу Вільгельмові Габсбургу (Василеві Вишиваному) з приводу чуток про висування А. Шептицького кандидатом на патріарха Української автокефальної церкви 146
- № 95. 1918 р., липня 23.— Лист греко-католицького священника з Півдня України митрополитові А. Шептицькому про свою участь у каральних експедиціях австро-угорських військ проти революційних селянських виступів на Східній Україні 147
- № 96. 1918 р., серпня 8.— Лист митрополита А. Шептицького перемиському єпископу Йосафату Коциловському про призначення греко-католицького священника М. Цегельського генеральним вікарієм Київської митрополії для поширення унії на Східній Україні 149
- № 97. 1919 р., липня 27.— Лист греко-католицького священника А. Бучка з с. Ладанців Перемишлянського повіту начальника громади в с. Брикуні, цього самого повіту, з вимогою покарати непокірних селян 152
- № 98. 1920 р., серпня 1.— Декрет № 2 Галицького революційного комітету про відокремлення церкви від держави і школи 150
- № 99. 1921 р., червня 10.— Лист греко-католицького священника А. Бучка з с. Ладанців Перемишлянського повіту львівській греко-католицькій митрополичій консисторії з вимогою покарати непокірних селян 152
- № 100. 1921 р.— Звернення митрополита А. Шептицького від імені українського провінційного єпископського фонду в Нью-Йорку до католиків США з проханням надсилати гроші на пропаганду католицизму на Україні та в Росії 153
- № 101. 1922 р., березня 22.— Скарга громади с. Волосянки Сколівського повіту Станіславському воеводському управлінню на священника М. Реваговича за примушування селян відробляти роківщину 155

- № 102. 1922 р., квітня 23.— Донесення дирекції поліції у Львові президіальному відділові Львівського воєводства про намір митрополита А. Шептицького поїхати в Рим за одержанням від папи Пія XI уповноваження на ведення уніатської пропаганди на Україні 156
- № 103. 1923 р., березня 3.— Скарга управителя школи з с. Каменя Калуського повіту А. Мусяновича львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові на священника В. Соневичького за аморальну поведінку 158
- № 104. 1923 р., березня 28.— Скарга селян с. Вишенки Малої Городоцького повіту львівській греко-католицькій конкаторії на священника В. Михайлишина за жорстоку експлуатацію селян і знущання над ними 160
- № 105. 1923 р., вересня 5.— Донесення постерунку поліції в Ягільниці слідчому управлінню в Тернополі про підпал скирт священника Дембського в с. Салівці Чортківського повіту 162
- № 106. 1924 р., березня 21.— Лист папи Пія XI головному ігумену бенедиктинського ордену Ф. фон Штотцінгену про необхідність розгорнути широку діяльність по окатоличенню Сходу, зокрема слов'янських народів Радянського Союзу 163
- № 107. 1925 р., лютого 21—24.— З конкордату, укладеного між папою Пієм XI та президентом буржуазно-поміщицької Польщі С. Войцеховським, про правове становище католицької церкви в Польщі 165
- № 108. 1926 р., жовтня 26.— Скарга селян с. Підкаменя та с. Яглуша Рогатинського повіту львівському греко-католицькому митрополичому ординаріатові на священника М. Петрива за спровадження судового виконавця на селян — боржників церкви 169
- № 109. 1926 р., листопада 16.— Лист греко-католицького єпископа К. Богачевського з Філадельфії митрополитові А. Шептицькому з закликом повести спільну боротьбу проти впливу творчості І. Франка на трудящі маси 171
- № 110. 1926 р., грудня 21.— Лист митрополита А. Шептицького греко-католицькому єпископу К. Богачевському в Філадельфію з приводу боротьби духівництва проти впливу творчості І. Я. Франка на трудящі маси 173
- № 111. 1927 р., січня 23.— Повідомлення про зростання класової свідомості селян с. Великої Лінини Старосамбірського повіту і боротьбу селянства проти впливу релігії 177
- № 112. 1927 р., травня 25.— З послання митрополита А. Шептицького духівництву львівської архієпархії в зв'язку з поширенням комуністичного і атеїстичного світогляду серед населення 177
- № 113. 1927 р., червня 5.— Повідомлення про виступ греко-католицького священника В. Лазорива з с. Яблінки Богородчанського повіту проти страйку робітників деревообробних підприємств Підкарпаття 180
- № 114. 1927 р., не пізніше 30 липня.— Із скарги селян с. Тишкович Перемиського повіту митрополитові А. Шептицькому на священника М. Прокурата за здирства 181

- № 115—119. 1928 р., жовтня 29.— листопада 29.— З листів адвоката Є. Ловицького ігуменові монастиря у Львові М. Мартину з повідомленням про пересилку грошей, зібраних у селян за продані монастирські землі . . . 183
- № 120. 1929 р., січня 14.— Лист адвоката Є. Ловицького ігуменові монастиря у Львові М. Мартину з повідомленням про можливість вигідної купівлі маєтку в с. Дем'янці Стрийського повіту з метою спекулятивного продажу земельних ділянок безземельним селянам . . . 185
- № 121. 1929 р., січня 19.— Лист керівників Української соціал-демократичної партії у Львові митрополитові А. Шептицькому про страйк робітників маєтку митрополії у с. Перегінську Долинського повіту . . . 186
- № 122. 1929 р., січня 24.— Лист керівників Української соціал-демократичної партії у Львові митрополитові А. Шептицькому про дальший хід страйку в с. Перегінську Долинського повіту . . . 187
- № 123. 1929 р., травня 10.— З інформації коломийського повітового старости станіславському воеводі про атеїстичну діяльність партії «Сельроб-єдність» . . . 188
- № 124. 1929 р., травня 19.— Повідомлення про селянські заворушення, викликані здирствами греко-католицького священника І. Косоноги, в с. Горохівцях Перемиського повіту . . . 189
- № 125. 1929 р., вересня 26.— З повідомлення греко-католицького священника І. Вишні з Коломиї в редакцію газети «Нова зоря» про антирелігійні настрої селян Коломийського повіту . . . 191
- № 126. 1930 р., липня 31.— Лист греко-католицького священника П. Вергуна з Берліна митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свою участь у з'їзді гетьманців у Берліні . . . 193
- № 127. 1930 р., серпня 24.— Стаття «Попи і визвольна боротьба» про контрреволюційну роль духівництва в революційно-визвольному русі трудящих . . . 193
- № 128. 1930 р., вересня 21.— Повідомлення про наживу греко-католицького священника І. Амброзяка за рахунок селян с. Космача Богородчанського повіту . . . 197
- № 129. 1930 р., жовтня 12.— З повідомлення про переговори митрополита А. Шептицького з польськими урядовими колами у Варшаві, спрямовані на придушення революційного руху на Західній Україні . . . 198
- № 130. 1930 р., жовтня 19.— Повідомлення про союз греко-католицької церкви з польсько-шляхетською окупаційною владою з метою придушення революційного руху на Західній Україні . . . 200
- № 131. 1931 р., лютого 15.— Конфіскована стаття газети «Сельроб» про контрреволюційний характер партії Український католицький союз . . . 202
- № 132. 1931 р., квітень.— Із звернення Станіславського окружного комітету Комуністичної партії Західної України до трудящих з приводу пастирського послання єпископа Г. Хомишина . . . 208

№ 133. 1931 р., травня 10.— Стаття «Попівсько-фашистівське об'єднання» про контрреволюційну діяльність Українського католицького союзу	209
№ 134. 1931 р., червня 14.— Повідомлення про експлуатацію робітників у монастирських лісах с. Лаврова Старо-самбірського повіту	212
№ 135. 1931 р., червня 16.— З доповіді греко-католицького священника Г. Микитюка з Гаїв-Старобродівських Бродівського повіту, прочитаної на соборчику в Дітківцях, про згуртування Українським католицьким союзом реакційних сил у боротьбі проти революційного руху трудящих	212
№ 136. 1931 р., серпня 10.— З листа співробітника Східного інституту Ватикану Є. Онацького з Рима львівському греко-католицькому єпископові І. Бучку з повідомленням про союз Ватикану з фашизмом	214
№ 137. 1931 р., жовтня 6.— З листа греко-католицького священника Р. Береста з с. Вишеньок Бережанського повіту митрополитові А. Шептицькому про причини непопулярності католицької акції та про поширення революційних ідей на селі	216
№ 138. 1931 р., жовтня 20.— Із статті газети «Діло» З наших церковних справ» про антирадянську спрямованість створеної у Ватикані комісії «Про Руссія»	218
№ 139. 1931 р., грудня 20.— Лист греко-католицького священника В. Бресташевського з с. Великої Плавучі Бережанського повіту редакції газети «Нова зоря» про свій виступ проти вшанування пам'яті І. Я. Франка	220
№ 140. 1931 р., грудня 20.— Повідомлення про спробу греко-католицького духовництва відвернути безробітних від революційної боротьби	221
№ 141. 1932 р., січня 20.— З кореспонденції греко-католицького священника Л. Сулятицького з с. Заболотова Снятинського повіту редакції газети «Нова зоря» про боротьбу атеїстів проти впливу релігії	223
№ 142. 1932 р., лютого 3.— Звіт снятинського повітового старости про антирелігійну діяльність членів «Сельробу-єдності» в повіті	224
№ 143. 1932 р., квітня 3.— Повідомлення про вороже ставлення греко-католицького духовництва до вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка та І. Я. Франка в с. Болохівцях Дрогобицького повіту	225
№ 144. 1932 р., квітня 5.— Донесення шостого комісаріату державної поліції у Львові прокуророві окружного суду у Львові про виступи страйкуючих робітників митрополічой друкарні «Бібльос» проти митрополита А. Шептицького та адміністрації друкарні	226
№ 145. 1932 р., квітня 6.— Лист робітників митрополічой друкарні «Бібльос» у Львові директору друкарні Є. Нагірному в зв'язку з арештом страйкарів	228
№ 146. 1932 р., квітня 7.— З донесення шостого комісаріату державної поліції у Львові прокуророві окружного суду у Львові про страйк робітників у митрополічій друкарні «Бібльос»	228

- № 147. 1932 р., квітня 17.— З повідомлення про страйк робітників у митрополичій друкарні «Біблос» у Львові . 231
- № 148. 1932 р., червня 19.— Повідомлення про виступи греко-католицького духовництва проти збору коштів на будівництво пам'ятника І. Я. Франкові на його могилі у Львові 232
- № 149. 1932 р., червня 28.— Повідомлення греко-католицького священника В. Григорчука в редакцію газети «Нова зоря» про антирелігійні настрої населення Косівського повіту 233
- № 150. 1932 р., липня 24.— Повідомлення про боротьбу селян с. Опрілівців Збаразького повіту проти сваволі місцевого греко-католицького священника Владики 234
- № 151. 1932 р., серпня 21.— Повідомлення про намагання греко-католицького духовництва та українських буржуазних націоналістів фальсифікувати творчість І. Я. Франка . 235
- № 152. 1932 р., грудня 20.— Із записок монаха Йосифа Гродського про спроби митрополита А. Шептицького поширити унію на території Росії за допомогою шпигунів і пройдисвітів 236
- № 153. 1932 р.— З реферату невідомого автора для духовництва «Вічність і час» про засоби боротьби проти проникнення в народні маси комуністичної ідеології та проти зростання класової свідомості робітників і селян 240
- № 154. 1933 р., травня 24.— З листа вчителя С. Прокопяка з с. Дулібів Стрийського повіту греко-католицькому священникові Р. Хомину у Львові з повідомленням про боротьбу передових людей села проти впливу релігії 244
- № 155. 1933 р., липня 5.— Лист греко-католицького священника О. Дурбака з с. Глібова Гримайлівського повіту львівській греко-католицькій митрополичій консисторії з скаргою на атеїстичні настрої молоді села 245
- № 156. 1933 р., вересня 9.— З листа Д. Іванківа з с. Станькова Стрийського повіту митрополитові А. Шептицькому про причини ненависті селян до духовництва . . 247
- № 157. 1933 р., листопада 24.— Лист митрополита А. Шептицького священнику О. Курмановичу в с. Запитові Львівського повіту в зв'язку з антицерковними виступами місцевих селян 248
- № 158. 1933 р., грудня 1.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії митрополитові А. Шептицькому про зниження заробітної плати робітникам і службовцям 248
- № 159.— 1934 р., квітня 13.— З листа працівника Східного інституту в Ватикані Є. Онацького з Рима львівському греко-католицькому єпископові І. Бучку про своє співробітництво у фашистському журналі 249
- № 160. 1934 р., травня 27.— Інформація про виступ греко-католицького священника М. Чернеги на зборах Українського католицького союзу в Долині про зростання атеїстичних настроїв на селі 250
- № 161. 1934 р., червня 20.— Інформація тернопільського повітового старости Тернопільському воеводському управ-

лінію про підкуп митрополитом А. Шептицький сановників Ватикану	251
№ 162. 1934 р., вересня 15.— З позову робітника Симона Шпака на Святоїванську лавру у Львові за відмову виплачувати пенсію з приводу каліцтва позовника під час робіт по впорядкуванню території монастиря.	252
№ 163. 1934 р., жовтня 12.— Довідка львівського греко-католицького митрополичого ординаріату фінансовому податковому урядові про земельну власність митрополії	254
№ 164. 1935 р., лютого 5.— Лист греко-католицького священика Б. Карпчека з с. Козевого Стрийського повіту ректору львівської духовної семінарії Й. Сліпому з викриттям аморальності священиків	255
№ 165. 1935 р., квітня 18.— Заява адвоката Є. Гвоздецького у Львові від імені львівської греко-католицької митрополії до виконавця гродського суду в Підгайцях з вимогою провести екзекуцію проти громади с. Сапової з метою загарбання селянських земель	257
№ 166. 1935 р.— Лист митрополита А. Шептицького монахам ордену редемптористів у Бельгії з закликом готуватися до місіонерської роботи на території Радянського Союзу	258
№ 167. 1936 р., травня 22.— Лист центральної адміністрації столових маєтків Львівської греко-католицької митрополії адвокату Є. Гвоздецькому у Львові з проханням вияснити доцільність ведення судових процесів проти селян з метою загарбання їх земель	259
№ 168. 1936 р., травня 26.— Лист адвоката Є. Гвоздецького у Львові центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії про доцільність ведення судових процесів проти селян з метою загарбання їх земель	260
№ 169. 1936 р., травня 27.— Лист митрополита А. Шептицького крижевацькому єпископові Д. Нярадзі з висловленням занепокоєння в зв'язку з наростанням революційного руху на Західній Україні	261
№ 170. 1936 р., травня 31.— Із статті газети «Мета» з закликом до всіх реакційних сил краю об'єднатися в боротьбі проти революційних виступів західноукраїнських трудящих	262
№ 171. 1936 р., червня 2.— Повноваження центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії адвокату Є. Гвоздецькому з правом виступити від імені адміністрації на судових процесах з метою загарбання селянських земель	264
№ 172. 1936 р., червня 27.— Лист управителя столових маєтків греко-католицької митрополії Д. Горчаківського з Крилоса Галицького повіту центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії про сутички з селянами М. Дідухом та І. Семковичем в зв'язку з спробою управи загарбати селянські землі	265
№ 173. 1936 р., липня 25.— Заява греко-католицького священика Г. Костельника з Львова митрополитові А. Шептицькому про співробітництво крилошанина митрополичого капітулу О. Ковальського з польською поліцією	266

- № 174. 1936 р., липня 26.— Із статті газети «Мета» з закликком організувати боротьбу проти Народного антифашистського фронту, очолюваного КПЗУ 267
- № 175. 1936 р., серпня 3.— З послання митрополита А. Шептицького до духовництва і віруючих з закликком вести боротьбу проти комунізму і Народного антифашистського фронту 269
- № 176. 1936 р., серпня 28.— З листа невстановленого автора зі Львова митрополитові А. Шептицького з повідомленням про рішення єпископської конференції у Ченстохові боротися проти загрози комунізму 270
- № 177. 1936 р., серпня 31.— Лист митрополита А. Шептицького священникові В. Жолдаку в м. Сімptomі (США) з висловленням страху перед розгортанням революційного руху на Західній Україні 271
- № 178. 1936 р., вересня 13.— Із статті газети «Мета» про завдання боротьби клерикальної реакції проти наростання революційного руху на Західній Україні 272
- № 179. 1936 р., жовтня 1.— З листа настоятеля греко-католицької церкви у Відні М. Горникевича митрополитові А. Шептицькому з висловленням занепокоєння і страху перед зростанням революційного руху в Європі та повідомленням про боротьбу церкви проти поширення комуністичних ідей 273
- № 180. 1936 р., жовтня 6.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії адвокатові Є. Гвоздецькому з вказівкою розпочати судовий процес проти селянина М. Дідуха з с. Крилоса Галицького повіту з метою загарбання його земельної ділянки 275
- № 181. 1936 р., жовтня 31.— Лист греко-католицького священника І. Чарторнацького з с. Кобыловолик Тереховлянського повіту львівській греко-католицькій митрополічій консисторії про виступи селян проти духовництва 275
- № 182. 1936 р., грудня 10.— Лист центральної адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії Долинському повітовому комітетові фонду доозброєння держави про пожертвування митрополитом А. Шептицьким тисячі золотих на воєнні цілі 276
- № 183. 1936 р., грудня 11.— З листа адвоката Є. Гвоздецького центральній адміністрації столових маєтків львівської греко-католицької митрополії з повідомленням про виступи селян с. Крилоса Галицького повіту під час проведення судової екзекуції проти М. Дідуха 277
- № 184. 1937 р., січня 4.— З листа президента генерального інституту католицької акції М. Дзеровича зі Львова станіславському греко-католицькому єпископові Г. Хомишину про союз греко-католицької церкви з націоналістичними організаціями в боротьбі проти комуністичного і революційного руху 278
- № 185. 1937 р., березня 17.— Лист митрополита А. Шептицького президії товариства «Просвіта» у Львові з вимогою

	боротися проти зростання впливу комуністів у філіях «Просвіти» на Тернопільщині	284
№ 186.	1937 р., червня 2.— З листа уніатського священника Р. Трояна митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про боротьбу проти революційно настроєних селян	285
№ 187.	1937 р., червня 8.— З позиву робітника Гната Климушка на Святоїванську лавру у Львові за жорстоку експлуатацію та невиплату відшкодування за час хвороби	286
№ 188.	1938 р.— Відомості про кошти, отримані львівською греко-католицькою митрополією в 1937 р. від зданого внайми житлового фонду	288
№ 189.	1939 р., жовтня 27.— Декларація Народних Зборів Західної України про конфіскацію земель поміщиків, монастирів та крупних державних урядовців	288
№ 190.	1940 р., не пізніше 10 травня.— Лист виконкому Журавнівської районної Ради депутатів трудящих сільраді в Ляховичах-Зарічних про націоналізацію Радянською владою поміщицьких, монастирських і церковних земель	289
№ 191.	1941 р., січня 24.— З листа уніатських екзархів М. Чарнецького, К. Шептицького, Й. Сліпого та А. Неманцевича секретарю Східної конгрегації Ватікану Є. Тіссерану про рішення львівського собору розпочати «уніатську акцію» на території Радянського Союзу	290
№ 192.	1941 р., травня 16.— З постанови II львівського собору екзархів про католицьку діяльність на території Радянського Союзу	296
№ 193.	1941 р., липня 5.— Звернення митрополита А. Шептицького до духівництва і віруючих в зв'язку з окупацією західних областей України фашистською Німеччиною з закликом підтримувати фашистську владу	297
№ 194.	1941 р., липня 7.— Лист митрополита А. Шептицького керівникові ОУН А. Мельнику з вимогою спільних дій з С. Бандерою і Я. Стецьком	298
№ 195.	1941 р., липня 10.— З послання митрополита А. Шептицького до духівництва з закликом підтримувати німецько-фашистський окупаційний режим	298
№ 196.	1941 р., липня 18.— Постанова управи м. Львова про повернення митрополитові А. Шептицькому земель в районі Кайзервальда	300
№ 197.	1941 р., липня 19.— Лист німецької господарської інспекції у Львові митрополитові А. Шептицькому з пропозицією підписати звернення до українських селян з закликом підтримати фашистську владу	301
№ 198.	1941 р., липня 22.— З листа монахині Авксентії з монастиря василіанок у Суховолі митрополитові А. Шептицькому із схваленням «хрестового походу» німецько-фашистської армії проти Радянського Союзу	302
№ 199.	1941 р., липня 25.— Звернення митрополита А. Шептицького до селян з закликом забезпечувати німецько-фашистську армію продуктами сільського господарства	306
№ 200.	1941 р., серпня 14.— Із заяви Української національної ради у Львові, очолюваної митрополитом А. Шептиць-	

- ким, фашистському німецькому урядові про свою
лояльність і готовність до співпраці 308
- № 201. 1941 р., серпня 17.— Лист Т. Лаби із Львова митрополитові А. Шептицькому з викриттям співучасті митрополита у злочинних буржуазно-націоналістичних банд 309
- № 202. 1941 р., серпня 25.— Лист греко-католицького священника М. Решетухи з с. Ладичина Микулинецького повіту львівському греко-католицькому митрополитові з проханням примусити селян повернути одержані ними за часів Радянської влади земельні угіддя . 310
- № 203. 1941 р., вересень.— Лист греко-католицького митрополита А. Шептицького А. Гітлеру у зв'язку з окупацією фашистською армією Києва 311
- № 204. 1941 р., жовтня 10.— З листа М. Говорушки з м. Жовкви митрополитові А. Шептицькому про антирадянську пропаганду митрополита після возз'єднання Західної України з Радянською Україною 311
- № 205. 1941 р., грудня 10.— Лист керівника ОУН А. Мельника митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за допомогу націоналістам 312
- № 206. 1941 р., грудня 22.— З листа кардинала Є. Тіссерана з Ватикану митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про призначення К. Шептицького, Й. Сліпого, М. Чарнецького та А. Неманцевича апостольськими адміністраторами в різних частинах Радянського Союзу 313
- № 207. 1942 р., січня 6.— З листа крайового провідника ОУН Дмитріва митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за підтримку ОУН 315
- № 208. 1942 р., січня 28.— Лист митрополита А. Шептицького голові церковної ради у Києві українському буржуазно-націоналістичному діячеві М. Рибачуку з висловленням готовності співпрацювати 316
- № 209. 1942 р., лютого 15.— З листа греко-католицького священника З. Гринька з с. Головецька-Долішнього Самбірського повіту митрополитові А. Шептицькому з скаргою на священника М. Блонаровича за знущання над населенням та співробітництво з німецькою поліцією . . . 317
- № 210. 1942 р., лютого 17.— Лист греко-католицького священника М. Ліщинського з с. Бірок Львівського повіту львівському греко-католицькому митрополитові з проханням дозволити йому очолити так званий Український допомоговий комітет 318
- № 211. 1942 р., лютого 24.— Лист львівського греко-католицького митрополитові А. Шептицькому з проханням дозволити йому очолити так званий Український допомоговий комітет . . . 319
- № 212. 1942 р., березня 13.— Лист офіцерів націоналістичного куреня ім. Є. Коновальця митрополитові А. Шептицькому з висловленням йому подяки за допомогу і благословення у війні проти народів Радянського Союзу . . . 319
- № 213. 1942 р., квітня 20.— Лист греко-католицького священника з с. Ляшок-Мурованих Львівського повіту львівському греко-католицькому митрополитові з про-

- ханням примусити селян повернути одержані ними за часів Радянської влади церковні землі 320
- № 214. 1942 р., травня 7.— Уривок з рішення сесії львівського архієпархіального собору про необхідність готувати духовенство до здійснення «уніатської акції» на території Радянської України 322
- № 215. 1942 р., травня 19.— Лист українського буржуазного націоналіста Є. Побігушого митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про свою участь у війні проти Радянського Союзу 323
- № 216. 1942 р., червня 5.— Лист екзарха М. Чарнецького митрополитові А. Шептицькому з проханням скликати черговий собор екзархів 323
- № 217. 1942 р., червня 6.— Анонімний лист зі Львова митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про співпрацю священників з гестапо 324
- № 218. 1942 р., червня 9.— Звіт екзарха А. Неманцевича III львівському собору екзархів про «уніатську акцію» на території Білорусії, окупованій фашистською Німеччиною 325
- № 219. 1942 р., червня 10.— Доповідь екзарха М. Чарнецького, виголошена на III львівському соборі екзархів, про «уніатську акцію» на території України, окупованій фашистською Німеччиною 326
- № 220. 1942 р., червня 10.— Звіт екзарха Й. Сліпого III львівському собору екзархів про «уніатську акцію» на території України, окупованій фашистською Німеччиною 328
- № 221. 1942 р., червня 12.— З протокольного запису звіту екзарха К. Шептицького на засіданні III львівського собору екзархів про «уніатську акцію» на території Росії, окупованій фашистською Німеччиною 329
- № 222. 1942 р., червня 16.— З «Головних правил сучасного душпастирства» ухвалених III львівським собором екзархів, про «уніатську акцію» на території Радянського Союзу, окупованій фашистською Німеччиною 330
- № 223. 1942 р., червня 19.— З листа монахині Авксентії з монастиря василіанок у Суховолі митрополиту А. Шептицькому з повідомленням про надісланий нею лист Гітлеру 331
- № 224. 1942 р., липня 5.— Лист ігумені монастиря василіанок у Суховолі І. Слободян митрополитові А. Шептицькому з проханням допомогти позбутися активного учасника радянського будівництва на селі директора школи В. Мельника 332
- № 225. 1942 р., серпня 1.— Звернення львівського греко-католицького митрополитичого ординаріату до духовництва з закликом примушувати населення сплачувати податки німецько-фашистським властям 333
- № 226. 1942 р., не пізніше 16 жовтня.— Лист греко-католицького священника В. Дурбака з Білорусії митрополитові А. Шептицькому про свою службу у фашистській армії та участь у боротьбі проти радянських партизанів 334

- № 227. 1942 р., листопада 16.— Лист ігумені монастиря василіанок у Суховолі І. Слободян митрополитові А. Шептицькому з повідомленням про прихильне ставлення окупаційної влади до монастиря та про діяльність антифашистів 336
- № 228. 1942 р., листопада 18.— Лист митрополита А. Шептицького так званому Українському центральному комітетові у Львові з вимогою вжити заходів щодо директора середньої школи в с. Суховолі В. Мельника за атеїстичну діяльність 338
- № 229. 1942 р., грудня 10.— Уривок з рішення сесії львівського архієпархіального собору про необхідність виховувати населення в любові до ворогів його батьківщини 339
- № 230. 1942 р., грудня 25.— З листа греко-католицького священника львівському греко-католицькому єпископові Й. Сліпому з повідомленням про свою службу в німецько-фашистській армії 340
- № 231. 1942 р., грудня 30.— Лист українського буржуазного націоналіста Є. Побігушого митрополитові А. Шептицькому з висловленням подяки за благословення боротьби націоналістів проти Радянського Союзу 340
- № 232. 1943 р., лютого 17.— Лист митрополита А. Шептицького апостольському візитору в Німеччині П. Вергуну в Берлін з приводу вимоги німецько-фашистського уряду вислати священників для релігійної праці серед українських робітників, вивезених до Німеччини 341
- № 233. 1943 р., березня 1.— З листа львівського греко-католицького єпископа Й. Сліпого М. Дзеровичу у Відні про тісні зв'язки греко-католицького духовництва з керівниками окупаційного німецько-фашистського режиму 342
- № 234. 1943 р., квітня 21.— З виступу по радіо митрополита А. Шептицького з закликом до українських робітників і селян виїжджати на роботу до Німеччини і сумлінно виконувати всі накази фашистської влади 343
- № 235. 1943 р., травня 2.— З повідомлення про проповідь греко-католицького священника В. Лабн, виголошену у Львові на богослуженні, присвяченому створенню дивізії СС «Галичина» 344
- № 236. 1943 р., травня 9.— Лист монахині монастиря василіанок у Львові І. Янович митрополитові А. Шептицькому з пропозицією заснувати в Києві монастир для поширення католицизму у східних областях України 345
- № 237. 1943 р., травня 12.— Листівка партизанської організації «Визволення Вітчизни» про участь українських буржуазних націоналістів і клерикалів у формуванні фашистської дивізії СС «Галичина» 346
- № 238. 1943 р., липня 8.— Лист референта душпастирства дивізії СС «Галичина» священника В. Лаби з Львова львівському греко-католицькому митрополитові ординаріатові в справі набору священників на службу в дивізію СС «Галичина» 347
- № 239. 1943 р., липня 8.— Лист станіславського єпископа Г. Хомишина митрополитові А. Шептицькому з запитан-

	ням, кому потрібно висловити подяку за гроші, одержані з Німеччини	348
№ 240.	1943 р., липня 9.— Повідомлення про нараду митрополита А. Шептицького з членами так званої військової управи у Львові, присвячену формуванню дивізії СС «Галичина»	349
№ 241.	1943 р., липня 19.— Лист львівського греко-католицького митрополичого ординаріату священникові В. Лабі про призначення священників для служби в дивізії СС «Галичина»	349
№ 242.	1943 р., серпня 10.— З послання митрополита А. Шептицького до віруючих з закликом користитися німецьким окупантам і беззастережно виконувати їх розпорядження	350
№ 243.	1943 р., серпня 29.— Лист греко-католицького священника О. Карпинського з військового табору дивізії СС «Галичина» в Німеччині митрополитові А. Шептицькому про свою службу в дивізії СС «Галичина»	352
№ 244.	1943 р., листопада 11.— Із заключної промови митрополита А. Шептицького на архієпархіальному соборі у Львові з закликом згуртувати всі реакційні сили краю до боротьби проти наступу Червоної Армії	353
№ 245.	1944 р., не пізніше квітня.— Листівка партизанської організації «Визволення Вітчизни» про союз греко-католицької церкви з німецько-фашистською окупаційною владою в роки Великої Вітчизняної війни	355
№ 246.	1945 р., травня 28.— Із звернення ініціативної групи греко-католицького духовенства до Ради Народних Комісарів Української РСР з проханням затвердити ініціативну групу та дозволити скликати церковний собор	358
№ 247.	1945 р., травня 28.— Із звернення ініціативної групи греко-католицької церкви до духовенства західних областей Української РСР	362
№ 248.	1945 р., червня 18.— З відповіді Уповноваженого Ради в справах руської православної церкви при Раді Народних Комісарів УРСР на звернення ініціативної групи греко-католицького духовенства	365
№ 249.	1946 р., березня 1.— Повідомлення прокурора УРСР про притягнення до судової відповідальності керівних діячів греко-католицької церкви за антирадянську діяльність на користь німецько-фашистських окупантів у роки Великої Вітчизняної війни	365
№ 250.	1946 р., березня 8—10.— З постанови Львівського церковного собору про ліквідацію Брестської церковної унії	367
№ 251.	1946 р., березня 8—10.— Із звіту мандатної комісії Львівського церковного собору	368
№ 252.	1946 р., березня 10.— Із звернення Львівського церковного собору до духовенства і віруючих греко-католицької церкви в західних областях України	369
№ 253.	1951 р., жовтня 16.— З викладу обвинувальної промови прокурора Р. А. Руденка, виголошеної на судовому процесі у Львові, про участь греко-католицького духовництва у вбивстві буржуазно-націоналістичними бандитами Я. О. Галана та інших радянських громадян	370

№ 254. 1962 р., жовтня 23.— Стаття колишнього греко-католицького священника І. Чугайди про антинародну діяльність уніатського духовенства	375
№ 255. 1968 р., не раніше жовтня 8.— З протоколу допиту колишнього випускника греко-католицької семінарії, учасника оунівської боївки 1944—1945 рр. А. П. Мороза	380
№ 256. 1969 р., серпня 7.— З обвинувального висновку у кримінальній справі про антирадянську діяльність колишнього випускника греко-католицької духовної семінарії А. П. Мороза	382
№ 257. 1969 р., грудня 2.— З судового вироку учаснику оунівської боївки, колишньому випускнику греко-католицької духовної семінарії А. П. Морозу	384
№ 258. 1979 р., липня 29.— Повідомлення про участь провідних діячів Української католицької церкви у відзначенні ювілею фашистської Організації українських націоналістів	390
№ 259. 1979 р., жовтня 29.— Із стенограми прес-конференції у Львові з приводу антирадянської діяльності католицького священника з Федеративної Республіки Німеччини Бернардо Вінченце	391

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- АПП ЦК Компартії України — архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України
 ДАІФО — Державний архів Івано-Франківської області
 ДАЛО — Державний архів Львівської області
 ДАТО — Державний архів Тернопільської області
 ЛДНБ — Львівська державна наукова бібліотека
 ЦДАДА — Центральний державний архів давніх актів
 ЦДАЖР УРСР — Центральний державний архів Жовтневої революції УРСР
 ЦДІА — Центральний державний історичний архів у Львові

З М І С Т

Передмова	3
Документи	19
Коментарі	401
Список застарілих, маловживаних та незрозумілих слів	408
Географічний покажчик	418
Перелік документів	428
Список умовних скорочень	447

ПРАВДА ПРО УНІЮ *Документи и материалы*

*Издание третье, дополненное
(На украинском языке)*

Составители

*Юрий Юрьевич Сливка (руководитель коллектива),
Валентина Александровна Бунченко,
Надежда Федоровна Врэдий, Ярослав Дмитриевич Исаевич,
Борис Николаевич Подвезько, Григорий Васильевич Подольяк,
Нина Герасимовна Ромачюк*

Львов, издательство «Каменяр», 1981

Редактор *Л. І. Батіє*
Художник *О. І. Дмитрів*
Художній редактор *В. А. Забродін*
Технічний редактор *Ц. А. Буркаговська*
Коректор *І. М. Микита*

ІБ № 858

Здано на складання 25. 05. 81. Підписано до друку 02. 09. 81.
БГ 05848. Формат 84×108/32. Папір друк. № 1. Гарнітура літературна. Високий друк. Умов. друк. арк. 23,52. Умов. фарб. відб. 23,73. Обл.-вид. арк. 25,87. Тираж 15000 пр.
Замовлення 710-1. Ціна 80 к.

Видавництво «Каменяр». 290006, Львів, Підвальна 3.
Львівська книжкова фабрика «Атлас». 290005, Львів-5, Зелена, 20.

Правда про унію: Документи і матеріали / Ред-кол.: Д. А. Яремчук (голова) та ін; Упоряд.: Ю. Ю. Сливка (керівник колективу) та ін.— 3-те вид., доп.— Львів: Каменяр, 1981.— 448 с.

У книзі зібрано документи і матеріали, що викривають реакційну роль Ватикану та уніатської церкви в історії українського народу. Висвітлюється антинародна діяльність католицького духовництва на Західній Україні, яка сприяла зміцненню тут окупаційної влади іноземних держав, а також антирадянська політика Ватикану й уніатської церкви в роки Великої Вітчизняної війни.

Для широкого кола читачів.

10504—055
П М 214(04)—81
БЗ.41.7.80.0302030800

ББК 86.37+63.3(2Ук...)
293+9(с2)

